No. 1.—Anul IX. 1 Aprilie 1875.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.
Abonamentul pe un an pentru România liberă 20 franci; pentru Austria 6 fl; pentru Germania, Sviţera, Belgia Italia 30 franci; pentru Francia şi Spania 40 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an intreg; in Iaşi la Tipografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti l librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

OBICEIURI ŞI CREDINŢE LA ROMÂNI.

Ca toate formele de viaţă ale unui popor, obiceiurile, datinele şi credinţele nu remân in totul statornice, ci unele se uită şi altele se adaogă. Cătă deosebire nu este intre nunta la Români, aşa cum o descrie Cantemir şi cum se urmează astăzi de popor! In aceste schimbări şi prifaceri au remas fără indoeală ceva nestrămutat care va ţinè şi pentru viitor in poporul de jos, pe când in clasa de sus s'a şters până şi spiritul vieţei naţionale. Inoirile ce se fac in obiceiuri, pornesc din oraşe şi apoi se resfrăng cu incetul asupra satelor. Mai de mult, când poporul românesc infăţişa o unitate, era acelaş fond de obiceiuri atât in clasele de sus, cât şi in cele de jos; şi ceea ce alcătuea deosebirea se putea socotì mai mult ca o variantă a uneia şi aceleiaşi idei. Cantemir voind să scrie despre obiceiuri, intitulează capitulul „*Pentru năravurile Moldovenilor,*“ astăzi cei ce scriu despre nuntă sau alte obiceiuri, trebue să zică despre „*nunta ţerănească, ingrondările ţeranilor*“ etc. fiindcă s'a păstat o deosebire mare intre clasele de sus şi cele d jos. Resleţirea clasei boereşti şi inădirea e la alte năravuri, la altfel de viaţă, au lasa perderi insemnate in propăşirea elementelo de viaţă naţională. E cu neputinţă de crezu că musica, poesia şi arta ţesuturilor frumoas să nu fi avut o desvělire mai mare, când căut de dênsele şi clasa boerească, in toate vremil mai cultivată decât celelalte clase ale socie tăţii româneşti. Ce vor fi fost scorţurile ş cusuturile de mână când iscusitele şi gospo dinele cucoane se vireau ele inşele la stative ţeseau, nevedeau şi alegeau acele măestrit scorţuri cu fineţa gustului ce pare a fi născută neamului nostru? Unde mai sunt cântecele zise la mesele Domnilor şi acele zicětori de ţară cu care se desfătau nu numai boerii şi Domnul, ci şi solii ţerilor străine? Păstratu-le-a pe toate poporul de jos, incăput-au toate in cercul ăngust al vieţei lui? De sigur că nu. El au păstrat mai mult ceea ce era a lui; o clasă intreagă a remas mai fără infăţişare in literatură şi artă. Lăutarii s'au făcut de moda nouă şi ne mai avěnd cui să cânte bětrânele cântece, nu le au mai spus copiilor şi ucenicilor lor, ci le au ingropat cu dânşii in mor

mênt. Singuri scripcarii de ţară au păstrat cântecele lirice in gustul ţeranului şi din când in când căte o fiinţă rătăcită ca din altă lume mai spune jalnic căte o baladă, remăşiţă bătută de vênturi din vremile resboinice şi epice pe care au cules-o cu sfinţenie d nul V. Alecsandri. S'a dus acea dragoste de firea ţerei infăţişată prin căntece şi veselia obiceiurilor obşteşti: ţeranii nu mai au conştiinţa ei şi boerii au dobăndit o altă fire.

Singură limba mai remăsese ca semnul unităţii vechi pe firul căreia ne-am fi putut intoarce macar in literatură la isvorul părintesc, cel pururea intăritor de viaţă. Se clatină şi ea ănsĕ sermana, vrea să easă din ţiţinile ei, cernută şi prin sită şi prin ciur de latinişti, franţuzişti, italienişti până şi spaniolişti; dar mai cu samă de o vreme incoace, de o clasă de profesoraşi, zişi de gramatică care vor să strice cu logica lor ăngustă, logica unui popor intreg de mii de ani. „Să nu zici că *ai pus căciula 'n cap,*" strigă profesorul de gramatică in greoaea lui autoritate, „căci este un idiotism nelogic de vreme ce nu despici capul ca să viri inlăuntru căciula, ci să zici că *ai pus căciula pe cap,*" şi alte asemene mărunţişuri ce dovedesc ăngustimea cunoştinţelor lor. Ceea ce sunt gramaticii pentru limbă, aceea sunt criticii pentru obiceiuri, datine şi credinţe: ei le sucesc, le intorc, le rĕtează, le mai anină căte o coadă numai să easă *romane.* Ceea ce s'a scris asupra obiceiurilor in zilele noastre au fost numai critice, in care nu s'au arĕtat nici macar schimbarea ce s'a făcut intr'ĕnsele din vremea lui Cantemir incoace, şi nici n'a fost aceasta in scopul scriitorilor. Noi ăncă nu ne vom apuca de asemenea lucrare de-o camdată, ci vom face numai tabloul obiceiurilor de astăzi ale ţeranilor ca unii ce singuri au obiceiuri statornice pe căt se poate, eară pe cele apuse le vom amintì numai atunci când au mai remas dintr 'insele căte ceva, fie macar o singură vorbă in limba curgĕtoare.

I.
CUMATRIILE.

La zorlle vieţei, ca şi la apusul ei, sunt la Romănii ţerani o samă de obiceiuri şi credinţe vrednice de luat aminte. In ceasul naşterii nişte fiinţi nevĕzute, numite ursitoarele, sunt de faţă şi menesc copilului soarta vieţei lui. De aceea in cursul vieţei, când soseşte cineva la o mare primejdie de boală, ĕi fac bĕtrănele satului *pe ursită* cu o frigare nouă; tot asemenea mai fac şi fetelor de măritat ca să le sosească ciasul mai curĕnd. Când intră tatăl in casă, baba moaşă, pe acărei sbircită faţă, deprinsă cu posomorit, se vede o rază de senin, ĕi sare inainte sprintenă ca o copilă şi-i spune voioasa veste că are un băeţel sau o fetiţă. Dacă noul născut e băet, atunci baba se răpede şi-i smulge căciula din cap, vestindu-i prin aceasta, inainte de a-i spune vre o vorbă, că are un fecior căruia-i trebue astfel de lucruri. Tot asemene face şi cu alţi barbaţi ce se ivesc in casă. După ce s'au vestit prin sat de naştere, incep a venì una căte una megieşele şi prietenele lehusei, aducĕndu-i după puterea lor nişte daruri, numite *rodine,* şi care se alcătuesc din scutice, oue, găine sau faguri de miere, numai să nu vie nime cu măna goală. *A se duce in rodine* este in limbă anume vorbă, prin care se arată asemenea faptă. Adunăndu-se mai multe in casă,

după ce au urat fie care la vremea sosirii sale, sănătate lehusei şi veac lung cu noroc copilului, apoi se pun la *cinste* şi tot indesind paharele de rachiu, indulcit cu miere işi deschid in vorbă inima toată. Iau mai ăntĕi prilej de vorbă de la nişte stative ce zac in casă, sau de la nişte gheme ce stau pe coardă, ori de la o furcă ce stă zăhăită pe horn de cănd gazda este bolnavă, şi apoi grăeşte fie care de pănzele şi gospodăria sa, in vreme ce paharele se tot umplu şi se deşartă, şi sănătăţile merg după obiceiu. Cărma toată a acestei mici ceremonii o are viitoarea nanaşă, cumătra lehusei care de obiceiu este nuna cea mare. Căte prietenii nu se leagă şi se intăresc cu asemene prilejuri! Dar vremea intărzie şi barbaţii au să vină de la moară, de la pădure, din tĕrg sau de la cămp; una mai grijilie le vesteşte aceasta şi atunci se deschide vorba despre apriga purtare şi chiar năsălnicia barbaţilor. Fie care zice căte ceva despre al seu: pe cănd unele işi spun necazurile şi viaţa chinuită, altele se plăng că de cănd s'au măritat, barbatul nici macar le-a pomenit că-i sunt negri ochii, eară altele mai ascunse la inimă, cu toată puterea rachiului, respund oftănd: „barbaţii ca barbaţii şi mai bine şi mai rĕu, aşa-i la gospodărie!“ Negurile serei incep a se varsa şi femeile se ridică şi luăndu-şi zioa bună de la lehusă, dau somn copilului şi es mai intrebănd odată: *pe cănd botezul?*

La ceremonia religioasă a botezului nu este obiceiu de a se pofti, ci vin de sine numai care se intămplă; indeobştie se adună mulţi copii care capătă căte un bănuţ de la nănaş. Căteva zile după botez, un prieten al [illegible]

fie care casă, zice căteva vorbe de cinste pentru gazdă, apoi umplĕnd paharul il inchină fie căruia dintre gospodari şi-i pofteşte pe sară la cumătrie. De obicinuit vorbele ce se zic la asemene imprejurări, sunt de felul următor: „jupănul nănaş şi jupăneasa nănaşă, impreună cu ai lor cumătri, se inchină la cinstita faţa d-voastră ca la un măndru codru verde şi vĕ pofteşte să osteniţi desară pănă la gazda dumilorsale că li s'a născut prunc tĕnĕr şi frumos şi de mare veselie s'a umplut casa lor. Tare se vor supĕra cinstiţii nănaşi şi intreaga cinstită adunare dacă veţi da greş la aceasta.“ Gasda respunde prin căteva vorbe arĕtănd că nu va lipsi de la adunare şi inapoind paharul ca să-l indulcească, trimisul il ie earăş şi zicĕnd „mulţămim“ il dă de duşcă, ear poftitorul adauge „să vĕ fie de bine!“ Odată cu amurgul serei incep a se aduna unul căte unul cei poftiţi la cumătrie, barbaţii cu femeile lor, căci numai gospodarii se poftesc la asemene petreceri. Sosind la casa de cumătrie, barbaţii se string gramadă de-o parte şi femeile de altă parte, fie care ceată vorbind de ale sale. In vremile de demult barbaţii vorbeau de cumpenele resboaelor, de vitejiile Domnilor şi ale boerilor; fie care işi spunea povestea intămplărilor sale in bătăliile cu Turcii, cu Tatarii, cu Ungurii sau cu Litfa. Astăzi grăesc despre nevoile lor, despre judovul crişmar, despre ciocoi, ear cei din părţile muntoase mai mult despre intămplările cu dihania de urs.—„Umblam, zice unul, după o găină selbatică ce de multă vreme o auzisem codcodocind prin smidă*) cănd la capĕtul plaiului, colo, ştii, drept bradul cel părlit...—he! he! respunde

*) Smida este o pădure de brazi arşi, in care au crescut [illegible]

ul ce stă cu ochii ţintă la povestitor,—nu-
i eaca o dihanie cătumiţi-i mamila stătea
carare par'că-mi aţinea calea; aprind intr'-
sa, că Doamne indămănă-mi mai venea, ş'o
itesc drept in frunte incăt nici n'au mai
şcat. Era un urs birz ţintat in frunte, pare-
-se că tocmai acela care mai astă primăvară
-a luat un cărlan de m'a durut in suflet,—
i cărlanul cel terţin.—Dar dumitale ţi-a
rs bine, respunde un altul că in loc de o
mă de găină, te-ai ales cu o piele de urs,
r mie mi s'a sfetit mai rĕu: era despre
ră şi mĕ dusesem să-mi aduc boii; sco-
r pe sghiabi[1]) când la capĕtul tarniţei [2])
ca dihania de urs după ce-mi supsese
ul il movilise, şi acum şedea nepăsător de-
upra pe partamuri[3]); aşa m'am aprins de
inie vĕzĕndu-mi boul pierdut, incăt mi-am
in mine: de-acum tot una mi-e, ori eu,
i el; pun măna pe o tesitură şi strigănd
ricoşat ca să-i ieu apa de la moară am şi
pezit intr'ĕnsul. N'a stat dihania de pricină,
a rupt-o de fugă.—„Eşti şi om fioros, adaogă
ĕnd un altul.—Ba nu bre, respunde earăşi
ul, da era urs de cei furnicoşi, care fuge de-şi
oate ochii când vede om.—La aceste vorbe
u cu toţii un hohot de ris, şi altora li se
pofta să mai povestească vitejii cu urşii.
vremea aceasta intre femei, ca de la
găitul găştilor, nu se mai inţelege nimic, vor-
sc toate deodată, chicotesc şi rid cu hohot.
Aşa merge rănduea1a până când gazda
u nănaşa pofteşte la masă, in capul căreia
aşează nănaşul şi nănaşa in lipsa popei, şi
oi tot părechi barbat şi femee, după cum sunt de fruntaşi, până se inchee masa. Mă-
nâncă, beau şi se veselesc mai multe ceasuri, glumind şi rizĕnd asupra judanului din sat sau despre vre un prostatic ce s'a pribegit la masă. Pe la sfirşitul mesei se dreg paharele cele dulci, ăntĕi drege nănaşul şi pune ceva mai mult in pahar, mai făgăduind copilului acolo in faţa tuturor o viţică, apoi incep ceilalţi a pune bani in pahare după puterile lor. Singur popa este scutit de această dare, căci el se socoteşte menit numai spre luare: el ia şi de pe viu şi de pe mort, zice o vorbă veche. Cu aceşti bani işi scoate gazda cheltuelile mesei, şi une ori mai prisoseşte ceva. După ce se sfirşesc paharele dulci, oaspeţii incep a se ridica de la masă. Mai ăntĕi se scoală popa care la o vreme ca aceasta ori blagosloveşte cu amundouĕ mănile ca vlădicii, ori işi uită giubeaoa intre caţaveicele femeilor, incăt cineva trebue să-l cheme inapoi, la care intămplare barbaţii se uită unii la alţii, ear femeile, işi dau ghionturi. In toată vremea căt ţine masa, doi balauri negri ca dosul ciaunului căntă unul din scripcă şi altul din cobză felurite căntece de ţară, cum şi altele vechi inpămĕntenite, precum sĕrbeasca, corăbiasca şi ruseasca. Din când in când căte un oaspe chefăluit intinde un pahar de vin scripcarului sau cobzarului zicĕndu-i „bea balaure, că ţi-l torn din cap." Ţiganul se scoală, inchină şi el, dar cine bagă in samă inchinăciunea ţigănească?

După ridicarea mesei stă tot temeiul căntecelor şi a jocurilor. Flecăii ameţiţi saltă legănat, căntă din gură, glumesc, prujesc şi chiuie, bătĕnd cu picioarele de resună pămĕntul. Acuma işi deschid dragostile tot mersul lor; prin inimile femeilor trec când săgeţile iubirii, când ale temutului. Unele căntă in pilda altora:

Nu ştiu ţese, nu ştiu coase

[1]) Sghiabul este o carare prin valea dintre doi munţi.
[2]) Tarniţa este un drum bătut de oi sau de vite prin un loc greu de umblat.
[3]) Partamuri se numesc bucăţile dintr'o vită ruptă de urs, pe care acesta le face gramadă şi apoi se suie de-asupra lor, fapt ce se numeşte „a movili"

Dar nu-mi pasă că-s frumoasă,

căntec mestecat cu laudă şi batjocură pe care nici o femee de ţară nu-l primeşte cu mulţămire, cel puţin in ochii lumei.

Este in sufletul românului un fond insemnat de intristare, care se revarsă prin versul duios şi trist al căntecului seu şi prin vorbele ce zice la căntare. Acest suflet a presurat note triste chiar şi in căntecele menite pentru veselie. Ear Doina este culmea tuturor; ea inchide in tr'ënsa inima intreagă, are ceva a sufletului singuratic şi jalnic pe care nu-l poate zugrăvì nici un cuvënt din limbă grăită, afară poate de *dorul* care se apropie intru cătva prin mulţimea intrebuinţărilor lui. Până la acest căntec toţi sunt veseli, sorbind unul din bucuria altuia, dar deindată ce se aud sunetele străbătëtoare ale Doinei, se lasă de mănă şi de după găt şi fie care se ascunde in adăncurile jalnice ale sufletului seu.—Ţiganii lăutari au găcit aceste insuşiri ale Romănului, de aceea pentru a scapa de batjocurile şi şăgile dupăcite ce pornesc din veselia sburdalnică, ei incep un căntec de *inimă albastră* care pune pe gănduri până şi pe cei mai surbagii, ear unii, cei mai cu foc, incep să strige lăutarilor că au nimerit-o, „căci par'că le ia cu căuşul de la inimă."

Sfirşindu-se astfel de căntece şi indesind cucoşul căntările sale oaspeţii incep a se imprăştia, in vreme ce unii mai slabi dorm duşi unde i-au apucat vremea.

II.

JOCURILE COPIILOR.

Cele mai frumoase zile ale vieţei, pe care omul şi le aminteşte cu un fel de dragoste mestecată cu măhnire sunt ale copilăriei. Neputinţa de a se mai intoarce la gusturile şi plăcerile acelei virste, ne aduce in suflet icoana vieţei trecëtoare, ne pun pe gănduri triste şi totdeauna vorba despre plăcerile copilăriei se sfirşeşte prin un suspin.

Viaţa şi inţelegerea este atăt de imbe'şugată in sufletul unui copil, incăt o impărtăşeşte şi lucrurilor care-l incunjoară. Adunăndu-şi copila nişte beţişoare invëlite cu cărpă, numite păpuşi, ea vorbeşte cu dënsele: una e tata, alta e mama, sora etc., ea intreabă şi respunde pentru dënsele fără să aibă conştiinţa acestei amăgiri! In frăgezimea virstei, copiii se joacă de-a toate animalele: caprele şi oile, căţelul şi măţa grăesc prin gura lor şi cănd sunt mai mulţi copii adunaţi in casă la vreme de earnă, ei se joacă de-a *incluş invërticuş*, de-a *baba oarba* şi *in dupi*. Toate aceste jocuri au regula lor ne strămutată şi une ori formulele lor ştiute.

La ineluş invërticuş se pun cu toţii roată pe pat şi unul stă cu faţa ascunsă pe braţele altuia, in vreme ce pe spatele lui pun cu toţii căte un deget şi atunci povăţuitorul jocului invërtindu-şi degetul pe deasupra celorlalte şi apăsănd pe unul, zice:

Ineluş invërticuş
Găci pe-a cui deget am pus?

şi de nu găceşte, ce-l plecat primeşte un pumn şi tot astfel până cănd găcind, un altul ëi ia locul. Mare plăcere şi mult haz fac copiii la ineluş invërticuş, ear buna credinţă este păzită până la sfirşit.

Săturăndu-se de acest joc ei incep *baba-oarba* sau *amija* care se urmează in chipul următor: alegëndu-se cine are să amijească i se leagă ochii, il duc la cuiul uşei şi zicëndu-i vorbele următoare:

Baba oarba unde-ai mas
Baba oarba ce ţi-ai ars?

O mânică de joc!
Dă-te 'n coace 'n joc,

ıul il trage de mânică şi o rupe de fugă ca să ascundă, căci ceilalţi indosiţi prin colţurile sei nici nu suflă de frică să fie aflaţi. De alte ori se 'ntâmplă ca baba oarba să treacă iar pe lângă unul dintre cei ascunşi şi a- nci vai! de dênsul, câtă batae de inimă până trece primejdia! Unii mai indrăzneţi sar in ma babei oarbe apucând-o de tulpanul cu re e legată, şi apoi fug răpede fără să fie inşi, de care intâmplare nu se pot stăpânì ris cei ascunşi prin colţurile casei şi astfel nt descoperiţi. De obiceiu ei nu sunt la- ţi singuri in casă, căci cine ştie de ce năs- ıtii nu s'ar apuca: gospodina casei sau o strână stă dinaintea hornului sau la fereastră rcênd ori cosind ceva şi-i potoleşte din vre- e in vreme ca să nu restoarne oalele ori ofele. Une ori baba oarba, imbrâncită de indrăz- ţii copii ce-i sar in urmă, dă peste bĕtrâna u gospodina casei de o face să se impungă ı acul sau să scape fusul din mână. „Ho co- ıdroiule, strigă atunci aceacta necăjită, ce dai este mine?“ in vreme ce băeţelul sau copiliţa e casă de abia işi ţine sufletul de grijă ascunsă, upă spatele mamei sau a bunicăi.

Alt joc de earnă mai sunt şi *dupii*; acestea sunt işte beţişoare de draniţă, câte nouĕ la numer de e care jucător. După ce beţele sunt pregătite, se un toţi copiii roată şi incep pe rând a-i arunca in ıs cu faţa mânei; căzênd, ei le prind pe dos şi apoi arăşi ĕi intoarce in palmă. De s'au prins fără oţ, băţul se stringe de-o parte şi copilul dă inain- e până greşeşte sau prinde cu soţ; atunci numai ă rândul la altul. Fie care trebue să-şi prindă ei noue dupi ai sei, şi cine remâne la urmă cu dupii neprinşi, primeşte atâţia pumni câţi *dupi* nu-i ajung până la noue.

Jocurile de vară sunt următoarele: de a *mija*, de-a *puia-gaia*, de-a *mingea*, şi de-a *halea malea*. Amijitul se face in chipul ur- mător: mai ăntĕi se alege cine-va să amijească. Pentru aceasta se string cu toţii şi unul trage sorţii cu următoarea formulă:

Unu-i malea
Douĕ-i calea
Trei e rugu
Cinturugu
Hai, du-te.

La cine cad aceste din urmă vorbe, porneşte la amijit, adică işi pune amundoue mânele la ochi şi se razemă cu fruntea de un stilp al şurei sau de un părete al casei, in vreme ce ceilalţi s'au impră̦ştiat ca puii cei de po- tirniche. Numai unul a remas ca să-l jure că nu va trage cu coada ochiului, zicêndu-i: „să fii a dracului de te vei uita, să-ţi sară ochii din cap“ şi altele; apoi se depărtează şi el strigând: „nu te uita, măi, că nu mĕ ţin.“ După ce nu se mai aude nimic, ia mânele de la ochi şi incepe a căuta; ănsĕ el nu se de- părtează tare de stilpul sau păretele unde au amijit, fiindcă toţi cei ascunşi pândesc de la locul lor prilej ca să vie să scuipe acolo, făcêndu-se prin aceasta scapat de amijire. Pe cine l'a atins cu mâna inainte de a fi ajuns la semn, se chiamă că *l'a tăiat* şi acela ĕi ia locul la amijit.

După câteva ciasuri petrecute cu a- ceastă petrece ĕi vine unuia in minte să schimbe jocul şi să inceapă de-a *puia- gaia,* că-i mai frumos. Pentru acest sfirşit se aleg doi mai voinici, dintre care unul se face cloşcă şi celalalt gaia sau uliul, după a- legere. Fie care işi ia un numer de pui, care se ţin cu mâna de partea din dărăt a cingĕ-

toarei, unul după altul, incăt alcătuesc un şirag. Apoi se pune gaia jos şi cu un beţişor sapă o groapă. Apropiindu-se de dĕnsa cloşca cu puii şirag, o intreabă: ce faci acolo?—O groapă, respunde ea.—Dar in groapa ce-ai să faci?—Am să fac foc.—Da cu focul ce-ai să faci?—Să pun ciaunul.—Da cu ceaunul ce-ai să faci?—Să opăresc un puiu de-ai tĕi.—Ba de-a tĕi, respunde cloşca, şi toţi puii după dĕnsa. Zicĕnd aceste, gaia se scoală de jos şi dă cloştei băţul cu care a sapat groapa, pe care după ce l'a stupit ea şi toţi puii de-a rĕndul il asvirle cât poate de departe. In vreme ce gaia aleargă după băţ, cloşca se invĕrteşte de trei ori imprejurul groapei căntănd „de trei ori cu puii mei," ear puii croncănesc şi cărăe spre batjocura cioarei. Apoi incepe lupta, cioara vrĕnd să ia puii cloştei şi cloşca pe a cioarei. Vai de puii cei din urma şiragului! Le tremura inima să nu fie prinşi, şi tocmai ei sunt cei mai slăbuţi, căci la inşirare cei mai tari caută să-şi ia loc după cloşcă ear ceilalţi remăn in coadă. Lupta ţine până când şi cloşca şi cioara remăn fără pui, apoi se apucă amundoue la trăntă şi cine birueşte se face cloşcă la al doile rănd.

De sunt copii ceva mai sburătăciţi se joacă de-a *mingea*. Sunt vre o trei jocuri cu mingea: *ţicul*, *hoina* şi *poarca*. *Ţicul* se joacă numai in patru; şi mai inainte de a se apuca de joc se alege prin sorţi, cine are să fie la *batae* şi cine la *pascare*. Cei de la batae stau cu picioarul sting intr'o bortă numită *bobă* păzind cu mare luare aminte că nu cumva cel ce-i hăleşte mingea părechea [illegible] s'o pună acolo, căci atunci este scoasă cel ce stă'n [illegible] a sa de la batae, tot aşa se intămplă dacă dincolo la pascare prinde mingea'n cuc. Hoina s[illegible] se joacă intre mai mulţi băeţi. Mai ântĕi se [illegible] poi [illegible] aleg doi care joacă mai bine şi se numesc *baci*, apoi ceilalţi se prind in ceata unuia sau altuia dintre baci după placul lor. Se pun doue semne depărtate unul de altul ca de trei prăjini. Una din cete se orăndueşte prin sorţi la batae şi alta la pascare şi se aşează după voinţă la căte unul din capetele depărtării. Fie care cetaş bate mingea hălită de baciul cetei protivnice numai odată, şi după ce a bătut, stă gata la fugă pănă la semnul păscutului şi se răpede indată ce a vĕzut mingea bătută mai departe. Scaparea cetei de a nu cădè la pascare stă in ducerea pănă la semnul de impotrivă şi intoarcerea la locul lor, fără ca vre unul dintre dĕnşii să fie lovit cu mingea de vre un protivnic. Une ori ceata intreagă aşteaptă cele trei bătăi ale baciului; la cea ăntĕi se duc, la a doua se intorc, şi la a treia, care-i cea mai puternică, fuge baciul şi se şi intoarce. Nu numai in bataia departată stă tot temeiul acestui joc, ci şi in agerimea fugei şi in iscusinţa cu care se păzeşte de lovitura mingei. De multe ori baciul, sau vre-un alt cetaş de frunte, trece prin trei, patru asvĕrlituri ce se fac asupră-i de protivnicii impră̆ştiaţi in drumul lui, şi aceasta, când plecăndu-se la pămĕnt, când sărind in sus, sau rĕsucindu-şi trupul aşa ca lovitura să nu-l atingă. Cu mare bucurie il intămpină ceata lui in urma acestor isbănzi, in vreme ce protivnicii ameninţă că de altă dată nu-l vor mai scapa. Aşa merge inainte jocul pănă când cei de la păscut sau prind mingea de cuc, sau lovesc pe unul din cei mai slăbuţi la fugă şi la pază. „Aşa mi-ai fost de pĕcătos, lasă că de altă dată nu te mai ieu in ceata mea!" zice baciul cetei ce fusese la bataie, in vreme ce protivnicii aleargă să le ia locul rizĕnd şi chiuind de clocotesc văile.

Poarca se joacă in chipul următor: se sapă atătea gropiţi rotunde căţi jucători sunt, apoi fie care stă cu băţul la groapa lui, in vreme ce unul ce a căzut prin sorţi să fie porcar, măna poarca pe pămĕnt cu băţul, căutănd prilej să o dee in vre-o groapă, ear ceilalţi se apără impingĕnd-o une ori foarte departe, incăt vai! de bietul porcar căt mai aleargă. Ori cine au atins băţul de minge, e dator se bată ţicul cu fie care jucător afară de porcar, care atunci uşor găseşte prilej să măne mingea cu băţul in vre-o groapă şi să scape de păscut. Greutatea acestui joc stă pentru cei de la batae in puterea asvirlirei mingei cu vĕrful băţului şi in răpejunea ţicului; ear pentru porcar in mĕsura loviturei şi in direcţia ce o dă mingei pentru ca să nimerească intr'o groapă goală de băţ.

Halea-Malea este un joc de insemnat nu atăta prin iscusinţa, căt mai cu samă prin formula lui, in care se aude numele celei mai strălucite şi mai vechi familii domneşti din ţara românească. Copii trec in şirag pe sub douĕ măni, a doi dintre dĕnşii, ce le ţin in chip de poartă. La intrare se schimbă următoarele vorbe intre căp.tănia şiragului şi intre păzitori:

- Halea-Malea
Incotro ţi-e calea?
—Deschideţi porţile!
A cui porţi?
—A lui Basaraba!
Ce dai vamă?
—Un căţel
Ş'un purcel
Şi pe... cutare
De-un picior!

In deobştie căpităuia jocului făgădueşte pe acela dintre ai sĕi despre a căruia voinicie e sigur. Dacă portarii isbutesc să prindă pe cei făgăduiţi in douĕ rănduri, scapă de sarcina lor şi aceştia le iau locul.—Cine este acel Basaraba aşa vestit prin tăria porţilor cetăţii sale, incăt a remas in jocurile copiilor? căci in jocurile lor se revarsă adese ori resunetul vieţei celei mari. Este ştiut de pildă că pe vremea ghilotinei din Paris, copiii işi ghilotinau şi ei păpuşele lor.—Aminteşte acest nume o singură persoană din strălucita şi vechea familie domnească a căreia sănge s'a mai păstrat şi asstăzi in Brancovineştii şi Cantacuzineştii munteni? sau poate este el resunetul isbănzilor neamului intreg băsărăbesc ce se aţinea la porţile ţerei spre a oprì năvălirile? Aceste sunt intrebări ce es din cercul jocurilor copilăreşti, de aceea le şi părăsim şi ne intoarcem la ţinta noastră.

Alte jocuri de vară mai sunt pentru băeţi *de-a boul* şi *de a brăzdiţa*. Boul este un băţ potrivit de gros şi de lung pe care trebue să-l arunce astfel ca să meargă in capete de un numer de ori, sorocit de mai nainte. Cine greşeşte este inlocuit prin un altul: Tot temeiul acestui joc stă in puterea şi iscusinţa aruncăturei.—Brăzdiţa este un joc liniştit a căruia scop, ca şi la dupi, este deprinderea mănei cu fel de fel de intorseturi. Copii işi tae fie care căte un mic strat numit brăzdiţă, apoi incep pe rănd a infinge un cuţit in pămĕnt cu faţa, cu dosul mănei, cu dinţii, cu un deget, cu doue etc., căt se infinge cuţitul in pămĕnt, atăta şi tae cel ce joacă din brăzdiţa sa, ear cel ce remăne cu brăzdiţa netăetă din pricina greşurilor făcute, capătă de la fie care căte un pumn. Aceste toate sunt jocuri mai mult băeţeşti; fetele se indeletnicesc obicinuit cu păpuşele şi cu facere de căsuţe in care imitează toată gospodăria ce o vĕd la mumele lor.

De insemnat este că copiii au păstrat aceste

jocuri intocmai la ţară, şi prin oraşe, fără deosebire de clasa socială, incăt se arată mai buni păstrători a vechilor tradiţii decăt barbaţii.

(Va urma).

A. Lambrior.

POESII.

NOX ERAT.

Şi am auzit un glas puternic
(Apocalipsul).

Era noapte... pe cămpie umbrele-acum se'ntinsese
Ear pe cer ăngerii serei candelele aprinsese;
Peste lume e tăcere, inimele odihnesc,
Chiar durerea incetase in sufletul omenesc!
Totul doarme... Codrii tainici işi ascund cu ingrijire
Căntăreţii lor măestri cu-a lor dulce ciripire,
Numai buhna uricioasă şi cu şoimul răguşit
Scot din cănd in cănd in aer căte-un ţipet amorţit
Mai incolo se intinde locul cu inalte maluri
Neclintite dorm ascunse in noean a sale valuri
Şi resfrăng in intuneric mii de focuri ce sclipesc
Căte stele pe-a sa faţă de pe cer se oglindesc.
Munţii negri 'n depărtare pe sub geana'ntunecată
Indosesc in vĕlul nopţii fruntea lor cea fulgerată.
Este oara cănd in ceruri ăngeri de milostivire
In genunchi plecaţi se roagă pentru-a lumei măntuire
Şi vĕrsănd amare lacrimi Dumnezeului ceresc
Mai intărzie urgia pĕcatului strămoşesc.
Este oara cănd poetul, stăpănit de suferinţă,
Işi ia lira şi porneşte, singuratecă fiinţă,
Să intrebe 'n sinul nopţii tăcuta Dumnezeire
Despre-a sufletului soartă, despre-a omului menire:
Ce suntem şi unde mergem, şi de unde noi venim,
Astă jalnică ţărină pentru ce o locuim?
Un minut, o clipă numai este viaţa noastră'n lume,
Un fulg slab care nu lasă nici o urmă, nici un nume,
O scăntee ce clipeşte ca steluţele căzute,
Raze triste şi duioase ce se sting abie născute!
Apoi Rĕul care este marele stăpănitor
El din faşă chiar cuprinde pe sermanul muritor
Il munceşte zi şi noapte; el e vieţei aprig vĕnt
Şi nu-l lasă, şi nu-l lasă păn nu-l pune in mormĕnt.
Apoi moartea şi resboiul cu-a lor braţe de aramă
Umplĕnd lumea cu cadavre şi victime peste samă,
Sfiicioasele fecioare, eri de nuntă pregătite
Inundănd cu a lor sănge capeştele păngărite;
Aristid pentru dreptate din Atena alungat
Şi Socrat pentru-o idee cu otravă adăpat;
Ear Christos pentru frăţie ş'o mai bună legiuire
Restignit pe cruce 'ndată dup' o crudă schingiuire;
Galileu, făr de ruşine la minciună osindit,
In genunchi tăgădueşte adevĕrul pipăit!
Apoi vechea tiranie şi popoarele 'mpilate
Turmele fără de numĕr ce's de veacuri condemnate
Să muncească'n muncă crudă un pămĕnt neroditor
Udănd brazdele uscate cu sudoarea frunţii lor.
Iudea in robie tărind lanţul din Sion
Şi crescĕnd cu-a sale lacrimi apele din Babilon;
Egiptenii cu biciu aprig silind un intreg popor
Să inalţe catacombe păn la cer regilor lor;
Apoi Xerxe ingămfatul, rege făr de omenie
Vrĕnd să stringă 'n a lui ghiare pe poleita Grecie.
Incurĕnd apoi s'arată Roma cea nesăţioasă;
Ea invinge, cotropeşte, şi dispoae păn la oase;
Apoi cavalerii aprigi, mezul-ev posomorit
Imbracat in zale creţe păn' in creştet oţelit,
Timp greoiu, făr de dreptate, timp de josnică robie
Cu resboae nesfirşite, cu poporul in prostie;
Mahomet—un sclav din lume—cu urdiile'ncruntate
Ferecănd in lanţuri grele perduta creştinătate;
Apoi Cezarul cel tĕnĕr ce din Galia porneşte
Duce-o naţie intreagă şi la nord o 'ntroeneşte,
Lasă 'n urma sa blăstemul fiilor de moştenire
Şi poporului ce-l căntă o cumplită resplătire.
Ce! atătea fapte crude nesfirşite ele sunt?
N'o să se mai curme-odată pe acest bĕtrăn pămĕnt?
Şi planeta astă veche, cuibul de nelegiuire,
Nu se 'ntoarce de la dĕnsa soarele cu oţerire!
N'a să vie 'n lumea asta timp mai vesel, mai senin
Legi mai blănde, infrăţire, bucurii, făr de suspin!

De aceste gănduri triste mintea mea impovorată
Oboseşte... lira-mi cade... pe colina spulberată,
Şi pleoapa mea inchisă, simte intuneric mare,...
Incurĕnd furtună, trăsnet, lumile in tremurare...
Apoi o tăcere-adăncă, un haos nemĕsurat...

Ce aud?... in depărtare trimbița a resunat!...
Este óara judecății, e glasul Dumnezeesc
Résplătirea așteptată peste neamul ominesc!...
Cănd de-odată o lumină falnică, nemărginită
Se révarsă și stràbate prin pleoapa-mi amorțită...
Am crezut că e noeanul de lumină arzĕtoare
Ce incunjură in spațiu puterea cea creatoare!
Am crezut că se vădește darul cel făgăduit
Noue legi, altă dreptate și pămĕntul inoit...

Neferice!... era zioa... era soarele lucios
Inălțănd pe-un cer albastru discul seu cel luminos
Ear pe pajiștea 'nverzită unde taurii mugeau
Păşteau turmele pestrițe ear păstorii buciumau...
Tot invie... Codrii tainici ascultau cu fericire
Căntăreții lor măestri cu-a lor dulce ciripire;
Numai buhna uricioasă și cu șoimul răgușit
Fug departe 'n intuneric, glasul lor au amuțit;
Munții negri 'n depărtare pe sub geana inrouată
Iși inalță cu măndrie fruntea lor cea asudată;
Mai departe se intinde lacul cu 'nflorite maluri
Mişcănd tainic pe sub unde increțitele lui valuri,
Și resfrănge in lumină mii de jerbii ce lucesc
Căte raze de la soare pe-al sĕu piept se oglindesc...

Dar vai!.. aste măndre raze și mărețe străluciri
Ascund trista noastră viață cu-a ei vecinice măhniri
A naturei frumuseță, chipul ei incătător
Indosesc brațul puternic Reului triumfător!
Atunci obosit se pleacă arzĕtor sufletul meu,
Nici prin vis macar nu vede dreptatea lui Dumnezeu!

A. Naum.

Despre Arta Nationala.

Arta, fiind o producere sufletească, infățișează pe acela ce i-a dat naștere, și meritul unei lucrări de artă stă in legătură cu insușirea artistică a celui ce a produs-o, ear lucrările de artă la olaltă ale unui popor, infățișează mĕsura de simțire a insuși sufletului seu.

Istoria frumoaselor arte ne arată inceputuri la multe popoare; manifestațiunea adevĕrată a artei ănsĕ la unele numai, și la acestea încă nu in acelaș chip. Istoria insăși ne arată deosebiri in mijloacele firești de propășire ale neamurilor și această deosebire stă in legătură cu făptura atăt sufletească, socială, căt și multe imprejurări locale ale lor. Precum apa oglindește cerul și locul de'mprejurul seu, de asemenea și o lucrare de artă oglindește timpul și locul unde a fost făcută.

A arĕta trebuința și folosul frumoaselor arte la un popor este de prisos, lucrarea noastră le presupune cunoscute și invederate tuturor. Vom căuta numai, potrivit cu marginile scrierii noastre, a ne da samă despre starea artei la noi pe tĕrĕmul plastic: ce lucrări anume s'au produs și gradul lor de măestrie. Vom lua dară pe căt vom putè tot ce s'a produs atăt in trecut, căt și de față in architectură, sculptură și pictură, vom cerceta parte cu parte și vom vedè de asemene intru căt ele se potrivesc și cu plecarea sufletească a neamului nostru.

Incepem cu architectura ca una ce este arta mamă, din sinul căreia in urmă se desface sculptura și mai apoi pictura. Cele douĕ din urmă sunt trebuinți simțite ale sufletului nostru, architectura ănsĕ respunde și la trebuinți trupești. Din remășiți de sculpturi și picturi, aflăm despre starea sufletească la un neam; ear din remășiți de clădiri descoperim și starea lui socială; căci, pe căt el a fost mai tare pe acest pămĕnt, pe atăt și urmele clădirilor sale le vedem mai mărețe.

I.

Stălpii podului peste Dunăre şi ruinele turnului de la oraşul Turnu-Severin ne amintesc ăntĕiele timpuri ale coloniei Romane aici. De la veacul al doile pănă la al patrusprezecele, nu este, pe căt ştim, nici o ruină, nici o remăşiţă care să ne vorbească de fiinţa unui neam pe acest pămĕnt, numit Romănesc, şi această lipsă de zidiri se potriveşte şi cu invălmăşeala noastră istorică despre acea vreme. Astfel că, cu arĕtarea istoriei despre intocmirea ţerilor Române cătră inceputul veacului al 14, vedem şi bisericele aşa zise ale lui Radu-Negru din oraşele Curtea de Argeş şi Cămpu-Lung, precum şi o mică bisericuţă dintre munţii Moldovei, a căreia origine, tradiţiunea locuitorilor de 'mprejur o urcă pănă la Dragoş-Vodă. Deatunci şi pănă astăzi vom găsì biserici, remăşiţe, ca semne de trăirea unui neam, ear felul facerii lor ca semne de slabele sale cunoştinţe despre architectură.

Fie care popor caută a perpetua faptele ce pot să i slujească la mărirea lui: el le toarnă in bronz sau le cimentează cu peatră, el le dă trup şi viaţă, ca astfel să le lase vederii urmaşilor ca nişte amintiri vii de mărirea neamului. Cu căt un popor a fost mai isteţ la minte şi mai măndru la suflet, pe atăt şi pămĕntul lui il vedem acoperit mai mult cu monumente, cu lucrări de artă; căci inaltele măestrii sunt lăsate să slujească la fala unui neam.

Un popor pe pămĕntul căruia monumentele lipsesc cu totul, sau n'au avut fapte care să merite a fi intrupate in monumente, sau n'au avut cultura trebuincioasă pentru a le putè intrupa. Cum am putè să ne explicăm faptul că, in rănd de 12 veacuri nu găsim nimica despre architectura noastră? Cea mai veche zidire din Moldova este biserica armenească din Botoşani, precum şi biserica monăstirii Neamţului. A crede că barbarii trecĕnd au pustiit totul, aceasta nu ne vine, căci vedem că ei au trecut şi prin alte locuri unde găsim cu toate aceste zidiri şi monumente care au resistat. Parthenonul şede in picioare de mai bine de două mii de ani.

Istoria Domnilor noştri ne spune că la fiecare biruinţă sau fapt deosebit ei zideau căte o biserică, spre a aduce laudă şi mulţumire lui Dumnezeu care i-au ajutat. Astfel că singurul semn architectural pentru noi de amintirea faptelor lor, este numai biserica.

Clădirea bisericilor ănsĕ, pornind dintr'un simţimĕnt curat de evlavie, simţimĕntul estetic se găseşte covirşit cu totul de cel religios; incăt vedem in cele mai de căpitenie dăndu-se singura importanţă numai construcţiunii spre ţinerea căt mai mult a sfăntului locaş, neţinĕndu-se ănsĕ in samă şi de podoaba frumuseţei, la alte le le lipseşte şi chiar această insuşire a solidităţii, fiind cu totul slab construite sau chiar numai de lemn. Ori ce ar fi, numai preotul să poată slujì, aceasta este ideea covirşitoare ăncă pănă astăzi la clădirea bisericilor noastre. Biserica este casa lui Dumnezeu clădită de mănă omenească şi ce inălţare poate avè omul mai mare şi ce laudă poate aduce ziditorului lumii mat multă, decă a face să se repeteze prin architectură frumuseţele ţerei ce ne impresoară? Căci lucrarea de artă intr'o biserică nu trebue să aibă pornire numai din fală omenească, ci chiar şi dintr'un simţimĕnt de evlavie.

Privind la parte din bisericile remase vedem ziduri groase, ferestre mici, bolţi puter-

nic incleştate, vedem cu un cuvênt soliditatea căutată şi accentuată, nici o urmă ănsĕ de căutarea şi exprimarea frumuseței; in ele nu este decăt zidărie curată căci, despre architectură, ea nu există decăt pe atăt căt poate fi la ori ce popor primitiv.

Stefan Vodă cel Mare a zidit 40 de biserici şi nici una din ele nu intruneşte vre un lucru de artă; mai toate au ziduri groase, ferestre mici, turnuri pătrate şi scurte, la toate lipsă complectă de proporție intre părțile clădirii, lipsă de fațadă şi, ca resultat, liniile şi formele cele mai urite drept stil de architectură, precum sf. Nicolai Domnesc din Iaşi care este una din cele de căpitenie. Pe căt cunoaştem mulțime de biserici din toată țara atăt din trecut căt şi de acum, afară de aceea a monăstirii Curtea de Argeş despre care vom vorbì mai jos, n'am găsit nici una care să insuşească ceva artistic: forme umflate şi urite cum am mai zis, sau lipsă de proporție in părțile lor; astfel pe un trup mare de biserică să pune un turn mic de unde se jigneşte privirea, precum la biserica Domnița Balaşa din Bucureşti; sau pe un trup mic de biserică se zideşte un turn pre mare care face a strivì biserica, precum la sf. Spiridon din Iaşi; şi, ca proporția să fie şi mai sdruncinată, deasupra turnului boltit şi pre mare, se aşeza un altul mic de tot şi terminat in săgată. De asemene la biserica Dancu tot din Iaşi, şi la alte biserici, pe lăngă lipsa de mĕsură a părților, mai sunt şi formele cele greoae ale turnurilor, astfel la st. Vasile, sf Sava, sf. Nicolai cel sarac, bis. Banul etc. din Iaşi, bis. Colțea, S hitu Măgureanu, Sf. Voivozi, Mihai Vodă etc din Bucureşti. Am arĕtat căteva din Iaşi şi Bucureşti, adică monumentele celor doue capitale şi cred că este deajuns, căci a inşira pe toate cărora le lipsesc valoarea artistică, este a face catalogul tuturor bisericilor noastre.

Un popor işi are architectura sa conform caracterului, simțimintelor şi moravurile sale, şi toate acestea se invederează şi se exprimă in *templul* seu, căci templul reproduce aspirațiunile lui sufleteşti, fiindcă religiunea lui este expresiunea credințelor sale şi conform acestei aspirațiuni, acestei credinți, se imprumută, se accentează şi forma templului, a caracterului seu architectonic. Există legătură intre proprietar şi casă, căci cu căt proprietarul este inzestrat cu mai mult gust, cu mai mult spirit de ordine, pe atăt vedem şi in casa sa căutată podoaba, frumusețile, prin mijlocul unei ingrijiri vădite, prin orănduează şi altele. De asemenea există legătură intre un popor şi templul seu şi acolo unde vom găsì biserici fără valoare estetică şi sub aspecte de ruine, acolo starea sufletească este josnică cu totul şi credința incepe a dispărè spre a face loc nepăsării; căci la ori ce popor vedem complectă asemănare intre starea sa sufletească şi templul seu. Saparea, cioplirea şi prefacerea munților in templu la Indieni este expresiunea credinței lor panteiste, arĕtăndu-ne tot deodată şi puterea simțimĕntului lor religios pentru care mii de brațe din neam in neăm sbuciumau natura, prefăcĕnd-o in templu. Templul fiind expresiunea credinței ce infățişează, se poate judeca din felul templului mĕsura acelei credinți.

Templul gotic este deplina icoană a credinței creştine cu totul spirituală, şi cu inălțarea căt mai mult a tuturor liniilor şi turnurilor sale, pare că se inalță şi sufletul creş-

tinului la cerul spre care aspiră şi pentru care lumea aceasta este un ce vremelnic.

Infăţişarea bisericilor noastre este strimtă la vedere şi nu ne arată decăt ăngustimea minţii acelor ce le-au zidit şi lipsa credinţei celor ce le ingrijesc.

Din toate bisericile ţerei noastre nu este decăt una singură, care cu drept cuvĕnt se poate numì măestrie de artă, şi aceasta este monăstirea Curţii de Argeş, ce apare in mijlocul architecturilor noastre, cum apare steaoa pe bolta intunecoasă a cerului.

Pe malurile Argeşului cu valuri sgomotoase, intre falnicii Cărpaţi, măreţie Dumnezeească, se inalţă şi această biserică, fală omenească. Dar mai cu samă fala lui Neagoe Vodă căci dĕnsa ne-a remas nouĕ spre pomenire, despre măreţia inimei lui, cum şi de măestria celui ce a croit-o şi zidit-o.

Să arĕtăm dară in ce stau frumuseţele aceste architecturi.

Mai ăntĕi in faţa bisericei se află un chiosc in forma celor maureşti care slujeşte pentru a acoperì toaca. El este susţinut pe patru coloane slobode adică neingrădite de la una la alta. Razele lor sunt puţin inalte şi rotunde, ear capitolele săpate in imitaţiuni de stalactite care cum ştim sunt din podoabele de căpitenie ale architecturei maure. Pe aceste patru coloane se razĕmă patru arcuri sfirşite in dentelare, adică săpături sfirşite ascuţit şi gingaş, printre care pĕtrunde lumina. Prin frumuseţa şi gingăşia lor ele samănă ca o cusutură aleasă de gherghef. Deasupra acestei dentelări sunt doue arcuri scoase neted din peatră in forma a doi colaci. In urmă vine un alt colac de peatră mai gros decăt cei doi de 'ntĕi, ear locul remas gol la mijloc este neted, adăogănd la efectul reliefului arcurilor. Arcul al treile nu este neted ca celelalte doue, ci este sapat imitănd impletituri crucişe de cordele. Deasupra acestui arc vine brăul chioscului care, bine inţeles, il incinge de jur imprejur. Săpăturile acestui brău pornesc, cele de deasupra, de la stinga spre dreapta in jos, ear cele de desubt dela stinga spre dreapta in sus, atingĕndu-se astfel virfurile in mijlocul brăului, semănănd intr'aceasta foarte mult cu nişte teci umflate şi resucite de fasole şi care ar avè pe cotor acelaş punct de plecare. Locul remas slobod intre brăul incingĕtor şi arcuri formează pe fie care faţă căte doue triunghiuri umplute cu săpături numite arabescuri şi foarte neted lucrate. Deasupra acestui brău este remas un plan earăşi săpat care slujeşte drept frisă formată din mai multe ciubuce de deosebite grosimi. Apoi vine invĕlişul in forma unui clopot scurt la trup şi marginile lăţite. Ear pardoseala acestui chiosc este in mozaic din lespezi de marmură albă şi neagră, care pardoseală acum este mai de tot stricată. La trei paşi de acest chiosc inalt ca de doue ori un stat de om vine insaşi clădirea bisericei. Construită in stilul bizantin şi impodobită in chipul celui mauresc, ea este din un fel de peatră care, dacă nu e tocmai marmură, dar are calitatea ei estetică; căci timpul şi asprimea elementelor departe de a o inegrì ca pe peatra de rănd, ĕi dă o nuanţă gălbie amintind gingăşia tonului osului de feldeş, ton ce are acum biserica noastră.

Trupul bisericei nu este nici pre mare nici pre mic, ci este intocmai potrivit; ear părţile ei sunt aşa de bine cumpĕnite intre dĕnsele ca proporţii, incăt nici o parte susţinută nu

este nici greoae, nici mare pentru partea susţinĕtoare precum şi vice-versa, ci totul se susţine in deplină armonie, care se varsă şi infăşură biserica de jur imprejur. Dacă aş avè mĕsurele fie cărei părţi dintr'ĕnsa le-aş arĕta aici şi atunci s'ar pute calcula raportul şi proporţia lor. Ea este incinsă cu un brău format din trei colaci resuciţi unul după altul, ca nişte şerpi. Aceşti trei colaci sunt săpaţi fie care in chip deosebit; pe ăntĕiul mici flori zise arabescuri, pe al doile imitaţiuni de solzi şi pe al treile mici cioplirі neregulate făcute din ăntĕia lovire de daltă; ear insuşirea acestor săpături este că dă impresiunea unei materii molatice colacilor de peatră, amintind intocmai moliciunea şi mlădierea şerpilor. Zidurile imprejmuitoare ale bisericei in loc de a merge drept pănă la faţa pămĕntului cum sunt la clădirile de rănd, se inchiagă puternic intr'un soclu alcătuit din mai multe brăuri ale căror planuri sunt gradat eşite afară din ce in ce pănă la faţa pămĕntului; astfel că lărgimea basei pe de-o parte dă bisericei soliditate reală şi vastă totodată, ear pe de alta adaogă la infăţişarea ei sveltă ce are, căştigănd astfel aspectul unui monument prin fiinţa soclului, pe care ea pare aşezată şi amintind, deşi in chip deosebit, soclul cu trepte pe care se ridica templul la Greci.

In faţa bisericei se află intrarea, incepĕnd de la nivelul soclului şi pănă la brău, fiind aici intrerupt prin liniile intrării. Pentruca această intrerupere să nu jignească privirea părĕnd ciuntit, brăul se ridică vertical de-a dreapta intrării, continuă orizontal căt şi lăţimea ei, coborindu-se la stinga earăşi vertical pănă la capul intrerupt al seu, spre a incepe in urmă orizontal in tot jurul bisericei cum am mai spus; formănd astfel deasupra intrării o incadrare in unghiuri drepte. Intrarea este incadrată in chipul următor: doue ciubuce scoase din peatră, in urmă vine un plan neted, apoi o serie de bande a căror lărgimi bine cumpĕnite intre dĕnsele infăţişează vederii linii netede şi pure. Aceste bande se urmează in chipul următor: una netedă remasă din fondul petrei, adică in acelaş plan cu al zidului, a doua earăşi netedă dar eşită mai afară, in urmă vine un ciubuc subţire, apoi altă bandă formată din fondul petrei, in urmă una ceva mai lată; aceasta este sapată, avĕnd desemnată pe dĕnsa o floare architectonică cu forma lungăreaţă umflată la mijloc, care se repetează de-a lungul bandei, aşezată fiind la mijloc; ear in jurul ei se invĕrtesc doue mici bandelete impletite in forma unui lanţ. Dupa aceasta vine earăşi un ciubuc ridicat la laturea de dinafară, mergĕnd in forma unui privaz neted. Intre banda săpată şi acest ciubuc este lăsat earăşi un plan neted din fondul petrei. In urmă vine o bandă lată, mărginită spre uşă de un ciubuc mai lat decăt cele de'ntĕi, ear pe dĕnsa săpături infăţoşănd icoana unor cordele impletite ale căror inceput şi sfirşit nu se vede, formănd un labirint de linii repeţite cu simetrie pe toată lungimea bandei şi insuşind astfel la olaltă fantasticul cu armoniosul care sunt partea caracteristică a decoraţiunilor maureşti. In urmă vine o altă bandă mai ăngustă, impodobită tot in acelaş chip şi se intoarce in arc deasupra uşei, căci forma intrării este drept unghiulară ear a uşei in arc. Căt despre locul remas intre arcul interior şi dreptunghiul laturilor, el ăncă este săpat in chipul arĕtat mai sus. După banda in arc vine earăş un ciubuc neted, fiind dea-

supra sfirşit cu o decoraţiune in dentelare in acelaş desemn ca şi interiorul arcurilor chioscului despre care am vorbit. Pragul intrării fiind in nivel cu soclu, de aici până la faţa pămĕntului se află o scară cu o singură faţă din lespezi de marmură, alcătuită din zece trepte dinpreună cu pragul.

Locurile remase de-a dreapta şi de-a stinga intrării până la colţurile care sfirşesc faţa, şi cuprinse intre brău şi soclu sunt ingrădite prin mai multe ciubuce intocmai ca un cadru de tablou, ear in mijlocul lor pe o a treia parte din lăţime este căte un dreptunghiu format in relief prin ciubuce, in urmă o bandă lată impodobită in săpături, cu desemn deosebit decăt a celor pănă acum. Această bandă merge de-o parte de jur imprejur formănd dreptunghiul, ear pe de alta, se coboară la mijloc, impărţindu-l in doue. Locurile remase astfel goale intre cele trei bande sunt căte doue ferestre ănguste şi nalte acăror formă reese de la sine dreptunghiulară. In mijlocul locului remas gol de-a dreapta şi de-a stinga ferestrelor sunt scoase in relief lespezi lungi incadrate cu ciubuce care sunt acoperite cu inscripţiuni.

Locul feţei de la brău pănă la invĕliş se imparte vertical in trei părţi, impărţeală motivată prin ridicarea brăului la mijloc din causa intrării şi in chipul cum am arĕtat. Partea din mijloc, adică cea de deasupra brăului ridicat, este impărţită earăşi in trei părţi, impărţeală vĕdită prin căte doue rănduri de ciubuce care se inchid deasupra in arc. In mijlocul fie cărui loc impărţit astfel se află trei ochiuri mărginiţi cu trei colaci de peatră in formă de cerc şi scoşi in relief. Cel ăntĕi, incepĕnd de la stinga la dreapta, este simplu, cel de-al doile infăţişează impletitura unei cozi de pĕr, ear cel de al treile se imparte in trei mai mici colaci, din care, cel din afară cu cel din lăuntru la fel, imitează o materie moale resucită, ear cel din mijloc este sapat in foi late architectonice. Interiorul acestor trei ochiuri este acoperit cu săpături, linii şi flori impletite una după alta, ear la ochiul din mijloc, locul gol intre săpături este străpuns de-a curmezişul tot zidul, prin care pĕtrunde lumina pănă in biserică. Celelalte doue locuri, adică acele care sunt deasupra ferestrelor earăşi se impart in trei părţi formate de asemene din ciubuce drepte, din care doue inchise deasupra in arc. Aceste arcuri ănsĕ, care formează o frumoasă arcadă in apropiere de cornice, spre a putè fi de-o potrivă, au nevoit pe architect a-şi impărţi locul de-a dreapta, de-a stinga celui deasupra intrării, tot in trei părţi, nu de aceeaşi mărime intre ele, cele lăturalnice de-o potrivă cu una mai mică intre dĕnsele sfirşită in ogiva peste mĕsură adică acea maurească. Impărţeala de trei fiind dată locului din mijloc, cele de lăture nu mai puteau avè decăt doi sau patru spre a nu fi monotone prin repetarea aceleeaşi mĕsuri; pe de altă parte mĕsura arcurilor trebuind a fi aceeaşi pentru simetria lor, mănţinĕnd mĕsura impărţelei de doi prin fiinţa arcurilor, precum şi egalitatea tuturor prin introducerea intre cele doue, a micei ogivi, şi care vine mai mult ca o varietate, fără a sdruncina unitatea tuturor.

In despărţirea ăntĕi din stinga se află pe un plan mai eşit şi in formă de cerc, inchis cu un colez cioplit, săpături in impletituri; in a doua, forma planului in relief este pătrată, in care se inscrie earăşi un colac cio-

plit, cele patru colţuri de asemene sapate ca şi interiorul colacului, fiind şi zidul străpuns printre săpături spre a trece lumina. In despărţirea ăntĕi din dreapta, forma planului decorat ăncă este pătrată cu săpături impletite, şi la mijlocul planului ele sunt străpunse in marginile unui cerc, spre pĕtrunderea luminei, ear in despărţirea a doua in mijloc forma planului este in cerc, sapată in chipul celor de mai sus, cu deosebire că pentru fie care desemnurile sunt altele; arĕtănd prin aceasta bogăţia de inchipuire a architectului care a clădit-o.

La fie care unghiu format prin atingerea arcurilor la capĕt se află căte o floare rotundă sapată a cărei trup ese in afară cu totul din acel al bisericei, şi care se află fixată la unghiurile arcurilor printr'un picior al ei in formă de fus, ear la colţurile ziduriler ea este frăntă la mijloc, avĕnd jumĕtate de o parte, jumĕtate de alta, cu linia frănturei, adică diametrul ei paralel liniei colţului zidului.

Pe laturea bisericei care alcătueşte partea ăntĕia a trupului, adică acel format din ăntĕiul braţ al crucei planului, deasupra brăului continuă arcada de la faţadă in numĕr de şese arcuri sub care se află acelaş gen de decoraţiune ca şi in faţă, cu forme de-o potrivă cănd patrate, cănd rotunde; la al doile şi la al patrule, săpăturile sunt străpunse spre pĕtrunderea luminei. Ear de desubtul brăului vin trei impărţeli de ferestre cu desemnul şi săpăturile de asemene ca la cele din faţă, avĕnd fie care impărţeală earăşi căte doue ferestre intocmai la mărime, ear de a dreapta şi de-a stinga lor se amintesc pentru simetrie lespezile cu inscripţiuni a celor din faţă, prin un fel de bucăţi de marmură albă cu vine negre şi in forma despicăturei unui trunchiu, lipit de biserică cu partea cea lată, lăsănd in afară pe cea rotundă. In partea a doua a trupului bisericei, adică acea formată din braţele transversale ale crucei planului, continuă arcada in numĕr de 5 ceea ce imparte această lature in cinci părţi deasupra brăului, ear de desubtul lui impărţeala este de acelaş numĕr, deosebindu-se in aceasta de impărţeala faţadei şi a ăntĕiei părţi a trupului căci numĕrul impărţelelor de desubtul brăului este indoit numĕrului arcului de deasupra lui.

Din schimbarea mĕsurei de impărţire aici se deosebeşte indată şi felul ferestrelor, ne mai fiind doue incadrate la un loc; ci căte una singură, corespunzĕtoare locului care, astfel impărţit, este mai mic. Din cinci impărţeli, in trei sunt ferestre, ear in cele doue locul lor este amintit prin lespezi eşite de aceeaşi mărime ca şi ferestrele, şi pe care sunt săpate flori architectonice zise Arabescuri. Sub fie care arc se continuă floarea cănd rotundă, cănd patrată, cănd străpunsă, şi toate sapate ca cele de pănă acum. Apoi vine partea care inchide capul crucei planului şi pe care deasupra se continuă arcada in numĕr de 10, la care corespunde acelaş numĕr de impărţeli sub brău, şi din care la cele cinci din mijloc, trei sunt ferestrele altarului, doue lespezi sapate; ear din cele patru părţi remase, doue de-a dreapta şi doue de a stinga altarului căte una, de asemene au acelaşi fel de lespezi remăind numai doue netede căci ele se frăng prin colţul zidului unde se intoarce altarul.

Deasupra trupului bisericei se sfirşeşte prin o frumoasă cornice sapată, imitănd o mulţime

de „nișe“ care prin adăncimile și eșiturile lor produc un minunat joc de umbre și lumini, amintind pe deplin acel gen de decorațiuni al architecturei maurești, numit al stalactitelor. De asemene se repetă in tot jurul bisericei, floarea fixată la unghiul arcurilor despre care care am vorbit, când am arĕtat fațada.

Deasupra bisericei se ridică patru turnuri din care doue, cele mai mari sunt de toată frumuseța; ear mĕsura intre dĕnsele precum și forma lor sunt in chipul următor: cel mai mare, cel mai impodobit și cel mai gratios la infățișare este turnul care acopere mijlocul crucii planului, adică cel de căpitenie. El este așezat pe un trup patrat care se ridică deasupra invĕlișului boltelor. Decorațiunea basei turnurilor este astfel: O cornice earăși in nișe il ingrădește ca și la trupul bisericei, mai mărunte ănsĕ, in proporție fiind cu locul unde se află. Ea ănsĕ este sus și, pentruca vederea sa să nu fie slăbită, este puternic incadrată prin colțul zidului, care sub dĕnsa intră cu un plan mai inlăuntru. Sub aceasta vine o bandă sapată cu desemnuri fine și conturnuri grațioase. Apoi vine un arc scos in chip de colac și care merge paralel cu arcul invĕlișului format de bolta care reese de sub turn. Locurile remase intre acest arc și linia orizontală a bandei ce atinge arcul este de asemene săpat. Sub acest arc cu un plan mai inlăuntru, vine earăși o bandă paralelă cu el ăncă sapată, și apoi loc neted până unde incepe invĕlișul boltei. In felul acesta sunt cele patru fețe ale basei turnului.

Deasupra lui in formă octagonală, se ridică și acest turn presentând astfel vederii opt fețe terminate in arc. In mijlocul fie cărei fețe se află câte o fereastră lungă și ăngustă sfirșită de asemene in arc. Ea este incadrată de căte doue ciubuce rotunde, puternic eșite din peatră. In jurul lor se intoarce o bandă sapată. In urmă earăși doue ciubuce din care cel din afară formează colțul feței. Ear deasupra colacului in arc care mărginește fața la invĕliș, se ridică o ingrădire in flori de metal care slujește ca trecere de la monument la invĕliș. Deasupra la mijlocul turnului se află, bine ințeles, crucea, așezată ănsĕ pe un picior in forma unei pere puse cu coada in sus. Acolo se află ăncă un mic trup de metal cu opt fețe drepte, care stă in raport și armonie cu cele opt fețe ale turnului, și apoi vine crucea formată dintr'o linie verticală cu trei orizontale din care cea din mijloc e mai mare și la incrucișarea ei se intoarce un cerc in amintirea cununei de spini. Piciorul crucei cel in formă de pară se află săpat cu deosebite desemnuri. Astfel este acest turn, cu mĕsurile potrivite și forma cea mai grațioasă, ce am putut vedè până acum deasupra vre unei biserici.

Al doile turn de asemene este așezat pe un trup pătrat mai puțin nalt decât la cel de 'ntĕi, ear decorațiunile lui sunt astfel: este incins de jur imprejur cu o bandă ăngustă și săpată. Pe această bandă din distanță in distanță se ridică perpendicular altă bandă de aceeași lățime și săpătură, ear la piciorul lor căte o floare rotundă și sapată cu mărimea diametrului de patru ori lățimea bandei. Din virful fie cărei bande pleacă căte un arc care pornind de pe ăntĕia in loc să cadă pe a doua, cade pe a treia, astfel că arcurile, incrucișându-se intre ele, formează căte o ogivă de la o bandă la alta, lăsănd și căte un loc

in peatră, precum doina căntă durerea adăncă, trecută din veac in veac, a poporului Romăn. Pănă şi cele doue turnuri care par căzĕnd s'ar zice că ne arată soarta celor doue ţeri acăror existenţă in istorie părea că incetează la ori ce minut, fără a inceta cu toate acestea. Architectura bisericei de Argeş are poesie.

(Va urma).

P. Verussi.

POESII.

DU-TE DAR...

„Du-te dar!" ţi-am zis eu ţie
Ş'am privit cu ochiu uscat
Şi c'un piept plin de mănie
Cum te-ai dus, te-ai departat.

„Du-te dar, te du in lume
Fie-ţi drumul nesfirşit!
Să nu aflu de-al tĕu nume
Să nu ştiu cănd ai murit.

„Şi pe urmele-ţi pierdute
Să s'aşeze pănă 'n cer
Munţi cu vĕrfuri nevĕzute
Şi adănci şi late mări!"

Şi ce-am zis in desperare
S'a 'mplinit in ceasul reu
S'a stins după munţi şi mare
Urma ta, numele teu.

Blăstĕmatu-te-am pe tine
Şi credeam că te urĕsc,
Dar blăstĕmu-i pentru mine:
E blăstĕm, căci te iubesc!

Cum aş face drum prin munte,
Lacrimile l'ar sapa!
Peste mări aş face punte,
Punte, cu durerea mea.

Duce-m'aş şi zi şi lună,
Ani şi ani, ca să-ţi mai spun,
Şi de ura mea nebună
Şi de dorul meu nebun!

CATE-ODATA...

Căte-odată mĕ cuprinde
Ca un vis de nebunie,
Par'că sufletu-mi s'aprinde
Par'că inima-mi invie.

Tu nu ştii atunci ce tare
Şi puternică eu sunt!
Parc'aş fi, de-aş vrea, in stare
Să sfărăm acest pămĕnt.

Alt pămĕnt, soare şi lună
Eu aş face dac'aş vrea
Ş'a intregei lumi cunună
Pe-a ta frunte-aş aşeza.

Tu ai fi in dĕnsa rege,
Eu aş fi al tĕu popor,
A ta voe ar fi lege
Implinită cu amor.

Pe coline inverzite
Tronul tĕu s'ar inălţa

gol in triunghiu curb deasupra fie cărei bande. După acesta se ridică turnul octogonal presintănd vederii opt feţe in mijlocul cărora se află căte o fereastră lungă, ángustă şi in formă de dreptunghiu, puternic incadrată in càte doue ciubuce de peatră. Pe marginea de sus a fie cărei feţe ăncă se află săpate doue ciubuce care se coboară pe laturea lor, oprindu se aproape de basa turnului şi indreptăndu-se puţin orizontal pănă la colţurile feţelor turnului. Locul intre aceste ciubuce şi cele care incadrează ferestrele este acoperit cu săpături imitănd impletire de flori. La streşina turnului acestuia ca şi la cel de 'ntĕi ăncă este o ingrăditură in metal, ănsĕ mai inaltă şi in desemn deosebită.

Piciorul şi forma crucei este de asemene celui de'ntĕi, lipsindu-i ănsĕ aici cercul din mijlocul ei.

In urmă vin alte doue turnuri mai mici şi mai subţiri decàt cele doue de'ntĕi, ele sunt aşezate dinaintea bisericei in sens transversal. Forma lor rotundă, este cu totul originală, căci liniile şi ferestrele lor in loc să fie verticale, sunt oblice, intorcĕndu-se după rotunzimea turnului, amintind coloanele in spirală. Oblicitatea ferestrelor pentru turnul din dreapta este de la dreapta la stinga, ear pentru cel din stinga, de la stinga la dreapta. Fie care fereastră astfel resucită, lungă şi ăngustă este incadrată de căte doue ciubuce de peatră care se sfirşesc in arc după forma ferestrei. Numĕrul ferestrelor fie cărui turn este de opt; ear mijlocul locului de la una la alta este deosebit prin ciubuce care sfirşesc aproape de streşină in arc, formănd astfel turnului opt feţe resucite. Aceste turnuri ănsĕ se ridică pe doue mici trupuri pătrate pe acăror feţe se află deosebite săpături.

Fiinţa acestor doue turnuri e trebuincioasă pentru cumpănirea şi simetria faţadei, forma lor ănsĕ, deşi originală, produce o ilusie optică care poate să fie iscusită, ănsĕ turbură liniştea imprejurimii ce frumuşeţa trebue să facă asupra sufletului nostru. Pentru privitorul ce şede in pieziş cu faţada, rĕsuceala liniilor turnurilor pornind de jos in sus şi de din afară in làuntru, par aplecate una cătră alta la vĕrf, crezĕndu-se că s'ar atinge. Părĕnd astfel privitorului că mereu cad fără a cădè, se produce o contrazicere in fiinţa lor care slăbeşte impresiunea deplină ce un monument trebue să facă. Rolul petrei in artă este de a se anima intr'atăt pe căt pĕrmite greutatea substanţei sale.

Architectura imprumută de la natura organică simetria şi mĕsura proporţiilor, ear de la cea neorganică infăţişarea màreţiei şi a veciniciei; a introduce mişcare acolo unde trebue să fie neclintire, este a introduce confusiune şi disordine.

Acestea sunt părţile care alcătuesc această biserică unică in ţara noastră. Impresiunea ce face vederii este o răpire din ce in ce mai mare a sufletului, şi peatra ei gàlbie ca faţa tristei Niobe, liniile şi proporţiile astfel intocmite, nasc in noi la privire un simţimĕnt de melancolie care ne pĕtrunde incetul cu incetul, intocmai precum ne răpeşte şi intristează privirea unui apus de soare. Acelaş simţimĕnt ce-l avem cănd auzim dintre munţi ridicàndu-se glasul doinei plăngĕtoare, il avem şi inaintea acestui templu, care intre munţi pare a fi o doină de peatră; şi acel meşter Manoli pe care legenda ni-l spune, ori din ce ţară ar fi el, a clădit

Şi de flori neveştejite
Măndr'ar fi coroana ta

Slavă n'ai avea, nici nume,
Nici popoare de domnit
Dar ai fi 'n intreaga lume
Regele cel mai iubit!

FLUTURASULE...

„Fluturaşule uşor
Eată că te-am prins din sbor
Şi te ţin in măna mea...
De ce cauţi a scapa?

„Crede-mĕ nu-ţi fac nimică
Dar mi-eşti drag, şi-mi este frică
Că vĕnt rece te-a lovì,
Mica viaţă ţi-a răpì!"

Astfel căntă, astfel spune
Un copil cu minţi nebune
Şi in mănă ţine strins
Fluturelul ce l'a prins.

Aştepta vĕntul să stee
Vroea drumul ca să-i dee,
Dar când vĕntul a 'ncetat
Cu ce jale n'a aflat,

Căt era sburdalnic reu
Micul, pre-iubitul seu!
Cu aşa dragoste 'ngrijit
Fluturul tot a murit.

Matilda Cugler.

ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ de A. I. ODOBESCU.

Bucureşti, 1874, un volum 8°.

Lucrul musiv sau mozaicul e genul acela de pictură, care cearcă a imita prin bucăţi de marmură, de peatră colorată, de sticlă, sau de lut ars, colorile naturei. La lucrări de o simetrie geometrică, sau unde acele erau menite de-a fi vĕzute de departe, bucăţile puteau fi mai mari, fără a presenta ochiului asprimi in trecerile de la umbră la lumină şi vice-versa; la picturi ănsĕ menite să fie privite de aproape, bucăţile mineralice infăţişeau puncte colorate şi erau numai de grosimea unui ac. Artistul işi tae din sticlă şi din marmură ţinte de grosimea indicată, acopere o placă de metal c'un fel de aluat, (care uscat devine vĕrtos ca peatra) şi pe când e moale ăncă, el schiţează desemnul sĕu şi apoi infinge ţintele de colori una lăngă alta, des şi intr'un amestec, hotărit de mai nainte. O pictură in puncte de marmură, un fel de brodărie in peatră; ci pe când la broderia comună colorile deosebite sunt represintate printr'un *fir* deosebit, la mozaic fie care impunsetură cere un alt ac. După ce placa era pe deplin lucrată şi uscată, suprafaţa se netezea şi i se da o poleitură, care te face să crezi că intregul tablou a crescut in peatră şi nu ar fi făcut de măni omeneşti.

Difficiles nugae. A infige o singură ţintă colorată pe răbdătoarea hărtie nu e nimic, dar a le aşeza cu acea profusiune cu care o face autorul cărţii „Ψευδο-κυνηγετικος" cu vremea devin nimicuri foarte grele. Epistolă, menită a fi precuvĕntarea cărţii „Manualul vĕnătorului" ea a crescut sub mănile autorului ei intr'un volum de observaţii, alusiuni, descrieri, ironii şi pagine de eru-

diție. Stilul deci e cel epistolar—al scrisorilor intime. Scrisoarea intimă inlocueşte graiul viu, conversația, de aceea lipsesc din ea grămădirile de abstracții, perioadele incărcate cu proposiții subordinate; ca şi in conversații, vorbirea se mişcă in scurte proposiții principale şi relațiile logice ale cugetărilor se cunosc mai mult din cuprinsul proposițiilor, decât din forma gramaticală a combinării lor. Nici inorănduirea materiei nu e atăt de strict ținută şi cugetările se infățişează in şirul, in care s'au presentat ca inspirații ale momentului. In sfirşit autorul se serveşte de toate prerogativele stilului epistolar, chiar de post-scriptum. Astfel luănd vĕnătoarea din anticitate, din evul-mediu, din vremea modernă, tablouri vii se urmează cănd cu răpeziciune cănd incetinel, imbrăcate intr'o melancolică descripție, pănă ce sfirşeşti cartea, fără să ştii cum ai ajuns la capĕtul ei. Limba e curată şi are farmecul noutății. O mulțime de cuvinte şi forme idiomatice, pănă acum scrise puțin sau de fel, dar a căror origine intăritoare este limba poporului nostru, fac cartea prețioasă şi din punct de vedere lexical; citațiile arată gustul şi cultura autorului, in sfirşit, pentru a ne servì de o locuțiune, din care provine originea cuvĕntului nuga (archaic nogae, nogae) nu se poate zice despre cartea autorului, ceea ce se poate spune pentru altele: „non nauci esse.“ De-aceea nu ne place capitolul XII, dar ca alusiune la „Societatea Academică,“ treacă!

Fiindcă e propriu scrierilor bune, că nu pot fi analisate, aşa incăt să se dee o idee despre cuprinsul şi forma lor, şi in urmă totuş reproducerea se insărcinează cel puțin parțial cu icoana operei, de aceea urmănd acest vechiu şi comod obiceiu reproducem cap. X şi XI mai in intregimea lor. In ele se vor găsì: farmecul limbei, modul de-a scrie şi de-a adnota a autorului precum ş'o frumoasă poveste.

- - -

X.

Pe o frumoasă zi de vară, mĕ odihnisem căteva oare la schitul Găvanul, — o minunată infundătură călugărească din munți, căteva colibe şi o bisericuță de bĕrne, sămĕnate print'o pajişte smălțuită cu flori, pe care o incinge un semi-cerc de nalte stinci pestrițe, ce port numirea foarte nimerită de Curcubeata. De acolo p'ecai călare ca să merg la Bisoca, sat in doue chipuri interesant: mai ăntèi fiindcă de sub dealul pe care el şede isvoreşte Peceneaga, un părĕu cu nume prețios pentru etnografii țerei; al doile pentrucă intr'ĕnsul trăesc şi se prăsesc din neam in neam, cei mai frumoşi barbați din tot plaiul imprejurimilor. Ca probă despre această din urmă particularitate a satului Bisoca,—particularitate pe care am putut mai tărziu să o constat in toată intinderea ei,—aveam cu mine, drept călăuz de la Găvanul pănă acolo, un voinic Bisocean, un fel de oacheş Apolon muntenesc, care cunoştea ca in palmă toate cotiturile munților şi se mai pricepea şi la multe altele, căci era şi vĕnător, şi cioban, şi cosaş, şi căntăreț la biserică, şi căntăreț cu cavalul, — Doamne eartă! pare-mi-se că mai meşter era la fluer decăt in strană, — ba ăncă ştia să spue şi basne de-ți era drag să-l asculți.

Căt a ținut calea, — vre o şese oare, — gurița nu i-a tăcut. D'apoi nici eu nu-i dam vreme să resufle: „Bădiță, ce livede e asta?“

il intrebam, trecĕnd prin nişte guşi de văi care mĕ imbătau cu dulcele lor miros de fĕn proaspĕt cosit. — „Cum se chiamă erbile cele care par impletite şi la vĕrf găitănite?“ — Şi el imi spunea numirile tuturor florilor, erbelor şi buruenelor, arĕtăndu-mi chiar şi pe acele care sunt bune de leac: — „Ceea este dobri-„şor şi cealaltă ghisdeiu; asta e laptele stăncei „şi astălaltă, zirnă-miţoasă; ici eată brănduşe „şi cole dedeţei; apoi lobodă şi drob, vĕz „droagă şi siminoc, earba-ciutei şi piperig, „pojarniţa şi sefterea“ şi altele multe.... Dar cine le mai ţine minte! De-aş fi stat să le insemnez pe toate, poate că-mi da şi mie Societatea Academică să lucrez, — nu, vai de mine, la *Dicţionarul* cel cu vorbe numai plivite, alese şi mai cu samă croite de pe curata latină, — ci la păgubaşul de *Glosariu*, unde procopsiţii noştri lexicografi şi scornitori de graiu nou şi pocit asvĕrl ca borhot, mai bine de jumĕtate biată frumoasa noastră limbă romănească.

Din norocire, Bisoceanul meu nu ştia nimic despre chipul cum ne batem noi joc in oraşe de ce avem mai scump remas de la părinţi, şi el, in limba sa, pe care aş da ani din viaţa mea ca s'o pot scrie intocmai după cum el o rostea, in acea limbă spornică, vĕrtoasă şi limpede a ţeranilor noştri, imi povestea păsurile şi plăcerile oamenilor de la munte.

Când ajunserĕm pe muchea plaiului ce desparte văile despre Buzĕu de cele despre Rămnic, priveliştea, din veselă şi plăcută ce era, se făcù deodată măreaţă.

In spate aveam culmea intinsă a Penteleului, starostele munţilor din Buzĕu, şi pe sub dĕnsul se rănduau, ca trepte ale unei scări de urieşi, plaiul Răboiului, munţii Neharniţa, ambele Muşe, Macieşul, Brezeul, Peatra-penei; Carămbul şi multe altele mai aşezate; dar drept in faţa noastră, adăpostite sub piscurile semeţe ale Furului şi ale Steşicului, se inălţau, ca nişte păreţi suri şi măcinaţi, de-a lungul unei perdele de brădet, stincele Năculelor, la poalele cărora se aşternea, intocmai ca un läicer verde şi inflorit, o poeană largă şi desfătată.

Intr'adevĕr ai fi zis, ca balada păstorească, că acel picior de plaiu este o adevĕrată gură de raiu.

Stam şi mĕ uitam cu acea uimire, produsă adese in noi de priveliştile neaşteptate ce ne isbesc vederile pe unele culmi despărţitoare de văi. Călăuzul meu, care, cum am spus, avea sămĕnţă multă de vorbă, mĕ deşteptă din acea mirare mută: — „Aşa-i, d-nule, că-'s măn-„dre *Petrele fetei* de la Măcule? Vĕd c'ai re-„mas cu ochii la ele; dar mite, cănd ar şti şi povestea lor?“ — „Apoi ce mai stai, voinice?“ — ĕi respunsei cu grabă; — „spune-o, „dacă o ştii. O să-mi ţie de urit pe drum.“ Şi Bisoceanul meu, care atăta aştepta, incepù a-mi spune următorul basn, povestindu-l in al seu graiu poetic şi armonios, pe care in deşert mĕ voiu silì eu a-l rechema in amintirile mele:

„Basnul meu, boeri d-voastră, (aveam cu mine şi pe un Neamţ care nu inţelegea romăneşte) — „basnul meu e cam copilăros; dar „pare-mi-se că nu e tocmai de folos!“

Aşa fù precuvĕntarea lui, — mai scurtă decăt aceea ce-ţi adresez eu as'ă-zi ţie, — şi apoi urmănd,

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.*)

*) Homeri, *Iliad.* I v. 249; de pe a lui limbă decăt merea mai dulce curgea versul.“

„In vremea de demult, pe când oamenii de pe lumea asta şti au şi puteau mai mult decăt ce pot şi ştiu cei de acum, pe când pruncul de trei zile iţi numĕra numai intr'o clipă toate stelele de pe cer, şi vedea cu ochişorii cum creştea earba cămpului şi auzea cu urechile cum sfăräe fusele când toarce painjenul,..... pe vremea de atunci trăea in plaiurile Buzĕului, o impĕrătească tare şi mare, pe care o chema Doamna Neaga. Ea işi avea palatele ei tocmai colo, in codrii Cislĕului, unde se vĕd şi astăzi, pe o măgură mare ocolită cu pärĕe, temeliile de zid ale cetăţii ei, ear grădinile şi livezile, in care ea se primbla când i se făcea urit a casă, şi le avea pe colnicele Lapoşului unde stă şi acum puţul ei cu colac de peatră, săpat cu slove, pe care, zĕu, nici cei mai cărturari din zioa de astăzi nu le mai pot ghici.

„Din toţi copii căţi Dumnezeu ĕi dase şi-i luase inapoi la sine, Doamna Neaga remăsese, in vĕduvie, numai cu un fecior pe care il iubea ca lumina ochilor. Era şi drăgălaş,— bată-l fericea!—puiul de impĕrat! Măndru ca strălucitul soarelui la amea-zi, blănd ca razele line şi măngăioase ale lunei, sprinten ca luceafĕrul sclipitor al dimneţei şi inţelept ca şi intreaga tăria cerurilor, nu ştiea maică-sa nici lumea toată cu ce să-l mai desmerde, atăt era tuturor de drag şi de plăcut.

„De micuţ il dase Doamna la carte şi când abie incepuse tuleele bărbiei să-i umbrească peliţa copilărească, el vorbea pe derost toate limbele de pe lume, ba ăncă inţelegea şi graiurile tăinute ăle păsĕrilor şi ale fiarelor.

„Atunci Doamna cu inima ingănată intre dor şi bucurie, ĕi vorbi aşa: — „Fĕtul meu, „cartea căt a fost, ai invĕţat o toată din scoarţă „in scoarţă; acum, ca să te faci om pe deplin „şi voinic cu temeiu, precum se cade unui „barbat şi mai ales unui fecior de impĕrat, „toţi de toate părţile imi spun că trebue să te „duci lumea să o colinzi, ca să incerci şi să „ispiteşti viaţa prin tine insuţi şi să afli multe „şi mărunte ale lumei, care se vede că in carte „nu se pot scrie. Du-te, copilul meu; mergi „de vezi, şi de invaţă; dar cată a nu te prea „depărta de pe aici; adu-ţi aminte, voinicul „meu, că pe cătă vreme nu te va simţi mama „cole, in prejma ei, grija, chinul şi măhnirea „din sinu-i nu vor lipsì."

„A doua zi, dis de dimineaţă, feciorul de impĕrat, mai mult vesel decăt duios, işi luâ zioa bună de la Doamna-maică-sa, care se silea, sermana, pe căt putea ca să-şi stăpănească plănsul şi obida ce o inecau. Era vesel voinicelul, fiindcă in curţile palatului il aşteptau ca să-l insoţească in cale o sumă de

boeri mari ai oştilor,
puterea domniilor
şi groaza duşmanilor,
toţi călări şi inarmaţi
cu săgeţi, cu buzdugane
şi la brăe cu arcane,
gata a merge după soare
să inceapă o vĕnătoare
după urşi şi căprioare,
după paseri gălbioare,
ce sunt bune la măncare
şi plăcute la căntare.

„Apucarĕ in spre mează-noapte şi trecĕnd pe scărişoară, unde-i lesne cui sboară, luarĕ apa Buzĕului in sus, tot căntănd şi veselind. Resunau dealurile şi văile şi apele riului pe unde trecea măndra ceată de voinici. Dar când sosirĕ la infurcitura Băştei, acolo unde se aşterne o poeniţă verde, umbrită de plopi,

de stejari şi de fagi, feciorul de impĕrat deodată işi oprì armasarul in loc şi in gura mare strigâ aşa cătră soţii sĕi: — „Măi fraţi! vedeţi colo drept in sus muchea naltă şi pleşuvă a Penteleului; acolo am să mĕ duc, tot „in fuga calului. Cine poate, ţie se după mine!“ —Şi dănd pinteni sprintenului seu fugar, ca un fulger se răpezì prin valea ăngustă a părĕului. Sub copita pintenogului, petrele scaparau, apele clocoteau, pulberea in sus se inălţa, cu nourii s'amesteca, ş'apoi in jos ear cădea, vàlceaoa inegura şi pe voinic mi-l ascundea cu totul din vederile boerilor, care remăsese departe, departe in urma lui.

„Trecù el ca in sbor, cu fugarul spumegat prin valea Rosilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghi; sărì ca un smeu pe deasupra curselor de peatră; işi zărì, ca prin vis, chipul oglindit in apele cătrănite ale Ghenunei Dracului, şi printre brazi, printre molifţi, pintre afini şi ienuperi, suì mlaca Cernatului până in vĕrful muntelui. Sbura calul nebun cu coama şi cu nara in vĕnt; ear călăreţul, cu minţile răpite de mulţămire, sorbind cu desfătare in pept mirosul recuros al brazilor şi al florilor, dor că se simţea dus ca vĕntul şi ca găndul, peste stinci, peste verdeaţă, peste gol şi earbă creaţă.

„Cănd fù la ameazul mare, fugarul stătù locului şi feciorul de impĕrat se trezì singur singurel chiar deasupra Penteleului. Jur imprejur, căt cuprindea ochiul, zărì numai creste de munţi, care mai mari care mai mărunţi. Dar mai pre sus de toţi se ridica creştetul gol, de pe care el privea şi vedea jos pămĕntul cu verdeţele, cufundăndu-se de toate părţile, ear sus cerul limpede şi senin, scăldat numai in raze de lumină. Soarele dogorea drept deasupra şi, in arşiţa ameazului, par' că contenise ori ce adiere; nici o suflare nu se simţea, nici un sunet, nici o mişcare.

„Sta mărmurit voinicul; — nici că mai pomenise el aşa tăcere, aşa pustiu, aşa măndreţă! — cănd deodată, pe sub roata aurită a soarelui, se ivì o pasere măreaţă, un vultur negru cu aripile falnic destinse. Degrabă puse voinicul măna pe arc, il incordâ şi gata era se răpeadă săgeata, cănd pe sus auzì vulturul croncănind in limba sa cea păsĕrească:

„Impĕrate luminate,
„Nu-mi lua zilele toate
„Ie-mi-le pe jumĕtate;
„Că-ţi voiu da eu nestimate,
„Chiar peatra zamfirului,
„Limpezimea cerului!“

„Feciorul de impĕrat destrenâ arcul, minunat de aşa cuvinte; ear paserea, drept mulţămită că o ertase cu viaţă, lăsâ să-i pice din cioc pe oblăncul şelei voinicului, o peatră de zamfir, mare şi frumoasă, limpede şi albastră intocmai ca seninul cerului.

„Din ceasul cănd căpătâ această nestimată şi o ascunse in sin, nu mai remase pasere pe cer căre să nu fie robită la voinţa lui. Pentru dĕnsul, toate sburătoarele, măndrii păunaşi, sĕlbăticoşi cocori, bufniţe cobitoare, şoimi dărzi, găinuşe moţate, dumbrăvence cu aripi verzi, pupăze cu creste bălţate, grauri pestriţi, sitari, dropii şi erunci, toate picau ca farmĕcate cănd eşea el la vĕnătoare; ear de se primbla numai prin codri şi prin livezi, mierlele şi privighitorile, pitulicile şi stigleţii, presurele şi sfranciocii, petroşeii şi sfredeluşii, botgroşii şi scatii, ţoii, cintezoii şi piţigoii, toţi il intimpinau peste tot locul cu dulcile lor căntări; cucul ĕi vestea la tot ceasul mulţi

ani cu noroc, şi prigorii cu pene albastre, il insoţeau pretutindeni, chiuind şi sburănd veseli deasupra capului seu.

„Trecù o zi, trecurĕ doue, ba mai trecurĕ şi alte noue şi voinicul nu se indurc ca să se instrăineze de la măndrele plaiuri ale Buzĕului, in care el domnea acum, cu voe bună, peste toată firea sburătoare cătă fălfăea sub soare. Noaptea pe la căntători, pănă a nu se revĕrsa bine de zori, el era purces la vĕnătoare, şi mai adesea sara il apuca prin păduri, ucigĕnd şi stĕrpind alte păseri cobitoare ce se arată numai prin intuneric.

„Rătăcea intr'o zi pe culmea păduroasă a Istriţei, — tocmai colo jos, la curmătura dealurilor, sub care incep a se aşterne cămpiile, — cănd deodată, fără veste, pe la asfinţitul soarelui, se ridică din vale un vĕnt mare şi turbat, care indoea fagii, frăngea plopii, smulgea ulmii şi clătina cu urlet tot codrul şi tot muntele. Intr'o clipă nourii de pretutindeni la un loc se adunarĕ, negurile se indesarĕ, şi peste tot cerul se destinse un pod intunecat de fer şi de aramă, peste care trecea şi se invĕrtea Sfăntul Ilie, incurăndu-şi armasarii cu tunete şi cu plesnete, şi scăpărănd numai fulgere şi trăsnete, de sub roatele carului seu. Apoi dintr'o năprasnică detunătură, se sparse deodată podul, brăzdat de mii de săgeţi luminoase şi incep a curge pe pămĕnt, o ploae groaznică,

ploae cu şiroae
de făcea părae;
ploae cu beşici
de strica potici;
ploae spumegată
'neca lumea toată;
ploae de potop
făcea lumea snop.

„Cănd se mai potolì furtuna, feciorul de impĕrat cătă a se urnì din scorburea unde stătuse pitulat; dar el nu mai ştiea incotro să apuce, aşa de tare era, in codru, şi frunza deasă, şi noaptea intunecoasă, şi calea petroasă; pe unde căuta urma ămblată, urma era ştearsă; pe sub atăte tulpine surpate şi in lapoviţă inecate, pe sub atăte frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevĕzute. Nu vedea, nu auzea nici in greul pămĕntului, nici in uşurelul vĕntului; numai cănd trăgea bine cu urechia, ĕi venea din depărtare la auz, chiotul ghionoaci ce-şi ascuţea noaptea ciocul de coaja copacilor, şi miorlăitul cucuvaielor care se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul besnei; apoi uneori ĕi trecea răpede pe dinaintea ochilor şi căte o umbră neagră de lăstun rătăcit, care cădea din vĕzduh, cu lungele-i aripi ingreueate de ploae.

„Toată noaptea ar fi ămblat el fără spor; dar noroc că avea cu sine pe coteiul lui cel mai barbat, cel mai priceput, cel mai credincios,

Miclăuş căne 'nvĕţat
Ştiea sama la vĕnat;
El apucă spre colnic,
Uşor, sprinten şi voinic.
Tot spre vale se lăsa,
Şi cărarea căuta,
Botul prin earbă virind,
Urmele tot mirosind.
Urma-i ici, urma-i colea!
Miclăuş n'o mai perdea,
Noaptea 'ntocmai ca zioa.

„Astfel, cu cănele călăuză bună, voinicul apucâ de-a lungul in jos, valea Orgoaei. Prin volbura apelor ei, se restăgoleau acum cu vuet, rădăcinile de copaci şi bolovanii de peatră, surpaţi de la munte. Şi cănele şi stăpănul ămblau incet şi cu sfială pe costişul lunecos; dar când ajunseră tocmai deasupra priporului de unde se văd, in poală, urmele unei cetăţi de urieşi şi brazda vladnică a Troianului, Micläuş stătù in loc mărăind, ca in preajmă de vĕnat. Voinicelul steclì ochii. Flăcărae aburii eşeau pe acolo din pămănt şi sburau deasupra tainiţei unde stăturĕ ascunse, atătea mari de vreme, comorile cele de la Petroasa, cloşca cea vestită cu puii ei de aur; dar la lumina sclipitoare a văpăilor, vĕnătorul zărì printre erburi şi petroae, căpăţina lungăreaţă a unui dihor, care, cu ochii rezleţi, căuta drept la dĕnsul. Trupul şi coada, dobitocul şi le incolăcise, le făcuse ghem, in faţa coteiului, cum fac dihorii când n'au loc de scăpare in vizuinele lor de sub pămĕnt. Voinicul nostru era gata să asvirle intr'ĕnsul ghioaga lui cu ţinte poleite ca să-l prăpădească, când dihorul incepù a chiţăì in limba lui de lighioană şi a zice:

„Impĕrate luminate,
„Nu-mi lua zilele toate;
„Ie-mi-le pe jumĕtate;
„Că-ţi voiu da eu nestimate,
„Chiar peatra smarandului,
„Verdeaţa pămĕntului!“

„Feciorul de impĕrat, aducĕndu-şi aminte căt de bun ugur ĭi fusese asemene vorbe din graiul vulturului, lăsâ ghioaga jos şi gonì cănele in lături; ear lighioana bucuroasă de-a se simţì scăpată, incepù să ricăe ţerna cu labele şi scoase dinaintea voinicului o peatră de smarand. mare şi frumoasă de strălucea verde şi rămurată ca spicul crud al grăului, ca rodul pămĕntului.

„Atăta fù voinicului până ce ridicâ de jos smarandul fărmecat şi-l băgâ in sin; ş'apoi deatunci inainte toate jivinele căte se tărĕsc prin ţernă şi căte se ascund pe sub pămĕnt, toate il cunoscurĕ pe dĕnsul de stăpăn. Viezurii cu perii suri, lungi şi drepţi ca ţepele, şi bursucii somnoroşi, care es numai noaptea din vizunii; şderii pădureţi cu blana ruginie, deasă, moale şi frumos netezită, şi vedrele colţate de pe malul bălţilor; nevăstuicele cu trup pre lung şi mlădios şi cu guşe albe, care se furişează printre rezoare, vĕnănd cuiburi de păserele, şi veveriţele şugubeţe, cu coada vălvoiu, care sar sglobii pe crăcile copacilor, ronţăind alune, ghindă şi scoruşe; pinţele cu labe scurticele la pept, ear la spate cu picioroange care, când ămblă, se saltă ca locustele, şi căţeii pămĕntului, — de le zice şi şuiţe, — care scot capul la ameazi din găuri ca să latre la soare; apoi mişunii cei cu gropanele pline de grăne, şi şobolanii din smircuri; toate lighioanele, până şi cărtiţile orbeţe şi aricii ghimpoşi, ba chiar şerpii, guşterii şi şopirlele, toate i se aratau lui in cale, sau ca să-l slujească la vre-o trebuinţă, sau ca să peară de de măna lui, când avea plăcere de vĕnat. Cu dĕnsul vulpile işi cheltueau de pomană şi viclenia minţii şi iuţeala piciorului, căci de fie care minciună a vulpei, el afla prea lesne mijloace o mie ca să-i vie de hac. Apoi şi cu ursul cel mai selbatec, el işi făcea jucărie; fără secure, fără cuţit, el intra semeţ in vi-

zunia lui, se lua cu dênsul la luptă dreaptă şi in totdeauna ursul cădea mort la pămênt.

„Astfel prin vĕzduh, astfel pe sub pămênt, el era mai tare, el era mai mare; de aceea şi traiul lui era acum şi mai mult pornit pe vĕnătoare.

„Când feciorul de impĕrat trecea pe dealul Balaurului, de-a stinga Stânicului, lighioana cea infricoşată, cu o falcă in cer şi cu alta in pămênt,

şerpoaică cu solzii verzi
—să n'o vezi, să n'o visezi! —

degrabă se svĕrcolea, se pitula şi se afunda pănă la gurile iadului, ca să nu o vadă viteazul vĕnător, să nu-i răteze cu paloşul şepte capete şi să nu-i stingă şepte suflete. Ori cât de mult se silea dĕnsul ca să-i apuce inainte, iazma iadului prididea cu fuga şi voinicul remănea mereu să-şi scoată necazul pe păserile cerului şi pe lighioanele pămĕntului. Da zi peste zi şi nu putea nimerì.

„Aşa mai păţì intr'o noapte şi adouazi, de ciudă şi de mănie, se pornì de pe dealul Balaurului in jos, când abie se miji de ziuă, şi ajunse deodată cu zorile, când se deschideau florile, la valea stearpă şi pustie a Păclelor de glod.

„Dacă nu ştiţi şi n'aţi vĕzut, să vĕ spuiu eu că acolo ş'a aşezat Necuratul cazanele cu catran şi cu smoală clocotită: pe sub pămĕnt gâlgăe şi ferbe glodul noroios, mai rece decât ghiaţa, mai negru decât ceaţa; apoi pe guri căscate prin tot ocolul acelei văi fără de scursoare, ţişneşte tina in sus, când de-o şchioapă când de-o palmă, când de un stânjen şi mai mult; la fie care gură imprejur s'a durat moşoroiu, şi balele cătrănite pe care Ucigă-l toaca le scuipă din vâgăune, se scurg năcleite de-a lungul movileţelor, se adună in nomol, se usucă de vĕnt, se crapă de soare şi aştern tot fundul văei, cu o humă sură şi jilavă, pe care nu se prinde, Doamne fereşte! nici troscot, nici ciulini.

„Când de pe culmea vecină, feciorul de impĕrat făcù ochii roată deasupra văei urgisite, el vĕzù o biată căprioară rătăcită, călcând cu sfială prin nămolul uricios al mocirlei; mai departe, o feară selbatică, un ris sta stircit la pândă; pĕrul de pe dĕnsul, lung şi subţire, alb şi cu pete negre, se sburlise in sus; urechile-i ţuguete cu pămătufuri de peri negri la vĕrf, se ridicase drepte, şi ochii lui, vii şi pĕtrunzĕtori ca ochii de femee, scaparau scântee. Numai in doue, trei sărituri de pisică, el ajunse căprioara, se acăţâ cu ghiarele de pieptul ei, işi infipse dinţii in beregat şi se gătea să-i sugă cu desfătare sângele din vine, când voinicelul invĕrtì răpede praştia ca s'o isbească in feară. Dar ochii risului care vĕd şi in miezul petrelor, zărirĕ ce i se gătea; el se smulse de la pieptul căprioarei şi incepù să latre in limba lui de fiară:

„Impĕrate, luminate,
„Nu-mi lua zilele toate;
„Ie-mi-le pe jumĕtate,
„Că-ţi voiu da eu nestimate,
„Chiar peatra rubinului,
„Colcotirea sângelui!"

„Şi acum, pentru a treia oară, feciorul de impĕrat erta viaţa risului, precum ertase pe a vulturului, precum ertase pe a dihorului, el strinse praştia pe mână, car fiara veselă şi

mulţămitoare că scapase cu zile, scăpără din ochii ei o peatră de rubin, mare şi frumoasă, roşie şi vie, mai roşie decăt fraga muntelui, mai vie decăt para focului şi intocmai ca săngele voinicului.

„Cănd o luâ voinicul in mănă şi o băgâ in sin, par'că-i mai crescù de-o şchioapă inima intr'ĕnsul. De aici inainte toată firea cu suflare era prada lui. Toate fiarele pe care iuţeala săngelui le impinge, in fuga lor, a se aşterne pămĕntului, ca earba cămpului la suflarea vĕntului; toate cele care trăesc din vĕrsarea săngelui; toate căte din sănge işi iau puterea şi prin sănge o şi perd; toate se supuserĕ şi ele la voinţele voinicului, ca paserile cerului, ca lighioanele pămĕntului.

„Dinaintea unui aşa minunat vĕnător,

cerbii de la munte
plecau a lor frunte;
mistreţii colţaţi
cădeau improşcaţi;
capra săltăreaţă
nu scăpa cu viaţă;
lupii din pădure
picau sub secure;
iepurii fricoşi.....“

Cam pe aici ajunsese cu povestea Bisoceanul meu, cănd deodată auzirĕm, la .....
. . . .
. . . .

XI.

. . . .
. . . .

Primblăndu-mi ochii, cănd preste şesul cu străluciri şi cu scăntei, cănd prin munţii cu tainice şi recoroase raze, mĕ aşezasem pe un bolovan de peatră şi aşteptănd să dispară cu totul soarele, nu mĕ puteam sătura de asemene privelişti, ce nouĕ orăşenilor, ne este dat arare-ori a le vedè; dar călăuzul nostru ştiea că noaptea are să vie iute şi că scoborişul pănă la sat ne va cere, prin intuneric, poate o oară şi mai bine; de aceea el ne indemnâ să ne oprim indată, şi drept măngăere, imi spuse că are tocmai vreme ca să isprăvească şi basnul cel cu feciorul de impĕrat, norocos la vĕnat, pănă vom sosì de vale.

— „Bine zici, bădiţă; — ĕi respunsei; — „negreşit că trebue să mi-l spui tot, dacă mai „mai este. Dar stăi! unde remăseseşi? . . . „pare că incepuseşi a indruga o şiretenie de „lighioane ca cea din hora dĕsgovelei:

Ursul cu cercei
Umblă după miei,
Lupul cu cimpoi
Umblă după oi,
Vulpea in papuci
Umblă după curci,
Ş'un iepure şchiop
Infr'un verf de plop,
Treeră la bob.

„Aşa este?

— Cam aşa, dar ear nu prea; — imi respunse munteanul perzĕndu-şi oare cum sărita, in urma glumei mele, de care mĕ şi căeam, şi scărpinăndu-se la ceafă ca omul care stă la indoeală. — „Pesemne, boerule, — adăoga el, — „ţi s'a făcut urit unde am tot spus anume toate soiurile de paseri şi de jivine care trăesc pe la noi, la munte. Dar de! ce să-i fac eu, dacă aşa e basnul? Va să-l spuiu şi eu după cum este răndul şi datina lui. Deacum inainte ănsĕ nu mai avem nimic a face cu

lighioanele cele cu patru picioare, nici cu cele multe sburătoare, destul numai să vĕ fie in ştire că feciorul de impĕrat nu avea asemĕnul sĕu pe lume la ale vĕnătoarei. Când deabie da cu gândul să facă vre-o isbândă la vĕnat, voinţa pe dată i se şi implinea; deaceea şi lumea intreagă, când pomenea despre dĕnsul, nu-i zicea intr'altfel pe nume, ca: feciorul de de impĕrat, cel cu noroc la vĕnat!

„De va fi stat o lună, sau un an sau doi, petrecĕndu-şi viaţa fără alte nevoi decât numai cu plăcerea şi cu măngăerea de a prinde şi de a ucide feare pădureţe şi păseri căntăreţe, cine va şti, spun'o. Pe noi aceştia plăeşi şi vĕnători de la munte, atâta ne tae capul că omul la vĕnătoare, fie pe ger şi ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste că ce timp mai este, nici nu vrea să ştie cum are să fie, nici nu bagă'n samă la muncă de-l chiamă, nici că ie aminte de ori ce cuvinte, ci vesel omoară vremea care sboară, fără griji trăeşte, pe pămĕnt domneşte, şi e la vĕnat ca şi impĕrat.

„Acum, daţi şi d-voastră cu socoteâla, dacă chiar nouĕ, — nişte bieţi pĕcătoşi plini de trude şi de nevoi, — vĕnătoarea ne oţeleşte sufletele şi ne răpeşte minţile, apoi ce incântec de falǎ şi de vitejie trebue să fi fost pe voinicul fecior al Doamnei Neagăi! Vesel şi voios la inimă, ager şi vĕrtos la trup, el zimbind eşea dimineaţa din palatele părinţeşti, zimbind se inturna sara la maică-sa inapoi. Aşa viaţă, lină şi neturburată, doar că in raiu poate să mai fi gustat cine-va.

„Dar grijile şi măhniciunea lăsat-au vre o dată multă vreme pe om fără ca să se lege de capul lui? Firea omenească aşa este ea de la Dumnezeu osindită, ca să nu plutească neincetat uşor, ca fulgerul pe apă, şi să nu calce mereu tot pe căi desfătate. Căci, acolo unde este poiana mai inflorită şi cu frunzari acoperită, acolo e şi cursa priponită. Dar intr'ĕnsa fără ca s'o vezi: te apucă, te glodeşte şi une ori chiar de rea nu vrei să o crezi.

„Ia să vedeţi acum in ce fel păsul avea să-l ajungă pe voinicelul nostru, şi cu ce gingaşe amăgiri avea să-i sece puterile şi să-i stingă fericirile.

„Intr'o seară ca cea de astăzi, pe la apusul soarelui, că acum, el şezuse să se odihnească pe unul din petroaele măcinate de pe dealul Ulmuşorului tocmai deasupra gărliciului de peatră, căruia ĕi zicem noi grajdiul zmeilor, fiindcă acolo se adăposteau odinioară, in vremea de demult, fiarele cele aripate. Şedea el şi privea in jos cum negurile iutunecau treptat văile şi culmile, când vĕzù trecĕnd incetinel pe deasupra capului sĕu, o porumbiţă, uşoară şi albă ca spuma laptelui la mulsoare, ca florile crinului la rază de soare. I se făcù dor de acea păsĕrică şi ca s'o prindă de vie, puse măna in sin, la zamfirul cel fărmĕcat; dar ea, uitându-se la dĕnsul cu ochi dulci fărmĕcători, gungunì galeş in limba ei cea păsĕrească, şi-i zise:

„Ah, voinice, voinicele,
„Nu oprì căile mele;
„Ci te ie dup'al meu sbor;
„Căci, cu sinul plin de dor,
„Te chiamă să-ţi facă dar
„Un scump, alb mărgăritar,
„Mândra Fat' a petrelor
„Din valea-Năculelor."

„Aceste cuvinte, aşa dulce şoptite, deştep-

tarĕ in inima voinicului un freamĕt necunoscut; in sinul lui se aprinserĕ dorinţe nedeslușite, pe care până in ceasul acela nici in vis nu le incercase. Fără de a mai sta să cugete, el se ridică iute in picioare; sângele i se incinsese ca focul prin vine; pieptu-i svĕcnea; in tot trupul simţea un avĕnt neinstrunat ce-l pornea să meargă supus şi ascultător la chemarea porumbiţei. Urmărind cu piciorul pe uscat, el scoborea văi, suea dealuri, străbătea păduri, trecea lunci şi părĕe, şi de ce umbla, pare că mai uşor păşea. Când raza cea mai târzie se prelingea sfieaţă pe foiţele erbei inflorite din poeana de sub stincele Năculelor, păsĕrica se oprì pe o răsură imbobocită şi cu graiu dulce cântător, strigâ aşa:

„Tu ce plângi in stincă,
„La umbră adâncă,
„Eşi acum din peatră,
„Albă, dalbă fată,
„Vie şi frumoasă,
„Blândă, recoroasă,
„Cu chip luminos,
„Cu trup mlădios,
„Cu pĕr aurit,
„Pe umeri leit.
„Eşi, fată, din peatră
„Să te vaz' odată,
„Scumpul tĕu ursit;
„Căci eată-l sosit!"

„Ca un vis, ca o părere, se coborì de pe stincă, mândra albă fată, albă mlădioară ca o trestioară, cu pĕrul de aur, cu ochi de balaur, ruptă din soare intocmai ca Ileana Cosinzeana. De frumoasă ce era, de albă ce s'arĕta, la soare puteai căta, ear la dĕnsa ba! Cine-i vedea mersul, cine-i zărea chipul, cine-i auzea glasul, nu putea să o privească şi să nu o indrăgească, nu putea să o audă şi să nu i se increadă.

„Cu zimbet gingaş pe guriţă, cu ochi galeşi şi pĕtrunzĕtori, venea mândra cam descinsă, păşind uşor şi legănat prin earba moale şi deasă a pajiştei. Ea se oprì dinaintea voinicului şi, arĕtându-i intre degeţele, un bob, mărunţel de mărgăritar, alb curat şi luminat ca laptele la mulsoare, ca floarea crinului la soare, ca dragostile de fată mare, ea, cu vers dulce femeesc, care mai lesne decât săgeata străpunge inima voinicului, ĕi grăì, rizĕnd, aşa:

„Daţi-l-aş, şi nu l'aş da,
„Că mĕ tem il vei uita
„Când la vĕnat te tot plimbi!—
„Ba l'aş da, de vrei să-l schimbi
„Cu peatra zamfirului,
„Limpezimea cerului,
„Cu peatra smarandului
„Verdeaţa pămĕntului,
„Cu peatra rubinului,
„Colcotirea sângelui."

„Feciorul de impĕrat remăsese uimit, ca dinaintea unei năluciri incântătoare. Nu ştiea bine dacă este deştept sau dacă visează. Nu-i venea să dea crezĕmĕnt nici vederilor, nici auzului; şi cu toate acestea, zina ce-i sta in faţă, il privea cu ochi fărmĕcători, aruncând prin tot trupu-i când aburi ferbinţi, când fiori, de ghiaţă; vorba ei ĕi resuna până in suflet, dulce şi induplecătoare. Pe când ea căta la dĕnsul şi zimbea, lui i se nălucea pare că câmpul inflorise şi cerul se luminase, ear când ea deschise gura ca să-i vorbească, pentru dĕnsul, munţii resunarĕ, apele se turburarĕ, brazii se scuturarĕ, codrii se trezirĕ, frunzele şoptirĕ, stelele clipirĕ şi in loc se oprirĕ. A-

tunci viaţa, să i-o fi cerut dênsa, gata şi bucuros era el să i-o dea, numai ca mereu, să poată privì la ea, numai ca in veci să o poată auzì.

„Degrabă scoase din sin căte-şi trele nestimatele fărmĕcate, care până atunci fusese şi toată puterea şi toată bucuria lui, şi, fără să se mai găndească, fără să se indoească, le aruncâ cu mulţumire in poala drăgălaşei copile. Buzele ei fragede şi rumeoare se resfoirĕ sub un ris de nebunatică bucurie, şi apucănd mărgăritarul intre dinţii ei, albi şi mărunţi ca şi bobul nestimat, il puse binişor pe buzele voinicului, intr'un dulce şi lung sărutat.

„Atunci umbrele călduroase şi balsămite ale nopţii de vară ascunserĕ in negură şi in tăcere pe fericiţii miri; singură, porumbiţa cea albă ĕi desmerda prin intunerc, cănd cu vesele căntări, cănd cu blănde văitări; dar cănd resărirĕ zorile, deodată cu florile, porumbiţa amăgitoare şi la dragosti indemnătoare, peste ţeri şi peste mări sburase, prin vĕzduh se depărtase, fugind ca să nu mai vie, şi luănd cu sine in vecie, scumpul, feciorescul dar, bobul alb de mărgăritar.

„Zile şi nopţi, luni şi sĕptĕmăni trecurĕ. Feciorul de impĕrat şi fata din peatră trăeau instrăinaţi de lume, singuri singurei, el numai cu dĕnsa, ea numai cu el, şi altă grijă nu purtau, altă plăcere nu gustau decăt ale dragostelor lor.. Cercuind lumea intreagă in poeniţa inflorită şi cu frunzari acoperită de sub pĕtrele fetei, voinicul năpustise codrii, urise isbănzile vieţei sale de mai nainte. Vĕnătoarea era uitată; inima lui se scălda acum toată in desmerdări noue şi necumpĕtate. Paseri, fiare şi lighioane trăeau de el oropsite; toate se instrăinase şi se lepădase de al lor sburdalnic stăpăn; nici una nu-l mai cunoştea, nici una nu-l mai asculta; dar nici lui nesocotitul, de ele nu-i mai păsa. Arcul şi săgeţile, ghioaga şi praştia stau aruncate la pămĕnt; rugina şi putregaiul se lipise de ele şi le rodeau puterea. Aşa feciorul de impĕrat uitănd vitejia vĕnătorească, uitănd şi casa părintească, şedea zioa şi noaptea lungit moale pe covoare şi, cu capul in poala copilei, se uita cu ochii in ochii ei, ĕi sorbea suflarea de pe guriţă şi-i cerea mereu să-l desmerde cu căntecele sale:

„Căntă-ţi măndro căntecul,
„Căci mi-i drag ca sufletul.
„Căntă scumpul meu odor,
„Căci cu tine-aş vrè să mor!“

„Dar muerea tot muere! Dă-i ce-ţi cere că o să te certe de ce i l'ai dat. Cu incetul cu incetul, incepù fata a lua sama că sufletul voinicului se inmuese la dogoreala dragostelor femeeşti; acum ĕi părea rĕu şi-i venea ciudă că iubitul ei nu mai era, ca mai nainte, vitejelul plaiurilor, căruia lumea ĕi zicea cu laudă: Feciorul de impĕrat, cel cu noroc la vĕnat! In zadar ĕi căuta ea, cu vers dulce femeesc, măndru căntec haiducesc; in zadar il ruga să se trezească din traiul lănged şi trăndav in care il cufundase viaţa de iubire; in zadar il tot indemna ca să easă cu dĕnsa din pustietate, ca s'o ducă să vază lumea. El in braţe o stringea, dulce o desmerda, şi aşa ĕi tot vorbea:

„Facă lumea ce va face,
„Noi trăim aici in pace,

„Cum ne-i drag şi cum ne place!
„Zică lumea ce va zice
„Fericirea de aice
„Tot nu poate să ne-o strice!
„Spue lumea ce-o voì,
„Noi aici căt vom trăì
„Fără griji ne vom iubì!“

„Dar uritul, uritul cel pocit, boala cea fără de crezĕmĕnt, care din plăcerile trezite incolţesc, sufletul il amăresc, cu doruri se hrănesc şi la noue plăceri rîvnesc, uritul cel urgisit, care usucă şi topeşte, mereu şi necurmat in inima copilei se prefira şi pe fie ce zi mai adănc o pĕtrundea, in ea silnic se incuiba, mai amarnic o rodea. Feciorul de impĕrat vedea şi simţea toate; dar leac sie-şi nu-şi ştiea găsì. Fata umbla mai adese razna prin pădure şi prin livezi, cu fruntea inourată, cu faţa lăcrămată şi cănd se intorcea la soţul ei il găsea văităndu-şi triştea, lungit sub tulpina brazilor, ea ĕi zicea plăngĕnd şi suspinănd:

—„Scoală, dragă; scoală, frate!
„Nu mai tot zăcea pe spate,
„Că mi-am urit zilele,
„Mutănd căpătăele,
„Cănd la cap, cănd la picioare,
„Cănd la umbră, cănd la soare.

—„Of! dragă, iubita mea!
„Nu pot, nu pot, chiar de-aş vrea.
„Boala mea nici că s'o duce,
„Păn' ce tu nu-mi vei aduce
„Mur'albastră şi amară,
„Sloiu de ghiaţă'n miez de vară.

—„Of! dragă, iubitul meu!
„Ajuta-ţi-ar Dumnezeu!
„Eu toţi munţii i-am călcat,
„Mur' albastră n'am aflat,
„Sloiu de ghiaţă n'am găsit,
„Că pămĕntu-i incălzit.

—„Fetişoară din Buzĕu,
„Mur' albastră-i ochiul tĕu
„Care mĕ ucide rĕu;
„Sloiu de ghiaţă netopită,
„E chiar inima-ţi recită
„Şi de mine deslipită.“

„Cănd ajunge inima să fie sleită de dragoste, apoi curĕnd pere şi mila. Fata din peatră, sătulă şi de pustiiul munţilor şi de iubirea singuratică, visa acum noaptea şi se găndea ziuliţa intreagă, la locuri desfătate şi pline de lume, la oraşe cu sgomot, cu petreceri şi cu veselii, la cetăţi unde toţi să caute la dĕnsa cu dor şi cu drag, şi dĕnsa cu măndrie la toţi să se arĕte frumoasă şi impodobită in haine trufaşe şi in petre nestimate. Destul, destul işi inchisese ea tinereţele in depărtări, de lume instrăinată; destul gustase plăcerea iubirilor tăinuite. Acum inima-i sbura, ca fluturele, după lumină; sufletul éi cerea sgomotul veseliilor, strălucirea averilor, vălva trufiilor. Astfel de dorinţe ĕi frămĕntau mereu minţile, şi ştim cu toţii că ce se naşte in cap de muere, intr'ĕnsul neistovit nu piere.

„Intr'o dimineaţă cănd feciorul de impĕrat se trezì din somn, ingreueat de lăngoare şi de inimă rea, fata din peatră perise de lăngă dĕnsul. O aşteptă să vie la amea-zi, o aşteptă să vie sară; dar umbra molifţilor se aşternù incetinel de-a lungul pajiştei, scăzù şi crescù earăşi, dovedind scurgerea vremei, şi nimeni, nimeni nu mai venì....

„Atunci pricepù dĕnsul că copila a fugit şi in păduri l'a năpustit; atunci vĕzù bine că

puica a sburat, s'a dus şi pe dênsul l'a repus. Atunci inlăuntrul lui se făcù adănc intuneric; in piept inima-i sdrobită, se incolăcea ca crămpee trunchiete de şerpe veninos. Zioa la soare el se frămênta in durere; noaptea la stele, din ochi ĕi picura isvor de plănsoare, şi la tot ceasul, noaptea ca şi zioa, zioa ca şi noaptea, glasul lui duios rĕsuna prin codri: — „Doamnă a inimei mele, stăpănă a acestor „locuri! de ce m'ai părăsit? Unde te-ai dus? „Ah, unde?.....

„Işi aducea aminte de-ale ei dalbe frumuseţi, de-ale ei dulci căntări, de zile fericite pe cănd glasul munţilor şi al apelor respundea cu vesel susur la glasul copilei; pe cănd ea umbla, legănăndu-se, gingaşă şi uşoară, pe verdeaţa livezilor; pe cănd ea tremurănd scutura de pe cosiţele-i bălae, zăpada mai puţin albă decăt peliţa ei. Atunci inima lui, cu suspine, intreba in zadar pe codri şi pe stinci, unde şi in ce ţară va mai fi acea măndră floare, acea drăgăstoasă romăncă, cu faţă albă ca crinul, cu glas incăntător de zină?...

„Dar toată jalea lui era in deşert, ce a fost verde s'a uscat; ce a fost inflorit s'a scuturat. Intr'acele plaiuri, in care el găsise mai ăntĕi mulţămirea, vĕnănd şi prinzĕnd cu nepăsare păseri de pe cer şi fiare de pe pămĕnt; in care, apoi işi aflase fericirea la sinul drăgălaşei fecioare, acum totul era veşted, totul era ofilit, totul se imbrăcase intr'un giulgiu de ger şi de intristare. El cercă să ridice de la pămĕnt arcul şi săgeţile, ghioaga şi praştia; dar armele erau ruginite, puterile-i erau slăbite, ochiul vedea turbure la ţintă, braţu-i nu mai ştia să nimerească ţelul. Deodată cu nestimatele, perduse şi farmecul lor puternic; fata din peatră le luase cu dĕnsa ca să facă cu ele cercei şi ghiordane; ear el, sermanul, el işi aducea atunci aminte, cu dor şi cu jale, despre locul unde se născuse, despre căminul unde crescuse, despre măicuţa dulce care pe sinul ei il legănase, despre toate bunurile, toate averile şi toate mulţămirile pe care le perduse; el se ingrozea vĕzĕndu-se ajuns a rătăci, ca un suflet călător, şi fără tărie, prin locaşele selbatecе ale fiarelor, a cerca prin codri şi prin pustii năluca fericirilor, şi inima-i săngera, risipită in tărzii şi zadarnice căinţe:

Patria, o mea creatix; patria o mea genetrix,
Ego quam miser relinquens, dominos ut herifugae
Famuli solent, ad Idae tetuli nemora pedem;
Ut apud nivem et ferarum gelida stabula forem,
Et earum omnia adirem, furinda, latibula:
Ubinam, aut quibus locis te positam, patria, rear?
Cupit ipsa pupula ad te sibi dirigere aciem,
Rabie fera carens dum breve tempus animus est.
Egone a mea remota haec ferar in nemora domo?
Patria, bonis, amicis, genitoribus abero?
Abero foro, palaestra, stadio et gymnasiis?
Miser, ah miser, quaerendum est etiam atque etiam, anime!
Quod enim genus figurae est, ego non quod obierim?
Ego puber, ego adolescens, ego ephebus ego, puer,
Ego gymnasii fui flos, ego eram decus olei,
. . . .
Ego vitam agam sub altis Phygiae columinibus,
Ubi cerva silvicultrix, ubi aper nemorivagus?
Jam jam dolet, quod egi, jam jamque poenitet!*)

*) C. Val. Catulli, *Carmen LXIII, de Aty.* v. 50—73: „O patrie care m'ai făcut, o patrie care m'ai născut, pe care eu, nemernicul, părăsind-o, cum fac robii fugari cănd fug de la stăpănii lor, mi-am purtat paşii in codrii de pe muntele Ida, ca să viu prin zăpezi şi prin locaşele ingheţate ale fiarelor, şi ca să alerg ca o furie rătăcitoare, prin adăposturile lor; unde eşti, in ce parte de loc te vei mai fi aflănd aşezată, o patria mea? Vederea mea doreşte a-şi indrepta urma către tine, in scurtele momente cănd sufletul meu nu se află stăpăn de sălbateca-i turbare. Oare eu sunt acela care de la casa mea, am venit

Căţi alţii pe lume, işi văd, ca dênsul, virtutea şi norocul spulberate, prin nesocotiuţa lor! Când omul e tênĕr, el nu ştie să preţuească bunurile cu care Pronia cerească, mumă darnică şi iubitoare, l'a inzestrat. Se imbată de veselia juneţei, de farmecul frumuseţei, de plăceri trecĕtoare, de sburdări amăgitoare şi dacă, intr'acea beţie işi perde sau işi risipeşte nestimatele odoare cu care il impărtăşise soarta, curĕnd, curĕnd in urmă, vine şi ceasul amarnic al căinţei; ş'apoi, după dĕnsul, se deschide, intunecos şi rece, tăcutul, pustiiul mormĕnt!

Vous tomberez ainsi, courtes fleurs de la vie?
Jeunesse, amour, plaisir, fugitive beauté,
Beauté, présent d'un jour que le ciel nous envie,
Ainsi vous tomberez, si la main du génie
Ne vous rend l'immortalité.
Vois d'un oeil de pitié la vulgaire jeunesse,
Brillante de beauté, s'enivrant de plaisir;
Quand elle aura tari sa coupe enchanteresse,
Que restera-t-il d'elle? A peine un souvenir;
Le tombeau qui l'attend l'engloutit toute entière.*)

Lacrimile de căinţă şi duioasele cugetări ale feciorului de impĕrat, cel ce fusese odinioară norocos la vĕnat, mĕ pornise şi pe mine pe triste gănduri; imi veneau, unul după altul in minte, atăte falnice visuri ale juneţei mele, care, impreună cu anii cei răpezi, s'au nimicit in zadarnicul deşert....

Eheu, fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni....**)

. . . .
. . . .

Dar era noapte in toată puterea când incepurĕ a ne saluta lătrătorii din satul Bisoca. In bătătura casei arendăşeşti ardeà un foc mare; descălecarĕm la flăcăraia trosnitoare a brazilor şi d-nul Sterie, arendaşul, ne eşì cu plin inainte. Intr'o mănă ţinea o botă cu păstrăvi vii, pĕscuiţi in păraele de sub poala Petrelor fetei; in cealaltă purta o cuşcă cu epuri de casă, plocoane trămise la stareţul unui schit vecin, care hrăneşte in curtea mănăstirei acest vĕnat, rar in ţară la noi şi botezat de Codicele civil, art 468, cu numele de *lapinii, ţinuţi pe lăngă casă*; ear de *Dicţionarul limbei romane, elaborat ca proiect după insărcinarea dată de Societatea Academică Română* (pag. 991) cu acela, tot aşa de puţin romănesc, de: „*Cunicule* sau *cunicle*, specia de animale din „genul *epurelui,* foarte asemene cu *epurele* şi „de aceea—e numit pe a locurea şi *epure de casă,*—fr. *lapin.*" Aş dorì să ştiu care sunt locurile unde, vorbindu-se romăneşte, se mai zice şi altfel, adică bună oară *cunicle* şi *lapini*?

Dar d-nul Sterie, din tindă, ne pofteşte la măncare. Drumul şi găndurile melancolice m'au sĕcat la stomach; mĕ grăbesc dar a intra in casă, unde ne aşteaptă masa care stă de mult intinsă.

pănă la aceste păduri depărtate? Sunt eu cu adevĕrat departe de patria, de bunurile, de amicii, de părinţii mei? Sunt eu departe de for, de palestră, de stadiu, de gimnasii? Nenorocitul, ah, nenarocitul de mine! Plăngi suflete, plăngi mereu. Ce groaznice sunt schimbările ce s'au făcut in firea mea! Eu eram copilandru, eu june, eu voinic, eu băet; eu eram floarea gimnasiilor. eu eram podoaba luptelor . . . Trăi-voiu acum viaţa mea sub naltele piscuri ale Frigiei, unde trăeşte ciuta pădureaţă şi mistreţul rătăcitor? Mult, ah, mult mĕ căesc de cele ce am făcut; mult, ah, mult mĕ simt pedepsit!"

*) Lamartine méditations poétiques.

*) Horatti, *Carmin.* II. XIV: „Vai, răpezi, Postume, Postume, se scurg anii . . ."

Fiindcă tu ănsĕ nu ai fost poftit impreună cu mine, te las afară şi, drept măngăere, iţi trămit de departe, ca hrană intelectuală, aceste foi incurcate, insoţite şi cu o prietenească salutare... Cam slabă şi cam sarbĕdă măncare!

Dar să fie cu ertare,
Că suntem la vĕnătoare.

Un esemplu de cunoştinţa filologiei comparative

a d-lui *B. P. Hasdĕu.*

Si tacuisses etc.

In „Columna lui Traian" din anul curent, n-rul 1, pag. 57—60, d. B. P. Hasdĕu publică un articul, in care şi-a propus, ca să probeze cu opurile cele mai eminente ale „fruntaşilor in linguistică" in mănă, că d-sa este abia un incepător in filologia comparativă modernă.

Spre acest scop d-nul Hasdĕu estrage un pasaj din „Criticele" d-lui T. Moiorescu, pag. 257—258, şi se incearcă a arĕta, că acel pasaj şi mai cu samă frasele din el: „*Anima* era in legătură cu ἄω = a sufla, a respira, şi insemna mai ăntěi principiul respiraţiunii materiale," şi „*Anima*... in perpetuă amintire a acelei origini fisiologice... se şi scria intr'un timp pentru mai multă imitare *hanima*," conţine numai nişte „cuvinte fără idei", „curiosităţĭ curat linguistice, in privinţa cărora autorul e cu atât maĭ responsabil, cu cât capitolul ce le coprinde [1]) poartă fără sfială titlul de „cercetări *limbistice*," ş. a.

Mai ăntěi să vedem cum probează d. Hasdĕu, că „*anima* n'are de-a face cu ἄω."

Pentru astă dată vom esamina numai probele, ce le aduce d-nul Hasşdĕu inainte spre a arĕta, că „*anima* n'are de a face cu ἄω."

D. Hasdĕu basăndu-se pe autoritatea lui Benfey, Curtius, Bopp, H. Weber, Sonne, Diefenbach şi Eichhoff, susţine, că „ἄω, ἄημι, sub forma cea maĭ veche αϜω αϜημι, de la radicala αϜ, a sufla, corespunde sanscrituluĭ *vâ, vâmi,* goticuluĭ *vaian,* slaviculuĭ *vĕĭai* etc., éră prin nasalisare latinuluĭ *ventus* şi germanului *wind.*"

Aici trebue să-l fac pe d-nu Hasdĕu luător de samă, că numai ἀϜω se reduce la radicala ἀϜ; eară ἄϜημι este derivat de la radicala ἀ-Ϝε[2]), amplificat cu un α protetic neorganic ca şi α din ἀνήρ in loc de νηρ=sanscr. *nara-s,* zendic *nara,* ş. a. De aici trebue să luăm pentru limba grecească douĕ forme radicale, una ἀϜ şi alta Ϝε, cea din urmă formată prin slăbirea vocalei primitive *a* in ε, eară nici decum o singură formă, după cum crede d-nul Hasdĕu.

Prin frasa: „αϜω, αϜημι... corespunde sanscrituluĭ *vâ, vâmi,*" d nul Hasdĕu stabileşte un fel de proporţiune şi voeşte prin aceasta a ne arĕta, că gr. ἀϜω corespunde sanscritului *vâ,* precum corespunde gr. ἀϜημι sanscritului *vâmi.* Ănsĕ această identificare este de tot falsă, fiindcă ἀϜω este deja o formă flesionară şi anume persoana 1. sing. de la presentul activ, pe cănd *vâ* conţine numai radicala simplă lipsită de ori ce formă flesionară. Asemene şi vocala α din ἀϜω nu este de fel identică cu α din ἀϜημι, fiindcă cea de'ntěi este o vocală organică, eară cea din urmă un adaos curat eufonic. De aici vedem, că d nul Hasdĕu, cănd

[1]) După care filologie comparativă scrie d-nul Hasdĕu *coprinde* cu o in loc de *cuprinde* cu u?

[2]) Comp. part. pres. act. ἀείς gen. ἀέντος in loc de ἀ-Ϝε-ντ-ος. — Vezi şi *Curtius,* op şi loc. citat de d-nul Hasdĕu.

a copiat „*vâ vâmi*" din opul lui Curtius şi a pus o virgulă intre *vâ* şi *vâmi* in loc de prepoziţiunea „din" (*vâ* din *vâmi*), ori n'a inţeles de loc, că cuvĕntul german scurtat „W.", care stă inaintea lui *vâ*, trebue de cetit „Wurzel" (radicală), ori d-sa anume n'a voit să inţeleagă, numai ca să poată stabilì proporţiunea absurdă de sus.

Altă „curiositate curat linguistică" comite d-nul Hasdĕu, când susţine, că lat. *ventus* şi germ. *wind* sunt formate „prin nasalisare", ceea ce va să zică, că consonanta nasală *n* din aceste doue cuvinte este neorganică, intercalată din cause eufonice, şi prin urmare lat. *ventus* şi germ. *wind* se reduc la o formă mai veche *vetus* şi *wid*. Această greşală neertată unui filolog se esplică de acolo, că d-nul Hasdĕu, vĕzĕnd in opul lui Curtius intre altele şi cuvĕntul sanscrit *vâ-ta-s* tradus prin *ventus* şi neştiind ăncă, că sufiptul participiului de la presentul activ nu este *-ta* ci *-nt*, ceea ce astăzi ştiu până şi copiii din clasa I gimnasială [3]), a socotit, că cuvĕntul „amplificat" din frasa lui Curtius: „Lat. *ventu-s* precum şi got. *vind-s* sunt de sigur de considerat ca forme participiale amplificate" [4]), se repoartă la consonanta nasală *n*, pe când Curtius a avut in vedere vocala *u* din silabele finale ale cuvintelor *ventu-s* şi *vindu-s* (contras *vind-s*). Că lat. *ventus* şi germ. *wind* (got. *vind-s*) nu se reduc la *vetu-s*, şi *wi-d* şi acestea la sanscr. *vâ-ta-s*, ci sunt „forme participiale amplificate" ale presentului activ, ne lămureşte intre alţii şi filologul Pott, nu mai puţin „fruntaş în linguistică" decât celelalte autorităţi citate mai sus. Acest filolog scrie: „Pentru *vênt* se află in us două forme participiale originale: 1. participiul presentului pasiv (aşa dară incătva aerul pus in mişcare prin suflare) este sanscr. şi zend. *vâta*," etc.; şi „2. participiul presentului activ, care ănsĕ s'a strămutat din declinaţiunea consonantică in cea vocalică a tulpinelor terminate in *a* (lat. decl. II), este lat. *ventus*, got *vinds*, vĕnt, adică *suflând*, gr. ἀείς, ἔντος." [5]) Ceea ce numeşte Curtius in opul seu „forme participiale amplifate" ale presentului activ, numeşte Pott „strămutarea participiului presentului activ din declinaţiunea consonantică in cea vocalică." Din aceste vedem, că „nasalisarea" amintită este o avuţie proprie a d-lui Hasdĕu, despre care nu ştie nici istoria limbei nici „fruntaşiĭ în linguistică."

După aceste şovăiri filologice, d-nul Hăşdĕu trece la constatarea etimologiei cuvĕntului lat. *animus*, fără ca să ştim ăncă, care este radicala indogermană sau arică primitivă de la ἄω.

Aici, după ce a resfoit in stinga şi in dreapta pe lăngă opurile filologilor citaţi de d-sa mai sus şi scrierile lui Stokes, Littré, Fick şi Max Müller, ajunge la următoarea conclusiune: „*Anima* provenind din *an* şi ἄω provenind din *vâ*, ambele cuvinte sunt intocmai tot de atât eterogene, pe cât de străine pot fi intre ele bunul simţ şi pretinsa „nouă direcţiă."

3) Comp. *Vărgolici*, Gramatica limbei latine. Part. I, § 129 ş. a.

4) „Das lat. *ventu-s* wie goth. *vind-s* sind wohl als erweiterte Participialformen zu fassen." *Curtius*, op. şi loc. citat de d. Hasdĕu.

5) „Für: Wind sind zwei urspr. Participialformen in Gebrauch. 1. Part. Präs. Pass. (also gls. die durch Wehen in Bewegung gesetzte Luft) Sskr. u. Zend *vâta*" etc.; und „2. als Part. Präs. Act, das aber aus der cons. in die vokaliche *a*-Decl. (Lat. II.) versetzt worden, Lat. *ventus*, Goth. *vinds*, Wind, d. i. wehend, gr. ἀείς, ἔντος." *Pott*, Wurzelwörterbuch der Indogermanischen Sprachen. Ed. II, tom. I, part. I, pag. 301 şi 302.

Ce caută intre „*anima* provenind din *an* şi ἄω provenind din *vâ*" „bunul simţ şi pretinsa nouă direcţiă," nu se poate esplica altfel decăt numai prin motto pus de d-nul Hasdĕu la inceputul articulului seu: „Words without thaughts never to heaven go (Cuvinte fără ideĭ nu merg nici odată in cer)."

Ănsĕ să lăsăm la o parte geniul d-nului Hasdĕu şi să intrebăm: Acesta este resultatul, care ne-l dă filologia comparativă modernă in privinţa etimologiei cuvinteior ἄω şi *anima?*

Mai sus ne arată d-nul Hasdĕu cu opul lui Curtius in mănă, că ἄω provine din radicala ἀϜ (adecă *ăv*), eară aici, după ce s'a uitat in opul lui Fick, ne spune, că „ἄω provine din *vâ*." Această consecinţă logică se poate esprima prin următoarea proporţiune filologică comparativă: *vâ* corespunde lui *ăv*, precum corespunde bunul simţ şi pretinsa nouă direcţiă lat. *anima* şi gr. ἄω.

Un filolog căt de puţin verstat in filologia comparativă va şti, că vocalele lungi, fie ele gunificaţiuni sau vriddhificaţiuni, nu sunt primitive, ci un resultat al unui proces de desvoltare, care s'a intămplat mult mai tărziu in istoria limbei. Pentru timpul primitiv din epoca monosilabismului limbei filologia comparativă modernă recunoaşte numai trei vocale: *a, i, u*, şi tustrele scurte: *ă, ĭ, ŭ.*[6]) Dacă d. Hasdĕu se crede, că cu *vâ*, in care vocala *a* este lungă, a ajuns pănă la originea primitivă a acestei radicale, atunci d sa a probat prin aceasta in mod foarte evident, că cunoştinţele sale filologice nu ajung nici macar pănă la epoca aglutinativă a limbei, şi cu atăta mai puţin pănă la acel moment primordial din istoria desvoltării spirituale a omului, cănd s'a ivit pentru prima oară cele de'ntĕi idei in creerii omeneşti şi s'au incorporat in radicale.

Aşa dară să-l lăsăm pe d-nul Hasdĕu de'mpreună cu filologia sa comparativă *vâ* cu *a* lung, şi să urmărim mai departe istoria cuvintelor ἄω şi *anima* pănă la originea lor primitivă.

Deci plecănd de la *vâ*, trebue mai ăntĕi după cele zise mai sus, să lepădăm gunificaţiunea lui *â* prefăcĕndu-l in *a* scurt: *vă.* Astfel ajungem la doue forme deosebite, la *vă*, din care provine gr. ἄ-η-μι (in loc de ἀ-Ϝη-μι), sanscr. *vâ-mi*, lat. *ve-nt-u-s*, got. *vi nd-s*, lit. *vé-ja-s* etc., şi la *ăv*, carele s'a conservat in ἄω (in loc de ἀϜ-ω), αὐ-λή etc. Dacă luăm acuma in considerare observaţiunea foarte importantă făcută de filologi, că radicalele, care incep cu o consonantă, după care urmează vocala *a*, şi se termină earăşi intr'o consonantă, sau care incep cu vocala *a* şi se termină intr'o consonantă, strămută adese ori in decursul istoriei limbei consonanta lor finală inaintea vocalei *a*, incăt in loc de forma: *cons.* + *a* + *cons.*, sau *a* + *cons.*, ni se presintă forma: *cons.* + *cons.* + *a*, sau *cons.* + *a* [7]), ajungem a constata, că radicala *va* este formată prin metatesă din *av* şi nu *av* din *va.* De aici se esplică, de ce Curtius in opul şi locul citat de d-nul Hasdĕu susţine despre această radicală, că trebue să plecăm de la o formă originală *av*, care se strămută intocmai aşa in *va* ca şi *auks* in *vaks* (No. 583)."[8]) D. Hasdĕu „se vede că n'a citit" acest op pe care

[6]) Comp. *Schleicher*, Deutsche Grammatik, Ed. II, pag. 133—139, ş. a.

[7]) Vezi *Schleicher*, Compendium der vergleichenden Grammatik der indogeţmanischen Sprachrn. Ed. II, pag. 345, ş. a.

[8]) „Wir müssen von einer Grundform *av* ausgehen, die eben so in *va* umspringt, wie *auks* in *vaks* (No. 538)."

il citează de douĕ ori, „cu destulă atenţiune, după cum s'ar cuveni unui critic.“

Acuma, ca să putem străbate pănă la forma primitivă a radicalei *av* şi *an*, se cere, ca să cunoaştem ce va să zică in filologia comparativă „radicale primare“ şi „radicale secundare.“

S'a observat cu siguranţă absolută in istoria limbei, că o radicală primitivă primeşte adese ori la inceput, la sfirşit sau in mijloc un element consonantic ca simplu adaus, fără ca acest element nou să modifice incătva totdeauna insemnarea primitivă a radicalei sau să servească drept formă gramaticală. Radicala fără acest adaus se numeşte, „primară,“ eară cea amplificată cu acest element consonantic se zice „secundară.“ [9]) Astfel de radicale sunt de esemplu: **ju** (prim.) din scr. *jau-ti* (gunificat din *ju-ti*), *ju-nâ-ti* = a lega, lett. *ju-tis* incheetură, etc. = **jn-g** (sec.) din scr. *jug-ja-m* jumentum, lat. *jug-u-m*, gr. ζυγ-ο-ν jug, etc. = **ju-n g** (sec.) din lat. *jung-o* eu leg, lit. *jung-iu* eu injug, etc. = **ju-dh** (sec.) din scr. *judh-jê* mĕ lupt, *judh-m-as* luptă, gr. ὑσ-μίνη (in loc de ὑζ-μινη, jυζ-μινη), etc.; [10])
bha (prim.) din scr. *bhâ-mi* eu apar, gr. φη-μί eu zic, lat. *fâ-ri* a vorbì, etc. **bha-n** (sec.) din scr. ved. *bhan-â-mi* eu resun, zend. *bân-u* rază, gr. φαίνω (in loc de φαν-ι-ω) eu arĕt, φαν-ε-ρο-ς senin, etc. = **bha-s** (sec.) din scr. *bhâs-ati* a luci, lit. *bas-a-s* descult, etc. = **bha-v** (sec.) din gr. eol. φαυ-ος (in loc de φαϜ-ος) lumină, slav. bis. *o-bav-iti* a arĕta, etc. **bha-k** (sec.) din lat. *fac-ies* faţă, *fax* făclie, etc. [11])

După această digresiune intorcĕndu-ne earăş la radicalele de mai sus *av* şi *an* şi luănd in considerare de-o parte insemnarea lor comună „a sufla, a respira“, eară de altă parte cele espuse despre amplificaţiunea radicalelor, suntem necesitaţi a conchide, dacă analogia mai are ăncă o valoare in filologie, că *a-v* şi *a-n* nu sunt altă nimică, decăt douĕ radicale secundare amplificate cea de'ntĕi cu elementul consonantic *v* eară cea din urmă cu consonanta *n* de la radicala comună *a*, şi corespund intocmai aşa radicalei comune primitive, precum corespund radicalele secundare *bha-v* şi *bha-n* radicalei primare *bha*.

De aici radicala primitivă *a*, considerănd-o din punct de vedere fisiologic, este sonul articulat, care produce omul la suflare sau respirare, insoţindu-l de mai multă sau mai puţină aspiraţiune.

Dacă d-nul Maiorescu in critica principiului etimologic a susţinut, că lat. „*anima* era in legătură cu ἄω = a sufla, a respira, şi insemna mai ăntĕi principiul respiraţiunii materiale, şi devini apoi principiul vieţei intelectuale, suflet, curaj etc.“, a esprimat prin aceasta un adevĕr filologic, pe care numai ignoranţa filologică a d-nului Hasdĕu este in stare a-l numi „curiositate linguistică“ şi celelalte.

Atăta despre lat. *anima* şi gr. ἄω.

Eară in ceea, ce priveşte *hanima* in loc de *anima*, fiind mai mult o cestiune de spirit şi de glume căt se poate de seci, o trecem cu

---

[9]) Comp. *Curtius*, Grundzüge der griechischen Etymologie. Ed. III, pag. 44—71 şi 686; *Schleicher* Compendium der vergl. Gramm. etc. Ed. II pag. 343—344; *Pott*, Etymol Forsch. etc. Ed. II, tom. II, part. I, pag. 1—1023; ş. a.

[10]) Vezi *Fick*, Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen. Ed. III, pag. 184—186; *Curtius*, op. cit. pag. 64, 67, 172, 369; *Bopp*, Glossarium sanscritum; *Benfez*, Griechisches Wurzellexikon, tom. I, p. 1245; *Grimm*, Geschichte der deutschen Sprache, pag, 408; ş. a.

[11]) Vezi *Curtius*, op. cit., pag. 62, 67, 278—279; *Fick* op. cit. pag. 151, 153, 156; ş. a.

vederea. Ştiinţa este serioasă şi n'are de a face nici cu „suflarea omului pentru ultima oară," nici cu „*hamorul* ţigănesc," nici cu „*Eu-şi-ea*," şi alte blagomanii copilăreşti de felul acesta.

V. Burla.

BIBLIOGRAEIE.

VASILIE ALECSANDRI. OPERE COMPLETE.

Partea I, Teatru. Bucureşti 1875.

Librăria Socec et Comp. din Bucureşti, urmând laudabila intreprindere de a edita scrierile româneşti cele bune, după scrierile lui Constantin Negruzzi, publicate de vre un an şi jumětate, scoate acum la lumină şi operele d-lui Vasile Alecsandri. Din aceste au apărut in luna Martie a. c. patru volume care cuprind toate scrierile teatrale ale autorului: Aceste alcătuesc partea ăntëia a operelor sale, şi se vĕnd separat. In cursul lunei lui Mai vor eşì „*Poesiile*" in trei volumuri. Ear pe la sfirşitul toamnei viitoare toate celelalte „*scrieri de prosă*": romanuri, novele, naraţiuni, descrieri, etc.

Din toate publicaţiunile noastre moderne, aceasta este de sigur cea mai interesantă pe lăngă cronicele vechi editate din nou de d. M. Cogălniceanu, şi nu putem indestul lăuda pe d. Socec că a făcut un inceput aşa de bun, căci singur spiritul comercial cu greu ar indemna pe un librar să intreprindă lucrări aşa de insemnate, cu propria sa cheltueală, faţă cu nepăsarea celei mai mari părţi a publicului nostru, dacă nu ar fi ajutat intru cătva şi de nobila dorinţă de a fi ăntëiul care ştie să recunoască valoarea literară a scrierilor naţionale. Cătă deosebire intre lucrarea d-lui Socec şi a oare cărui alt coleg al seu, care edita mereu romanuri rele franceze intr'o şi mai rea traducere romănească, şi contribuea astfel, numai din spirit mercantil, la incurcarea cugetării poporului şi la stricarea limbei părinteşti.

Volumul I a seriei scrierilor teatrale cuprinde *Canţonete*, *Scenete* şi *Operete*. Abonaţii credincioşi ai „*Convorbirilor Literare*" cunosc mai toate canţonetele, de vreme ce ele au fost publicate in jurnalul nostru cu o interesantă introducere scrisă de autor in forma unei scrisori adresate redacţiunii. Toate canţonetele au fost representate pe scena română, mai ăntëi in Iaşi de cătră d. M. Millo pentru care cele mai multe au fost chiar scrise, apoi de acelaş artist in Bucureşti şi prin alte oraşe. După Millo, d. Luchian, actor comic cu talent le-a căntat la rândul seu spre marea mulţumire a publicului intr'un şir indelungat de ani in Iaşi, in toate oraşele Moldovei, in Kişinău şi in Cernăuţi; in urmă au fost imitaţi aceşti doi artişti şi de alţii cu indestul succes, şi astăzi insfirşit d. Ionescu un tĕnĕr artist cu talent desfăteează publicul din Bucureşti in mici „cafés chantants" cu aceste frumoase cănticele comice după ce au adunat laude şi căştig cu dĕnsele, prin multe oraşe şi sate din Transilvania, Ungaria, ba chiar la Pesta şi Viena, unde un numeros public asculta pe *Cucoana Chiriţa* şi pe *Kira Nastasia*, şi bătea mereu din palme fără a inţelege limba.—Scenetele şi Operetele earăşi au fost adesa representate pe scena română. La Harţă răzeşul, opereta cea mai nouă şi publicată ăntëi in Convorbiri, musica a fost compusă de d. E. Caudela, profesor la scoala de musică din Iaşi. Pe cât aflăm trupa din Bĕrlad o representează astăzi destul de bine şi ne mirăm numai cum această operetă nu se găseşte in repertorul trupelor din Bucureşti şi Iaşi. Să nu fie in Bucureşti indestule glasuri pentru a cănta duete şi terţete aşa de simple şi frumuşele, şi in Iaşi acei care căntă de 13 ori de-a rândul *Fata Mamei Angot* cu musica ei relativ destul de grea, să nu poată cănta musica din Harţă Răzeşul? sau poate direcţiunile respective işi inchipuesc că o musică aşa de uşoară nu este la inălţimea talentului actorilor?

Volumul II cuprinde *Vodeviluri* şi volumul III *Comedii.* Aici aflăm piesele acele care in restimp de peste treizeci de ani au format aproape exclusiv repertorul teatrului naţional. In adevĕr, afară de vro o patru sau cinci comedii ale d-nului M.

Millo, care s'a deosebit deopotrivă ca autor şi actor, şi afară de doue comedioare compuse de Constantin Negruzzi, putem zice că d. Alecsandr a purtat singur sarcina de a susţinè teatrul nostru cu piese naţionale, căci căteva incercări rezleţe a altor persoane, incercări uitate indată după representare, nu se pot ţinè in samă. Pintre vodeviluri găsim *Peatra din Casă* unde căsătoria era să se strice *pentru o sălaşă de ţigani*, frasă ce a devenit deatunci proverbială, găsim pe vestita *Cucoana Chiriţa* in Iaşi şi in Provinţie, tip aşa de viu, incăt nu era oraş in Romănia in care să nu fi fost cucoane asemĕnate acelei descrise şi poreclite cu numele de Chiriţa, găsim pe *Iorgu de la Sadagura* porecla dată la atăţi tineri veniţi din străinătate care dispreţueau tot ce era romănesc, *Boeri şi Ciocoi* şi toate celelalte vodeviluri şi comedii remase pururea vii pe scena română. Nu este scopul nostru de a face critici sau dări de samă despre aceste scrieri dramatice, toate fiind indestul de cunoscute publicului nostru din care autorul a şi copiat cu atăta talent tipurile sale. Sigur este că aceste piese nu sunt numai astăzi, ci vor remănè şi pentru viitor lecturi interesante, căci din ele se va putè cunoaşte mai bine decăt din descrieri reci care era starea societăţii noastre in mijlocul seculului al 19-le.

Volumul IV cuprinde insfirşit trei *drame*, din care una istorică: *Cetatea Neamţului.*

La inceputul volumului ăntěiu găsim o prefaţă a autorului scrisă in formă epistolară, şi foarte interesantă atăt pentru cunoştinţa desvĕlirii artei dramatice la Romăni, căt şi a imprejurărilor şi causelor care au inspirat deosebitele piese adunate in aceste patru tomuri.

Ca şi celelalte scrieri literare editate de librăria Socec et Comp., s'a ales şi pentru aceste formatul *Charpentier* care e şi plăcut şi indemănatic. Tiparul e frumos şi indestul de corect, căci căte-va erori de presă—şi aceste, de astă dată, foarte puţine—strecurate pe ici pe colea, par a fi inevitabile in starea in care se află arta tipografică in Romănia. Mai observăm că ar fi fost mai practic dacă tabla de materii n'ar fi fost generală in capul volumului I, ci impărţită pe volumuri ca lectorul ce caută o piesă să nu fie silit a rescoli toate patru tomurile de-a răndul. Asemene ne-ar fi părut mai bine dacă in mărimea deosebitelor volume n'ar fi fost o disproporţie atăt de mare; dacă la fie care volum paginele ar fi inceput a fi numerotate de la n-rul 1, in loc de a urma intr'una numĕrul lor in şir de patru vovolume; dacă.... dacă...., dar aceste neajunsuri sunt mici faţă cu adevĕrata binefacere ce s'a făcut publicului nostru prin această nouă ediţiune. Lipsa se simţea de mult, căci piesele d-nului Alecsandri nu se mai găseau tipărite in nici o librărie romănească. Remăne dar să-i mulţămim de hotărirea ce a luat să publice scrierile sale complecte şi să mulţămim şi editorului că a ştiut să esecute lucrarea sa aşa de bine.—Aşteptăm cu nerăbdare volumele Poesiilor şi pe cele finale cuprinzĕnd screrile de prosă şi recomandăm de pe acum intregului public iubitor de literatură aceste scrieri frumoase in ediţiunea complectă a librăriei *Socec* din Bucureşti.

In anul 1875 au apărut trei reviste literare noue una in Bucureşti şi doue in Iaşi:

Revista Junimei, Bucureşti 1875, cuprinzĕnd mici composiţii deşanţate a unor tineri studenţi care nu vor cu nici un chip să aştepte vĕrsta bărbăţiei pentru a lumina poporul Romăn.

Foaea Familiei Iaşi 1875, radactată de d-nul I. Pop Florantin, şi

Buciumul Romăn Iaşi 1875, sub redacţiunea d-lui Codrescu. Această foae cuprinzĕnd căte-va articule interesante, aşteptăm urmarea broşurelor sale pentru a face o dare de samă mai intinsă.

Red.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui X. Y. in Cr. Mulţămim şi primim, dar cu mici modificări.

D-lui E. N. I. Sunteţi ăncă prea tĕnĕr pentru atăta desperare şi pesimismu!

Red.

Redactor, *Iacob Negruzzi.* Tipografia Naţională.

No. 2.—Anul IX. 1 Maiu 1875.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 20 franci; pentru Austria 6 fl; pentru Germania, Sviţera, Belgia şi Italia 30 franci; pentru Francia şi Spania 40 franci.

Abonamentele se fac numai pe un an intreg; in Iaşi la Tipografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

Despre Arta Nationala.

(Urmare.)

Să vedem acum din ce se alcătueşte biserica sfinţilor Trei-Ierarhi din Iaşi zidită sub Vasilie Lupu.

Planul pe care se ridică această biserică, este crucea latină, adică planul care aparţine stilului gotic. Păreţii şi bolta se ridică in construcţiunea stilului bizantin, adică de la bolta cupolei din mijloc incepe in toate părţile o serie de bolţi, care se razemă una in alta până la zidurile imprejmuitoare ale bisericei. Aici ănsĕ ceea ce are ca asemĕnare in construcţiune cu cele bizantine, diferă in stil, căci, după cum se ştie, planul stilului bizantin fiind crucea greacă, se obţine o măreaţă cupolă mare in mijloc care se vede din ori ce punct al bisericei unde privitorul s'ar aşeza, precum la sf. Sofia din Constantinopol şi la sf. Petru din Roma. La biserica Trei-Ierarhi planul crucii neingăduind construirea unei singure şi mărețe cupole, s'au făcut doue mai mici, ceea ce pe dinafară face ca biserica se aibă doue turnuri de aceeaşi mărime. Aspectul cu doue turnuri aşezate de-a lungul bisericei se vede foarte des la bisericele noastre. Un al doilea turn este motivat adesea prin slujirea lui de clopotniţă, si care impedecă frumuseţa architecturei. La biserica Trei-Ierarhi motivul clopotniţei neexistănd, fiind zidită aceasta deosebit, amundoue slujesc de cupole de căpitenie şi prin aceasta se rumpe inăuntru unitatea de aspect a părţii boltite. Construcţia a doue turnuri astfel precum sunt au şi alt neajuns pe din afară la vedere, este: că privitorul şezĕnd drept in faţa bisericei şi turnurile aflându-se pe aceeaşi linie de-a lungul, cel al doile se ascunde cu totul după cel de'ntĕi, nevĕzĕndu-se decăt numai unul, cu atăt mai mult că acela care se ascunde formează tocmai cupola principală din mijlocul crucii planului. Din acest neajuns architectonic nu se ingădue facerea faţadei, astfel că zisa biserică chiar este lipsită de faţadă, care intr'o architectură este ceea ce e obrazul la un om; ori căt de frumos ar fi un trup, lipsit de faţă el pare un trunchiu fără espresiune. Esistenţa de-o potrivă a doue cupole inăuntru face indoită puterea impingerii boltelor către păreţii imprejmuitori

de unde trebuinţa de a intărì aceşti păreţi, incăt s'a vĕzut nevoea de a se aşeza pe din afară de jur imprejur in dreptul turnurilor proptele zidite, care aparţin stilului gotic, şi unde au cuvĕntul lor de a fi, ear architectul in dibăcia sa le-a ascuns adevĕratul rol, dăndu-le o formă şi decorativă ear nu greoae cum se vede la clădirea noastră. Ferestrele sunt mici ca in stilul bizantin; forma lor ănsĕ e in stilul gotic sfirşindu-se toate in ogivă; de asemene este şi la cele doue intrări lăturalnice ale bisericei căci cum am spus, faţada lipsind, lipseşte şi intrarea de căpitenie.

Invĕlişul este nou adică din timpurile noastre, şi fără să se ţină in samă caracterul architectonic al bisericei, ea este acoperită cu tinicheaoa cea mai albă şi mai lucitoarĕ ce a fost cu putinţă să se găsească, astfel că severitatea de aspect a pietrei invechite stă in luptă cu veselul tinichelei aşa de curate şi lucitoare. Invĕlişul fiind alb şi trupul bisericei inegrit, mai este şi alt neajuns la privire: biserica se deosebeşte de coloarea cerului intru căt este mai inchisă ca ton şi coloarea tinichelei albă-vĕnătă amestecăndu-se bine cu a norilor, de departe biserica nu reese decăt numai pănă la invĕliş. De aceea architecţii cei iscusiţi acoper totdeauna monumentele lor cu un material al cărui coloare să fie mai inchisă decăt cerul, astfel ca zidirea să reeasă mai mult, deosebindu-se intr'un chip neted şi lucrarea de mănă omenească din firea imprejmuitoare, de unde se vede şi mai bine liniile architectonice neperzĕndu-se in spaţiu.

Cum am vĕzut ăntĕia greşală a architectului porneşte din dorinţa de a construì in chipul stilului bizantin pe un plan care este al celui gotic. Din construcţiunea unei a doua cupole resultă creşterea puterei de impingere lăturalnică a boltelor şi prin urmare adăogirea puterei de impotrivire a păreţilor prin facerea ziselor propele de peatră, incăt s'au amestecat din nou stilurile; de asemene cu ferestrele. Ear resultatul este intreruperea, sfărămarea liniilor exterioare şi prin urmare lipsă de ordine şi de armonie, turnurile fiind intocmai in dimensiuni, lipsă de gradaţiune şi varietate, incăt neajunsurile construcţiunii din pricina amestecării stilurilor deosebite, fac neputinţa de a se căuta şi exprima proporţiunea intre diferitele părţi ale bisericei. Architectul drept podoabă imprumută decoraţiunile unui al treile stil, celui mauresc. Astfel biserica este săpată ca o reţea de jur imprejur cu toate impletiturile şi desemnurile fantastice ale zisului stil, care este singura parte de frumuseţă a bisericei şi cea ce credem că a trebuit să slujĕască la renumele ce are, căci săpăturele atrag mai curĕnd privirea cătră dĕnsele. Dar aceasta este decoraţiunea nu insaşi architectura: este sculptură architectonică. Să ştergem prin inchipuire aceste decoraţiuni şi clădirea remăne o masă de petre lipsită de expresiune, căci liniile care fac forma architecturei sunt fără inţeles. Coloanei ordinului doric ĕi lipsesc săpăturile celorlalte doue ordine şi cu toate aceste căt este de măreaţă la infăţişare? Voim să spunem că săpăturile pot slujì drept podoabă intr'o architectură, dar nu formează insaşi frumuseţa ei. La biserica Trei-Ierarhi s'a luat podoaba drept architectură. Cănd privim săpăturile de pe zidurile acestei clădiri ne pare că vedem o salbă frumoasă la gătul unei femei slute.

Meritul de artă lipsind dar zidirilor noastre, singurul interes ce le remăne este cel istoric sau archeologic. In sensul acesta trebue să

se indrepteze toată atenţiunea noastră către dênsele, căci ele sunt ca icoane vii ale unei lumi ce nu mai este. Sub pretext ânsĕ de reparaţie, se schimbă zilnic şi caracterul original al timpului, căci negăsindu-se in el interes artistic se trece alături cu cel istoric. Astfel in Bucureşti o bisericuţă spre marginea de resărit a oraşului, zisă biserica lui Bucur, numită astfel după legenda populară ce povesteşte că de acolo a pornit Bucureştii şi că este făcută de un păstor numit Bucur, cu turnu-i original in formă de ciupercă şi inegrit de timp, părea intr'adevĕr a fi ântĕia zidire făcută pe lunca Dâmboviţei. Astăzi ânsĕ ea nu mai există astfel cum era intipărită in mintea poporului şi căruea ĕi spunea ceva; invĕlită cu tinichea albă—o biserică care când s'a zidit nici se ştia despre tinichea—şi schimbată, dênsa neavĕnd meritul artistic a perdut şi poesia ce-i da trecutul şi originea, remânĕnd o zidire fără inţeles. Cine-şi aminteşte forma caracteristică a bisericei mânăstirei Radu-Vodă din Bucureşti, şi ar vedè o acum, când sub pretext de reparaţie i s'a schimbat cu totul caracterul primitiv, se va intreba intru cât e mai frumoasă acum decât inainte, când cel puţin avea interesul istoric. Biserica Serindarii earăşi din Bucureşti dacă nu era frumoasă, cel puţin avea un inceput de semetrie prin analogia intre dênsele a celor cinci turnuri ce o acopereau; astăzi ea este schimbată cu doue turnuri pătrate la un fel şi cu invĕlişul lor in forma architecturei chineze, ear celelalte trei turnuri cu forme neinţelese, incât privindu cineva acea desarmonie completă, cu mirare se poate intreba ce caută forma invĕlişurilor din Pekin in mijlocul Bucureştilor deasupra unei biserici zidită de un Român? Mai era in Bucureşti o bisericuţă numită Stavropoleos, cu olanele ei drept invĕlitoare şi tinda formată de coloane, ear de jur imprejur decoraţiunea in arabescuri făcea dintr'ênsa un ce plăcut, original şi mai ales icoana veacului trecut al clădirilor noastre. Astă-zi olanele s'a inlocuit cu tinichea roşie ca la toate casele din Bucureşti, ear arabescurile in loc să se dreagă pe unde erau şterse, s'au şters de tot şi s'a făcut imitaţiuni de marmură precum se vede prin toate salele otelurilor din Bucureşti; incât tocmai cea ce o deosebea din restul clădirilor şi contribuea a-i da un caracter original, tocmai aceea s'a schimbat. In alte ţeri se pedepsesc aspru acei ce atentează la fiinţa monumentelor fie artistice, fie istorice.

Focul din 1847 intre altele arde in Bucureşti biserica numită a sf. George şi in loc să se restaureze cum era inainte s'a clădit cea de acum numită sf. George nou, fără nici un sens şi stil, cu aspectul decorativ a nui chiosc şi, ca aceasta să pară şi mai mult se imprejmueşte şi cu o grădină publică incât impresiunea unui chiosc este deplină; ear locul unde zioa este intâlnirea credincioşilor noaptea este a petrecerilor nepotrivite. Se arĕtăm cum era biserica sf. George inainte de foc şi atunci se va vedè cât este de mare deosebirea intre cea vechie şi cea de acum. Dimensiunile architectonice covirşitoare intr'ênsa erau profunditatea şi lărgimea dându-i drept faţadă un plan mare terminat neted in linia dreaptă care sfirşeau de jur imprejur trupul ântĕi al bisericei şi adică: dênsa se alcătuea sau se impărţea in patru părţi, partea ântĕi era tinda, imprejmuită in faţă de opt coloane in stilul bizantin; pe dênsele se razĕmă şepte arcuri de-o potrivă. Sub arcul cel din mijloc era in-

trarea principală; tinda fiind mai naltă decăt faţa pămĕntului inaintea intrării se afla o scară cu trei feţe din lespezi, formănd cinci trepte; părţile lăturalnice ale tindei erau inchise earăşi de căte patru coloane, ear in totul 14 coloane, căci cele doue din colţ slujesc atăt faţadei căt şi laturilor susţinute cu 13 arcuri. Baza lor era rotundă, lipsindu-le plinta pătrată care insemnează la coloane epoca lor de decădere. Fie care coloană se razĕmă pe căte un piedestal paralelipiped, acăruia faţă era impodobită prin săpături bizantine de jur imprejur, ear in mijloc o rozasă. Coloanele deasemene erau săpate in caneluse ce se intorceau in jurul lor in formă de spirală. Intre coloana ăntĕia şi a doua a laturei tindei, de-a dreapta şi de-a stinga se mai găsea căte o intrare cu forma şi scara ca şi la cea din faţa tindei; astfel că biserica sf. George presenta trei mari intrări. Locul intre piedestalurile coloanelor, acolo unde nu era liber spre intrare, era umplut cu peatră cioplită şi impodobită cu decoraţiuni earăşi bizantine. Sub aceste venea temelia lor, formănd un plan neted pănă in faţa pămĕntului. Tinda era pe jumĕtate din nălţimea bisericei, astfel că *frisa* de la frontispiciul ei mergea de jur imprejurul bisericei formănd pentru dĕnsa cea ce se numeşte brăul bisericei. Acesta era cioplit in impletituri earăşi bizantine. După aceasta venea a doua parte a bisericei adică acea formată de ăntĕiul braţ al crucei planului. Laturele acestei părţi erau străpunse de căte trei ferestre de mărimi potrivite in formă de dreptunghiu care venea de desubtul brăului. Deasupra lui in mijloc se mai afla căte o mică fereastră earăşi dreptunghiulară. In urmă venea partea bisericei formată de cele doue braţe transversale ale crucei planului care, rotunde pe dinăuntrul, erau pe dinafară poliganale, ceea ce le dădea o formă alcătuită din cinci planuri; la cele trei din mijloc se afla căte o fereastră tot drept-unghiulară şi earăşi sub brăul bisericei, ear la planul cel din mijloc deasupra brăului o mică fereastră de aceeaşi formă; ear a patra parte adică acea formată de braţul din capul crucei planului, şi care slujeşte pentru sf. altar era ca şi la cele doue braţe lăturalnice ale crucei planului. Turnuri ĕi lipsea cu totul, semănănd foarte mult cu biserica Stavropoleos, in dimensiuni ănsĕ mai mari. Lipsa de turnuri departe de a fi o perdere, pentru dĕnsa dimpotrivă căştigo o severitate de aspect prin liniile ei drepte şi placurile sale largi, formăndu-i un caracter virginal şi asemĕnător cu natura ţerei romăneşti, căci precum cămpiile intinse se termină neted in linia orizontului dănd aspectul liniei drepte, de asemene şi biserica sf. George se termina prin linii mari, drepte, ceea ce-i da un inceput de calitate architectonică, voim numai a zice că, această biserică era mult mai superioară celei ce acum i-a luat locul, precum şi multor altora. Cum vedem nepăsarea preţului istoric pentru tot ce avem din trecut nu se opreşte numai in a le preschimba, reparăndu-le, dar chiar a le inlocuì cu altele care sunt ăncă şi mai inferioare. Alte biserici s'au şters cu totul de pe faţa pămĕntului deşi dĕnsele erau comoara a o mulţime de amintiri prin locul şi faptele ce s'au săvirşit in jurul lor; astfel era biserica sf. Sava din Bucureşti, leagăn al scoalelor. La umbra ei s'a inceput a se invĕţa carte romănească şi sub acoperĕmĕntul ei in zioa de sf. Sava se serbează această scumpă

amintire; pentru care şi patronul scoalelor din Bucureşti este sf. Sava. Sub pretextul unui bulevard poreclit al Universităţii, a dispărut ceea ce odată a fost simburele şcoalelor.

Am vĕzut felul architecturei religioase la noi, să vedem şi pe cea profană, care este adică aspectul caselor şi oraşelor din punctul de vedere al frumuseţei.

Dacă din infăţişarea templului se poate judeca felul credinţei unui popor, din infăţişarea caselor şi oraşelor sale, se poate judeca de cultura şi starea lui socială. In veacul de mijloc ştim că viaţa era mai mult individuală şi architectura domnitoare era castelul care cu posiţiuni nepĕtrunse, cu şanţuri şi intărituri, incins cu ziduri, ne dă icoana vieţei retrase, tainice şi prin urmare puţin sociale. Indată ce amestecul şi comunicarea au devenit mai respăndite intre oameni, indată vedem castelul coborindu-se din vĕrful stincelor pe coaste vesele şi verzi, şanţurile astupăndu-se, porţile, uşile şi ferestrele inmulţindu-se, inlesnind celor din afară intrarea şi comunicarea cu cei din năuntru şi castelul posomorit se preface in vila cea veselă. Castelul ne arată nesociabilitatea şi nesiguranţa veacului de mijloc, vila ne arată sociabilitatea şi siguranţa veacului de acum. Din deosebirea acestor doue architecturi numai, vedem şi deosebirea de cultură a celor doue epoce. Germanii sunt un popor cu caracterul mai puţin vesel decăt francezii, deindată şi temperamentul le este exprimat in aspectul oraşelor; căci, pe cănd casele din Germania prin rărimea ferestrelor capătă in expresiune ceva rece şi aspru; din potrivă la cele franceze inmulţirea ferestrelor le dă un aer de veselie care este in raport cu poporul. Estetica architecturei ne arată in ce chip un edificiu poate face o impresiune de veselie sau tristeţă, numai prin inmulţirea sau scăderea golurilor adică a uşilor, ferestrelor etc. şi in chip firesc fie care popor găseşte pe aceea care se potriveşte cu starea sa sufletească.

La privirea oraşelor noastre doue lucruri ne lovesc vederea; văpsirea caselor in toate felurile şi neorănduealа cea mare cu care sunt aşezate. Omul a descoperit colorile şi se slujeşte cu dĕnsele spre a imita din natură lucrurile şi cu nuanţa lor; astfel pictorul desemnează copacul şi-l colorează in verde ca să amintească şi mai bine copacul din natură; trandafirul şi nuanta lui; norii, cerul cu azurul şi transparenţa lui etc. La noi zidirile se fac rar din peatră şi foarte des de cărămidă materii greoae dar care dau soliditate. Impresiunea ce o clădire face trebue să fie liniştită. Privind un monument sau ori ce zidire, sufletul nostru nu trebue să fie turburat de nici o taină, să n'aibă nici o ingrijire despre trăinicia acelei zidiri. De aceea soliditatea nu trebue să fie numai reală dar şi vĕdită; astfel turnul de la Pisa deşi mai multe veacuri ne asigură că este solid şi trainic, cu toate aceste cănd il privim cea de 'ntĕi impresiune nu este admirarea pentru măestria architecturei sale, ci teama de a nu-l vedè căzĕnd. Admirarea ne vine in urmă in chip cugetător, ear nu spontaneu, cum ar trebuì la o lucrare de artă; ceea ce face că acest turn este o lucrare mai mult ştiinţifică decăt artistică. Pentru ca soliditatea intr'o architectură să fie reală spre trăinicia ei, precum şi vĕdită spre nesdruncinarea impresiunei estetice, dĕnsa nu sufere altă coloare, decăt pe cea a materialurilor intrebuinţate. Coloarea, lucru am-

terial, ridică din greutatea de aspect a unui lucru material, ear architecturei din acela al solidităţii. Obiceiul la noi de a văpsì casele cu toate feţele unui papagal, n'are nici un inţeles, şi nu vine decăt din neştiinţa şi rĕul gust al acelor ce le fac. Casele cele mai vechi ce se vĕd ici, colea şi care sunt de pe la inceputul veacului aceasta deşi din punctul de vedere al formelor lor, sunt cu totul departe de a fi estetice, dar cel puţin la colori se vede bunul simţ, al celor ce le făceau, neavĕnd altă coloare decăt albul care este cea naturală a varului. Cuvintele estetice ale architecturei ne spun că ea nu sufere altă coloare decăt pe cea naturală a materialului intrebuinţat. Cănd ănsĕ materialul este de rănd precum cărămida, atunci i se poate da o coloare care se amintească numai pe acea a unui alt material mai ales: precum marmura sau peatra. Casele satelor, deşi primitive cu totul, au ănsĕ doue lucruri caracteristice, ăntĕi forma şi proporţia domnitoare a invĕlişului pentru trupul casei şi care amintesc originea şetrelor cărora au trebuit sa le iee locul, precum forma invĕlişurilor chinezeşti aminteau corturile de pei a nomazilor Mongoli; a doua parte caracteristică a lor este coloarea albă. Făcute in mare parte de gard şi lipite cu pămĕnt, dĕnsele fiind albe, capătă aspectul solidităţii amintind marmura, inveselind tot deodată şi ochiul prin albul lor curat care este lumina deplină. Ţeranii fără nici o invĕţătură sunt aduşi la aceasta numai prin bunul lor simţ. Căte pilde bune nu poate da omul de la ţară, celui din oraş!

Neinţelegerea vapsirei nepotrivite a caselor, lesne se poate indrepta prin revăpsirea lor intr'un chip firesc architecturei. Nu este tot astfel ănsĕ cu neorănduеala aşezării lor precum şi cu formele lor urite. Frumuseţa unei architecturi este o datorie socială către toţi locuitorii unui oraş din partea celui ce construeşte. Un tablou urit se aruncă in podul casei şi toţi sunt feriţi de vederea lui; nu se intămplă ănsĕ aşa cu o casă. Mai multe generaţiuni sunt osindite de a avea privirea jicnită prin uriciunea ei. Casele inmulţite in felul acesta sfirşesc la urma urmei a deprinde vederea cu dĕnsele in dauna simţului estetic a populaţiunilor şi de acolo la imperfecţiunea sufletului lor. De aceea autorităţile comunale in alte ţeri ajung pănă a impune şi planul caselor din anume strade, ridicănd astfel iniţiativa neştiinţei şi a reului gust ce ar avè proprietarii sau constructorii. Se răpeşte locuitorilor aerul, cerul şi cămpiile; li se răpeşte frumuseţele naturei şi ele trebuesc inlocuite cu o serie de alte frumuseţi eşite din mănă omenească. Unui popor primitiv pot să-i lipsească edificiuri şi architecturi perfecte prin neputinţa ăncă de a produce lucrări de felul acesta; dar cel puţin trebue să se vadă năzuinţa, care este ca o speranţă pentru viitor. Privind oraşele noastre se vede desfrĕul cel mai mare, precum şi lipsa complectă de ori ce simţ estetic de care erau cuprinşi constructorii noştri. Fie care se credea in drept a-şi face casa după placul sĕu şi a o aşeza ori cum va voì, fie cu colţul in mijlocul stradei, fie cu laturea sau chiar cu spatele, osindind pe trecĕtori a privì părţile dosnice ale casei, ale căror vedere se ascunde căt se poate mai mult in alte ţeri. Lăuntrul casei este volnic fie care a o impărţì cum ĕi place, după trebuinţele şi gustul seu; ori cine este stăpăn şi nimeni nu-i poate cere socoteală, căci cui

nu-i place să nu intre. [1]) Cu exteriorul este alt-ceva; acesta este al tuturor și făcĕndu-se fațada trebue găndit la indestularea privirii tuturor. Un filosof american [2]) numește egoism ori ce clădire făcută fără a se ține in samă mulțămirea privirii trecĕtorilor și un artist englez [3]) desvoltează aceasta in chipul următor: „Displăcerea ce ne pricinuește o clădire fără „architectură este vĕdită și simțită, deși mulțimea privitorilor nu știu a-și da socoteală „de cusurul ce-i jignește in construcțiune. A„cest cusur este egoismul. Poate să ridă cine „va vrea, poate să zică că aici este un viciu „moral ce nu se potrivește cu petre și cără„mizi; eu, mănțin că expresiunea acestui viciu „moral sau al ori cărui altul de aceeași na„tură, are mult a face cu frumuseța unei clă„diri, căci este mintea care vede: ochiul se „mărginește a i infățișa obiectele; este spiritul „care le deosebește. Dacă e așa, nu este „invederat că insușirile care ne plac sau cusu„rurile care ne displac intr'un edificiu aparțin „ordinului moral? Fi-va cu putință ca albul „și negrul, linia dreaptă și linia curbă inte„țește spiritul, dacă nu este ideea care re„presintă? O clădire jignește privirile tuturor „trecĕtorilor cănd ei simt că s'a ridicat fără „să se găndească la ei, fără a se ingrijì dacă „erau ochi in afară ca inăuntru. Această inăs„prime egoistă trebue indulcită prin omenie „și această omenie o numim architectură.“

O casă pe jumĕtate cu colțul in drum, lăngă o alta care se zărește in fundul curții, una căt o colibă, lăngă alta inzecit de mare, una verde lăngă alta albastră, aceste sunt elementele care alcătuesc architectura orașelor noastre.

[1]) Charles Blanc. Grammaire des arts du dessin.
[2]) Emerson.
[3]) Garbett.

Acum abia a inceput in București și intru cătva in timpurile cele mai recente și in Iași o mică indreptare la aceasta.

Pe lăngă construcția urită din inceput a clădirilor noastre se mai adaoge și neingrijirea deplină in care sunt lăsate de proprietari, odată clădite; incăt populațiunile au aerul unor refugiți, ascunși prin ruinele vre unei cetăți. Această neingrijire, dacă este urită pentru infățoașrea estetică a orașelor noastre, apoi este cu totul dăunătoare interesului istoric al acelor clădiri de care se leagă amintirea vre-unui fapt din viața noastră trecută. Astfel cetățuea Neamț care ne arată locul unde s'a petrecut fapta măreață a unei Doamne Romăne zace in părăsire pe coastele unui deal, nici o ingrădire chiar nu o păzește. Singurul interes care a deșteptat in noi a fost de a i se răpì petrele spre a se zidì hanuri. Pănă astăzi chiar locuitorii din imprejurime ridică petre dintr'ĕnsa fără nici o samă și socoteală. [4]) Ruinele Palatului Domnesc din Tĕrgoviște de care sunt legate amintiri a atător fapte trecute, a Domnilor noștri, in loc să se ingrădească și să se păstreze neatinse ca niște odoare sfinte ale noastre, se decretează cu multă fală transformarea lor in „fonderie“, crezĕndu-se prin aceasta că li s'a plătit tributul cuvenit. Un popor care rumpe firul tradițiunilor sale, sfarmă, șterge de pe fața pămĕntului amintirile generațiunilor sale trecute. Prin aceasta el singur se osindește și perde dreptul de posteritate.

II.

Ca lucrări atĕrnătoare de arta architecturei

[4]) In timpul din urmă, guvernul provocat de o interpelare ce i s'a făcut in Adunare, a făgăduit că va lua mĕsuri pentru indreptarea rĕului. Nota Red.

mai este şi acea a grădinilor; prin căutarea şi combinarea deosebitelor linii, architectul grădinar urmăreşte infăţişarea frumuseţei, precum şi chipul de a face impresiune asupra diferitelor caractere sufleteşti. Intru aceasta artistul trebue să ţină socoteală că primblătorii prin grădina lui nu pot fi toţi de de o samă, ci fie care mai mult sau mai puţin inclină către un caracter hotărit a sufletului nostru, astfel că el trebue să-şi impartă grădina in chip ca fie care din aceste caractere se găsească ce se potriveşte cu el şi să easă mişcat dintr'ĕnsa. Omul ambiţios, cu aspiraraţiuni nesfirşite, va fi mişcat de o alee lungă şi dreaptă care se perde in perspectivă, căci este o asemĕnare intre el şi icoana aleei ce pare că se prelungeşte nesfirşit. Omului melancolic, cu capul plecat, suprafaţa unui lac, in care se reflectă cerul, şi salciile plĕtoase de pe mal, il vor impresiona prin aspectul liniştit şi trist ce căpăta natura astfel reflectată. Dumbrava ascunsă şi tainică va mişca pe cel visător, ear vioiciunea, parfumul şi mulţimea colorilor florilor vor mulţămì caracterele uşoare şi vesele. Alcătuirea părţilor unei grădini trebue să fie cu mĕsuri proporţionate, pe când liniile ei complicate trebue să se incrucişeze armonios. Din toată ţara nu cunosc decăt numai una care să se apropie de aceasta; este acea numită a Cişmigiului din Bucureşti. Dar din causa părăsirii desăvirşite in care s'a lăsat, departe de a fi acum o desfătare sufletească, a ajuns să fie un cuib de boale prin necurăţirea celor doue mari lacuri din mijlocul ei. Acum ănsĕ se fac stĕrpituri de grădini ca cea de la st. George nou. Aleele dealului Mitropoliei din Bucureşti, de unde se desfăşură privitorului privelişti intinse cu panorama intregului oraş, astăzi sunt sfărămate şi zac in părăsire, ear sufletul Bucureşteanului se amorţeşte in grădinile cu sgomot de la Raşca şi Herĕstrău. Fiinţa grădinilor la noi infăţişează trei epoce deosebite; ăntĕia este când ele se alcătueau din flori, verdeţuri şi pomi roditori, corespunzĕtoare astfel indestulării trupeşti. La umbra unui pĕr incărcat se intindea o masă veselă cu poame alese şi oaspeţi voioşi, ear florile erau sădite pe lăngă case, cam pe sub ferestre. In urmă vine infiinţarea grădinilor publice precum Cişmegiul, grădina de la Şosea din Bucureşti; cea de la Copou din Iaşi, Bĕrlad etc. Infiinţarea grădinilor de felul acesta ănsĕ incetează, spre a fi inlocuite cu un al treile fel de grădini pe căţi-va stănjeni pătraţi. O grădină particulară poate fi mică sau mare după putinţa proprietarului şi după rolul ei, căci dĕnsa este chemată a désfăta o singură, sau căte-va fiinţe numai. O grădină publică ănsĕ, prin aceasta numai că ea aparţine tuturor, trebue să aibă dimensiuni mari, şi prin aceasta că ea este infiinţată spre a mulţămì pe mulţi, ĕi trebueşte desăvirşită bogăţie in varietăţile ei. Grădinuţi ca a sf. George din Bucureşti şi a Primăriei din Iaşi nu pot fi decăt stricătoare prin neliniştea şi năduşeala imbulzelei in care publicul se găseşte. Frumuseţa cuvenită unei grădini publice, departe de a se urmărì la noi, din potrivă se sluţeşte şi din ceea ce era; astfel cum am zis prin neingrijirea lor ca la Cişmegiu; sau prin schimbări nepricepute ca la la grădina Copou, unde perspectiva aleei de căpitenie se jigneşte prin aşezarea felinarelor drept in mijlocul ei, impedecănd şi pe primblători de dĕnsele.*) Acest

*) De curĕnd s'a schimbat aceasta, reaşezĕndu-se fănarele pe la turele aleei. Nota Red.

cbip de infrumuseţare pare a fi cu totul nou căci nu cunosc nici o grădină unde să nu se ştie care este rolul unei alee şi ce anume trebue dênsa să infăţişeze in combinaţia aspectului şi desemnului unei grădini. Pe când ânsě grădinile publice se află in desăvirşită decădere, constatez cu plăcere că grădinile particulare incep să se infrumuseţeze prin un inceput de bun gust al proprietarilor.

(Va urma.)

P. Verussi

POESII.

OMUL SOLITAR.

Călăreţul tênĕr, singur pe-astă lume
Işi indeamnă calul inundat de spume.
Ei de mult pe cale pasă rătăcind!
Calul suflă, omul căntă haulind:

„Trei prin luncă, lunca-mi zice
„Singur tu ce caţi pe-aice?
„Vestea-mi spuse c'ai găsit
„Sorioară de iubit.
„Unde-ţi este sorioara
„Ca să-i farmec inimioara
„Cu parfumuri şi căntări,
„Cu-ale umbrei desfătări?

Călăreţu'n sinul luncei umbritoare
Simte-o măngăere dulce-alinătoare,
Dar curĕnd el ese 'n cămpul de mohor:
Calul geme, omul căntă plin de dor:

„Trec pe cămp, cămpia-mi zice
„Singur tu ce caţi pe-aice?
„Pentru scumpul tĕu odor
„Am intins verde covor,
„Ş'am pus floare lăngă floare
„Pentru albele-i picioare,
„Ş'am pus rouă vie 'n flori
„Pentru blănzii ochişori.

Călăreţu'n zare trist se adănceşte,
Şi pustiul lumei imprejuru-i creşte.
Paseri cobitoare fâlfie sburănd;
Calul cade, omul căntă suspinănd:

„Astfel lumea 'ntreagă-mi zice
„Singur tu ce caţi pe-aice?
„Viaţa fuge! nu jăleşti
„Singurel să pătimeşti?
„Doue aripi sorioare
„Se inalţă păn' la soare;
„Doue inimi merg in sbor
„Păn' la raiu 'ncăntător.

Călăreţul jalnic e perdut in noapte
Pintre reci morminte cu duioase şoapte.
O fantasmă albă vine lunecănd.
Calul moare, omul aude zicĕnd:

„Nemernic este omul ce n'a'ntălnit pe cale
„O gingaşă păreche in cursul vieţei sale!
„Pe inima lui seacă, ruină părăsită,

„Painjenul urzeşte o pănză incălcită
„Prin care nu resbate nici o simţire bună,
„Ca racla ce-i deşartă lăuntrul ei resună!

Călăreţul plănge, se infiorează
Glasul cel din umbră, lănced, trist, urmează:

„In groapa ce-l ascunde e mort de doue ori
„Acel ce-i dat uitării de-ai lumei trecétori!
„In viaţă au fost singur şi singur după viaţă,
„Perdut pe vecinicie in umbra ce-l inghiaţă,
„Şi el va fi, cănd morţii eşi-vor din morměnt,
„Străin pe ceea lume, străin ca pe pămĕnt!"

Tristul singuratic moare 'n jale-amară!
Lăngă el suspină buhna solitară,
Ear fantasma albă pere şovăind
Prin albastre flacări care sbor lucind!

SOARELE, GERUL SI VENTUL.

Legendă.

Trei călĕtori fantastici cutrieră pămĕntul:
Soarele splendid, gerul ingrozitor şi vĕntul.

Unul dă viaţă, altul dă moarte, apărĕnd,
Al treile măngăe cu aripa-i, sburănd.

Ei intălnesc o fată, voioasă căprioară
Ca soarele de vie, ca vĕntul de uşoară,

Şi-i zic: copilă dragă, alege din noi trei,
„De vrei să fii mireasă, pe care tu il vrei?"

Romănca le respunde cu-o veselă zimbire:
„Sunt sprintenă ca vĕntul, pe dĕnsu-l vreu de mire!

— Cum?. eu, lumina zilei, pe mine m'ai respins!
„Am să-mi resbun la vară cu focul meu aprins.

— Cum? — zice gerul aspru—m'ai lepădat pe mine!
„Am să ingheţ la earnă şi inima din tine.

— Nu-mi pasă, măndre soare, de focu-ţi arzĕtor,
„Cât mi-a sufla in faţă un vĕnt recoritor.

„Nici de-al tĕu frig nu-mi pasă, o! gerule de ghiaţă
„Când vĕntu 'n miezul ernei nu-mi-a sufla in faţă."

V. Alecsandri.

DOUE NEBUNII.

NOVELA.

Cozma plecă de a casă pe la resăritul soarelui cu puşca pe umĕr, intovărăşit de copoi, şi apucă peste câmp de-a dreptul prin zapada ce scărţăea sub cizmele sale, şi prin acărei pulbere se vedeau urme proaspete de epuri. El mergea cu paşi grăbiţi iuţit de gerul dimineţei, şi din pieptul seu eşeau aburi deşi ce i albeau musteţele. — Soarele era cu dinţi, pădurea incarcată cu promoroacă, şi in urma lui satul abie se zărea dintre valurile troeanului.

Cozma era insurat cu cea mai drăgălaşă femee din sat, şi o iubea atât de mult, incât gurele rele spuneau cumcă dragostea lui se cam aseamănă cu gelozia.—Numai patima vĕnătoriei ce-l stăpânea de copil il scotea câte odată de a casă, dar şi atunce multă zabavă el nu-şi făcea in pădure, căci era om prevĕzĕtor şi se temea ca nu cumva femeea lui să sufere de urit; ear uritul, işi zicea el, este un musafir primejdios la casa omului care vine totdeauna cu sfaturi rele. — El avea in minte o intreagă comoară de cugetări folositoare pentru trăinicia căsătoriei precum de exemplu: „paza bună trece primejdia rea; femeea trebue să se teamă de barbat; puşca, calul şi femeea nu se imprumută,“ şi alte de asemene culese din inţelepciunea poporului şi din sfânta scriptură.—Ănsĕ, trebue să o spunem, femeea lui nu le pre lua une ori la bun inţeles, şi de aceea se iscau intre dĕnşii mici certe care inourau câte odată cerul lor gospodăresc.

Eată că tocmai in dimineaţa când Cozma se dusese la vĕnat, sosì la casa lui un străin mărunt de trup, cam sprinten imbracat pentru un ger ce inchega apa, neavĕnd pe el haine mai calde decât o căciulă bine indesată pe urechi şi un surtucel care-i pocnea in spete. Acest străin era cum am zice un logofeţel de tĕrg, nu tocmai boer dar nici ţeran. El ştia scrie cât ĕi trebuea pentru a-şi zugrăvì iscălitura cu nişte litere ca talpa găştei, aruncate unele in spatele altora, in mijlocul unei grădini de floricele; ear in cetire era mult mai inaintat: invĕţase pe derost *Alexandria* şi intâmplările frumosului *Arghir*, şi ştia, lucru rar pe vremea aceea, să socotească zilele anului după măna lui *Damaschin.* Prin urmare nu era om de rănd. — Dar pe lăngă atâte bune insuşiri avea şi o slăbiciune: iubea prea mult femeile. Nu iubea pe una sau pe doue ci pe toate fără osebire, şi ăncă pe toate deodată, nalte sau mici, bălăi sau smolite, tinere sau tomnatice, numai femei să fi fost. Se aprindea la lumina ochilor lor, cum s'ar aprinde o ploscă cu praf la focul unui chibrit. Ciudat ănsĕ era, că in acelaş timp se credea şi el iubit de dĕnsele.—După mintea lui nici o femee nu era in stare să se improtivească nurilor sei ademenitori. Era destul ca el să se rotească pe călcăe, să arunce o căutătură galişă sau o vorbă cu doue inţelesuri, pentru ca virtutea cea mai aprigă să pue indată armele jos. Şi cum să nu crează astfel, când era inzestrat cu tot ce trebue unui om pentru a fi un adevĕrat rĕpuitor de femei: ochi negri focoşi; măni albe şi delicate ca de duducă, un nas cam turtit la vĕrf care-i dădea un aer isteţ şi obraznic totodată, şi o inimă... o inimă... Cât despre vorba lui, ce să mai

zicem?... Era atăt de imbelşugată, incăt curgea ca un riu ce trece peste maluri. Pěcat că pe lăngă toate aceste nu avea şi un contăşel mai gros pe umere, căci n'ar fi fost de prisos in timpul ernei, şi i-ar fi dat totodată o infăţişare de om cuprins, ceea ce nu strică pe lăngă femei; vina însě despre lipsa contăşului nu era a lui ci a imprejurărilor; noroc in toate nu putea să aibă.

Dar ce căuta acest om primejdios in satul şi la casa lui Cozma?

Ce căuta, vom vedè mai pe urmă.

Presupunem de-o camdată că adulmeca vĕnatul ca prepelicarul.

— Bucuroşi la oaspeţi? intrebâ el, deschizĕnd uşa şi băgănd capul in lăuntru.

„Bucuroşi! Respunse femeea lui Cozma care-şi peptĕna pĕrul dinaintea focului.

— B.r.r.r.r.r. Ce earnă rusească!... zise străinul suflăndu-şi in pumni. — Leliţo, nu mi vei face şi mie un locuşor la foc, că mări mult frig am strins in spate.

„Poftim, respunse femeeea dăndu-se puţin la o parte.

— A! Blagoslovit lucru e focul earna!... Da bine, eşti singurică a casă?

„Singură cum vezi, barbatul meu e dus la vĕnătoare.... Dar domnul de unde vine, nu-i fie intrebarea cu supărare?

— He! He! He! Drăguţă de unde vin eu! Vin... vorba ceea... de peste noue mări şi ţeri.... Fost-am pe unde cresc smochinele ca ciupercele in cămp, şi pe unde oamenii au faţa neagră ca fundul ceaunului; fost-am şi prin ţerile acele unde-i cuibul crivĕţului, şi anul de o zi şi o noapte.

„Şi ce-ai căutat pe acolo? intrebâ cu mirare femeea lui Cozma.

— Ce am căutat?... Dacă ţi-oiu spune nu mi-i crede... Am căutat aceea ce se găseşte mai des şi mai rar in lume, aceea ce-i mai frumos şi mai urit, mai blănd şi mai fioros. Am căutat doi ochi!

„Doi ochi! zise femeea la culmea mirării.

— Da!... doi ochi!... şi pentru dĕnşii am alergat ca un năuc şi vară şi earnă de-a lungul şi de-a latul pămĕntului, şi abie acuma i-am găsit. Nu-i vorbă, am intălnit in lume ochi de toată măna, şi mai mari, şi mai mici, şi mai albastri şi mai fistichii.... Dar ca ai tĕi aşa frumoşi şi drăgălaşi, zĕu ăncă n'am vĕzut!

Se iuţeşte domnişorul, găndì femeea scormolind focul in vatră spre a-l aţiţa; apoi luănd un aer măhnit, ea zise:

„D-tale iţi vine a sburda... şi eu sunt o biată femee nenorocită care plăng căt e ziulica de lungă.

— Plăngi?... Eşti nenorocită?.... Nu se poate.... urmâ străinul uităndu-se cu duioşie la tĕnĕra femee a cărei chip frumos era incunjurat de un pĕr negru atăt de lung, incăt peptenele părea că nu dovedeşte să-i ajungă la capĕt.

— Nenorocită pentru ce?

„Pentru că... dar ce să-ţi mai spun necazurile mele d-tale care mĕ vezi acum pentru ăntĕia oară. Ce milă poţi să ai pentru mine?

Zicĕnd aceste cuvinte, pieptul i se ridicâ intr'un oftat şi ochii ei se aţintirĕ asupra focului cu o căutătură in care străinul crezù că vede o adevĕrată nenorocire.

— Eu să nu am milă de tine? auzi vorbă! .... Spune-mi dragă ce ai..... Eu sunt om ispitit, am umblat prin lume, am vĕzut multe, şi pot să-ţi dau sfaturi de priinţă.

„Ce să am? Am un barbat rĕu ca un zăvod care nu mĕ lasă se vĕd soarele decăt prin ferestuica asta. Mĕ ţine inchisă ca pe o fiară selbatecă. — Mĕ teme de toate, pănă şi de oglindă... Auzi!... N'am macar o oglindă in casă, să mĕ vĕd cănd mĕ pepten; zice că n'am trebuinţă să ştiu cum sunt.

— Sermană copilă! Aceasta este o adevĕrată nenorocire. Te plăng din toată inima... Dar ştii ce să-i faci?

„Ce?

— Să-l dai pe bete!... Curată socotoală... Incai dacă te teme să aibă pentru ce.

Ispititul călĕtor, pĕtruns de frigul de pe drum se afla acum intre doue focuri, intre focul din vatră şi frumuseţa gazdei. Cum dar să nu i se aprindă călcăele? Socotind deci c'a dat norocul peste dĕnsul, el devenea din ce in ce mai duios; ear ea se ferea şi nu prea, improtivindu-se cam după cum zice căntecul:

Fugi de-acole vino 'ncoace
Lasă-mĕ şi nu-mi da pace

Pe buzele ei se 'ntipărì un zimbet plăpănd şi ochii ei negri privind cu nehotărire pe sub umbra genelor păreau că vor să pribegească in altă lume.

— Hait!... ăncă un barbat cu podoaba obştească pe frunte, găndì străinul resucindu-şi musteaţa; la bună vreme am nimerit.—Inima sa incepù să salte sub farmecul dorinţei; dar dracul care n'are altă treabă decăt să incurce iţele in lume, işi amestecă şi astă dată codiţa tocmai in momentul cănd ispititul călĕtor crezù că a pus măna pe noroc; căci deodată se auzì la uşă un sgomot neaşteptat, un glas selbatic de care se cutremurarĕ geamurile ferestrei:

— Uit!... nea!... nea!... nea!...

Nea Şoimu!... Nea Dudaş!... Nea Balan!...

„Vai de mine! strigâ femeea cu glas desperat. — Vine barbatul meu... ce să fac?... De m'a găsì cu d-ta, sunt pierdută.... Unde să te ascund?... Unde?... Ah! ici in sacul cu făină... Vără-te degrabă.

Străinul tremura de frică de-i clănţăneau măselele.—Iute el se aruncâ in sac, cufundăndu-se in făină pănă in găt, ear femeea după ce legâ gura sacului cu grăbire, se puse earăşi dinaintea focului şi urmâ a-şi peptĕna pĕrul in linişte.

Eată că pe pragul uşei se infăţişa Cozma cu puşca in mănă şi cu barba albă de promoroacă zicĕnd cu glas puternic:

— Femee cine a venit aice?

„Nimine, dragul meu.

— Nu se poate; cănii latră a om străin; am vĕzut urme de cisme prin zapadă la uşa mea

„Nu ştiu de ce urme vorbeşti; poate că sunt chiar urmele tale.

— Ale mele?... Vom vedè.

Atunci el incepù a cotrobăì toate lucrurile prin casă; deschise lăzile şi dulapurile, lovì cu stratul puştei in perini, in mindire, ear cănd venì in dreptul sacului, deşi ştia că intr'ĕnsul nu-i decăt făină, totuşi ĕi dădù, pentru liniştea cugetului, căteva lovituri de cercare, care erau căt pe ce să strămute din loc coastele bietului călĕtor.

Femeea vĕzĕnd apoi pe barbatul seu că se depărtează de sacul cu pricina, prinse la inimă şi incepù să-l mustre.

— Cănd oare iţi vor eşì gărgăunii din cap, barbate? Ia priveşte căt eşti de vĕnĕt şi posomorit la faţă, par'că ţi-ai ingropat nea-

murile... Ai ajuns de risul satului cu nebuniile tale. Ş'apoi crezi că de-aş vre eu, n'aş găsì chip să-mi ascund ibovnicul chiar sub ochii tĕi... colo bună oară in sacul cel cu făină... Hei!... Dragul meu, nu te mai face din bun sănătos, bolnav; căci ştii vorba ceea: mai uşor e a păzì un cărd de epuri decăt o femee.

— Unde-i?... Unde-i... să-i fac scăfărlia chisăliţă? strigâ Cozma aprins de mănie, vĕzĕnd că toate căutările sale sunt zadarnice.

— E colo in sac, crede-mĕ; respunse Măriuca cu un zimbet luător in ris.

— Nu-ţi bate joc de mine femee! spune-mi unde-i, că mĕ jur pe...

„Dacă nu-i in sac trebue să fie in horn. L'ai căutat in horn?

Cozma aiurit se uitĕ in horn, vârì inăuntru coada cociorbei, dar nu găsì nimic.

„Dacă nu-i in horn trecue să fie in vre o bortă de şoarec, căci omul de frică ci-că se face mic ca un şoarec.

— Femee necinstită, nu mĕ scoate din sărite, căci vai ş'amar de tine!... Ăncă odaţă spune-mi unde-i?

„Dacă nu-i in borta şoarecului, trebue să fie in podul casei, fiindcă acolo e loc mai larg.

Cozma fulgerat de această idee, se lovì cu palma peste frunte, intocmai ca omul ce-şi zice singur: „Na, ce gogoman mai sunt," şi furios se aruncâ pe scări in pod.

Dar pe când el işi perdea vremea căutănd ca un bezmetic pe după grinzi, pe sub ţoluri, printre putinele de borş, femeea lui deslegâ grabnic sacul, scoase pe ispititul călĕtor mai mult mort decăt viu, din făina in care şezuse ingropat cu genunchele la gură, şi-l dădù pe uşă afară zicĕndu-i:

„Mergi la cumĕtra Ilinca in casa de alăture şi spune-i să vie la mine. Nu pleca fără respunsul meu.

Apoi iute ea măturâ urmele de făină ce se scuturarĕ de pe hainele străinului, şi când Cozma se scoborì din pod, toate erau in rănduealâ.

— Nu-i nici in pod, zise Cozma; se vede că l'a inghiţit pămĕntul. — Obosit el se puse pe o laiţă cu braţele incrucişate, şi pe fruntea sa sudoarea curgea ca bobul. Apoi cugetănd că a putut să aibă prepusuri nedrepte, el se simţì ruşinat de atăta sgomot făcut in deşert, şi cercâ să se imbuneze pe lăngă soţia sa, care acum şedea mănioasă cu spatele intoarse spre dĕnsul.

— Ia vin lăngă mine, Măriuco, şi spune-mi sunt eu teafăr sau nebun?

„Eu să vin lăngă tine!... eu femee necinstită!..... Să mĕ ferească Dumnezeu!.... Mai bine in braţele morţii.

— Ia lasă mănia la o parte, Măriuco!... Hai! vin de mĕ sărută ici pe frunte..... că doar nu piere lumea.

„Baiu.

— Măriuco! Vĕzut-ai tu mărgelele cele de la dugheana jupănului Iţic din sat?

„Nu ştiu.

— Ţi-ar plăcè să le ai la gătul tĕu?

„Nu ştiu.

— Măriuco sărută-mĕ şi-ţi cumpĕr mărgelele.

„Acum indată?

— Acum indată.

„Ei bine fie, ănsĕ cu o tocmală.

— Ce tocmală?

„Să nu mĕ mai temi de altă dată, căci: „de ce se teme, omul nu scapă."

— Ba şaga asta să n'o faci, Măriuco.

Pacea fu inchietă intre soţii burzuluiţi prin o sărutare, după care Cozma işi simţi inima la loc. Măriuca ĕi puse căciula pe cap şi cu şegi, cu desmerdări il scoase pe uşă afară, trimiţĕndu-l după mărgelele făgăduite. — Ear Cozma fără leăc de grijă, plecă de acasă, şi pe drum mergĕnd, găndea la spaima sa trecută şi la barbaţii care au păţit-o mai rĕu decăt dĕnsul. Apoi pănă a nu ajunge la dugheana cu mărgelele, se incurcă puţin pe la crăşma din sat spre a-şi drege cheful după un val aşa de greu.

II.

— Cine-i calindroiul cel botezat in făină ce mi-ai trimes? intrebă Ilinca care venise la Măriuca indată după plecarea lui Cozma.

„Un om din lume pe care să-l ingrop de-l cunosc.

— Şi ce a căutat in sacul tĕu cu făină? adause ea uităndu-se cam pieziş la Măriuca.

„Vai de capul lui ce i s'a intămplat! El a venit la casa mea degerat de frig pe când Cozma era la vĕnat, şi fiind că l'am primit bine, el a găsit cu cale, vĕzĕndu-mĕ singură, să-mi aştearnă la vorbe de dragoste. Eu mĕ făceam că-l ascult şi l'am tot traganat cu cuvinte ingăimate până ce a venit barbată-meu, şi atunci l'am virit in sac. Am vroit să-i dau o groază ca să nu mai alerge altă dată după ochi frumoşi. Aşa-i c'a venit la tine cu sufletul la gură.

— Aşa-i, dar nu te-ai temut de barbatut-o că-l va găsì in sac?

„Ba că chiar!... Nu ştii tu că barbaţii au orbul găinilor şi nu caută decăt unde vor femeile lor să caute. — Ascultă-mĕ cumătră! Danţul ăncă nu-i măntuit. Voiu să dau şi barbată-meu o spaimă de invĕţătură, pentru ca să nu mĕ mai teamă in viitor şi să-mi tot caute pricină din senin.

— Ca ce fel?

„Eată cum. Tu ĕi vei spune că in adevĕr fusese un om in sacul cu făină, şi că eu m'am inţeles cu dĕnsul să-l intălnesc chiar in astă sară in casa cea pustie din capul satului. Invaţă-l un şiriclic cum, dragă Doamne, să ne prindă. Până de sară el o să turbe de jigăraea zulei, şi o să-şi bee toată fierea din inimă. Aceasta-i va fi de leac; ear calindroiului din sacul cu făină, spune-i că mi-a căzut tronc la inimă; şi adă-l inspre amurgul la locul de intălnire, unde să-i pregătim o cinste de cele năstruşnice care să-i ducă vestea dincolo de sat.

Planul Măriucăi, era isteţ dar primejdios; ea se juca cu focul. Aţiţind slăbăciunile a doi nebuni, ea vroea prin o singură glumă să le pue minte la amundoi, dar nu se găndea căt de nesocotită şi fără margini poate fi turbarea unui barbat gelos care se crede inşelat sau a unui amorez luat in ris. Şi una şi alta puteau să o ducă la rĕu sfirşit. Ănsĕ Măriuca nu avea in vedere decăt scopul de a-i ruşina şi făcea de mai inainte un haz nespus, inchipuindu-şi cum o să-i vază smeriţi şi pocăiţi dinaintea ei.

Măriuca şi cumătră-sa se sfătuirĕ deci cum se alcătuească petrecerea din acea sară, şi pe cănd crezurĕ ele că Cozma să va fi indrumat spre casă, Ilinca ĕi eşì inainte şi-l intălnì in adevĕr intorcĕndu-se cu mărgelele in măni. Ea ĕi varsă in ureche căte-va vorbe otrăvite care-l ingălbenirĕ la faţă şi-i sgărcirĕ pumnii intr'atata, incăt bietele mărgele strinse ca intr'un teasc se făcurĕ fărime. Ca in toate imprejurările grele el se abătù şi astă dată pe

la crăşmă unde bĕù de duşcă căte-va pahare de vin spre a-şi potolì focul şi a-şi limpezì ideile, şi plecâ apoi spre casă mai imbărbătat făcĕndu-şi felurite planuri cum să dea ochi cu necredincioasa lui soţie. Acuma se dumerea el ce insemnau toate apucăturile ei de mai inainte pe care el, in prostia lui, le crezuse că sunt copilării. Ajuns pe pragul uşei, el se vĕzù pe neaşteptate intămpinat de Măriuca care ĕi sărì inainte sburdalnică ca o veveriţă. Atăta indrăzneală din partea unei femei necinstite, il scoase din simţiri şi capul lui incepù să fearbă ca un cazan. In zadar il intreba ea despre mărgele, despre jupănul Iţic, despre vĕnat, despre vremea de afară, Cozma era fără graiu, cu dinţii incleştaţi, numai ochii i se mişcau in cap, roşietici, insăngeraţi.

„Să vede că te-ai imbolnăvit, barbate, umblănd după mărgele, zise şireata Măriucă, făcĕndu-se că nu pricepe nimic.

Cozma ĕi aruncâ o privire incruntată, şi fără a-i respunde, eşì răpede din casă simţind că se inăduşă. Afară, vĕntul rece ĕi lovì fruntea, dar nu-l recorì. El se preumblâ pe la poeata cu păseri, pe la ocolul vitelor, la stogurile cu fĕn, la coşerele cu popuşoi care toate alcătueau mica lui gospodărie; apoi vroì să dreagă carămbul de la car, dar băgâ de samă că nu-i stricat, injugâ boii şi ear ĕi desjugâ neavĕnd unde să meargă, şi astfel umblănd de la un loc la altul fără treabă şi fără conştiinţă de faptele sale, părea că mintea l'a părăsit lăsăndu-l in voea picioarelor. Dar deodată o idee il trăsnì prin cap şi-l scoase din buimăceala ce-l stăpănea.

— Ce mai stau eu la gănd? işi zise el, trebue să-i tai gătul ca la un pui de nopărcă. Şi vroind a-şi pune in lucrare ideea căt ăncă era proaspĕtă, el scoase cuţitul de la brău, şi apucâ inspre uşa casei cu capul inferbintat de focul resbunării.

— Da! adause el... Rĕul trebue tăet din rădăcină. Haide Cozma, fii barbet, şi stăpăneşte-ţi inima!... Nu-i vreme să ne induioşăm. Dinte pentru dinte şi ochi pentru ochi! aceasta-i legea cea adevĕrată. — Dar in momentul cănd era să deschidă uşa spre a plănta ferul ucigĕtor in pieptul nevinovatei sale soţii, el auzì deodată in creerii lui o voace stranie, inăduşită, rostind cuvintele: *El cum remăne?* Cozma se uitâ imprejur ca şi cănd acest glas cobitor ar fi venit de unde-va, ănsĕ nu vĕzù decăt un corb singuratic care cloncănea pe o creangă uscată şi nu mai auzì decăt inima sa bătĕndu-se.

El cum remăne?... se intrebâ Cozma. — Da! El cum remăne... Aceste cuvinte Dumnezeu sau dracul mi le-a şoptit la ureche spre a-mi amintì că socoteala mea nu va fi deplin inchietă in cătă vreme el va remănè nepedepsit.—Da!... Trebue să-i fac şi lui judecata... Dar cănd şi unde?...

La aceste de pe urmă cuvinte, Cozma increţì din sprincene cu mulţămire, şi stătù căteva minute pe gănduri. Mii de cugete se incrucişarĕ in acest scurt timp in mintea lui bolnavă; i se părù că vede o figură de om străin cu zimbet inveninat, cu ochi rizĕtori, bătĕndu-şi joc de mişelia lui, ear el setos de resbunare, voea par'că să o prinză cu mănele, să o sfăşie, ănsĕ puterile lui amăgite se perdeau in deşert, luptăndu-se contra vĕntului.

— Ah! chip blăstĕmat! adaose el... Era căt pe ce să te uite mănia me.... Voiu aştepta până desară ca să vĕ desmerd pe amun-

doi deodată.... numai aşa voiu fi deplin resbunat. O! Doamne!.... Ce lungă e zioa de astăzi!.. .

Indată ce-şi luâ acestă hotărire, el se simţì liniştit ca omul ce a pus o treabă la cale, ănsĕ pănă in sară neavĕnd ce face, el reintrâ in casă curios să mai vadă făţărniciile femeei sale.

Măriuca veselă ca mai inainte il intămpinâ cu feliurite vorbe şi intrebări la care Cozma respundea silit şi cu jumatate de glas.

„Ţie nu-ţi e bine barbate, zise ea; te cunosc de pe faţă; bagă de samă, boala ta poate să fie grea!

— Dar e grea!... respunse Cozma.

„Şi unde te doare?

— Aici la... inimă.

„Te voiu tămăduì eu, n'aibi grijă, adause ea, sclipind din ochi. Cum va inopta mĕ voiu duce la mama Tofana, doftoroaea satului, spre a-i cere buruene de leac pentru tine.

— Buruene de leac... hm!,..

„Pănă atunci culcă-te dragul meu, şi caută de te linişteşte.

— Mĕ tem că n'oiu putè dormì.

Apoi Cozma luăndu-şi de samă că e mai nimerit pentru isbănda planului seu de a se face bolnav, primì să se culce, dar ochiul seu mai deştept decăt totdeauna, nu scapa nici una din mişcările ei.

Măriuca care se vedea păndită făceâ inadins tot ce putea pentru a-l intărì in credinţa că e vinovată. Necontenit ea se invĕrtea in dreapta şi in stinga fără nici o treabă, punea de zece ori măna pe acelaş lucru şi l lasa tot la locul lui, se arata cănd veselă, cănd gănditoare şi părea că nu ştie cum se alunge timpul mai rĕpede. Ear Cozma care inţelegea toate aceste, abie işi putea inghiţì mănia, şi sufla ca un taur sub cojocul cu care il invĕlise nevasta-sa.

— Ce dovadă mai bună despre necredinţa ei? găndea el in sine... Iar priveşte ce neastĕmpĕr!... A şi găsit tei de curmei pentru a lipsì de acasă ... Ci-că se duce la mama Tofana după buruene de leac... Las că te-oiu tofănì eu!...

Incepuse acum a amurgì.

Măriuca pregătindu-se să easă din casă zise lui Cozma cu cel mai dulce glas:

„Buna sara, bărbăţele, mĕ duc după buruenele tale.... cată să dormi in lipsa mea; eu vin indată.

— Bine!... Bine!... Respunse Cozma cu glas răguşit; ear după ce remase singur, el aruncâ cojocul in mijlocul casei şi sărì drept in picioare; inima i se bătea in piept ca un clopot.

— In sfirşit a venit şi vremea mea!.... strigâ el ameninţăndu-o cu pumnii din lăuntrul odăei.—Pĕcat de frumuseţele tale Măriuco!

III.

Era tocmai in serbătorile crăciunului pe cănd trandafirii *) in loc să infloreascâ pe cămp sfărăe in tigăele de pe cărbuni. Intunecase cu desăvirşire. Ispititul călĕtor şedea acum de doue oare in casa cea pustie cu ferestrele sparte şi vĕntul il străbătea la oase.

— Cănd găndesc la dragalaşa de Măriucă, zicea el, frecăndu-şi palmele şi jucănd din picioare, par' că mĕ mai incălzesc la inimă. Ce ochi! Ce ochi!... Ciudat e cum se inţeleg ochii de degrabă! .. Numai căt ne vĕzurĕm şi hait....

*) Sătenii numesc cărnaţii: *trandafiri.*

Foc la mine
Foc la tine
Foc la noi la amundoi.

— Frigul mĕ trece cu dediochiul. De-ar venì puica mai degrabă să n'apuc a degera.—Dar ce vorbă! Şi 'n sloiu de ghiaţă de m'aş preface, ăncă dragostea ei m'ar topì.

De odată se auzì la uşă o mică batae. „Eat-o!" zise el, deschizĕnd uşa cu grăbire; dar.... O! minune!.... in loc să intălnească pe frumoasa Măriucă după care inima lui ofta cu atăta nerăbdare, se lovì fără veste nas in nas cu o matahală de om uns cu funingene, imbrăcat in nişte strae ciudate, avĕnd o sabie aninată de şolduri şi pe cap o chivără de hărtie.

— Piei dihanie!... strigâ el inspăimĕntat.

In acelaş moment un al doile şi un al treile dădurĕ busta in casă, după care se mai ingrămădirĕ şi alţii, pănă cănd numerul lor se urcâ la şepte. Fie care ţinea in mănă căte o făclie aprinsă, ear cel din frunte scoţind sabia din teacă zise:

„Eu sunt Irod Impĕrat
„Care am descălecat
„Cu piciorul in pămĕnt am dat
„Şi pămĕntul s'a cutremurat;"
Eară tu, easmă străină,
Scai ce 'n lănă se anină,
Pierde-vară, ciumă 'n sat
Ţara mea cum de-ai călcat?
Ş'ai venit s'ademeneşti
Inimele femeeşti?
Voi crai de la resărit
Săbiile-aţi ascuţit?.....
— Am ascuţit!... Am ascuţit!...
— Fără milă 'ntr'ĕnsul daţi
Nasul să-l rătezaţi;
Să-i remăe faţa lată
Cănii după el să bată,
Şi 'n lanuri, prisacă, vie
Spaima cioarelor să fie.
— Aşa să fie!... Aşa să fie!...

Eată că uşa se deschide din nou, şi un urs *) cu o blană lungă miţoasă intră in doue labe mornăind şi legănăndu-se din şele ca o mireasă. După el se furişâ o capră cu'n bot lung care clempănea in dreapta şi in stinga, apoi doi băeţi sosirĕ cu o stea şi un luceafĕr, şi după dĕnşii un scripcar şi un cobzar.

Ispititul călĕtor şedea cu gura cascată, cu ochii holbaţi şi nu inţelegea nimic.

Mor!... Mor!... Mor!... zise ursul scutu-răndu-şi blana cu mănie:

Bărlogul mi-am părăsit,
Intr'un suflet am venit
Prin zăvoae, peste stinci,
Prin troenele adănci;
Ş'am sosit aici in vale
Ca să vĕd un coate-goale
De neveste fărmĕcat,
Pe prăjină 'ncălecat.
Unde-i să-l cuprind in braţe,
Să-l desmerd, să-l ling pe faţă,
Şelele cu drag să-i moiu,
Ca pe-un vreasc să mi-l indoiu.

Mor!... Mor!... Mor!

Dar nu bine sfirşì ursul de căntat, şi sprintena capră clempănind din măsele strigâ de mai multe ori: be!... he!... he!... be!... he!... he!... şi cu un glas ce nu părea tocmai selbatic, incepù să cănte astfel:

Eu sunt capra săritoare
Ce-mi fac aripi din picioare,

*) In căşlegele de earnă flecăii şi fetele se prefac in urşi şi in capre şi joacă nopţile pe la şezĕtori.

Şi mĕ 'ntrec cu şoimu'n sbor;
Eu sunt suflet, eu sunt viaţă
In pustiul de verdeaţă,
Sunt a muntelui odor.
Vĕntul noaptea când suspină,
Brazii nalţi când se inchină,
Ei la mine se gândesc;
Şi isvorul ce la vale
Apa limpede-şi prăvale
Mie-mi zice: „te iubesc!"
Ear a lunei albe raze
Ce prin crengi se furişează
Lângă mine se alint,
Par'ar vrea să mĕ 'nsoţească
Calea să-mi impodobească,
Cu-a lor pulbere de-argint.
Munte, păseri şi isvoare
Cu-a lor glasuri iubitoare
Eu acum am părăsit;
Căci un om din lumea toată,
Ne ştiut din mamă, tată
In sat vrajba a urzit.
Săriţi toţi să-l infrĕnăm
Nasul să il rătezăm!....

La glasul ei irozii se inşirarĕ roată impre-jurul străinului, scoaserĕ săbiile din teacă şi in-cepurĕ să-l lovească cu latul făcĕndu-l astfel să joace fără voe in sunetul unei hori scârţiite de lăutari.

Bietul călĕtor impins ca o minge de la unul la altul, lovit din toate părţile, ameninţat a-şi vedea nasul tăeat, căzù in genunchi plângĕnd.

— Aveţi milă de mine! suspinà el, şi nu mĕ sluţiţi. Nu v'am greşit cu nimică... Mĕ rog, ertaţi-mĕ!...

„Auzi vorbă! respunse capra, care dintre toţi părea a fi mai reutăcioasă.—De douezeci de ani de când strică la case de gospodari, şi noi să-l ertăm!... Nu!... Nici de cum!...

— N'oiu mai face!...

„Nu te cred, adause ea clătinând din cap; apoi după ce făcù câteva sărituri prin casă cu o uşurinţă de adevĕrată căprioară, ea işi urma cântecul pe un ton jalnic:

Voi duhuri rele,
Năpăşti, belele
Ce la respinteni vĕ aţineţi!
Voi vărcolaci,
Vlăstari de draci
Ce'n cornul lunei culcuş aveţi!
Stafii, rusale,
Glasuri de jale
Din heleşteuri, mlăştini adânci!
Buhne balţate
Sus cucu ate
Pe boldul casei şi'n vĕrf de stinci!
Acum indată vĕ adunaţi,
Aduceţi sânge de nouĕ fraţi,
Coadă de şoarec inaripat,
Dinte de şerpe inveninat,
Ş'o bĕutură faceţi din ele
Ca niciodată cugete rele
Să ispitească inima sa,
După ce nasu-i vom răteza;
Căci vrem in pace să fie'n sat
Ori ce femee are barbat.

Acestĕ cuvinte rostite cu glas aspru, făr-mĕcătoresc umplurĕ de spaimă pe ascultători. Un vĕnt viforos venit de afară prin spărtura unei fereşti, trecù şuerând peste capetele lor, şi-i ingrozì şi mai mult. Ursul smerit se tupilâ la pămĕnt şi incetâ de a mornăì; irozii remaserĕ fie care cum ĕi apucâ vremea: unii cu mânelĕ in şolduri, incremeniţi, parc'ar fi vroit să inceapă a juca, alţii cu săbiile scoase afară din teacă intinse inspre duşmănescul nas a călĕtorului; scripca nu mai scotea din gâtu-i decât su-nete slabe, perdute intr'un aer incarcat de vrăji; ear străinul nemişcat, cu ochii in la-crimi, cu inima infricoşată in mijlocul unui

freamĕt surd, prevestitor de furtună, stătea par'că in aşteptare se auză sunănd ceasul cel rĕu. . . . .

De odată un vuet grozav se auzì afară. Uşa in loc să se deschidă, sărì din ţiţini lovită de-o muche de topor, şi pe prag se arătâ Cozma cu faţa inflăcărată de mănie.

Un groznic hohot de ris lung, nesfirşit ca un tunet repetat de mii de ori, sbucnì din toate piepturile, şi-l pironì in loc.

O! Doamne!.... N'am graiu să povestesc această deşanţată intămplare.

Dacă s'ar fi deschis napraznic din mijlocul ceriului o gărlă de apă rece care să cadă fără veste in creştetul lui Cozma, sau dacă s'ar fi despicat pămĕntul dinaintea lui şi toţi dracii din temeliile iadului i s'ar fi infăţişat deodată cu dinţii rănjiţi intr'o volbură de foc, el n'ar fi remas mai aiurit, mai inmărmurit decăt in faţa acestei neaşteptate priveliştí. El scăpâ toporul din măni şi cu faţa improstită, cu ochii rătăciţi se uitâ in dreapta şi in stinga fără se ştie pe ce lume se găseşte.

Lumina făcliilor, săbiile scoase din teacă, ursul, capra, lăutarii care acum făceau un vuet asurzitor, toate aceste amestecate la un loc, ĕi orbeau vederile şi-i incurcau mintea intocmai ca chipurile nestatornice ce apar şi se perd cu diferite văpsele intr'un vis amăgitor.

Nimic din trecut nu-i remase in minte nici chiar necredinţele femeei lui. Capul i se legana ca după o lungă beţie şi picioarele abie il puteau sprijinì.

Dar pe cănd sta el astfel fără graiu şi simţire ca o fiinţă neinsufleţită ce-i gata să cadă, toţi intinserĕ mănile spre dĕnsul arĕtăndu-l unul altuea ca pe o dihanie selbatică, şi cu risete, cu chicote ne mai auzite, prinserĕ să-l zădărească, să-l impungă, să-l pişte fără ca el să cugete a se apara, apoi cuprinzĕndu-l in mijlocul horei incepurĕ să-i cănte astfel:

Priviţi-l! Priviţi-l!
Voi oameni buni,
Sermanul cum geme
De gărgăuni;
El ride la lună
Sparge fereşti;
Pe streşini, s'acaţă
De nu-l păzeşti,
Un grier ĕi căntă
In cap mereu,
Şi Dracu-i frămĕntă
Şelele rĕu;
Căci boala de care
  El e năuc,
E boala de zule
  Pentru *papuc*.

— Pentru *papuc!*... strigâ ursul... Apoi dacă-i aşa, ştiţi vorba ceea: „cui cu cui se scoate.“ Să-l batem cu'n papuc să-i treacă reul.

„Bine zici! respunse capra, care sburdănd in prejurul lui Cozma, işi scoase un papuc din picior şi-l lovì peste obraz. Cozma deşteptat ca dintr'un vis prin această lovitură, smuncí papucul şi-l privì cu mirare.

— E papucul Măriucăi!... Strigâ el, il cunosc.

„O fi, că-i lumea rea... respunse capra furişĕndu-se in dosul ursului.

Cozma se repezì după dĕnsa să o prindă, căci necredinţele Măriucăi odată cu vederea papucului ĕi revenise earăşi in minte, dar in acelaş moment, ursul mornăind işi lepădâ blaua şi se infăţoşe lui sub figura rizĕtoare a Ilincăi, ear capra prefăcĕndu-se şi ea in Măriuca, se ivì galişă din dĕrătul Ilincăi, zicĕnd cu glas sfios:

— Bărbăţele!... Tot ai de gănd se mĕ omori?

Cozma nu respunse nimic căci inima lui era ăncă prea turburată. Deşi inţelegea acuma cà toate au fost numai un joc, totuşi grelele valuri prin care se trecu in aşa scurt timp: gelozia, mirarea, ruşinea, il sguduise pre adănc, pentru ca bucuria ce se arata acum pe urma lor ca un revarsat de zi, să poată aşa lesne să le invingă; bucuria vine totdeauna mai incet şi e mai cu indoeală primită.

Dar deodată străinul cel osindit la tăerea nasului şi care şezuse căte-va momente ghemuit intr'un colţ, căzù la picioarele lui Cozma cerĕndu-şi iertare.

— Pentru ce să te iert? intrebâ Cozma.

„Pentru că... fèmeea Dumitale...

— Femeea mea... ce?

„Femeea D-tale... să nu bănueşti... şi-a bătut joc de mine.

Cozma auzind aceste cuvinte işi venì in chef, şi incepu şi el să ridă cu ceilalţi.

Iar Irod Imparat care pănă atuncea nu incetase de a urmări nasul străinului, se milostivì asupra lui şi-i zise:

— Mergi, nemernicule, de unde ai venit! Te iert pentru astă dată. Dar să nu-ţi mai steclească ochii in impărăţia mea, căci pe sfănta troiţă pe lăngă nas, vei perde şi urechile.

„Afară!... strigară ceilalţi... Afară! Căt e lucrul cu cinste.

Ispititul călĕtor, huiduit, brăncit, eşì fără să aştepte mai multă pofta, car de atunci căt a trăit n'a mai alergat după ochi frumoşi, dar nici Cozma şi-a mai temut femeea.

Astfel, prin un şireclic femeesc, furĕ tămăduite *doue nebunii.*

N. Gane.

SATIRA V.

Acum cànd lunga earnă cu geruri şi ninsoare
Se duce, şi in locu-i vin razele din soare
Inveselind pămĕntul, cuprins de bucurie
Privesc in jur de mine natura ce invie.
Şi găndurile care prin minte-mi fulgerase
Ş'apoi de greul ernei naprasnic ingheţase
Acum s'arată earăşi; cu sufletul uşor
Revĕd imagini măndre ce'n juru-mi vin şi sbor.
Eu le zimbesc la toate şi vesel le salut
Precum pe vechi prieteni de mult ce n'am vĕzut.
În mănă imi ieu pana şi dulcea poesie
In versuri de la sine s'aşterne pe hărtie,
Ş'aşa e de bogată găndirea ce dicteazǎ
Că harnica mea pană abie, abie urmează.
Vai voue! mii de oameni nemernici, necăjiţi
Ce viaţa voastră toată in trebi o risipiţi
Şi ca să vĕ numească puternici sau bogaţi
Din grije 'n alte grije mereu vĕ sbuciumaţi,
Nici găndul nu vĕ vine ce naltă desfătare
In suflet ne aduce un cias de inspirare!
Eu unul... ănsĕ cine la uşa mea bătĕnd
Deodată-mi tae firul puternicului gănd?
Un om cu barba sură in casă a intrat
Şi după ce la mine adănc s'a inchinat
Incepe cu 'ngăimeală: „Bine nu ştiu... socot
Că pe Dumitru Părlea nu l'aţi uitat de tot.
Ce-i drept, nu mai sunt astăzi cu-aceeaşi jună faţă
Precum eram odată când vĕ purtam in braţe,
Eraţi ia atătica"....— „Ertaţi, nu mai ţin minte,
E cam de mult... ce treabă?..."—„O mică rugaminte
Mĕ face să vĕ supĕr. Am fost funcţionar
Ani patruzeci şi patru; cu zel şi cu amar
Eu am slujit guvernul; nu-i altul ca şi mine
Ce-ar fi lucrat in ţară atăt de mult şi bine.
Ajuns la bĕtrăneţe din slujbe am eşit
Ş'o mică pensioară ce mi s'a hotărit
Imi este tot avutul. Am treisprece copii

Şi, slavă ţie Doamne! cu toţii imi sunt vii:
Cinci băeţei, opt fete; i-am invĕţat, crescut
Cu cheltueală mare, pot zice c'am făcut
Mai mult decât ne'ndeamnă firească datorie..."
—„Imi pare bine..., ănsĕ de ce imi spuneţi mie
Aceste lucruri toate?" respund cu nerăbdare,
Gândind la poesia ce sta in aşteptare,
„Sunt cam grăbit, am treabă..."—„Vĕ rog să mĕ ertaţi
Aflând că sunteţi bine cu toţi acei barbaţi
Ce stau la cărma ţerei, in mine-am cugetat
(De vreme ce odată in braţe v'am purtat
Şi mĕ cunoaşteţi bine) că vĕ va fi uşor
Să-mi daţi pe la miniştri o mână de-ajutor.
Nu cer v'o mare jertfă: să faceţi o scrisoare
Rugând să-mi pue doue din fete profesoare,
Căci sunt prea invĕţate, cu minte, curăţele,
Nu vreu ca să le laud, dar carte cât ştiu ele
Nici nu se'nvaţă'n ţară: ştiu coase, ştiu...—„Prea bine
Nu mĕ 'ndoesc că toate sunt bune, sunt depline
Dar ce inriurire pot eu avè, eu care
Trăesc retras de-o parte..."—„Vĕ rog daţi o scrisoare
Atâta vĕ cer numai. Din copilaşii mei
Adaugiţi să dee o bursă la doi, trei.
Zeu! părintescu-mi suflet e plin de bucurie
Când vĕd cum toată zioa cu-atâta hărnicie
Invaţă mititeii..."—Simţind că 'ncepe ear
Nainte-mi să discarce al laudelor car
Şi că alt chip nu este de el să mĕ sfirşesc,
Ieu pană şi hârtie, scriu, rog şi stăruesc
Pe toate-ale lui Pârlea opt blânde fetişoare
Să le numească 'ndată la şcoală profesoare.
Tot astfel la băeţii cei cinci să facă parte
Din burse cât mai multe fiindcă 'nvaţă carte.
Ministrul mĕ va crede lipsit, nebun, ce-mi pasă?
Eu depărtez pe Pârlea, remân stăpân in casă
Şi pot să mĕ pun earăşi la lucrul meu iubit.
Dar vai! unde-i gândirea? In capu-mi ameţit
Vĕd cinci băeţi, opt fete cu vuet şi strigare
Bătĕndu-se 'ntre dĕnşii, pân' Pârlea'n nerăbdare
Cu băţul linişteşte odrasla-i numeroasă.
Gonesc aceste gânduri, in sus şi 'n jos prin casă
Mĕ primblu şi cu 'ncetul prind firul prăpădit
Şi pot urma a scrie. Dar cine a venit
Din nou să mĕ 'ntrerupă? Aud pe servitor
Cum vrea ca să oprească pe-acest visitator
Ascult a cui e glasul... Amar! Cum am să scap
Căci recunosc pe Tachi! — Cu pălăria 'n cap
Ş'un beţişor pe umĕr el svérle uşa tare
Şi plin de maiestate s'arată la intrare.
„Ştiam că eşti a casă, imi strigă Tachi, zeu!
Iţi poţi schimba feciorul; sermanul nătărău
Voea să mĕ oprească, dar bine am simţit
Din vorba-i ingăimată că încă n'ai eşit.
Ce te mai faci, amice? De sigur au trecut
O sĕptĕmână, doue, de când nu te-am vĕzut.
Lucrezi? Ce scrii? Faci versuri, sau prosă astă dată?
Vĕd c'am sosit la vreme; ai să-mi ceteşti indată
Ce-ai scris acum, imi place să aflu cel întĕi
Ce proaspĕt iscodirĕ fecunzi creerii tĕi.
Numai prea lung nu fie: am treizeci de minute
De dat literaturei. Incepe şi zi iute!—"
In timp ce-i curge vorba ca un şuvoiu din gură
Eu cerc pe cât se poate să schimb a mea figură
Acoperind necazul c'un zimbet cam silit.
—„Mĕ iartă, dragă Tachi, dar încă n'am sfirşit.
Abie de incepusem, când un supărăcios
Mi-a stat pe cap o oară, incât sunt furios...
—„Trebuea să-l dai afară. Tu eşti om ocupat
Şi nu poţi pierde vremea stând zile 'ntregi la sfat
Cu ori şi ce netrebnic. Dar spune-mi ce mai ştii,
Ce se petrece 'n lume, ce noue cununii
Sunt gata să se 'nchee, nevasta cine-şi lasă?
Inchipueşte-ţi frate c'am fost pe la cinci case
Şi n'am găsit pe nimeni: aşa-s de necăjit!
De eri şi pănă astăzi nimic n'am auzit.
Tu ce-ai aflat?" — „Iubite, imi pare foarte rĕu
Dar nu ştiu nici o veste: din toată lumea eu
Cel mai din urmă aflu din nou ce s'a'ntâmplat
Nu ştiu nimic."—„Nimica? Cum încă n'ai aflat
De scandalul ce'n teatru a fost Joea trecută?
Ascultă dar: sunt sigur că-ţi este cunoscută
Relaţia cea vechie ce are Iăncuşor
Cu Luţa Zamfirachi. Barbatu 'ncrezĕtor
N'avea nici o idee, păn ce scrisori trimise
De-un anonim, naprasnic ochirea ĕi deschise.
Deaceea sta cu Luţa in lojă bursumflat
Când, după doue acte, cu chip nevinovat
Şi Iăncuşor apare; el ţine 'n a sa mână
Cornetul cu bomboane şi după ce se 'nchină
Cucoanei, i-l presintă, dar eată că deodată
Din mâni i-l smulge soţul cu mână 'nfuriată
Il rupe, il disface, de bănueli pĕtruns

Şi află prin bomboane un bileţel ascuns.
Atunci pe bietul tĕnĕr cu faţa ca de ceară
De găt il şi inşfacă şi-l dă pe uş'afară.
In leşin cade Luţa, prin public se lăţeşte
Un vuet, tot parterul lorgnetele-aţinteşte
Spre dĕnşii, stă orchestul, păn soţul insfirşit
Din leşin deşteptănd-o să eas'au isbutit.
Uşor vei inţelege c'aşa un scandal mare
Avù drept consequenţă indat'o provocare.
Dar cum sfirşì duelul ce azi trebuea să fie
Chiar păn acum, găndeşte! in public nu se ştie
Şi poţi ca să-ţi inchipui căt sunt de curios.
Dar ce te uiţi la mine aşa de serios,
Te miri şi tu de sigur?"—„Ba nu!"—„Neaparat
Azi zeu! nimic nici mie nu-mi pare de mirat.
Cănd vĕd că Iorguleanu, un om cu aşa nume
Lui Şontrea işi dă fata... Nu ştii?.."—„Nu!"—
„In ce lume
Trăeşti, iubite frate? O fat'aşa bogată
Şi blăndă şi frumoasă să fie măritată
C'un cherapleş!... Ce-i dreptul, limbi rele povestesc
Că'mprejurări... fatale pe tată il silesc
El singur să grăbească această cununie.
Eu unul nu pot crede... deşi, cine mai ştie?
Nu-i fum unde nu-i pară. Azi lumea e ciudată
Şi multe bazaconii trec printr'un cap de fată.
Dar à propos aflat-ai, Costică ce noroc
Avù la Pisicescu Duminică la joc?
Inchipueşte-ţi frate că la ghiurdum ăntĕi
In timp de doue oare luâ trei mii de lei;
La stos pontănd pe urmă, o mie gălbĕnaşi
I-au dat in şir bancherul şi ceilalţi pontaşi
Şi ce-i mai de mirare Costică deatunci spune
Că măna sa pe carte in veci nu va mai pune.
Dar tu n'asculţi pe semne... Eşti ingrijit, distras
Ce ai? Găndeşti la versuri?—Ei, eată că te las
Să poţi lucra in pace; fac numai o sigară
Şi plec, adio dragă!"—Cănd l'am ştiut afară
Mĕ pusei ca bezmetic a alerga prin casă
Ameninţănd pe Tachi cu gesturi furioase:
Ce-mi pasă căt Costică la cărţi a căştigat
Ce-mi pasă dacă soţul in lupt' a impuşcat
Pe Iăncuşor, sau dacă pistolul i-a dat greş,
Ce-mi pasă dac'o fată alege-un cherapleş,
Ce am cu Iorguleanu, cu Luţa Zamfirachi
Şi chiar cu tine insuţi o! miserabil Tachi!
Blăstĕm asupra voastră! Dar cel ce va venì
Azi ăncă să mĕ vadă amar se va căi,
N'aş sfătuì pe-un duşman să calce'n a mea casă!"
In vreme ce eu astfel vorbeam, incet intrase
Un tinerel pe uşă şi sta in nemişcare.
Cum l'am simţit, deodată sării drept in picioare
Strigănd: „Ce vrei?" El ănsĕ de spaimă apucat
Cercâ ca să vorbească, dar glasu-i inchegat
N'ajunse păn la buze.—„Ce vrei la mine'n casă?"
I-am zis a doua oară cu mină furioasă.
Abie după o vreme putù bietul băiet
Cu măna tremurăndă să-mi dee un caet
Ce-avea ascuns sub haină.—„Aceast'a mea hărtie,
Şoptì el cu sfială, cuprinde *Poesie.*
Mici incercări... a mele... găndeam... am cu-
tezat...
La nimeni până astăzi eu nu le-am arĕtat..."
—„Ei şi..?"—„Pe domniavoastră ştiindu-v' amator,
Vi le present, căci poate... ah! compătimitor
Veţi fi cu-amele chinuri"—in vreme ce vorbea
Incet şi prin suspinuri cu jale indrepta
Spre pod a lui privire—„o tainică durere
Apasă al meu suflet, şi nu am măngăere
Decăt in poesie..."—„Pre bine, foarte bine,
Aceste manuscripte lasaţi-le la mine."
—„Ca se discarc din chinul ce'n inima mea geme
Eu v'aş cetì acuma..."—„Ba nu! Ba nu! N'am vreme
Le voiu cetì eu singur. Veniţi peste o lună..."
—„Cănd? zise el cu spaimă?"—„Veniţi măni! ziua
bună!"
Astfel gonesc poetul şi mĕ aşez la masă
Dar eată că feciorul se şi arată 'n casă
Şi-mi spune că răndaşul imi face rugăminte
Acum chiar să-i dau leafa pe-o lună inainte
Fiindcă se insoară; apoi că s'a stricat
La uşă clopoţelul şi trebue indreptat,
Şi ca să-mi cerce-o haină aşteaptă croitorul...
Eu il imping pe uşă afară, trag zăvorul
La poartă de la scară, la uşa de intrare
La cabinet, şi astfel in plină insolare
Mĕ simt, ş'adănc resuflu, căci nimeni nu mai poate,
Ori căt ar vra să cerce, la mine a străbate.
Dar ah! neputincioasă-i umana hotărire
Cănd nu vor cei Olimpici a ei indeplinire.
Vecina mea din dreapta voind să m' ameţească
Pe-al ei clavir incepe grozav să drăngănească
Şi in aceeaşi vreme aud in curte jos
Pe-o orgă discordată căntănd un zdrenţeros.

Adio poesie! Deacum s'a isprăvit
Căci oamenii cu toții in contra-mi s'au unit.
Aşa au vrut ursita: Adio poesie!
Cuprins de desperare ieu băț şi pălărie
Si mĕ răped afară: pe ulițe gonesc
Ghiontind in dreapta 'n stinga pe toți căți intălnesc
Ş'un plan se 'nfaţişează măreț in gândul meu
Cum să nu scap deacuma de-a oamenilor rĕu.
In mahalaoa care va fi cea mai retrasă,
Un loc eu am să caut ca să clădesc o casă
Cu zidul lat ca vuet prin el să nu străbată;
Cu poarta incuiată c'o groznică lacată
Ear in păreți ferestre ea nici nu va avè
Căci prin tavan lumina din soare va cădè.
Aşa voiu fi de sigur ferice, liniştit
De toți supărăcioşii ştiindu-mĕ scutit.

Iacob Negruzzi.

Herodot in raport cu istoria noastra.

(Urmare şi sfirşit.)

Trecĕnd acuma la naravuri, Herodot ne spune următoarele despre Skyţi: sunt mai multe versiuni asupra originei Skyţilor. După una din ele Skyţii ar fi nişte popoare nomade din Asia, care alungați prin Masageţi din țara ce o locueau trecurĕ fluviul Araxe şi venirĕ să se aşeze in Cimeria. După spusele Skyţilor ei inşii ar fi o națiune autogenă. Cel de'ntĕi om care se născù in țara lor fù Targiteus (Ταργίταως) şi acesta avù de tată pe Jupiter, car de mumă pe fiica fluviului Borystenes. Targiteus avù trei copii, Heiponais, Arfonais şi Colanais. Sub domnia acestor trei ar fi căzut din ceruri mai multe instrumente lucrate din aur, un plug cu jugul seu, un topor şi un vas. Cei mai mari din fiii lui Targiteus, vĕzĕndu-le, cel de 'ntĕi se apropiè pentru a le lua, dar in acel moment aurul din care erau făcute, devenì atăt de arzĕtor, incăt nu putù să le atingă; al doile urmâ celui de'ntĕi, dar acelaş lucru se 'ntămplâ, in sfirşit focul se stinse ca să se infăţişeze al treile şi acesta le putù lua şi duce cu el. Această minune hotărì pe cei mai mari să lese impĕrăția fratelui celui mai mic (IV. 5). Şi in această povestire se vede fondul comun al povestilor noastre, care lasă să triumfe pe fratele cel mai mic. El este cel mai frumos, cel mai măndru, cel mai cu noroc.

Regii lor, urmează Herodot, păstrează cu scumpătate aurul căzut din cer. Il privesc ca sfănt şi fac in fie care an jertfe, pentru a-şi atrage favoarea zeităţii, acăreia putere el o represintă. Skyţii pretind că dacă acel ce ţine sub pază acest metal se intămplă de adoarme afară, in aer liber, pe când se celebrează serbătorile, atunci trebue să moară in acel an şi-i dau ca resplată pentru primejdia in care e pus, tot pămĕntul ce-l poate incunjura de calare intr'o zi. Ţara ocupată de Skyţi fiind foarte intinsă, regele Colanais au impărțit-o pentru copiii sei in trei părți, din care in una, cea cu mult mai mare de căt celelalte, se păstrează cu religiositate aurul cel sfănt (IV. 7.) Din Heiponais se cobor Skyţii cunoscuți sub numele de Auchati (Αὐχατοι), din Arponais acei ce poartă pe acel de Caţiari şi de Traspi (Κατιάροι Τράσπιες), insfirşit de la cel mai mic dintre frați, acei numiți Skyţi regeşti sau Paralați (Παραλατοι), apoi toată națiunea mai poartă şi numele de Scoloți, de la un cuvĕnt din limba lor, ce inseamnă rege. Grecii le dau acel de Skyţi (IV. 6). Aice observăm pentru textul grecesc (σύμπατοι δε ειναι οὔνομα σκολοτους του βαςιλέος ἐπωνυμιης) că e greu de a şti dacă του βασιλέος, inseamnă

de la un rege cu numele de Scolotsau de la titlul de rege, ce se numeşte astfel pe limba Skytică, prin urmare nu putem ştì cu siguranţă dacă Scolot inseamnă rege pe limba Skytică. Mai observăm asupra povestei cu plugul căzut din cer, că ea poate să se rapoarte numai căt la un popor aşezat şi agricol. Herodot chiar imparte pe Skyţi, in Skyţi cultivatori şi Skyţi nomazi, care nici ară, nici samănă şi care locueau spre resărit de fluviul Pauticapes, trei zile spre resărit de fluviul Borystenes, deci spre Rusia meridională, cam inspre Asia. Despre Skyţii cultivatori, ne mai spune Herodot că ei trăesc pe lăngă Hylea dupăce se trece Borystenes şi că Grecii de pe lăngă riul Hyponis (Bugul de astăzi) ĕi numesc Boristeniţi, ear ei pe sine inşii se numesc Olbiopoliţi, adică cetăţeni bogaţi (IV. 18.) Skyţii regeşti locueau dincolo de fluviul Gerrhus; teritorul lor atinge la sud, Taurida; la resărit se intinde până la şanţul sapat de copii sclavilor orbi, de alta pănă la cantoriul Cremnienilor, pe Palus Meotides. Dincolo de Skyţii regeşti, trăesc Melanchlenii, apoi vine ţară pustie (IV. 20). Observăm dar că atăt Skyţii regeşti, care dominau asupra tuturor celorlalte triburi, căt şi cei cultivatori locueau in ţeri depărtate de regiunile noastre. Aceste par a fi servit de locuri de excursiune pentru Skyţi, când ei in viaţa lor nomadă, porneau in rătăcirile lor; ear că ei să fi avut aşezări in aceste locuri, nu pare de loc probabil, după spusele lui Herodot. In acele timpuri indepărtate prin urmare, ţerile noastre serveau drept loc de preumblare pentru Skyţii nomazi; din cănd in cănd se iveau toiurile lor prin regiunile noastre. De aici provine nesiguranţa completă, in care ne aflăm asupra istoriei noastre in acele timpuri obscure, căci ţara noastră nu era macar cutrierată in mod regulat de bandele Skyţilor

Despre Skyţii cultivatori ne mai spune Herodot că ei cultivau grăul nu pentru a se nutri, ci pentru a-l vinde (IV. 17). Ei deci trecuse deabia de la starea nomadă la acea de agricultori, păstrănd ăncă obiceiul de a se nutrì numai din producţele vitelor lor şi cultivănd grăul numai pentru a-l desface pe la Grecii, ce locueau pe lăngă dĕnşii. Neurii vin dincolo de ei. Noi am fixat teritorul Neurilor, in Moldova de sus şi Bucovina, prin urmare pănă acolo se intindea teritorul Skyţilor cultivatori, pe valurile fluviului Hypanis (Bugul de astă-zi), care vine la resăritul Nistrului până pe la originea acelor fluvii in Podolia lăngă Galiţia.

Cea mai probabilă din aceste trei versiuni este aceea care aduce pe Skyţi din Asia, ca una ce corespunde cunoştinţei dobăndite de noi prin filologie că toate popoarele europene se trag din Asia.

Skyţii erau un popor barbar, cu naravuri foarte săngeroase: astfel se vede in Herodot că atunci cănd regele condemnă pe un acusat la moarte, copii de secs bărbătesc impărtăşesc soarta tatălui, ear fetelor nu li se face nici un rĕu (IV. 69). Un Skyt bea totdeauna săngele celui ăntăi om aruncat jos, el tae capetele tuturor duşmanilor ucişi şi le presintă regelui şi numai astfel capătă drept la impărţirea prăzii. El jupoae aceste capete, tăind pelea in cerc deasupra urechilor şi o desface astfel de partea osoasă. După această operaţie el răzălueşte curat toată partea cărnoasă cu o coastă de bou, apoi lucrănd această piele in măni pentru a o inmue el face din ea un soiu de şervet, cu care se serveşte pentru a mănca.

Skyţii anină aceste piei astfel preparate de pĕrul calului pe care umblă şi se măndresc cu aceste trofee. Cel ce are mai multe trece de cel mai voinic. Grécii de la Pontul Euxin istorisesc ănsĕ in modul următor originea Skyţilor: Hercules venì in ţară de pe lăngă Palus Meotides, unde intălnì pe un monstru-femee, anume Echidna. El luâ unul din arcurile sale, căci de obiceiu purta doue, desfăcù cingĕtoarea sa şi ambele aceste obiecte le dede Echidnei. Cingĕtoarea avea la locul unde se inchee, un şipuşor de aur. Cănd copii ce Hercules avù cu Echidna ajunserĕ la virsta de barbat, muma lor le dădù nume fie-căruia. Cel mai mare avù pe acel de Agathirsus, al doile pe cel de Gelon şi al treile şi cel mai mic, pe acel de Skytes. Apoi după cum ĕi spusese Hercules, ea alungâ pe cei mai mari, Agathyrsus şi Gelon, care nu putuse indeplinì incercarea la care-i supusese şi păstrâ in ţară numai pe cel mai mic, care ştiù să implinească tot ce Hercules poroncise. Din acel Skytes s'au coborit regii ce de atunci au domnit in Skytia şi apoi de la şipuşorul ce atărna la cingĕtoarea lui Hercules au păstrat Skyţii pănă in zilele noastre obiceiul de a purta asemene lucruri (IV. 8. 9. 10). După cum vedem expunerea aceasta este mai in legătură cu popoarele ce locueau in Skytia, deşi nici ea nu poate fi admisă ca adevĕrată.

Sunt chiar unii ce şi fac un fel de mantă din mai multe piei de aceste, cusute impreună, aproape in forma acelor ale ciobanilor noştri, şi se imbracă cu ele. Mai mulţi au obiceiul de a jupoì măna dreaptă a oamenilor ce au ucis şi de a face din aceste piei cărora le lasă unghiile, o imbrăcăminte pentru tolbele lor. Aceste feluri de podoabe sunt strălucitoare, pentrucă pielea de om este groasă, lucitoare şi mai albă decăt ori care alta. Alţii in sfirşit ieu pielea intreagă de pe oameni şi intinzĕnd-o pe beţe, o duc pe cal pentru a o arata (IV. 64). Cine nu vede in acest obiceiu o identitate cu obiceiul Indienilor americani care scalpează pe duşmanii lor? Ei dau o preparaţiune asemĕnătoare titvelor acelor din compatrioţii lor, care cănd-va au avut o pricină cu ei şi au fost daţi pe măna lor de către judecata regelui, şi cănd un străin ĕi visitează, dacă au vre-o consideraţie pentru el, ĕi arată acele titve zicĕnd: „Acei, acăror titve le vedeţi, au fost odinioară amicii şi rudele noastre; ei s'au resboit apoi cu noi şi noi i-am invins.“ (IV. 65). Mormintele regilor Skyţi sunt in ţara Gerrhilor, din punctul unde Borystenele incetează a fi plutitor in sus. Indată ce regele a murit, se sapă in acel loc o mare groapă pătrată şi se transpoartă acolo cadavrul. Corpul este acoperit cu ceară şi deşertul păntecelui este deschis, curăţit şi umplut cu plănte mirositoare, cu mirodenii şi cu grăne de anison; această cavitate este cusută inapoi pe din dos. Cadavrul astfel preparat este condus pe un car de la un popor la altul. Cei ce-l primesc in trecerea lui, pentru a-şi arĕta durerea, imitează ceea ce au făcut Skyţii regeşti in semn de jălire. Ei işi taie vĕrful urechilor işi rad pĕrul, işi fac tăituri in braţe, işi spintecă fruntea şi işi străpung braţul stăng cu o săgeată. După ce se ingroapă regele, se gătue şi se ingroaoă lăngă el, una din ţiitoarele sale, un bucatar, un paharnic, un scutier, un secretar, un uşer, cai, insfirşit premisele din tot ce posedea regele, precum şi şipuşoare de aur. Peste tot se ridică o movilă pe căt se poate de

naltă (IV. 71). La implinirea anului alte ceremonii au loc.

Pintre slugile regelui, care sunt toţi Skyţi de origine, căci regele pune de-l slujeşte pe cine-i place, se aleg cincizeci de oameni cei mai distinşi şi mai bine făcuţi, care se gătue şi se ucide un numĕr tot atăt de mare de cai, ce se inşiră apoi in jurul groapei regelui, cai şi oameni sprijiniţi in căte o ţepuşă (IV. 72).

Căt despre religiunea Skyţilor ştirile ce ni dă Herodot sunt foarte restrinse. El ne spune numai că singurii zei la care se inchină sunt mai ăntĕi Fistia (Vesta) apoi Zeus sau Deus (Jupiter) şi Ge (pămĕntul) care-l privesc ca femeea lui. In al treile rang, Apollon, Afrodita, Hercul şi Mars. Skyţii in genere nu mai cunosc alte zeităţi; dar Skyţii regeşti jertfesc şi lui Neptun. In limba lor ei dau Vestei numele de *Tabiti* şi lui Jupiter foarte cu drept după părerea mea acel de *Pappaeus*. Pămĕntul se cheamă *Apia*, Apollon, *Eutosyrus*, Afrodita *Astimposa*, Poseidon, *Thomimazadas*. Ei nu sfinţesc zeilor lor nici temple nici altare, afară decăt lui Mart. (IV. 59). Asupra sacrificiilor ne spune Herodot că victima este infăţişată in picioare, cu membrele de dinainte lăţuite in o frănghie, că nu este nici foc aprins, nici auspicii, nici libaţiuni. Animalul gătuit este jupuit şi apoi fert (IV. 60).

Pentru Mart se fac sacrificii deosebite. In fie care district ei ridică aproape de locul unde magistraţii ţin judecăţile, un templu a lui Marte in modul următor: Se adună un mare numĕr de legături de vreascuri, care se clădesc pe un spaţiu de trei stadii de lung şi tot atăt de lat, dar de o inălţime mai mică, păstrăndu-se deasupra o suprafaţă plană patru-unghiulară. Trei din laturi sunt drepte, ear una piezişă pentru suit. O sută cincizeci de care sunt ocupate in fie care an a transporta legăturile de vreascuri necesare pentru această construcţie, pe care earna le strică pururea. Pe troate aceste clădiri se implantă un vechiu iatagan de fer, ce se zice a fi inchipurea zeului Marte şi acestui iatagan oferă Skyţii in fie care an jertfe de vite şi cai. Aceste ofrande sunt mult mai numeroase decăt cele ce se dau altor zeităţi. Tot acestui chip jertfesc ei şi căte unul din suta de prinşi făcuţi in resboiu, nu ca jertfe ordinare, dar cu ceremonii deosebite. După ce au turnat vin pe capul prinşilor ei ĕi taie deasupra unui vas; ducĕnd acest vas apoi pe gramada de vreascuri ei udă iataganul, cu săngele ce conţine. După ce fac această stropire pe podişul clădirii ei se coboară, apoi taie umĕrul şi măna dreaptă a tuturor oamenilor jertfiţi, acăror corpuri au remas la pămĕnt, aruncă in aer aceste membre şi le lasă acolo unde au căzut, aşa despărţite de trunchiu. Apoi jertfesc jertfe ordinare şi se retrag. Ei nu jertfesc niciodată porci, ba nici vor să crească de aceştia in ţară (IV. 62. 63.)

Asupra altor obiceiuri ce aveau Skyţii, ne mai invaţă Herodot următoarele: Skyţii au obicĕiul de a crapa ochii la toţi sclavii lor şi-i intrebuinţază a pregăti laptele din care mai cu samă se hrănesc; pentru a-l scoate din ţiţele epelor ei se slujesc cu tuburi de oi, indestul de asemĕnătoare la formă cu un flaut. Ei pun aceste tuburi la părţile genitale ale epei şi suflă cu gura inlăuntru; in acest timp se mulge laptele in vase de lemn scobit, in jurul cărora pun pe sclavii lor cei orbi ce trebue să-l mestece necontenit, să iee mai ăntĕi partea de

liquid, ce se urcă la suprafaţă, şi care este privită ca cea mai preţioasă; acea care remăne dedesubt e mult mai puţin căutată. Skyţii, care nu sunt agricultori, ci nomazi iau vederile sclavilor lor pentru a-i lega fără distracţie de această slujbă (IV. 2.) Despre Skyţi ne mai spune Herodot că neavĕnd nici oraşe, nici ziduri şi carele fiind singura lor locuinţă, transportănd casa lor ori şi unde le place, combătĕnd toţi cu arcul de calare, ne nutrindu-se niciodată de productul plugului, ci numai din turmele lor, cum să fie ei oare neinvinşi şi pentru a zice astfel de negăsiţi? (IV. 46). Toate aceste avantaje le au de la ţara lor plană şi ei mai găsesc şi in fluviile ce-o percurg mijloace de apărare. Suprafaţa teritoriului cu totul şesă e imbelşugată in păşuni şi isvoare, şi fluviile sau riurile propriu zise sunt aşa de numeroase precum sunt in Egipet simplele canale (IV. 47). Skyţia fiind cu totul lipsită de arbori şi in ea negăsindu-se nici lemne pentru a ferbe cărnurile, după ce se jupoae victimele, se despoae oasele de carne şi se pune aceasta in căldări fabricate in ţară. Aceste căldări samănă indestul cu craterele lesbiane, numai că sunt cu mult mai mari, şi in ele se ferb cărnurile făcĕndu-se foc cu oasele acele. Dacă lipsesc căldări se ferb chiar in păntecele animalului (IV. 61). In tot anul magistratul districtului adună pe Skyţii ce locuesc in despărţirea lui, toarnă cu ceremonie vin amestecat cu apă in o cupă şi dă de bĕut la toţi cei ce au ucis duşmani in bătălie. Acei ce nu au avut această glorie nu pot gusta din acea bĕutură ci se ţin de-o parte ruşinaţi; şi aceasta e pentru dĕnşii cel mai mare semn de despreţ (IV. 66). Skyţii observă oare care ceremonii particulare pentru a se lega mutual prin jurămĕnt. Se toarnă vin in o mare cupă şi se amestecă in el sănge, pe care contractanţii il scot din corpul lor cu vĕrful unei sule, sau tăindu şi mici porţiuni de carne. Fie care infinge in acea cupă sabia şi săgeţile sale, sagara şi javelotul sĕu.

Această ceremonie este insoţită de mari blăstĕmuri, apoi cei ce au făcut jurămĕntul beu vinul ca săngele şi dau de bĕut şi persoanelor. celor mai distinse din urma lor (IV. 70.) Sagara este un cuvĕnt skytic (σαγαριν), pe care Herodot il explică ca un topor cu doue ascuţişuri făcut din aramă (I. 125). Analogia cu latinul securis este evidentă, de unde se dovedeşte pe deplin că limba skytică era o limbă arică asemĕnătoare cu limba persică sau medică, despre care limbă medică Herodot ne mai dă o notiţă anume că *spaco* in limba medică, ar insemna căţea, de care apropiem cuvĕntul slavon *sabaco*, care insamnă cane (I. 110.) Skyţia produce cănepă, plăntă indestul de asemĕnătoare inului, dar care este mult mai tufoasă şi mai naltă; ea creşte atăt de sine căt şi cultivată. Cu ea işi fac Skyţii vestminte de acele ţesute din in.

Skyţii cănd mor, rudele cele mai de aproape ale mortului, pun corpul lui pe un car şi il preumblă la toţi prietenii lor. Fie care din Skyţii la care se duce corpul, dă o masă la toţi cei ce-l simţesc şi se scoate şi dinaintea mortului o parte, ca dinaintea mesenilor celorlalţi. Aceste visite ţin timp de 40 zile, după care se ingroapă mortul. Remăne acuma de spus cum se curăţă Skyţii după ce au săvirşit inmormĕntarea. Ei incep prin a-şi freca şi spăla bine capul; apoi pentru a-şi curăţi corpul, ei fixază in jurul lor trei pari inclinaţi spre olaltă. Pe aceşti pari intind ei bu-

căţi de stofe de lănă bine prinse impreună şi in mijlocul acestui fel de camară pun petre inroşite in foc. Pe ele pun grăne de cănepă ce produce aburi care-i fac să asude. Skyţii iubesc foarte mult acest feredeu de aburi şi ţipă când il ieu. Femeile urmează o altă metoadă. Ele ieu lemn de ciparos, cedru şi de un arbor ce produce tămăe, pisează acele lemne udate cu apă şi fac o pastă cu care se ung, apoi o ieu după doue sau trei zile (IV. 73. 75). Se věd la Skyţi un mare număr de vrăjitori care se servesc de vărguţi de salcii pentru a profetiza. Ei duc cu ei mari făscii de astfel de vergi şi când vrea să ofereze, le pun jos şi desleagă făscia; apoi pun la o parte fie care vărguţă, aruncând sorţi şi potrivit cu pronunţarea lor, ei unesc ear din nou vărguţele in făscioare. Acest fel de vrăjitorie este naţională la ei. Enaxii acei jumătate barbaţi de care am vorbit şi care se află la Skyţi, mai pretind că Venus le-au dat dorul găcitoriei, dar ei se servesc pentru aceasta cu scoarţă de tei, o invěrt sau desvěrt in degete, pronunţând prezicerile lor. Despre Enaxi vorbeşte Herodot in I 185 spuněnd: Venus pedepseşte pe Skyţii ce pradă templul din Ascalon, cu boala femeilor şi Skyţii inşii nu ascund originea acestei infirmităţi. Se vede că după esplicările lui Herodot aceşti Enaxi nu erau decăt hermafrodiţi.

De pe descrierea Masageţilor putem de asemene cunoaşte din naravurile Skyţilor. Masageţii se imbracă ca şi Skyţii şi au acelaşi mod de traiu; ei se bat de calare şi pe jos, umblă cu arcul precum şi cu suliţă şi mai poartă şi sagara sau toporul cu doue ascuţişuri. Ei au usul aurului şi al aramei. Din aramă fac suliţi, věrfuri de săgeţi şi sagara. Aurul il intrebuinţează in ornamente de cap, cingětori şi brăţele ce poartă subsuori. Ei imbracă piepturile cailor cu zale de aramă şi impodobesc cu aur frěnele şi harşelele lor; dar ei nu cunosc nici ferul nici argintul, ţara lor neproducěnd de aceste (I. 225). Când regele Skyţilor este bolnav el chiamă la děnsul trei din cei mai vestiţi găcitori care aruncă sorţii după cum am spus. De obiceiu după ce i-au aruncat, ei arată de vinovat pe unul din compatrioţii lor care după ce jurase pe vatra regelui şi-a calcat jurămĕntul. Trebue ştiut că la Skyţi este de obiceiu când este să se facă jurămĕntul cel mai sacru, de a jura pe vatra regească. Cel acusat este adus. Dacă neagă să fi comis un asemene sperjur, causa boalei impěratului, se aduc alţi vrăjitori, care dacă spun şi ei ca cei ăntĕi se tae capul vinovaţilor. Dacă il absolv apoi se aduc şi alţii până ce majoritatea hotăreşte. Dacă-l declară inocent, atunci găcitorii cei de 'ntăi sunt pedepsiţi cu moarte (IV. 68. 69). Skyţii au mare indepărtare pentru obiceiuri străine. Locuitorii unei provincii nu vreau să urmeze pe acele ale unei provincii vecine. De aceea ei au ucis pe Skytul Anacarzis ce călătorise in Grecia şi voì să introducă la Skyţi, cultul grecesc (I. V. 76). Tot cu naravuri Skytice erau şi Neurii care locueau după cum am vězut prin Bucovina şi Moldova de sus. Despre ei se spuse lui Herodot, incredinţându-se chiar prin jurămĕnt, cumcă ei sunt vrăjitori şi ieu pe fie care an pentru căteva zile figura unui lup (IV. 105). In timpul luptei cu Perşii ei hotărise să-şi trimită carele cu femeile lor şi cu turmele tot in spre Nord, să astupe puţurile şi făntănile şi să strice casele de pe câmpuri, din care causă Darius fù nevoit să se intoarcă aşa de curĕnd

expediţia incontra lor. Se ştie ce solie Skyţii trimisese lui Darius, pentru a-i indemna ca să părăsească căt mai curĕnd ţara lor. Herodot ne mai spune despre Skyţi că aveau obiceiul de a bea vin curat şi se spunea in Grecia că Cleomen regele Spartei, de aceea nebunise fiindcă deprinsese acest obiceiu skytic. Deaceea se şi spunea la Greci cănd vroeau să bee vin curat: „toarnă ca la Skyţi.“ Această notiţă nu se prea impacă cu ştirea că Skyţii erau cei mai mulţi nomazi şi că trăeau din laptele epelor. Notiţa aceasta ni se pare că trebue adusă in legătură cu acel popor din Skyţia, ce cultivă via, referindu-se la locurile, in care mai tărziu trăise Dacii, cei opriţi de Boesebiste a be vin, deci notiţa trebue să se refere la Agathirşi.

VI.

Herodot ănsĕ ne pomeneşte şi de *Traci* in relaţiunile sale. Despre Tracia el spune că se ţine de pontul Euxin şi că este dinaintea Skyţiei, care nu incepe decăt in punctul unde se sfirşeşte golful dependent de Tracia (IV. 99.) Tracii formează după Indieni cea mai mare din naţiunile existente, care dacă ar fi sub domnirea unuia dintre ei ar fi neinvinşi şi după cum cred eu cu mult mai tare decăt toate popoarele. Aceasta ănsĕ le este foarte greu, ba chiar peste putinţă; deaceea sunt slabi. Ei au multe şi varii denumiri după deosebirea regiunilor; dar aceleaşi naravuri şi aşezăminte se găsesc la toţi, afară de Geţi, de Trauri şi de cei ce locuesc deasupra Crestinienilor (V. 3.) Tracii au aceste aşezăminte: ei vĕnd pe copii lor pentru a-i duce in ţeri străine; nu păzesc fecioarele, ci le lasă să umble cu care barbat vor voì; pe femei le păzesc cu multă severitate căci le cumpĕră de la părinţi cu mari preţuri. Ei au de lucru nobil a-şi avea pielea pestriţată şi ruşinos a fi lipsiţi de aceasta. Este la ei o măndrie a sta neactivi; a lucra pămĕntul este privit ca foarte injositor; a trăì din pradă şi resboiu e lucru cel mai de laudă (V. 6). Dumnezeii ce onorează sunt: Mart, Bacchus şi Diana. Regii lor ănsĕ in deosebire de cetăţenii privaţi cultivă dintre toţi zeii şi pe Mercur, se jură numai pe acesta şi zic că se trag din el (V. 11.) Inmormĕntarea la cei bogaţi astfel se urmează: in timp de trei zile expun mortul, mai ăntĕi plăngĕndu-l, curĕnd ănsĕ tăind tot felul de victime, ei ţin praznice. Apoi ingroapă pe mort arzĕndu-l sau şi punĕndu-l in pămĕnt fără a-l arde. După aceea inalţă o movilă şi s'apucă de felurite lupte, in care se dau mari preţuri acelor ce inving (V. 8.)

Despre Paeonieni, ne spune Herot că ei se socotesc coboritori ai Toarienilor şi o colonie din Troia. Prin urmare vedem aice, acea indicaţiune cumcă Tracii ar fi venit din Asia in Europa, nu prin porţile caspice, ci peste Helespont, o indicaţiune cu atăt mai demnă de credinţă, cu căt nici este probabil ca Helespontul să fi opus o barieră atăt de puternică, popoarelor din Asia Mică, incăt aceste să nu fi trecut in Europa peste el şi cu căt şi in Asia intălnim popoare de aceeaşi origine, prin urmare tracice. Din aceşti Paeoni, o parte s'a supus de către Perşi, ear o altă parte, mai ales acei ce locuesc chiar in locul Pragios, nu au fost de loc supuşi de Megabazi; aceşti din urmă se aflau anume aparaţi in contra ori cărui atac prin natura locuinţelor lor. Paeonienii lacului Prozias, şi-au construit

anume in mijlocul acelui lac un pământ măestrit, compus din podele de lemn, susţinute prin lungi pari; acest locaş nu comunică cu pământul decât printr'o şosea foarte ăngustă şi o singură punte. La inceput toţi locuitorii contribuise in comun la intemeerea parilor, care susţin podelele, dar de atunci ei au prevĕzut intreţinerea lor, pintr'o lege particulară, care indatoreşte, pe fie care om când se căsătoreşte cu o femee, şi el se poate căsătorì cu mai multe femei, de a procura trei de aceşti pari luaţi din un munte, numit Orbelus. Fie care din ei posedă pe acest pământ măestrit o colibă in care trăeşte. Inăuntru e un fel de uşă sau de trapă ce se indoae asupra sa insăşi şi drumul in lac printre pari, şi când ea este deschisă, pentru a impedeca pe copii de a cădè in apă, ei ĕi leagă de picioare cu o frănghie. Ĕi nutresc caii şi celelalte vite ale lor cu peşti, care sunt in aşa de mare cătime incât e destul pentru a-i pescuì de a coborì in apa lacului un paner de trestie deşert, spre a-l retrage un moment după aceea plin (V. 16). In această descripţie, ori cine cunoaşte locuinţele palustre de care s'au găsit atât de multe urme in Sviţera, şi care existau pe timpul lui Herodot. Aceste locuinţi după cum se zice erau provocate prin mulţimea fiarelor de care pe atunci foeau pădurile.

Intre popoarele trace, cel mai insemnat era acel al Phrygienilor, care in vechime se numeau Briges, şi nu este decât forma cea mai veche a numelui (Φρυγες, Βριγες). Mai erau Lydienii ce se numeau in vechime Moeonieni şi Mysienii ce erau o colonie a celorlalţi şi se numeau şi Olympieni, de la Muntele Olymp, pe care locueau. Tracii poartă in resboiu pe cap o căciulă de piele de vulpe şi au corpul acoperit cu o tunică pe care aruncă o zeiră (ζειρας), zugrăvită cu diverse colori. Mai au şi ciubote de piele de căprioară ce le acoper picioarele şi fluerele; sunt inarmaţi cu javeloturi, paveze şi pumnaluri scurte. Când Tracii trecuse in Asia ei luarĕ numele de Bytinieni. Ei se numeau in vechime şi Strynionieni, ca locuitori de pe margenele Strynionului.

Geţii sunt dintre toţi Tracii poporul privit ca cel mai nobil şi eel mai vĕrtos. Când venì Darius in expediţia sa contra Skyţilor, Tracii cei mai mulţi se supuserĕ fără luptă. Numai Geţii, care „prin o mare necuminţie," cercarĕ să se apere furĕ reduşi in sclăvie. Aceşti Geţi au titlul de nemuritori, titlu provenit de la opinia ce au ei, că nu mor, dar că toţi acei ce es din viaţă se duc lăngă zeul *Zalmoxis*, invocat de cătră unii din ei sub nu- *Gebeleizis*. La sfirşitul fie cărui an, regele desemna un deputat, pe care-i trimete la Zalmoxis pentru a-l incunoştiinţa de nevoile lor, anume aruncăndu-l in aer şi făcĕndu-l să cadă asupra trei lănci pe care le ţin in sus. Tot aceşti Traci mai au obiceiul de a trage cu săgeţi in spre cer când tună sau fulgeră pentru a-l ingrozì. Ei nu cred că există alţi zei decât ai lor (IV. 94). Am auzit, urmează Herodot, de la Grecii de pe marginile Helespontului şi Pontului Euxin, câteva particularităţi asupra acestui zeu. Ei zic că Zalmoxis nu era decât un om, că el fusese slav in Samos, fiindu-i stăpăn Pythagoras, fiul lui Mnesarc, că după ce capatase libertatea, dobăndise mari avuţii cu care se intorsese in patria sa. Ei adaug cá pe când Tracii cufundaţi in neştiinţă, duceau o viaţă ticăloasă, Zalmoxis invĕţase de la Ionieni felul traiului şi căşti-

gase naravuri mai civilisate decăt acele ale patriei sale, sau prin relaţiile ce avuse cu Grecii sau prin lecţiile lui Pythagora, care nu este cel mai puţin insemnat din inţelepţii Greciei. Intorcěndu-se Zalmoxis in ţara lui, el formâ un institut, in care adunâ pe cei mai de frunte cetăţeni, dăndu-le mese şi in timpul acestora dăscălea că acei pe care-i admitea le masa lui nu erau să moară niciodată, ci erau să fie transportaţi intr'un loc unde vecinic s'ar bucura de toate bunurile dorite. Tot in timpul cănd ţinea asemene invěţături, el işi construea pe ascuns o cameră sub-pămĕnteană şi după ce o terminâ el dispărù şi se retrase in acest subteran unde trăì timp de trei ani şi in acest restimp il plănserĕ ca mort in toată Tracia, dar in al patrule an el reapărù şi astfel intărì ceea ce anunţase compatrioţilor sei. Căt despre mine, eu cred că Zalmoxis a trăit cu mulţi ani inaintea lui Pythagora. Mai la urmă dacă a fost Zalmoxis un om particular pentru Geţi sau nu, aceasta nu e de mare insemnătate, faptul este că Geţii trăeau sub imperiul aşezămintelor sale, cănd au fost supuşi de cătră Perşi şi siliţi să urmeze armata lui Darius (IV. 95. 96).

Tracerii in cele mai multe lucruri nu se deosebesc mai de loc de Traci, dar ei fac următoarele lucruri la cei născuţi sau morţi de curĕnd. Pe cel născut il incunjură neamurile şi-l plăng că avea de trecut prin atăte rele din momentul de cănd s'au născut, reamintindu-i toate relele omenirii. Pe cel mort ănsĕ, il conduc voioşi şi jucănd la groapă, amintindu-i de căte rele au scapat şi căt de fericit e in toate privirile (V. 4.) La acei ce locuesc deasupra Crestonienilor este acest obiceiu: fie care barbat are mai multe femei; cănd barbatul moare se naşte intre ele mare ceartă şi mare dispută intre amicii casei, asupra intrebării, care dintre femei, a fost cea mai dragă barbatului, apoi acea care au fost judecată de atare şi căreia i se dă această onoare, acea lăudată de cătră barbaţi şi femei este tăiată deasupra morměntului de cătră rudele cele mai de aproape şi o ingroapă impreună cu barbatul; celelalte ănsĕ se cred foarte nenorocite prin aceasta, căci li se socoate fapte de mare ruşine.

Despre *Agathirsi*, ne spune Herodot că sunt oameni foarte molatici. Ei trăesc cu femeile in comunitate, pentru ca să fie toţi intre ei fraţi şi inrudiţi şi prin aceasta să nu aibă unul asupra altuia invidie şi duşmănie. Căt despre celelalte obiceiuri se apropie de Traci. Vedem că Herodot apropie pe Traci de Agathirsi, care după locuinţele lor ar fi mai curĕnd Skyţi. Aceasta ănsĕ să nu ne inducă a crede cumcă Agathirsii ar fi in adevĕr un popor trac, ce ar fi trecut Dunărea şi s'ar fi aşezat in centrul Carpaţilor.

Este mult mai probabil că Agathirsii, după cum o dovedeşte şi legenda expusă mai sus, erau popoare Skytice, care venise din Asia impreună cu ceilalţi şi se aşezase in centrul Carpaţilor. Că ei sămăna la unele naravuri cu Tracii, aceasta a putut părea foarte natural lui Herodot, căci ştim că popoarele barbare sămĕnau intre ele, nu numai acele din diverse locuri, dar şi popoare din timpurile cele mai deosebite, căci vedemcu aceleaşi naravuri şi obiceiuri popoarele dintimpul lui Herodot şi popoarele barbare din zilele noastre, precum acel de a scalpâ sau de a-şi tatua obrazul

Ţerile locuite astăzi in genere de Români atăt acele de-a stinga Dunării căt şi acele

de-a dreapta ei erau deci locuite in timpurile cele mai vechi de doue deosebite neamuri mari de popoare, Tracii şi Skyţii, a căror moravuri Herodot ne le-a descris cu destulă amănunţime, după cum am vĕzut.

Aceste popoare erau cu totul barbare, fiind cele mai multe din ele chiar nomade, deci representând stadiul cel de 'ntĕi al culturei. Crâncene scene se petreceau pe atunci sub acelaş cer ce inveselesce şi astăzi câmpiile noastre şi acelaşi soare, aceleaşi stele luminau sacrificiile umane făcute unor zei monstruoşi. Astăzi s'au schimbat lucrurile cu totul şi un popor aşezat, ce trudeşte la civilisaţiune se incălzeşte pe bogatele-i ogoare. Dar in acest popor să nu uităm că s'a contopit in timp de veacuri, acele hoarde barbare şi poate că 'n adâncul sufletului seu mai resună ăncă selbătăcite acorduri ce incântau odată pe strămoşii lor.

A. D. Xenopol.

REPLICA
*la respunsul d-nului B. P. Hasdeŭ.**)

Sutor ne supra crepidam.

In ziarul „Românulŭ" din 13, 14, 15 Aprile anului curent, pag. 337—338, d. Hasdĕu s'a grăbit a-mi respunde la articulul meu din „Convorbirile Literare" dela 1 Aprile intitulat „Un esemplu de cunoştinţa filologiei comparative a d-nului B. P. Hasdĕu."

Inainte ănsĕ de a intra in cestiune şi de a-mi combate probele filologice, prin care am arĕtat, că „d-sa este abia un incepĕtor in filologia comparativă modernă", d. Hasdĕu citează „ultima fascióră din *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* (Ziar pentru filologia comparativă),... unde se concentréză de douĕ-zecĭ de anĭ lucrările tuturorŭ linguistilor germanĭ şi chiarŭ negermanĭ, începĕndŭ dela Max Müller pĕnă la Ascoli şi Bréal", şi „numĕrulŭ 12 din *Literarisches Centralblatt für Deutschland* (Fóiei literară centrală pentru Germania), publicatŭ în Leipzig de profesorulŭ Zarncke", ca să ni dee de inţelés, ce autoritate mare in filologie trebue să fie d-sa, când chiar „dr. Ernst Kuhn," redactoriul dela *Zeitschrift*, şi „Hugo Schuchardt, unulŭ din ceĭ maĭ însemnaţĭ linguistĭ contimpuranĭ", ĕi „facŭ onórea de'a'lŭ menţiona".

Şi oare care este acea onoare mare, ce-i fac aceşti doi filologi renumiţi?

Dr. Ernst Kuhn nu pomeneşte in toată foaea sa nici măcar cu un singur cuvĕnt de meritele filologice ale d-lui Hasdĕu, decât numai inseamnă pur şi simplu in „registrul scrierilor incurse" (Verzeichniss eingegangener Schriften) intre alte opuri şi „Istoria critică" a d-nului Hasdĕu, ceea ce va să zică, că d. Hasdĕu a trimes un esemplar din „Istoria" sa redactorului de la *Zeitschrift*, ca să facă despre dĕnsa o dare de samă in foaea sa, ănsĕ Kuhn a pus-o *ad acta*. Dacă de esemplu d. Baronzi ar trimete lui Kuhn „Istoria limbei române" acesta de sigur i-ar „face onórea d'a'lŭ menţiona", trecĕndu-i opul la sfîrşitul anului in „registrul scrierilor incurse"; ănsĕ urmează de aici, că d. Baronzi este o „autoritate in filologie" din simpla causă, că scrierea sa este amintită „intre alte publicaţiunĭ importante relative la filologia comparativă"?

Numai Hugo Schuchardt, caracterisând in *Centralblatt* filologia la Rumâni şi vorbind in

*) Păstrăm ortografia autorului.

urmă şi despre „Istoria critică“, zice in ceea, ce priveşte filologia d-nului Hasdĕu, următoarele: „In timpul cel maĭ din urmă se poate totuşi observa un inceput de indreptare, şi anume la acest inceput a luat parte mai cu samă B. P. Hasdĕu..,“ (Ganz neuerdings lässt sich jedoch ein Anfang von Besserung wahrnehmen, und zwar hat daran vorzugsweise B. P. Hasdĕu Antheil...). Ănsĕ din aceste cuvinte ăncă nu resultă de fel o autoritate in filologie, precum nu resultă nici din trimeterea „Istoriei critice“ lui Kuhn, că trimeţitoriul este mai mult decăt aceea, ce este in realitate. Aici l-aş intreba pe d. Hasdĕu, de ce a tradus cuvintele lui Schuchardt „ein Anfang von Besserung“ prin „darea uneĭ direcţiunĭ serióse literatureĭ române“, pe cănd cuvintele germane insemnează *„un inceput de indreptare“* (in filologie la români) şi nimică alta? S'a temut poate, ca nu cumva traducĕndu-le esact, să dee de cuvintele din articulul meu *„un incepĕtoriu in filologia comparativă modernă“?*

Dară să admitem, că atăt Kuhn căt şi Schuchard l-au declarat cu solemnitate pre d. Hasdĕu de „unŭ colosŭ“ in filologie şi l-au ridicat pănă la nouri, de unde „se pogóră astădĭ pênă la d. V. Burla“, „unŭ piticŭ“, „care abia apare pe scena literatureĭ române“, şi să trecem mai departe. Suirea şi pogorirea d-lui Hasdĕu pe scara inchipuitei sale autorităţi nu este nici un argument, că cele, ce am susţinut in articulul din „Convorbiri“ despre filologia d-sale, sunt false, ci din contra probează, că acolo, unde lipsesc argumentele, vorbesc laudele.

D. Hasdĕu s'a supĕrat căt se poate de mult, că in articulul meu am intrebuinţat frasele următoare:

„... D-sa este abia un incepĕtoriu in filologia comparătivă...“

„... Domnul Hasdĕu... neştiind ăncă... ceea, ce astăzi ştiu pĕnă şi copiii din clasa I gimnasială modernă...“

„... D-sa anume n'a voit să inţeleagă, numai ca să poată stabili proporţiunea absurdă de sus...“

„... Cunoştinţele sale filologice nu ajung nici măcar pĕnă la epoca aglutinativă a limbei...“

„...Ignoranţa filologică â d-lui Hasdĕu...“

„... Alte blagomanii copilăreşti de feliul acesta...“

Ba, ce este ăncă şi mai mult, d. Hasdĕu se simte prin aceste frase chiar „injuratŭ“ şi „insultatŭ“, şi ni atribue o „creştere“, care nu se „potrivesce cu starea generală de educaţiune în secolulŭ în care trăimŭ“.

Eu nu voiu să esaminez aici, ori de in adevĕr cuvintele mele de sus conţin chiar „injurii“ şi „insulte“, ori numai coardele simţirii filologice ale d-lui Hasdĕu sunt de o construcţiune prea escitabilă. Voiu numai să-l intreb pe d. Hasdĕu, care predică modestie şi „bună cuviinţă“, ori de „crescerea“ d-sale este mai „potrivită cu starea generală de educaţiune în secolulŭ în care trăimŭ“, cănd in respunsul seu intitulat „Respunsulŭ meŭ advocatuluĭ d-luĭ T. Maiorescu“ scrie:

„... Chiarŭ décă aşĭ fi comisŭ nesce ororĭ atâtŭ de elementare, atâtŭ de grosolane, în câtŭ se fie capabile de a le *observa pênă şi d. V. Burlă*...“

„... Tonulŭ celŭ *fórte necuviinciosŭ* alŭ d-luĭ Burla...“

„... Totŭ atâtŭ *de sciutorŭ şi totŭ aşia de bine crescutŭ*...“

„... Décă dérŭ *mĕ pogorŭ astădĭ pênă la d. V. Burla*...“

„... Prin urmare, respunzêndŭ *advocatuluĭ, fiă elŭ câtŭ de rĕŭ alesŭ*, voiŭ avé în vedere

pe clientŭ, *pe unŭ omŭ maĭ de societate...*"

"... *Advocatulŭ* d-luĭ T. Maiorescu găsesce atâtea erorĭ, în câtŭ eŭ unulŭ, déçă ele arŭ fi reale, *nu m'aşĭ maĭ crede demnŭ d'a fi altŭ-ce-va de câtŭ numaĭ dóră colaboratorŭ la „Convorbirĭ...*"

"... Nu ne îndoimŭ că d. ministru actuale alŭ instrucţiuniĭ publice, precumŭ a făcutŭ cu d. G. Panu, *totŭ aşia şi pe d. V. Burla îlŭ va trămite în străinĕtate ca sĕ maĭ înveţe carte...*"

Cuvintele mele citate mai sus se repoartă numai şi numai la „cunoştinţa filologiei comparative" a d-lui Hasdĕu, ele nu ating intru nimic persoana sa, nici nu-l „înjură" sau „insultă", după cum crede d-sa. Pe când d. Hasdĕu in frasele citate din articulul sĕu se adresează mai mult la persoana mea, decât la cunoştinţele mele filologice: „Non parla da vero, parla da *Burla*".

A ave multe cunoştinţi relative la o ştiinţă oare-care este o laudă; eară a fi „unŭ incepĕtoriŭ" intr'o ştiinţă sau a nu cunoaşte de fel acea ştiinţă nu constată nici odată o „injurie" sau o „insultă".

Din contra o „injurie" şi o „insultă" conţin in gradul cel mai inalt cuvintele d-lui Hasdĕu „*espansiunĭ de bună cuviinţă*", „*fórte necuviinciosŭ*", „*aşia de bine crescutŭ*", „*maĭ de societate*" şi altele de feliul acestora. Toate aceste espresiuni, care in articulul meu lipsesc cu desevĕrşire, sunt foarte „potrivite" de a arĕta modul de „crescere" şi „starea de educaţiune" a aceluia, de la care provin, eară nici de cum a aceluia, cătră care sunt adresate.

Părăsind ănsĕ principiile lunecoase de „educaţiune" şi de „bună crescere" ale d-lui Hasdĕu şi intrănd in cestiune, intrebăm: oare in pĕvĕr in tot articulul meu „de la începutŭ pênă la sfîrşitŭ n'amŭ dreptate nicĭ asupra unuĭ singurŭ punctŭ, după cum susţine d. Hasdĕu?

Să vedem.

Obiectul controversat este următorul pasagiu din „Criticele" d-lui T. Maiorescu:

„*Anima* era in legătură cu ἄω=a sufla, a respi-
„ra, şi insemna mai ântăi principiul respiraţiu-
„nii materiale, şi deveni apoi principiul vieţei
„intelectuale, suflet, curagiu etc., ănsĕ in perpe-
„tuă amintire a acelei origini fisiologice... se
„şi scria intr'un timp pentru mai multă imi-
„tare *hanima.*"

D. Hasdĕu, supunĕnd acest pasagiu intr'un articul din „Columna luĭ Traianŭ", numĕrul 1, unei critice, susţine in jumĕtatea cea de'ntĕi a articolului, că „*anima* n'are a face cu ἄω", cu care ocasiune se alunecă in feliurite deducţiuni filologice, unele mai greşite şi mai intortocate decât altele. Eară in jumĕtatea a doua a articulului seu, avĕnd in vedere frasa ultimă din pasagiul citat „*anima*... in perpetuă amintire a acelei origini fisiologice... se şi scria intr'un timp pentru mai multă imitare *hanima*", se incearcă numai a ridiculisa forma *hanima* in loc de *anima* prin felurite glume, cari intr'o cestiune ştiinţifică serioasă ocupă tot acelaşi loc, ca şi Ponţiu Pilat in crez.

Este prea evident că eŭ, esaminănd articolul d-lui Hasdeu din punct de vedere filologic, am trebuit să mĕ ţin numai de partea cea de'ntĕi; eară in ceea, ce priveşte partea a doua a articolului, am zis cu dreptul, că „fiind mai mult o cestiune de spirit şi de glume cât se poate de seci, o trecem cu vederea. Ştiinţa este serioasă şi n'are de a face nici cu „*suflarea* omului pentru ultima oară", nici cu *hamorul* ţigănesc", nici cu „*Eu-şi-ea*", şi alte blagomaniĭ copilăreştĭ de feliul acesta."

Cu toate aceste d. Hasdĕu, vĕzĕndu-se strimtorit in partea filologică a articolului sĕu, intoarce cestiunea pe dos şi declară in „Românulŭ“, că toată greutatea argumentelor (?) sale cade pe partea a doua a articolului sĕu, fiind că „tocmaĭ aicĭ este întrebarea cea fundamentală, de care depinde întregulŭ pasagiu de maĭ susŭ“; căci „décă *anima* nu e *hanima*, atuncĭ se răsipesce doctrina psicho-fisiologă întrégă a d-luĭ T. Maiorescu“. Va să zică, că, dacă a nu este b, atunci nici c nu este d. Admirabilă conclusiune logică!

De oare ce ănsĕ responsabilitatea mea se rapoartă numai la aceea, ce am susţinut in articolul meu din „Convorbiri“ intitulat „Un esemplu de cunoştinţa filologiei comparative a d-lui B. P. Hasdĕu“, de aceea lăsăm cu totul la o parte atăt „*hamorulŭ ţigănescŭ*“ căt şi admirabila logică a d-lui Hasdĕu şi trecem mai departe la acel „esemplu“, care este singurul obiect al discuţiunii intre mine şi d. Hasdĕu.

In articolul din „Columna luĭ Traianŭ“ intitulat „Câte-va întrebărĭ d-luĭ T. Maiorescu“ d. Hasdĕu susţine, că „*anima* n'are a face cu ἄω“ şi zice:

„"Αω, ἄημι, sub forma cea maĭ veche αFω, „αFημι [1]), de la radicala αF, a sufla, core„spunde sanscrituluĭ *vâ, vâmi*, goticuluĭ *vaian*, „slaviculuĭ *vĕiati* etc., érŭ prin nasalisare la„tinuluĭ *ventus* şi germanuluĭ *wind*“.

La această „eresie linguistică“ i-am respuns d-lui Hasdĕu *ăntĕi*, că „numai ἀFω se reduce la radicala ἀF; eară ἀFημι este derivat dela radicala ἀ-Fε, amplificat cu un α protetic neorganic ca şi α din ἀνήρ in loc de νηρ=sanscr. *nara-s*, zendic *nara*, ş. a. De aici trebue să luăm pentru limba grecească doue forme radicale, una ἀF şi alta Fε, cea din urmă formată prin slăbirea vocalei primitive *a* in ε, eară nici decum o singură formă, după cum crede d. Hasdĕu“. Pe lĕngă această deducţiune am mai adus in notă subliniară relativ la ἀ-Fε cuvintele „vezi şi *Curtius*, op. şi loc. citat de d Hasdĕu“.

Eată ce-mi respunde d. Hasdĕu:

„Apoĭ décă „opŭ şi locŭ citatŭ de d-nulŭ Hasdeŭ“, de ce mai facĭ „luătorŭ da sémă“ tocmaĭ pe d. Hasdeŭ, de la care aĭ aflatŭ „opulŭ şi loculŭ“?

„După d. V. Burla, eŭ aşĭ fi fostŭ datorŭ „sĕ punŭ: „ἄFω din ἀF şi ἄFημι (nu ἄFημι, „după cum scrie d-sea) din ἀ-Fε“.

„'A-Fε fiindŭ uă radicală de formaţiune „posterióră [1]), nici ênsuşĭ Curtius n'o pune „alăturĭ cu radicala primară ἀF“.

„Atătŭ în clasica sea operă despre etimo„logia grécă [2]), precum şi 'ntr'unŭ articulŭ din „revista luĭ Kuhn [3]), pe care rĕgretŭ că d. „V. Burla n'o cunósce, Curtius derivă pe ἄFω „şi pe ἄFημι d'a-dreptulŭ din ἀF, menţionândŭ „pe ἀ-Fε numaĭ în istoria separată a diver„selorŭ forme“.

La intrebarea directă, ce-mi face d. Hasdĕu in privinţa „opului şi locului citat“ de d-sa, respund tot in acel mod: Da, d. Hasdĕu, „te-amŭ facutŭ luătorŭ de sémă“ de aceea, pentru că ai citit „opulŭ şi loculŭ citatŭ“ de d-ta şi n'ai vĕzut, că insuşi Curtius, cu toate că pune alături cu ἄω şi pe ἄημι: „W. ἀF ἄ-ω hauche, ἄ-ος πνεῦμα Hesych., ἄη-μι wehe“, totuşi

[1]) Precum se vede, d. Hasdĕu a căpĕtat in contra aspiraţiunii o astfel de antipatie, incăt nici spiritul lin nu-l sufere pe vocalele iniţiale din cuvintele greceşti, scriind αFω, αFημι in loc de ἀFω, ἀFημι, ş. a.

[1]) *Hugo Weber* în *Zeitschrift*, X, 241: „eine um ein neues Bildungselement vermehrte ἀFε“.

[2]) Griech. Etymol., ed. din 1873, p. 390: „W. ἀF ἄω —hauche, ἄος πνεῦμα Hesych., ἄημι vehe“.

[3]) *Curtius*, Vermischte Etymologien, în *Zeitschr*. I, 29 „ἀF von ἄFημι.“

in notă separează pe ἄη-μι (sau ἀFη-μι) de ἄ-ω (sau Fά-ω) şi arată clar şi lămurit, că ἄημι nu se derivă de la radicala ἀF, ci de la ἀ-Fε. Că d. Hasdĕu n'a inţeles sau, vĕzĕndu-se combătut, n'a voit să inţeleagă „opulŭ şi loculŭ citatŭ" de d-sa, probează mai departe cuvintele sale, când zice: „în clasica sea operă despre etimologia grécă... Curtius derivă pe ἄFω şi pe ἄFημι *d'a-dreptulŭ* din ἀF". Bietul Curtius, când ar auzi, că „autoritatea in filologia comparativă modernă" decretată de Kuhn şi Schuchardt l-a inţeles aşa de bine, incrat crede, că el (Curtius) „în clasica sea operă despre etimologia grécă... derivă şi pe ἄFημι *d'a-dreptulŭ* din ἀF", şi-ar forma de sigur o idee despre acea autoritate filologică de pe malul Dămboviţei, care ar intrece şi „esemplul" meu „de cunoştinţa filologiei comparative a d-lui B. P. Hasdĕu!"

Eată cum „derivă Curtius *d'a-dreptulŭ* şi pe ἄFημι din ἀF":

> „Noi trebue să plecăm de la o formă ori-„ginală *av*, care se strămută intocmai aşa in „*va* ca şi *auks* in *vaks* (No. 583). Pe acé-„eaşi treaptă cu forma duplu-vocalică ἀFεξ „pertractată acolo stă forma ἀFε conservată in „ἄη-μι" (adecă ἀFη-μι).

Ca să cunoaştem raportul intre ἀFεξ şi ἀFε, trebue să citâm şi pasagiul respectiv dela numĕrul arĕtat 583. Aici, tratând Curtius despre radicala gr. αὐξ, zice:

> „Comp. No. 159, unde a fost vorba despre „radicala mai scurtă *vag*, *ug* şi amplificarea ei in „*aug*. Prin adausul unui *s*... a devenit din *vag* „*vaks* (sanscr. *vaksh*) gr. Fεζ, cu ἀ protetic „ἀFεξ"[1]).

Ănsĕ şi aici, după cum vedem, ne trimite la pasagiul dela n-rul 159, care stă in legătură strinsă cu ἀFεξ. Acest pasagiu este:

> „Cuvintele inşirate aici se reduc la trei „forme originale: 1) *vag* conservat, in sanscr. „*vag'*... 2) *ug*, care se repoartă la *vag* ca „şi sanscr. *sup*... la *svap*... 3)... *aug*, care „este sansc. *ôg*, *ôg'*; această formă s'a con-„servat in lat. *aug-eo*..."[1])

Dacă comparăm acuma cuvintele din pasagiul de'ntĕi „pe aceaşi treaptă cu forma duplu-vocalică ἀFεξ pertactată acolo (adică la n-rul 583 şi 159) stă forma ἀFε conservată in ἄη-μι" cu cele zise in pasagele din numerele următoare, atunci avem de-o parte pentru ἀFεξ istoria următoare: radicala arică [1]) *ug* a trecut mai ăntĕi prin gunificaţiune in *aug*, apoi prin metatesa vocalelor in *vag* (in loc de *uag*) şi prin amplificaţiune cu *s* in *vaks*, şi in urmă prin slăbirea vocalei primitive *a* in *e* şi prin amplificaţiune cu un „*a* protetic" neorganic in ἀFεξ; eară de altă parte pentru radicala ἀ-Fε următorul proces de schimbări: din radicala arică *av* s'a format mai ăntĕi prin metatesă radicala *va*, apoi prin slăbirea vocalei primi-*a* in *e* radica *ve* sau mai bine Fε[2]), şi in urmă —intrebuinţănd cuvintele lui Hugo Weber— prin „amplificaţiune cu un element de o formaţiune nouă" radicale ἀ-Fε.

---

[1]) „Wir müssen von einer Grundform *av* ausgehen, die eben so in *va* umspringt wie *auks* in *vaks* (No. 583). Auf einer Stufe mit der dort behandelten doppelt vocalischen Form ἀFεξ steht das in ἄημι erhaltene ἀFε". *Curtius*, Grundzüge der griechischen Etymologie. Edit. III, pag. 361.

[1]) „Vgl. No. 159, wo von den kürzeren Wurzeln *vag*, *ug* und ihrer Erweiterung zu *aug* die Rede gewesen ist. Durch Zusatz eines *s*... ward aus *vag* *vaks* (skt. *vaksh*) gr. Fεξ, mit prothetichem ἀ ἀFεξ". *Curtius*, op. cit. pag. 358.

[2]) „Die hier verzeichneten Wörter gehen auf drei Grundformen zurück: 1) *vag*, erhalten im skt. *vag'*...2) *ug*, das sich zu *vag* verhält wie skt. *sup*.. zu *svap*... 3)... *ug* d. i. skt. *ôg*, *ôg'*; diese Form ist rein erhalten im lat. *aug-eo*..."

Aşa dară după Curtius şi de sigur şi după fie care alt filolog mai insemnat [1]) cuvêntul grecesc ἄη-μι se derivă din radicala ἀ-Fε, ἀ-Fε din radicala Fε, Fε din radicala Fα sau mai bine *va* [2]) şi *va* in urmă in timpul unităţii limbelor arice din radicala *av*.

De acici numai d. Hasdĕu este in stare a „deriva ἄη-μι *d'a-dreptulŭ* din ἀF“, fără ca să admită treptele intermediare: ἀ-Fε, Fε, *va*, *av*.

Căt despre cuvintele d-lui Hasdĕu, că „ἀ-Fε fiindŭ uă radicală de formaţiune posteriórĕ, nicĭ ânsuşĭ Curtius n'o pune alăturĭ cu radicala primară ἀF“, apoi din aceste cuvinte nu resultă nimic in favoarea d-sale, ci din contra sunt o probă prea evidentă pentru cele susţinute de mine. Căci dacă pe „ἀ-Fε, fiindŭ de uă formaţiune posterióră, ... Curtius n'o pune alăturĭ cu radicala ἀF“, atunci poate judeca şi o babă, că nici cuvêntul ἀFη-μι, care este derivat din radicala ἀ-Fε, nu se poate „pune alăturĭ“ cu cuvêntul ἀFω, care se derivă din „radicala primară ἀF“ şi nu din ἀFε. Tot din aceste cuvinte vedem, că in sfârşit şi d. Hasdĕu convine de a mărturisi cu mine, că „trebue să luăm pentru limba grecească douĕ forme radicale, una ἀF şi alta Fε“ (cu α protetic ἀF-ε) ..., „eară nici decum o singură formă, după cum crede d-nul Hasdĕu“.

Ne mai remâne de esaminat din mărturiile aduse de d. Hasdĕu, pentru a proba derivaţiunea directă a lui ἄη-μι din ἀF, ăncă trei cuvinte estrase dintr'un articul a lui Curtius publicat in revista lui Kuhn, tom I, pag. 29, şi vr'o şepte cuvinte ale d-lui Hasdĕu, prin care „regretă că d. V. Burla nu cunósce“ această revistă.

Pasagiul de trei cuvinte este „ἀF von ἄFημι“, pe romăneşte „ἀF din ἄFημι, prin cari d. Hasdĕu socoate, că probează, că „Curtius derivă *d'a-dreptulŭ* pe ἄFημι din ἀF.“ Ănsĕ acest pasagiu cu toate că este atăt de mic, probează din contra, că d. Hasdĕu nu cunoaşte bine nici istoria progresului in filologia comparativă modernă. Căci dela apariţiunea tomului I a revistei lui Kuhn şi pĕnă astăzi au trecut deja 23 de ani, şi dacă Curtius in anul 1852 deriva „de'a-dreptul pe ἄFημι din ἀF“, atunci n'a făcut alta, decăt aceea, ce face in anul 1875 d. Hasdĕu, adecă a declarat pe α protetic de la inceputul lui ἄFημι de vocala primitivă a radicalei, eară pe η (respectiv ε), care este representantul acelei vocale, l'a escamotat pintre degete. Ănsĕ aceasta s'a intêmplat la anul 1852. De atunci incoace filologia comparativă a progresat cu paşi urieşi, şi Curtius, celebrul filolog german din Leipzig, ţinĕnd cont de progresul filologiei, şi-a cunoscut greşala şi astăzi după 23 de ani n'o mai comite, precum face autoritatea filologiei comparative din Bucureşti. Sau poate crede d. Hasdĕu, că Curtius dela 1852 incoace a regresat, şi prin urmare aceea, ce scria el inainte de 23 de ani, este mai esact, decăt aceea, ce scrie el astăzi?

Aşa dară mie unuia nu mi pare de fel rĕu că nu cunosc—cel puţin după zisa d-lui Hasdĕu—revista lui Kuhn, ănsĕ „regretŭ“ foarte

[1]) Sub acest cuvênt se inţeleg toate limbele numite de germani „*indogermanice*“, de franceşi „*indoeuropene*“, eară de d. Haşdĕu „*ario-europee.*“ Ansĕ precum numirile cele douĕ d'ăntĕi aşa este şi numirea nouă a d-lui Hasdĕu nepotrivă cu ideea, ce ar trebui să insemneze.

[2]) Scriu Fε in loc de *ve*, pentru că această formă intră deja in istoria limbei greceşti.

[3]) Chiar Hugo Weber, prĕ care d. Hasdĕu ĕl citează in contra mea, şi pe care nu l-a inţeles de loc, esplică derivaţiunea lui ἄημ. de la radicala ἀ-Fε şi nu de la Fα. Vezi op. şi loc. citat de d. Hasdĕu.

mult, că d. Hasdĕu este aşa de fericit de a o cunoaşte.

La cuvintele d-lui Hasdĕu „ἄFημι (nu ἄFημι, după cum scrie d-sa)" am de respuns, că acest ἄFημι in loc de ἀFημι nu provine de la mine ci este o eroare de tipariu. Despre aceasta se poate convinge d. Hasdĕu din trei alţi ἀFημι (nu ἄFημι) şi din esemplarul „Convorbirilor", ce l-a primit d-sa şi in care am indreptat cu condeiul această eroare, scriind deasupra lui α spiritul lin in loc de circumfles.

In critica mea am susţinut mai departe, că d. Hasdĕu prin frasa „αFω, αFημι... corespunde sanscritului *vâ, vâmi*" stabileşte un fel de proporţiune şi voeşte prin aceasta a ni arĕta, că gr. ἀFω corespunde sanscritului *vâ*, precum corespunde gr. ἀFημι sanscritului *vâmi*, şi am zis, că aceasta a probat-o prin acea imprejurare, că, copiind pe „*vâ vâmi*" din opul lui Curtius, a pus o virgulă intre *vâ* şi *vâmi* in loc de preposiţiunea „din."

D. Hasdĕu, studiănd in urma criticei mele această cestiune mai bine, şi vĕzĕnd, că numai -μι din ἀFη-μι corespunde cu -*mi* din *vâ-mi*, pe cănd ω din ἀFω, departe de a fi derivaţiunea etimologică a lui *â* din *vâ*, „aparţine flesiunii", neagă de a fi stabilit porţiunea de sus.

Dară această negaţiune se revoacă de sine, cănd vedem, că predicatul „corespunde" din frasa citată stă la singular, cu toate că proporţiunea conţine douĕ subiecte: ἄω şi ἄημι. De aici resultă, că predicatul se repetă pentru fiecare subiect a parte: ἄω „corespunde" sanscritului *vâ*, precum „corespunde" ἄημι sanscritului *vâ-mi*. Ceealaltă probă pentru această proporţiune constă in virgula amintită.

Mai departe zice d. Hasdĕu:

> „O asemenea proporţiune chiarŭ décă arŭ „esista, cea-a ce nu este, totuşĭ n'arŭ fi uă „crimă atătŭ de mare precum i-se pare d-luĭ „V. Burla, séŭ celŭ puţinŭ arŭ fi unŭ delict „justificatŭ prin esemplulŭ luĭ Pictet, în capŭ-„d'opera căruia se găsesce în adevĕrŭ: „ἄω vâ".

Da, aşa ar fi, dacă d. Hasdĕu ar fi ştiut, că *vâ*, ce stă inainte de *vâmi*, este simpla radicală, din care s'a derivat *vâ-mi*, şi n'ar fi pus acea nenorocită virgulă, pe care o tăgădueşte in respunsul sĕu cu desevĕrşire, intre radicala *vâ* şi cuvĕntul *vâ-mi*, ci ar fi conservat „*vâ vâ-mi*", sau cel mult ar fi intercalat intre radicală şi cuvĕnt preposiţiunea „din", precum a făcut Curtius in esemplul citat mai sus „ἀF din ἄFημι" (ἀF von ἀFημι). Ănsĕ cine desparte pe *vâ* de *vâ-mi* prin o virgulă, acela suprima raportul de radicală a lui *vâ* faţă cu cuvĕntul *vâmi* şi face dintr'o radicală un cuvĕnt flesionariu.

Dară să admitem, că d. Hasdĕu a ştiut toate acestea, şi că *vâ* este radicala, din care s'a derivat *vâmi*, şi că acea virgulă este numai o eroare de tipariu, care s'a strecurat şi in „Romănulŭ". Oare prin această ştiinţă scapă d-sa din incurcătura sa filologica? Eu cred că nu, şi cine cunoaşte căt de puţin, ce va să zică filologia comparativă modernă, va vede, că d. Hasdĕu din contra se incurcă ăncă şi mai tare. Căci acum prin cuvintele „ἄω, ἄημι... corespunde sanscrituluĭ *vâ vâmi*" d-sa susţine, că nu numai cuvĕntul flesionar ἄω „corespunde" radicalei sacrite *vâ*, din care s'a derivat *vâ-mi*, ci şi cuvĕntul ἄημι. Aşa dară după teoria cea nouă a filologiei comparative a d-lui Has-

---

[1] Scriu *va* in loc de Fα pentru că această formă a radicalei ese din istoria limbei greceşti şi intră intr'o periodă mai vechie a limbelor arice.

dĕu cuvintele greceşti ἄω şi ἄημι nu sunt mai mult cuvinte flesionare, ci radicale, fiindcă fiecare „corespunde“ radicalei sanscrite *vâ*.

De aici aş fi de părere, ca d. Hasdĕu să rĕmăe tot pe lĕngă proporţiunea de mai inainte şi să evite căt va putea teoria cea nouă.

In fine d. Hasdĕu, ca să mĕ combată şi mai tare, glosează citatul din „capŭ-d'opera“ lui Pictet in modul următor:

> „Punêndŭ ἄω *vâ*, ilustrulŭ linguistŭ elve-„tianŭ nu contesta prin acésta natura flesio-„nară a luĭ ἄω, nicĭ caracterulŭ de rădĕcină „pură aŭ luĭ *vâ*, ci presupunea numaĭ, că ci-„titorulŭ pricepe măcarŭ atâta...“

Da, aşa este, Pictet, „punêndŭ ἄω *vâ*, n'a contestatŭ prin acésta natura flesionară a luĭ ἄω, nicĭ caracterulŭ de rădĕcină alŭ luĭ *vâ*, ci a presupusŭ“, că nu se va găsi nici un filolog, nici măcar pe malul Dămboviţei, care, neştiind că ἄω *vâ* in limbagiul filologilor trebue să se citească „ἄω este derivat din radicala *vâ*“, ar pune intre ἄω şi *vâ* o virgulă şi ar zice „ἄω corespunde luĭ *vâ*“, făcĕnd astfel dintr'o radicală un cuvĕnt flesionariu. Şi in adevĕr, sfinte sunt cuvintele d-lui Hasdĕu, când zice, că „aceĭ ce nu sciŭ că ω în prima persónă singulară din presintele activŭ alŭ verbuluĭ grecŭ aparţine flesiunii“ şi că *â* din *vâ* nu este representantul vechiu al lui ω din ἄω, „aceia se nu se apuce de a citi unŭ studiŭ de filologiă comparativă“!

(Va urma.)

V. Burla.

POESII.

ULTIMA LACRIMA.

Te ai dus! şi'n lume d'atunci e noapte.
Stelele 'n ceruri, flori pe pămĕnt,
Speranţe de-aur, ... perirĕ toate
Te-ai dus! şi lumea e un mormĕnt!

Lacrima tristă ce ţineam ăncă
De mult ascunsă in geana mea
Ca amintire de dor adâncă
De astă dată a curs şi ea.

Perdută ... du-te deacum in lume
Tainică tristă lacrima mea
Curge pe peatră cu al ei nume
Şi te usucă de veci pe ea.

Şi când in noapte clopotul sună
Când buha ţipă, cobe 'n pustii,
Când vijelia nouri adună,
Şi 'ntinde jalea peste câmpii,

Spune-i in taină a mea durere
Jalea adâncă, amoru-mi sfânt
Spune-i că 'n lume, doru-mi nu cere
Decât o cale cătră mormĕnt.

X. Y.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui *Cu in B.* Slăbuţe incercări mai cu samă in privinţa limbei.

D-lui *Şmiz.* Novela respinsă. Studiaţi mai mult limba părintească!

N. a S. Drept ţi-oiu spune
Măi! Rom *u* ne!

? ?

Red.

No. 3.—Anul IX. 1 Iunie 1875.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.
Abonamentul pe un an pentru România liberă 20 franci; pentru Austria 6 fl; pentru Germania, Sviţera, Belgia şi Italia 30 franci; pentru Francia şi Spania 40 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an intreg; in Iaşi la Tipografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

POESII.

GRUI-SANGER.

Legendă.

„Ci-că au fost odată un hoţ năprasnic „ce se numea Grui-Sănger. El locuea „intr'un codru intunecos şi omoritor, ce-i „ziceau: Codrul-fără-viaţă. . . etc., etc.
(Poveste vechie).

I.

CODRUL-FARA-VIATA.

Cine-au aflat in lume de Codrul-fără-viaţă
Şi n'au simţit in suflet un crunt fior de ghiaţă?

In cea pădure vechie, grozavă, infernală,
Cărarea-i incălcită şi umbra e mortală,
Şi arbori, stănci, prăpastii, şi ori care făptură
Ieu forme urieşe prin negura cea sură,
Aspecturi fioroase de pajuri, de balauri,
De zmei culcaţi pe dămburi, de şerpi ascunşi in gauri,
De toate-acelea fiare povestice, de pradă,
Ce luna giulgiueşte cu alba ei zapadă.
Copacii intind braţe lungi, ameninţătoare
Nalţând pe toată culmea căte-o spânzurătoare;
Şi stăncile, fantasme pleşuve, mute, oarbe
Deschid largi, negre peşteri, menite de a soarbe
In umbra lor adăncă şi de misteruri plină
Pe omu 'mpins de soartă a piere din lumină.

In funduri de prăpăstii se bat mereu de maluri
Şioae care poartă cadavre pe-a lor valuri;
Şi aburi intr'amurgul din ele se ridică
Ce 'n rouă săngerandă pe frunzi uscate pică,
Sau merg de se aşează pe stinci, pe virf de munte
Ca palide vedenii cu pletele cărunte.

O crăncenă orgie de sănge, de cruzime
Imbată umbra mută ce zace la desime;
Ş'ades in miez de noapte s'aude prin tăcere
O surdă lovitură, un vaet de durere,
Apoi un sbor de vulturi şi urlete hidoase
De lupi ce vin să 'mpartă a victemelor oase,
Şi straniu, lung, satanic un hohot ce resună
Ca clocotul de codri când cerurile tună.
Atunci păstorii sarbezi zăresc din depărtare
Ivindu-se pe munte o naltă arătare
Ce stă in dreptul lunei cu-o bardă groasă'n mănă...
Şi până 'n ziuă urlă dulăii de la stănă.

Amar de cine intră prin ramurile dese
A codrului de moarte! Sermanul, dacă ese,
El pare-un strigoiu palid, zărit ca pintr'un vis,
Ce caută cărarea mormântului deschis...
Acolo-i cuibul spaimei şi adăpostul urei.

Grui-Sănger, ucigaşul, e regele pădurei!

II.

GRUI-SANGER.

E crud lupu 'n turbare! crud tigrul ce sfâşie
O turmă de gazele pe-a Nilului câmpie!

Crud uliul care trece și țintă se abate
Pe-un stol de păserele in erburi tupilate!
E crud destinul, crudă moartea! dar in cruzime
Pe Sânger ucigașul nu il intrece nime!
Deabie sosit in viață prin moartea maicei sale
Vrăjitu-l'au Satana cu pofte criminale
Să schingiue, să rupă, să prade, să omoare,
Să fugă 'n intuneric de oameni și de soare
Străin de toată mila, plăcerea-i cea mai vie
Au fost să nimicească pe lume tot ce 'nvie,
Să calce flori și roadă, să strice cuiburi pline,
Să smulgă aripioare de fluturi și de-albine.
Acum însĕ el cată un alt soiu de victime!
Ĕi place-a suì scara năprasnicelor crime:
Acum ucide oameni!... Cum ĕi zărește, ride,
Și ĕi ucide, numai de setea de-a ucide!

De zece ani in codru el s'a retras aice.
Soția lui e groaza, și noaptea-a lui complice!
Ca tigru fără sațiu, sub un stejar la pândă
El face zi și noapte o crancenă isbândă,
Găsind in agonie un vaet care-i place
Ș'o viață desfrĕnată in morțile ce face.
Monstru cumplit cu fața ca suflutu-i de slută,
In trame sângeroase gândirea-i e perdută.
Ori cine-l vede crede că au vĕzut o ciumă,
Și dacă scapă teafĕr, cu pĕr de lup s'afumă,*)
Căci fruntea lui apare sinistru luminată
De-a focului ce-l arde văpae 'nflăcărată;
Dar vulturii și ulii și buhnele și corbii,
Precum tot spre lumină cu jale cată orbii,
Țintesc cu neclipire spre dĕnsul ochi selbatici
Ce noaptea pintre arbori s'aprind ca roși jaratici.
Ĕi sboară pretutindeni alăture, 'mpreună
Formându-i pe sub nouri cu sborul o cunună,
Un larg cortegiu funebru ce lasă unde trece
De albe oseminte o cladă tristă, rece!

O singură ființă in inima-i secată
Găsește-adăpostire: bĕtrânu-i, jalnic tată
La care se gândește cuprins de 'nfiorare
De câte-ori comite o crimă in turbare.
Imagina iubită a bunului părinte
Adeseori in lacrimi ĕi trece-atunci prin minte
Punĕndu-se 'ntre dĕnsul și victimele sale...
Zadarnic!...el e arma puterii infernale!

*) Leac popular in contra efectului spaimei.

III.

Paricidul.

E ora de mistere, de groază și de șoapte
Când trec fiori in aer și demoni, roși in noapte;
Când umbra trădătoare așează pe sub maluri,
Prin unghiurile casei, prin guri de văi, pe dealuri,
Prin códri, prin ruine de vechie monăstire,
Pe naltele cloponiți, prin negre cimitire
Fantasme tupilate, vedenii mari, tăcute,
Ce stau ca niște visuri din ochi nedispărute,
Și, astfel locuită de umbre, noaptea pare
Mută de groază, rece și fără resuflare.
E oara de uimire când codrul-fără-viață
S'arată mai sinistru prin vĕl de oarbă ceață
Și scoate-un aspru vuet ce 'nsuflă oțerire
Ducĕnd in lume, tainic, o cruntă prevestire.
Tot omul fuge, toată făptura se ascunde...

Un om își face cruce și 'n codrul des pĕtrunde!

E tatul lui Grui-Sânger!... plăpând, fără putere
Sub sarcina greoae de ani și de durere,
El intră pe sub arbori in chaosul cel mare
De negru intuneric, adânc, fără hotare,
Și tot inaintează pe căi nestrăbătute
Și pare că inoată prin unde nevĕzute.
Incet, avĕnd de reazĕm un vechiu toeag de vie,
Sermanul urcă 'n lacrimi cărarea de urgie
Căci vine ca să cerce de-a smulge din orbire-i
Pe fiiul seu ce calcă in volvura peirei.
El vrea să-l mai revadă, el vrea să-l mai sărute,
Să-l scoată la lumină din căile perdute,
Și astfel merge, merge plecând a lui statură,
Ca omul care-așteaptă a morții lovitură,
Și gura lui șoptește cuvinte drăgălașe
Ca 'n timpul dismierdării când fiul era 'n fașe.

Stăi! fugi, nenorocite! un pas de-i face încă...
Dar eată-l sus pe culme, ah! eată-l lângă stâncă!
Deodată-o bardă crudă prin aer luce, sboară
Lovește!... jos bĕtrânul cu'n vaet se doboară,
Ear Sânger ucigașul plecându-se, deodată
In clipa unui fulger zărește... pe-al seu tată!

IV.

BLASTEMUL.

O! cruntă făr-de-lege! Pĕcat fără ertare!
Cumplitul, paricidul incremenit apare
De spaima ce-l cuprinde, spăimăntător, la focul
Aprins cu răpegiune de fulgeri in tot locul.
Pădurea 'ntreagă arde cu negrelei-i pĕcate
Lăţind lumini pe ceruri, pe dealuri departate,
Şi oaspeţii prădalnici in sboruri sgomotoase
Se duc, vĕrtej fantastic, cu ţipete fioroase
Pădurea arde! brazii s'aprind ca nalte torţii,
Sub bolte 'nflăcărate trec victimele morţii,
Lung şir de spectri palizi ce merg ca să arate
Lui Sănger a lor feţe şi răni nevindecate.

Deodată prin vuirea de vaete 'n mulţime,
Prin miile de glasuri ce-l mustră cu asprime
Şi mai presus de svonul pădurei ce trăsneşte
Un glas din altă lume se 'nalţă şi grăeşte:
„Tu, proclet, ucigaşe! infame paricide!
„Tu pentru care astăzi tot Iadul se deschide,
„Tu răpitor de zile cui ţi-au dat viaţă, nume!
„Atunci a ta osindă sfirşit să aibă 'n lume
„Când astă buturugă de arbor ars sub care
„Părintele tĕu zace ucis, fără suflare,
„Va da şi flori şi frunze, etern fiind udată
„Cu apa cea din vale in gura ta carată.
„Ear păn' atunce, iazmă ce a născut Pĕcatul
„Legată 'n infrăţire cu Rĕul ne'mpăcatul,
„In viaţă şi'n mormĕntu-ţi in veci să nu guşti pace
„Şi cugetul din tine s'auzi că nu mai tace.
„Să nu priveşti tu ceriul şi omenirea 'n faţă!
„De foc să-ţi fie apa şi soarele de ghiaţă!
„Să bată'n tine biciul urgiilor turbate
„Păn n'a mai fi pe tine loc unde a mai bate!
„Toţi şerpii de pe lume să easă 'n a ta cale!
„Să 'ntămpini numai ură, să nu simţi decât jale!
„Să chemi cumplita moarte şi ea l'a ta chemare
„Să ridă, să te lase luptănd cu-a ta mustrare,
„Incăt s'ajungi tu insuţi a te feri de tine
„Prin ultima ta crimă, uciderea de sine!
„Blăstem! blăstem pe capu-ţi in lunga vecinicie!
„A ta cenuşă peară in vĕnt, şi neagră fie!" *)

---

*) Cenuşa celor buni e albă; cenuşa celor rĕi e neagră. (*Credinţă populară.*)

V.

PEDEAPSA.

Trecut-au jumĕtate de secol pe-astă lume.
Din codru nu remas-au decăt hidosu-i nume.
Pe unde-au fost odată stejarul, bradul, plopul,
Desime urieşă ce-au infruntat potopul,
E numai cămp de petre, gol, trist, secat de soare
De care fug şi vulturi şi fiare răpitoare.
Nici scaiul, nici urzica pe sinul lui nu creşte.
In veci dorita ploae, nici roua nu-l stropeşte,
Ear dac'un nor se sparge deasupră-i căteodată,
Cu lacrimi lungi de sănge e ploaea-amestecată.
De cămpul cel de groază chiar găndul se fereşte;
Chiar crivĕţul pe margini din sboru-i se opreşte,
Atăt este de mare pe locul de-anatemuri
Urgia ne'mpăcată cereştilor blăstemuri!

Şi ănsĕ-un om, in soare, om singur...cine-ar crede?
Pe-a dealului cărare un om acum se vede!
Bĕtrăn ca lumea, gărbov, sub vĕntul relei soarte,
El pare că de secoli au fost uitat de moarte.
Pleşuv, pe a lui frunte părlită, nesenină,
Trec nori de gănduri negre sub care ea se'nclină,
Şi desele sbircele pe ea sunt impletite
Precum o ţesetură de fire incălcite.
Sprincenele lui albe pe ochii lui se pleacă
Lăsănd deabie prin ele lumina ca să treacă,
Ear barba-i lungă, aspră se tărie 'n carare
Pe cănd el se tot urcă pe brănci, fără 'ncetare.

De-o jumĕtate secol, sub găndul ce-l omoară,
El in genunchi se sue, şi in genunchi coboară
Pe culmea virfuită cu-o neagră buturugă,
Şi tot şopteşte 'n sine o mult duioasă rugă.
Sermanul! merge 'n vale de-şi umple gura plină
Cu apă din isvoare, vioae, cristalină,
Apoi se 'ntoarce earăşi la deal, pe culmea arsă
Şi 'ncet la rădăcina copacului o varsă,
O varsă toată, toată! făr'a lăsa din gură
Să lunece in peptu-i măcar o picătură
Dar vai! trec nopţi, trec zile, trec ani şi căt munceşte,
Zadarnic! buturuga nu mai reinverzeşte!

VI.

ERTAREA.

Azi cerul e mai aspru! cad raze infocate
Şi setea linge peatra isvoarelor secate!
O gură, numai una de apă mai remâne...
Bĕtrânul, neertatul, cu focul in plămâne
O soarbe 'n gură-i, pleacă, se urcă ear din vale
Tărindu-se pe coate, pe brânci in cruda-i cale,
Şi rupţi ĕi sunt genunchii, şi rupte-a sale coate,
Şi sângele-i se scurge, şi cade, nu mai poate,
Căci drumul se lungeşte cu cât şi setea-i creşte...
Dar eată că la mijloc de cale se opreşte!

El vede-o păserică pe jumĕtate moartă;
In palmă-i o cuprinde, la gura lui o poartă
Şi cu o picătură prielnic o adapă
Făr' a'nghiţi, sermanul, măcar un pic de apă!
Re'nvie păserica incet din amorţire
Şi 'n ceruri se inalţă cu-o vie ciripire.

Minune!...eată cerul deschis se ilumină
De-o tainică-auroră feerică, divină
Atât de strălucindă cât insuşi mândrul soare
Se stinge ca steluţa l'a soarelui splendoare,
Ş'un glas pĕtruns de milă, duios de bunătate
Din cer grăeşte: Sânger! ertat eşti de pĕcate!
„Mult rĕu o faptă bună in ceruri cumpăneşte.
„O biată păserică de munci te isprăveşte!"

Grui Sânger nalţă fruntea...El vede cu uimire
Pe faţa părintească o dulce 'nduioşire;
El vede-a lui victime cu ăngeri adunate
In braţele deschise chiemându-l ca pe-un frate;
Şi vede ca prin farmec pe trunchiul fără viaţă
Crescĕnd vlăstări frumoase cu veselă verdeaţă,
Şi'n virf o floare albă ce cade pe-a lui frunte
Ca semn de incetare a chinurilor crunte.
Ertatul, zice: „Doamne! părinte!... indurare!..."
Şi cade şi se stinge cu-o lină suspinare.

Se spune că pe locul unde-au murit sermanul
Un arbor mic, selbatic resare pe tot anul
Avĕnd o păserică in virf, cu glas de ânger...
El poartă poame roşii şi numele de *Sânger.* *)
Mirceşti 1875.

*) Copăcel care produce struguri de fructe selbatice, roşii. *lat*: *Hypochacris.*

LEGENDA CIOCARLIEI.

I.

De când erau ca earba anticii codri deşi,
Şi mici ca moşunoae Carpaţii urieşi,
Şi văile profunde şi latele vâlcele
Ca pe o apă lină uşoare vălurele;
De când in lume lupii erau păstori de oi,
Şi urşii cu cimpoae mânau cirezi de boi;
De când purta 'n cosiţe Ileana Cosinzană
O floare cântătoare, o floare nasdravană,
N'au fost copilă 'n viaţă mai dulce, mai aleasă
Decât frumoasa Lia, fecioară 'mpĕrătească!

Născută 'n faptul zilei cu faţa 'n resărit,
Luceferii, vezĕnd-o, mai viu au strălucit
Ferice de-a atinge cu-o rază argintie,
Cu ultima lor rază aşa minune vie.
Şi astfel, de lumina cerească dismierdată
Ea, resărind ca floare, au inflorit ca fată;
Ş'acum e fala lumii, a minţii incântare,
A inimilor farmec, a ochilor mirare.
Tot omul care-o vede, răpit, uimit simţeşte
Că par'că se renaşte, că inima lui creşte,
Că trece lin din earnă in dulce primavară,
Că mii de păseri cântă in sinu-i şi pe-afară.

Ea are-o faţă albă de flori de lăcrimioare,
Şi ochi cereşti, albastri ca floarea de cicoare,
Ş'un pĕr ce străluceşte pe fruntea sa balae
Căzĕnd, fuior de aur, dealung păn 'n călcae,
Incât pe câmpul verde când trece zimbitoare
Se pare c'o urmează prin aer fulgi de soare.
Ea poartă haine scumpe, uşoare, descântate
Din fire de painjen ţesute şi lucrate
Prin care tainic saltă luciri de forme albe,
Comori atrăgĕtoare ca visurile dalbe
Precum acele slabe văpăi ingânătoare
Prin frunze respăndite de luna gânditoare.
Aprinşii ochi ai nopţii in giuru-i scânteează
Formând cununi de roze pe fruntea i ce visează.
Şi lunecă pe sinu-i, raiu alb de feriçiri,
Vroind ca să pĕtrundă prin iţele subţiri.
Seninul dulce-a zilei, râvnind acea minune,
Din soarele-resare şi pân la soare-apune

Se 'ntinde pe deasupră-i cu bolta lui rotundă
Vroind să-i facă un templu in care s'o ascundă.
Şi-i zice: insuşi cerul spre tine se inclină...
„Frumseţa i-o coronă pe frunte de regină!"

II.

Şi mers'au vestea'n lume, trecénd din gură'n gură
Că Lia fură ochii şi minţile le fură;
Şi dus'o-au pe aripi in locuri departate
Cucoarele 'n triunghiuri prin aer inşirate,
Şi spus-au vĕntul ager, in veci neodihnit,
Că nu-i copilă alta mai dulce de iubit.

Ingrabă alergat-au, din toate-a lumei zări
De peste munţi, din funduri, de peste noue mări,
Cei mai viteji şi mândri feciori de impĕraţi,
Vrăjiţi de-a fi pe viaţă de Lia fărmecaţi:
Venit-au Roşul, craiul inaltelor lungi plaiuri,
Şi Albul ce domneşte pe douĕzeci de raiuri,
Şi Peneş impĕratul, arcaş cu ochiul ţinteş,
Ce are-'n tablă fulgeri şi 'n grajdiu pe calul Vinteş;
Şi alţii, mulţi ca frunza, mâncaţi de-a lor iubire
Cu Lia dragalaşă să cate impeţire.
Dar nici işi pleacă ochii la ei frumoasa fată
Cum nu se uită crinul la earba cea uscată;
Ci vecinic ea priveşte cu drag la mândrul soare!
Şi, tot privind lumina din faţa-i arzĕtoare,
Cu lacrimi i se umple albastrii ochi frumoşi.
Ei plâng!...de ce plâng ănsĕ luceferii duioşi?
De mult privit in soare, sau de o jale-ascunsă,
De-o gingaşă dorinţă, de-o taină nepĕtrunsă?

Ah! taina ei n'o ştie nici Zina ce-o iubeşte,
N'o ştie căpĕteiul pe care odihneşte;
Nici apa ce oglindă obrazu-i la trezie,
Nici cerul, nici pămĕntul!...dar umbra sa o ştie!

Ades copila, pradă gândirii ce-o răpeşte,
Se scaldă in lumină, cu soarele grăeşte,
Şi zice: Tu al lumii monarc strălucitor!
„O! splendidă comoară de viaţă şi amor!
„Tu, ochiu deschis in ceruri să vaz'a mea iubire!
„Tu, singura-mi dorinţă, tu dulcele, meu mire!
„Pleca-voiu, ah! pleca-voiu, luând urmele tale,
„Să te 'ntâlnesc ferice, să te culeg in cale,
„Să fii al meu şi numai al meu, o mândre soare!
„Să nu mai plâng de moarte când tu săruţi o floare,
„Căci te uresc atunce...cu dragoste şi dor
„Şi vĕd că de-acea ură duioasă am să mor!"
Ea zice şi se simte de raze inundată.

Ear umbra ei suspină, in urmă-i tupilată:
„O! draga mea stăpână! Ferească Domnul Sfântul
„De-a-ţi asculta indemnul, de-a-ţi implinì cuvĕntul!
„Căci vai de-acel ce-apucă pe-a soarelui cărare!
„El intră 'n cale lungă ce capĕt nu mai are,
„Şi unde inceputul se leagă cu sfirşitul.
„Şi unde-şi perde mintea şi paşii, rătăcitul.
„Ah! Lia, te gândeşte că soarele-i cu dar
„De viaţă şi de moarte, că-i dulce şi amar!
„El dă junie lumii, iubire, fericire;
„La plânte, cuiburi, inimi el dă insufleţire
„Dar raza-i ce invie, e rază şi de foc
„Ce arde crinul fraged şi tristul siminoc.
„Şi riurile soarbe, şi păseri săgetează
„Şi umbra o inghite când soarele-i amează.
—Ah! fie, ori-cum fie! respunde 'ngrabă Lia.
„Durerea fie-mi partea sau fie-mi bucuria,
„De-oiu şti că 'n a mea cale oiu face totdeauna
„Din şapte nopţi o noapte, din şepte zile una
„M'oiu duce mult departe c'un răpede avĕnt,
„Departe unde cerul se lasă pe pămĕnt,
„Pe unde munţii falnici apar ca nourele
„Pe unde stau de vorbă la umbră flori cu stele.
„M'oiu duce, duce, duce până 'mi-oiu găsì ursitul
„Ş'oiu sta gură la gură cu soarele iubitul,
„Căci vreu să-i privesc faţa ca să-mi alin durerea,
„Se vĕd curgĕnd din buze-i cuvintele ca mierea!
—Amar de tine, Lie! o! Lie-amar de mine!
„Dar fie!, unde-i merge, şi eu mĕ duc cu tine".

III.

In revĕrsatul zilei, când nasc a vieţei şoapte
Şi lin se deosebeşte seninul cer din noapte,
Pe când lumina-i sură, plapândă, recoroasă
Şi semnul işi destinde aripa somnoroasă,
Frumoasa Lia pleacă pe Graur, calu-i şarg
Ce zice că pămĕntul nu e destul de larg,
Şi sboară fără saţiu, luându-şi iute sborul
Ca vĕntul şi ca gândul, ca spaima şi ca dorul.

El fuge pe sub soare, el fuge pe sub lună
Şi pere intr'un fulger cum pere vestea bună;
Şi trece pe sub nour, şi trece pe sub stea
Clipiş, cum se strecoară, prin oameni, vestea rea!
Se duce calul Graur spre codri de stejari
In care greu se luptă balaurii cei mari
Cu pajuri nasdravane născute 'n ceea lume;
Prin locuri unde şerpii brilianturi fac din spume,
Şi zmeii fac palaturi de-argint cu turnuri dese
Ca'n ele să ascundă frumoase 'mpĕrătese.
El trece prin poene cu tufe aurite
In care se alungă şopirle smălţuite
Şi blănde păserele ce căntă 'n cuibul cald
Avĕnd rubine pliscuri şi ochii de smarald.
Acolo vĕntul serii prin frunze-a lene sboară
Lovind incet de umbră aripa lui uşoară,
Şi earba ch'emănd vĕntul de zori ca s'o dismerde
Se mişcă 'n vălurele precum o apă verde.
El trece peste riuri ce curg necontenit
Ca zilele senine acelui fericit,
Şi apa 'ndeamnă fata pe maluri să se culce
In ea să se oglinde, s'o facă apă dulce.
Zadarnic! ea'nainte, nainte mereu pasă
Ca omul cu grăbire mănat de dor de casă,
Şi de trei ori trei zile şi nopţi de trei ori trei
Ea lasă somnul dulce să peară 'n urma ei.
Şi astfel tot pe cale, cu ochii tristă 'n soare,
Cu coamele-i lucioase in vĕnt filfiitoare
Ea pare şi dispare, răpită de cal-Graur,
Precum un vis ferice intr'un vĕrtej de aur.
Dar după multă trudă şi mult amar de cale
Odată cu amurgul agiunge intr'o vale,
O vale inverzită ce se uneşte 'n zare
Cu-albastra, sgomotoasa, clocotitoarea mare,
Acolo calul Graur işi incetează sborul
Nemai avĕnd pămĕnturi să bată cu piciorul.
Ear Lia se coboară cu grabă de pe cal
Şi merge de se pune pe-al mării verde mal
Privind cu dor la raiul din fundul departat
Pe care se ridică al soarelui palat.

„—Pe unde-ţi merge găndul, stăpăna mea iubită?—
O 'ntreabă glasul umbrei de cale obosită.
—Ah! dragă sorioară!—duioasa Lia zice:
„Zăreşti in departare cea insulă ferice
„Plutind sub cer albastru pe-a mării albastrime?
„Vezi tu colo, in zare, colo pe-o inălţime
„Acel palat de aur, cel cuib de străluciri
„Cu peatră de rubinuri şi stilpii de zafiri?
„Acolo 'mpĕrăţeşte frumos ursitul meu
„Acolo-mi sboară găndul, acolo eu mĕ vreu!
„Dar cum să fac, vai mie! ah! calul meu nu poate
„Să calce şi pămĕntul, şi mările să 'noate!“
—Stăpănă! zice Graur. Ce nu pot eu pe lume
„O poate al meu frate născut pe-a mării spume“.
Cum zice, cum nechează...
Din marea cea profundă
O volvură se 'nalţă, şi ese-un cal in undă,
Cu erburi şi mărgeanuri avĕnd coama 'mpletită,
Şi solzi de-argint pe spate, şi palmă sub copită.
Zărindu-l Lia, vesel de cale se găteşte...
Dar când e ca să plece şi când se despărţeşte
De Graur, ea-l sărută, pe coardă-l mai dismeardă,
Şi-l chiamă drag pe nume şi plănge c'a să-l peardă.
Apoi se 'ntoarce iute la mal, şi iute sare
Pe noul cal ce-o poartă uşor pe-a lui spinare...
Şi umbra ei remăne pe mal instrăinată
Şi Graur se afundă in zarea nourată.

IV.

Prin valuri spumegoase ce 'n giuru-i se alină
Căntănd o melodie simfonică, marină,
Ajunge Lia grabnic la insula dorită
A cărui earbă vie cu raze-i altoită
Copila 'n haine măndre de fiu impĕrătesc
S'afundă in lumină, dar chipu-i ăngeresc,
Dar mersu-i plin de farmec, cu pas legănător,
O spun mai mult că-i fată decât că e fecior.
Ea intră in palatul acel de feerie
Cu inima 'n batae de dulce bucurie
Dorind ca să 'ntălnească, temĕnd de-a intălni
Pe-acel care-au vrăjit-o aicea de-a veni,
Şi eată că zăreşte a lui bĕtrănă mamă
Cu genele căzute pe ochi ca o naframă!
De când nu era ăncă pămĕntul care este,
De când tot ce e 'n lume era numai poveste
Şi raza de lumină şi razele căldurei
Erau comori ascunse in haosul naturei
A splendidului soare ferice născĕtoare
Trăeşte 'n luminoasă şi magică splendoare,
Dar tristă şi orbită de vecinica-i lucire

Acum ea nu mai poate pe soare să-l admire.
Şi-i este scris de soartă atunci numai să vadă
Când fiul ei in cursă ar fi espus să cadă.

Sermana 'ncet aude sunând pasuri străine,
Tresare şi intreabă: „Ce om, ce fearăs cine
„Au indrăznit să vie aice, ş'a pĕtrunde
„In locuri necalcate de pas de om; pe unde
„Nici paserea maeastră a trece nu 'ndrăzneşte,
„Nici doru 'n rătăcire perdut, nu se opreşte?"

Copila tremurândă s'apropie şi zice:
„Sunt om cu gânduri blânde venit din lume-aice·
—De eşti fecior, replică bĕtrâna ingrijită
„Să-ţi fie calea floare şi urma inflorită,
„Şi 'n viaţă să ai parte de soacră iubitoare
„Şi de nevastă dulce, frumoasă zimbitoare,
„Ear dacă eşti tu fată, precum te-arată glasul
„Pe urma ta uşoară intoarce-ţi iute pasul
„Şi piei din aste locuri neatinse şi curate,
„Domnite de-al meu soare, copil fără pĕcate!"

. . . .

Copila spăimântată cu dorul ei se ceartă,
Ar vrea, ar vrea să fugă dar inima n'o eartă;
Când eată că s'aude in lunga departare
De cai venind spre casă duioasă nechezare
Şi eată că palatul se umple de odată
Cu zilnica lumină din lume adunată,
Căci soarele apune lăsând de-alung pe ceruri
Clipirile de stele ş'a umbrelor misteruri.

El vine şi apare atâta de frumos
Că 'ntunecă vederea cu chipu-i luminos.
„—Bine-ai venit, copile, de mult instrăinat!"
Ĕi zice blânda mamă c'un dulce sărutat.
„Te bucură de oaspe venit de pre pămĕnt
„Un oaspe blând la suflet şi gingaş la cuvĕnt.
In giuru-i mândrul soare se uită cu mirare...
El vede şi nu crede, ĕi pare că ĕi pare
Şi simte-un neastĕmper in inima-i vergină
Sub galişa ochire a fetei ce suspină.
Apoi, luând de mână pe Lia tremurândă
„Ori cine-ai fi, el zice, fiinţă, tu, plăpândă!
„Durerea omenească in veci să nu te-ajungă,
„Şi fie-ţi scurt necazul şi fericirea lungă.
„Pe flori de primavară obrazu-ţi să se culce,
„Şi fie-ţi dulce viaţa şi moartea fie-ţi dulce!"

Copila il ascultă perdută in estaz
Cu zimbetul pe buze, cu lacrimi pe obraz
Şi zise: Mândru soare! lasat-am scumpa ţară
Şi casa părintească in timp de primavară
Cu dor să vin la tine, deaproape să te admir,
Şi 'n calea mea grăit-am cu flori de trandafir,
Cu riuri şi cu nouri, cu fluturi şi cu stele,
Grăit-am şi cu vulturi, cu şoimi, cu rândunele
Cu tot ce putea 'n lume de tine să-mi grăească,
Ş'acum iţi zic eu ţie in limba omenească:
„Minune mult iubită! Lumină de lumine
„Ah! inima mĕ poartă să stau in veci cu tine!"

Şi soarele şi Lia, păreche de iubire,
In ochi aprinşi de doruri ineacă'a lor privire
Zimbind unul la altul cu 'nduioşire multă.
Ear mama ce nu-i vede dar care ĕi ascultă,
Grăind cu mintea zice: „Se fiu oare 'nşelată?
„Acest străin să fie oare fecior sau fată?
„El are glasul dulce, prea dulce, prea duios
„De când au dat cu ochii de fiul meu frumos!

Apoi mai stând pe gânduri, adaoge 'n tristeţă:
„Ah! unde-mi e vederea din dalba tinereţă!...
„Amar de cine are pe ochi un negru nor
„Când inima presimte... E fată sau fecior!...
„La noapte voiu aşterne in patu-i albe flori;
„De-a fi barbat, sub dĕnsul perì-vor până 'n zori,
„Ear de-a fi fată, ele de sinul ei lipite
„In faptul dimineţii vor fi mai inflorite".

Bĕtrâna 'n neastĕmpĕr se duce şovăind
Condusă de-a ei cărjă prin umbră pipăind.
Atunci voiosul soare, simţind o nouă viaţă,
O ie pe Lia 'n braţe şi o sărută 'n faţă
Şi-i zice cu'nfocare: Iubita mea mireasă!
„In lumea pămĕntească ai fost impĕrătează,
„Deacum, tot impreună, gustând cerescul bine,
„Eu lumina-voiu cerul şi tu, dragă, pe mine".

Copila varsă lacrimi: uimită ea simţeşte
Că inima-i ferice in sinu-i se topeşte
Ca zioa cea de vară când razele se scurg
Topindu-se in umbra adincă din amurg.

Şi astfel dragalaşii de-a lor iubiri au parte...
Ear când le spune noaptea că-i timp a se desparte
Nici unul n'are gândul să facă inceputul
Să rumpă lanţul dulce ce-i leagă cu sărutul.

V.

A doua-zi, pe timpul minunilor visate,
Când faptul dimineţii la uşa nopţii bate,
Bĕtrâna mamă trează de grija ce-o domină
Simţeşte că e 'n lume o stranie lumină.
Ea merge cu grăbire la patul unde crede
C'au trebuit să doarmă străinul...şi ea vede,
(Căci dragostea de mamă o face-acum să vadă,)
Ea vede 'n aşternutu-i flori vii ca de zapadă.
„Ah! zice cu durere; nici una nu-i uscată!
„Nici una vestejită! Străinul oaspe-i fată!"
Apoi in tulburarea i de crudă presimţire,
Inalţă ochi 'n ceruri şi vede cu-oţerire...
Ce vede?
Pe zenitul adânc, inflacarat
Măreţul soare plană! şi caru-i inhamat
Cu noue cai de raze ce 'n spaţiu l'au răpit
Cutrieră cerescul intins nemărginit.
Sbor caii lăsând riuri de foc in urma lor
Şi frĕele scăpate de-alung in aer sbor.
Ear soarele ferice dând lumilor uitare
Cu Lina leganată pe sinul lui, apare
Şi lumele 'nundate sub flacări arzetoare,
Privesc cu ingrozire alt soare lângă soare...

„Blăstem! strigă bĕtrâna, blăstem pe capul tĕu,
„Tu ce-mi răpeşti viaţa, răpind pe fiul meu!"
Şi mama cade moartă!
Ea cade! dar urgia,
Dar cruntul blăstem sboară, se sue pân la Lia,
Ş'a soarelui mireasă lovită, fulgerată
Din ceruri cade 'n marea lucind ca o săgeată.
. . . .
Ah! mare i-au fost visul şi scurtă fericirea!
Iubirea i-au dat moartea, şi moartea nemurirea!
Ear sufletu-i ferice, luat-au forma vie
De-o mică, dragalaşă, duioasă Ciocărlie
Ce vecinic cătră soare se 'nalţă 'n adorare
Chiemându-l, primavara, cu dulcea ei cântare!

1875, Mai.

V. Alecsandri.

POPA TANDA.

NOVELA.

I.

Erte-l Dumnezeu pe dascalul Pintilie! Era om bun şi cântăreţ vestit. Şi murăturile foarte ĕi plăceau. Mai ales dacă era cam răguşit, le bea cu gălbĕnuş de ou, şi i se dregea organul, incât resunau ferestile, când cânta: „Mântueşte Doamne norodul tĕu!" Era dascal in Butucani, bun sat şi mare, oameni cu stare şi cu socoteală, pomeni şi ospeţe de bogat. Eară copii n'avea dascalul Pintilie decât doi: o fată, pe care-a măritat-o după Petrea Ţapului, şi pe Trandafir, părintele Trandafir, popa din Sărăceni.

Pe părintele Trandafir să-l ţină Dumnezeu! Este om bun; a invĕţat multă carte; cântă mai frumos decât chiar şi reposatul tatăl sĕu Dumnezeu să-l erte! şi totdeauna vorbeşte drept şi cumpĕnit, ca şi când ar ceti din carte. Şi harnic şi grijitor om este părintele Trandafir. Adună din multe şi face din nimica ce-va. Stringe, drege şi culege, ca să aibă pentru sine şi pentru alţii.

Mult s'a ostenit părintele Trandafir in tinereţa sa. Şcoalele cele mari nu se fac numai eac'aşa, mergĕnd şi venind. Omul sarac şi mai are şi mai rabdă. Eară cu capul se lucrează mai greu decât cu sapa şi cu furca. Dar toate s'au făcut şi nici n'au remas lucru zadarnic. Trandafirică au ajuns popă in satul tătâne-sĕu, in Butucani, bun sat şi mare, oameni cu stare şi socoteală, dar la pomeni şi ospeţe părintele Trandafir nu mergea bucuros.

Minunat om ar fi părintele Trandafir, dacă nu l'ar strica un lucru. Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată: prea deadreptul, prea verde fățiș. El nu mai sucește vorba, ci spune drept in față, dacă i s'a pus ceva pe inimă. Nu e bine să fie omul așa. Oamenii se prea supĕră, când le luăm căciula din cap. Și e bine, să trăim bine cu lumea. Aceasta s'a vĕzut cu ale părintelui Trandafir. Un om ca el nici doi ani n'a putut să stea in Butucani. Când una, când alta: odată da cu vorba'n săteni, altă dată'n protopop. Și este știut, că mai ales cu protopopul preoții trebuesc să nu facă multă vorbă. Decât vorbele, la protopopi, darurile au mai mult ințeles. Dar asta părintele Trandafir nu voea s'o priceapă.

Nu-e vorbă! drept avea părintele Trandafir. Este numai, că dreptul este treaba celor mai mari in putere. Cei mai slabi trebue să și-l arete pe 'ncetul. Furnica nu restoarnă muntele—dar il poate muta din loc: incet însĕ—incet—bucățică după bucățică.—Poate că știa și părintele, că este așa in lume; dar el avea legea lui. „Ce-i drept și adevĕrat, nici la dracul nu-i minciună!" Acesta era cuvĕntul lui; cu acest cuvĕnt și-a făcut calea in Butucani . . . Adecă nu tocmai el a facut-o, ci sătenii. O vorbă, și încă ce-va, pentru mai bună ințelegere, la protopop—o cale la episcopie și aici o vorbă bună de la protopop. Lucrurile se fac, numai dacă le știu face. Cu mult, cu puțin părintele Trandafir fù trimes de la Butucani la Sărăceni—pentru buna ințelegere intre credincioși.

Popă 'n Sărăceni! Cine știe, ce vra să zică popă 'n Sărăceni! Dar așa-i trebuește părintelui Trandafir! Cine vrea să sară peste groapă, arunce-și mai nainte desagii peste ea. Părintele Trandafir n'avea însĕ decât o nevastă și doi copii. Desagii ĕi erau deșerți. Pentru aceea ĕi era atât de greu să sară din Butucani la Sărăceni.

Pe „Valea sacă" este un sat, pe care oamenii il numesc „*Sărăceni*". Un sat „Sărăceni" pe o vale „sacă": mai rĕu nu poate să sune insemnarea unui loc.

„Valea-Sacă!"

Valea: pentrucă este un loc inchis intre munți; sacă pentrucă pĕrăul, ce și-a făcut cale pe mijlocul văii, este sec aproape intregul an.

Eată cum stă valea:

In dreapta este un deal numit „Ripoasa", in stinga sunt alte trei dealuri numite „Fața", „Gropnița" și „Aluniș".

Pe „Ripoasa" cresc stânci; pe „Fața" sunt holde; pe „Gropnița" este satul, eară pe „Aluniș" sunt mormintele satului intre aluni și mesteacăni.

Așa 'n dreapta, și așa 'n stinga: dar lucrul de căpetenie este tocmai in fund. Aici sunt munții. De aici vine, ce vine.

Dincolo, peste „Ripoasa" este „Valea-Răpiții", o vale mai adâncă decât „Valea-Sacă" și numită așa pentru-că printr'ênsa curge „Răpița". „Răpița" este supĕrăcioasă, mai ales in primavară, eară pĕrăul de pe Valea-Sacă este un crac al „Răpiții". In primăvară, când se topește neaua pe munți, „Răpița" se supĕră, varsă o parte din mănie in cracul de pe „Valea-Sacă", și „Valea-Sacă" inceată a mai fi „sacă". In câte-va ceasuri Sărăcenenii sunt numai prea bogați de apă. Așa o pățesc aproape in fiecare an. Când semănăturile din vale par mai frumoase, valea

sacă minte cu numele şi spală tot ce-i pică 'n cale.

Ar fi ăncă bine, dacă astă năpădire ar ţinea numai scurtă vreme. Apa remăne ănsĕ pe vale, formănd multe locuri de adăpost neamului broscănesc.

Eară in locul grănelor, pe lăngă bălţi, cresc răchite şi se inbuibă sălcişul.

Este oare minune dacă in urma acestora Sărăcenenii au devenit cu vremea cei mai leneşi oameni? Este nebun acela, care seamănă, unde nu poate secera; ori unde nu ştie, dacă va putè sau nu secera. Pe „Faţă“ locul este năsipos, grăul creşte căt palma şi păpuşoiul căt cotul; pe „Ripoasa“ nici murele nu se fac, eară in vale apa mănăncă rodul. Unde nu e nădejde de dobăndă, lipseşte şi indemnul de lucru. Cine lucrează, vrea să căştige, eară Sărăcenenii şi-au fost scos găndul de căştig, pentru aceea nici nu se aflau indemnaţi să lucreze. Căt puteau, petreceau vremea intinşi la rĕcoare; căt nu puteau, işi măncau zilele lucrănd prin alte sate invecinate. Când venea apoi earna . . . vai şi amar!

Dar cine e deprins cu rĕul, la mai bine nici nu găndeşte: Sărăcenenilor le părea că decăt aşa, mai bine nici nu poate fi. Peştele 'n apă, paserea 'n aer, cărtiţa in pămĕnt şi Sărăcenenii in sărăcie!

Sărăcenii? Un sat ca Sărăcenii trebue să fie. Ici o casă, cole o casă . . . tot una căte una . . . Gardurile sunt de prisos, fiindcă n'au ce 'ngrădì; uliţa este satul intreg. Ar fi prost lucru un horn la casă: fumul află cale şi prin acoperiş. Nici muruiala pe păreţii de lemn n'are inţeles, fiindcă tot cade cu vremea de pe dĕnşii. Căte-va lemne clădite laolaltă, un acoperiş din pae amestecate cu fĕn, un cuptor de imală cu prispa bĕtrănească, un pat alcătuit din patru ţapi bătuţi in pămĕnt, o uşă făcută din trei scănduri inţepenite c'un par cruciş şi cu altul curmeziş . . . lucru scurt, lucru bun. Cui nu-i place, să-şi facă altul mai pe plac.

In virful satului, adecă la cel mai inalţat loc, este o alcătuială, pe care Sărăcenenii o numesc „biserică“. Ce să fie asta? Este o grămadă de butuci bĕtrăni, puşi unii peste alţii in chip de păreţi. In vremile bĕtrăne, cănd-va, nu se ştie cănd, acest fel de păreţi se aflau cu partea din sus privind tocmai spre ceriu; acuma ănsĕ, nici asta nu se ştie de cănd, ei se află in supusă plecare spre acea parte, care avea să ţină locul unui turn.— Asta—pentrucă stălpii din faţă, fiind putreziţi, de cănd a bătut vĕntul cel mare—s'a plecat spre răbdătorul pămĕnt, trăgĕnd cu sine intreaga alcătueală. Aşa a şi remas apoi, fiind biserica, cel puţin in Sărăceni, un lucru de prisos.

Popă? Se zice, că nu e sat făr de popă. Pe semne, cine-a făcut zicala asta, n'a ştiut de Sărăceni. Sĕrăcenii erau un sat fără de popă. Adecă—erau sat cu popă—numai că popa lor totdeauna era popă fără de sat. Un lucru unic cu Sărăcenii . . . Mai că n'a fost ăncă popă, care să fi stat mai mult decăt trei zile in Sărăceni: intr'una vine, intr'alta remăne, ear in a treia se duce. Căţi popi vinovaţi, toţi au trecut prin Sărăceni, şi care a stat mai multă vreme aici, s'a curăţit de pĕcate.

Eară acuma părintele Trandafir ajunsese la acest canon de pocăinţă. El nu mai putea să aştepte, că va face ca alţii: să vină o zi, să stea alta şi să se ducă 'n a treia. Ştia că s'a pus prea rĕu la protopop, pentruca să

poată crede, că-l va trimite la alt sat. Eară făr de sat nu putea să remănă. Popă făr de sat: roata făr de car, jug făr de boi, căciulă pusă 'ntr'un virf de par. Işi puse dar de gănd, ca să facă, precum i se face, să facă din nevoie drag şi să stea bucuros in Sărăceni. Era sat cel puţin de nume: nime nu putea zice că e popă făr de sat. Şi intr'adevĕr, mai potrivit popă pentru mai potrivit sat, nici cu bobii nu s'ar fi putut afla. Traista popei se potrivea cu pragul poporenilor.

Indată la inceput părintele Trandafir a inţeles un lucru: cumcă in Butucani era mai bine decăt in Sărăceni. Oamenii aveau căte ceva; eară de unde este, poţi lua. In Sărăceni ănsĕ toate incuietoarele erau de lemn. —Şi apoi părintele judeca aşa: popa face treaba satului, eară satul se ingrijeşte de traista popii.

Multă vreme n'a trecut, pănă ce părintele a inceput să prindă incredinţarea, că cu desevirşire proşti n'au fost oamenii, care au inceput cu pomenile şi cu ospeţele. „Este un lucru folositor—zicea el—cănd oamenii se adună, pentru a se măngăia şi veselì impreună. Chiar măntuitorul a inceput cu pomenile şi cu nunta de la Galilea“. Aşa găndea acum părintele Trandafir, dar in Sărăceni nu erau nici pomeni, nici ospeţe.

„Un lucru!—işi zise părintele mai in urmă.— In satul sărac, popa nici spice n'are de unde culege. Cătă vreme vor fi Sărăcinenii leneşi, ei vor remănea săraci şi eu flămĕnd!“ Işi puse dar de gănd, ca să facă din poporenii sei oameni harnici. Omul harnic mănăncă peatră, scoate caş din apa de baltă şi seceră fir da grău unde-au crescut cucute.—„Apoi—sfirşì popa— cănd vaca are hrană, ea nu remăne stearpă!“

Aşa a zis; aşa s'a pus să facă.

Un om, care n'are ce să mănănce işi face treabă din treaba altora. Nici acum nu face bine! Orbul n'ajută ologului; flămănzii nu'ndreaptă treaba satului; cănd găştele păzesc stratul, puţin remăne grădinarului. Ei, dar părintele Trandafir e virtos la cap: unde pleacă, merge şi ajunge, ori moare pe drum.

In cea de'ntĕi Duminică părintele Trandafir ţinù o predică inaintea oamenilor, ce s'au fost adunat in numer mare, ca să vadă pe popa cel nou. Nu este mai mare mulţămire pentru omul ce doreşte binele altora, decăt acea, cănd vede că este ascultat de cătră alţii şi că vorbele lui prind rădĕcini. Găndul bun se inmulţeşte cuprinzĕnd loc in mai multe suflete şi cine-l are şi poartă, mai ales atunci cănd il preţueşte, cănd vede că-şi face cale 'n lume. Părintele Trandafir se simţea norocit intr'acea zi. Nici cănd el n'a fost ascultat cu atăta luare aminte ca astă dată. Părea că oamenii aceia ascultă ce ştiu, dar nu ştiu bine, şi-i sorbeau vorbele cu atăta sete, incăt părea c'ar voì să-i scoată sufletul, că mai uşor să culeagă din el invĕţătura.

S'a cetit in ziua aceea evangelia asupra fiului rătăcit. Părintele Trandafir au arĕtat, cum Dumnezeu, in nesfirşita sa iubire de oameni, a făcut pe om spre fericire. Fiind omul in in lume, Dumnezeu voeşte, ca el să simtă toate plăcerile curate ale acestei vieţi, pentrucă numai aşa poate să o iubească şi să facă bine intr'ĕnsa. Omul, care din vina sa, ori in urma altor intămplări, simţeşte numai amar şi necazuri intr'astă lume, nu poate iubì viaţa,

şi neiubind-o, despreţueşte in chip pĕcătos acest inalt dar dumnezeesc.

Ce fac ănsĕ oamenii leneşi, oameni care nu-şi dau nici o silinţă, care nici măna nu şi-o intind ca să ia darul? Sunt pĕcătoşi! Căci nu numai dorinţe avem, ci şi pofte trupeşti. Poftele cele curate sunt date omului, ca să le stĕmpere prin rodul muncii; dorinţe ĕi sunt date in suflet, ca să cuprindă lume şi Dumnezeu in sine şi fericit să le privească. Lucrarea este legea firii omeneşti, şi cine nu lucrează, greu pĕcătueşte.

După aceste părintele au arĕtat cu vorbe, care dau găndirilor chip vieţuitor, căt este de ticăloasă viaţa unui om peritor de foame, şi a dat credincioşilor sei sfaturi zemislite in mintea sa inţeleaptă—cum ei ar tribuì să lucreze in primavară, in vară, in toamnă şi in earnă.

Oamenii au ascultat; in feţele lor era scrisă vorba părintelui; eară mergĕnd spre casă, ei vorbeau numai despre ceea ce au auzit in biserică şi fiecare se simţea cu un om mai mult decăt pănă acuma. Erau poate mulţi şi deaceea care aşteptau numai să treacă sfănta Duminecă, pentruca in cea de'ntĕi zi de lucru să inceapă.

„Aşa popă n'a mai fost in Sărăceni!“ grăì Marcu Florii Cucului, despărţindu-se de vecinul sĕu Mitru.

„Popă, chiar popă ca la un sat cinstit!“ respunse Mitru, ca şi cănd ar fi simţit că cinstit, satul seu, tocmai cinstit, nu este.

Au venit apoi alte duminici. Părintele Trandafir a mai dat ănsĕ indărĕpt cu predicele. Chiar in a doua Duminecă n'avea cui să vorbească. Era vremea cam ploioasă şi oamenii au remas pe acasă. Alte dumineci ănsĕ era vreme frumoasă: pe semne atunci nu se indurau oamenii de vreme; le venea greu a se despărţì de cerul lui Dumnezeu. Aşa căte-o babă bĕtrănă, căte-un moşneag cam slab la vedere şi slab la auz, mai avea părintele prin biserică. Adeseori remănea ănsĕ numai cu Cozonac clopotarul. Aşa nu se face treabă.

Dacă ar fi fost om, s'ar fi oprit aici. Părintele Trandafir e ănsĕ ca şi capra in grădina cu curechi. Cănd il scoţi pe uşă, iţi intră prin gard; cănd astupi gardul, dai că sare peste gard şi ţi face mai multă pagubă, stricănd şi streşina gardului. Dar ţine-l Dumnezeu!—e numai vorbă!—tot bun om este părintele Trandafir.

„Aşteptaţi!—grăì el.—Dacă nu veniţi voi la mine; mĕ duc eu la voi!“—Şi apoi pornì popa la colindă. Căt e zioa de mare, gura lui nu se mai oprea. Unde prindea oamenii, acolo ĕi ţinea la sfaturi. La cămp dai de popă; la deal dă popa de tine; mergi la vale, te intălneşti cu popa; intre 'n pădure, tot pe popa il afli. Popa la biserică, popa la mort, popa la nuntă, popa la tine; popa la vecin, —trebue să fugi din sat dacă voeşti să scapi de popă.—Şi unde te prinde, te omoară cu sfatul.

Vr'un an de zile a dus o părintele Trandafir cu sfatul. Oamenii ascultau bucuros; le plăcea să stea de vorbă cu popa şi chiar se prindeau de sfaturi. Atăta ănsĕ şi mai departe tot povestea cea veche: ştiau oamenii cum să facă, dar nu făceau. Părintele se cam nĕcăjea. De la o vreme a fost sfirşit cu sfaturile. Nu era om in sat, asupra căruia să nu fi descărcat intreaga sa invĕţătură: nu mai avea ce să spună.

„Ei! că nu-e bine aşa!—grăì earăşi preo-

tul.—Nu merge cu sfatul. Să'ncep cu ceva mai aspru.

Se incepù batjocura.—Unde afla un om, părintele Trandafir incepù a-l face de ris şi a-şi bate joc de el in tot chipul. Trece pe lâng'o casă, care nu e tocmai de eri acoperită. „Măi! dar isteţ om eşti tu!—grăeşte cătră stăpân, şi prin virful casei ai fereşti. Tare iubeşti lumina şi sfântul soare!"

Află o femee cu cămeşa nespălată.—„Uită-măi!—dar de când aţi inceput voi să purtaţi rochii de postav?"

Se intâlneşte cu un copil nespălat. „Auzi, nevastă, mult lictar *) aveţi voi, de se mânjesc copii atât de tare".

Dă de un om culcat la răcoare şi-i zice: „Bun lucru! bun lucru!" Eară dacă omul se scoală, il roagă să nu să lase de lucru, că are copii.

Aşa incepe şi o duce mai departe tot aşa. A ajuns treaba intr'atâta, incât oamenii cale de-o poştă se feresc din calea popii. A ajuns ca şi ciuma. Dar mai réu decât toate este una: după atâta tăndălitură oamenii i-au pus numele „*Popa Tanda*". Apoi Popa Tanda a remas.

Vorbind drept, sătenilor numai intr'un chip nu le plăcea felul popii. Fiecare ridea bucuros cu popa, de alţii; nici unuia nu-i prea plăcea ănsĕ când alţii rideau de dânsul. Aşa e firea omului: fiecare pune bucuros şeaua pe eapa vecinului. Şi de asta plăcea părintele Trandafir poporenilor sei: cu atâta ănsĕ popa nu se mulţămea. Nici n'a trecut anul până ce toţi oamenii din sat erau batjocoriţi: n'a mai remas de cine să-şi bată joc, căci de la o vreme şi cei batjocoriţi incepeau să ridă. Aici apoi s'a sfirşit. A remas numai una: ca satul să-şi bată joc de popa.

Doi ani de zile au trecut fără ca părintele Trandafir să fi mişcat satul inainte măcar numai atâta cât-e de la vorbă până la supĕrare. Oamenii ajunseserĕ atâta de sfătoşi şi atâta de batjocoritori, incât zioa intreagă stau grămĕzi, câte odată la sfat, câte-odată la batjocură. Era lucru minunat: oamenii cunoşteau binele, rideau de rĕu, dar nu se urneau din loc.

Ei! spune om cu suflet: să nu să supere părintele Trandafir? Ba să se mânie, greu să se mânie!

Şi el s'a mâniat. A inceput să ocărească oamenii. Cum a purces la sfaturi, la batjocuri, aşa acuma la ocări. Unde prindea omul, acolo il ocărea.

Dar acuma n'a dus-o departe. La inceput oamenii să lăsau ocăriţi. Mai târziu mai respundeau şi ei câte ceva, aşa, pe sub căciulă. In sfirşit ănsĕ, vezĕnd că merge prea pe gros, incepurĕ şi ei să ocărască popa.

De-aici inainte trebile se'ncâlcirĕ. Mergea când cruciş, când curmeziş. Oamenii incepurĕ să spună popii vorba, că nu se vor lasa de ris şi ocarĕ, ci vor merge la Episcopie şi-l vor scoate din sat.

Numai asta ĕi trebuia popii. Au nimerit-o poporenii! Să-l scoată din Săraceni: acuma incepù popa cu adevĕrata ocară.

Aşa a mers: poporenii s'au pus in car. La protopop şi deacolo la Episcopie.

. . .

Este in cartea invĕţăturiler despre viaţa lumească o scurtă invĕţătură: binevoitorii de multe ori ne sunt spre stricare şi rĕuvoito-

*) povidlă.

rii spre folos. Părintele Trandafir astă dată n'a avut noroc să tragă folos din rĕuvoitorii sei. Episcopul era un suflet bun, vrednic ca să fie pus in toate pomelnicele de pe faţa pămĕntului. I s'a făcut milă de bietul popă şi i-a dat dreptate ocărind pe poporeni.

Adecă tot in Sărăceni a remas Popa Tanda.

In deobşte nenorocirile se grămădesc asupra omului. Una naşte pe cealaltă; sau că ele sunt surori de cruce. Destul, că le aflăm totdeauna ca umbra şi lumina una lăngă alta.

Părintele Trandafir avea acuma trei copii. Când sosì acasă de la Episcopie, găsì pe preoteasa in pat. Era a patra bucurie la casă.

O soţie bolnavă, trei copii mici, al patrulea de lapte, o casă numai hirb: prin păreţi se furişa neaoa, cuptorul afuma şi acoperişul era tovarĕş cu vĕnturile; ear hămbarele goale, punga deşartă şi sufletul necăjit.

Părintele Trandafir nu era omul, care să fi putut afla calea, pe care să easă din această incurcală. De ar fi fost alţii in starea lui, el le putea da ajutor: pe sine insuşi ănsĕ nu se putea măngăia. El stete multă vreme gănditor la opaeţul ce arunca lumină somnoroasă; imprejurul lui dormeau toţi. Şi bolnava dormea. Apoi nimic nu indeamnă mai mult spre intristare, decăt tocmai privighiarea intre cei ce dorm. Ear aceşti dormitori erau iubiţii lui, iubiţi de-a căror fericire el avea să respundă, iubiţi prin care el vieţuea şi a căror iubire da preţ vieţii sale. Gănd se inşira cu gănd in capul seu. Sufletul ĕi trecea in trecut şi in viitor, şi viitorul in starea in care se afla, nu putea să şi-l infăţişeze decăt cu cele mai triste colori. Copii lui! soţia lui! ce va fi de dĕnşii? Deodată se simţì plăngĕnd, incet şi senin, cum in vreme de vară cade ploaia, dătătoare de rod. Nu afla un singur gănd măntuitor, un singur chip de scăpare; in lume nu afla nimic de unde ar fi putut prinde speranţă.

A doua zi dimineaţă era Duminică, părintele se duse la biserica cea inchinată spre pămĕnt, ca să citească utrenia.

Ca in deobşte oamenii, părintele Trandafir nici când nu şi-a dat samă despre cele ce făcea. Era preot şi era bucuros. Ĕi plăcea să cănte, să citească evangelia, să inveţe creştinii, să măngăe şi să dea ajutor sufletesc celor rătăciţi. Mai departe nu găndea. De s'ar fi intrebat cănd-va, dacă cuprinde el şi inalta sfinţenie, tainicul inţeles al chemării sale, ar fi ris poate in tăcere de toate acele, pe care omul numai in momentele grele le pricepe. Este in firea omului, că după ce mintea pricepe un şir de lucruri mai ascunse, ea pune aceeaşi mĕsură pe lumea intreagă şi nu mai crede ceea ce nu poate inţelege. Nu totdeauna ănsĕ omul găndeşte. Sunt intămplări in faţa cărora mintea stă locului: in primejdie, când sufletul nu mai află ajutor, in bucurie, când el nu află isvorul, din care ĕi curge norocul, şi in inşirarea găndirilor sale, când el nu le mai află legătură. Atunci, cănd omul in ori ce chip au ajuns la locul unde putinţa să se atingă cu neputinţele sale, inceată a mai găndì, găndind in locul seu firea omenească.

Părintele Trandafir intră in biserică. De căte ori a intrat el intr'astă biserică! Dar totdeauna precum intră făurarul in făurărie. Acuma ănsĕ il prinse o frică neinţeleasă, mer-

se căţi-va paşi inainte, se oprì işi ascunse faţa in amundoue mănele şi incepù să plăngă greu şi cu suspin viforos. De ce plăngea el? Inaintea cui plăngea el? Din gura lui numai trei cuvinte au eşit. „Puternice Doamne! ajută mĕ!“... Şi oare credea el, că acest gănd cuprins cu atăta infocare in desperarea sa, ĕi va putea da ajutor? El nu credea nimic, nu găndea nimic: el era purtat.

II.

Sfánta scriptură invaţă, ca intocmai precum plugarul trăeşte din rodul muncei sale, şi păstorul sufletesc, care slujeşte altarului, din slujba sa de pe altar să trăească. Şi părintele Trandafir şi intr'asta era credincios către sfănta invĕţătură: el totdeauna a lucrat numai pentru povăţuirea sufletească a poporenilor sĕi, aşteptănd ca aceştia, in resplată, să se ingrijească de traiul lui zilnic. Nu ănsĕ totdeauna lumea este intocmită după cum este scris şi este poroncă: aşa era numai popa, eară nu şi poporenii. Din slujba sa, părintele trăgea foarte puţin folos, atăta căt nu era destul: adecă patru bucăţi de pămĕnt la ţarină, birul de la poporeni şi folosul de la cei născuţi şi cei morţi. Toate la un loc: nimica; fiindcă pe pămĕnt nu resare aproape nimic, birul nu este decăt de nume, cei născuţi se botează de milă, şi celor morţi li să face pomană de către popa.

In apropierea bisericii se afla o casă pustie: numai după nume casă. Stăpănul casei ar fi ţinut vitele intr'ĕnsa, dar n'avea vite. Lăngă casă era şi loc de grădină; grădină ănsĕ nu era, fiindcă zis a fost, cumcă garduri in Sărăceni nu sunt. Părintele Trandafir cumpĕrase casa cu loc cu tot şi locuea intr'ĕnsa. De cănd casa era a popei, prea multe indreptări nu i se făcuse, şi acuma era tot hirb, păreţii ciur şi acoperişul mreje. Părintele numai de ale altora case purta grijă.

Masa popii nu era mai bună decăt casa. Vorba cu lumea gheboşilor: omul se indreaptă după oameni, chiar şi cănd ar voì să 'ndrepte oamenii după sine; popa trăea in felul satului. Noroc avea numai de zestrea preotesei; dar de unde numai să ia, multă vreme nu se ia; şi asta se apropia de postul cel mare.

„Nu merge!—grăì părintele Trandafir.— Aşa nu merge!“ şi incepù a se face şi el om ca lumea; a se ingriji inainte de toate de binele casei sale.

Numai decăt in primavară luâ un ţigan, il puse să frămĕnte imală şi-şi lipì casa. In căteva zile toţi patru păreţi erau lipiţi şi muruiţi. Acuma părintele şedea mai bucuros afară decăt in casă, fiindcă din casă nu se vedea atăt de bine murueala casei; şi era frumos lucru o casă muruită in Sărăceni, mai ales cănd omul işi putea zice: „Asta e a mea!“ Era ănsĕ un lucru, care de fel nu se potrivea. De căte-ori ochii părintelui scăpătau peste păreţi şi acoperiş, el intra in casă; ĕi părea c'a vĕzut acuma destul. Nu privea bucuros la acoperişul stricat şi totuşi de căte ori voea să vadă păreţii, vedea tot acoperişul. Afurisitul de acoperiş! Nu mai era chip ca să-l lase precum era.

Colo jos in vale, pe unde sunt bălţile cele multe, nu cresc numai sălci şi răchite, pe ici pe colea este şi şovar, pipirig, papură, ba chiar

şi căte un fir de trestie.—„Aşa voiu să fac!“ găndì popa. Luâ un om, il puse la şovar, la pipirig, la papură şi trestie. Sâmbătă era plin in prejurul casei,—tot snopi legaţi cu nuele de răchite: eară in cealaltă Sămbătă acoperişul era cărpit şi tivit pe vîrf cu snopi de trestie, peste care erau intinse două prăjini legate cu furci. Acuma lucrul era chiar bun— şi nu scump. Oamenii treceau pe lăngă casa popii, clătinau din cap, zicea căte-o dată: „Popa e omul dracului!“ eară popa petrecea bucuros pe-afară.

Dar nici astă bucurie n'a ţinut multă vreme. Tot se mai afla un lucru, care nu se potrivea. Popa se simţea prea in cămp. Ca şi a lui casă nu mai era nici una in sat: s'ar fi potrivit, ca ea să fie cumva despărţită de cătră sat. Părintele se cam sfia a zice: „la mine a casă“ fiindcă vedea, că „la el“ este „in sat“. Un gard trebuea ăncă şi o portiţă, pe care să intre oamenii, cănd vin la popa, să fie gard numai de nume, să fie portiţa numai pirlaz, dar să se ştie, că inainte de a intra in casa popii, trebue să intri in curtea popii.

Popa earăşi luâ un om, il trimise să taie spini şi pari, bătù parii in pămĕnt, puse spinii pintre pari şi gardul fu gata. Inaintea casei, inspre biserică, loc de vr'o 400 de stănjeni, locul fu ingrădit; eară portiţa se făcù din patru pari inţepeniţi cu alţi doi, care erau puşi cruciş.

Mai ales preoteasa să bucurâ foarte, cănd să vĕzù aşa ingrădită; mai ales se bucura popa, cănd vedea, că se bucură preuteasa. Nu era zi, in care popa ori preuteasa să nu zică copiilor de vr'o zece ori: „Auziţi? să nu eşiţi afară din curte! jucaţi-vĕ frumos aici *a casă*!“

Cănd omul a făcut inceputul, el nu mai ajunge la capĕt. O dorinţă naşte pe cealaltă. Acuma preutesei i-a intrat un lucru in cap.

„Ştii tu ce, popă?—zise ea intr'o dimineaţă.—Eu aş găndì, că ar fi bine să fac căteva straturi colo dealungul gardului.

„Straturi?“

„Da! să seamăn ceapă, morcovi, fasole, barabule şi curechiu!“ Părintele remase uimit. Ĕi părea că asta ar fi peste putinţă. Straturi in Sărăceni!... Dar căteva zile capul ĕi era plin de straturi, de barabule, curechiu şi fasole; eară peste căteva zile locul era săpat, straturile făcute. Nu era ziuă, in care atăt popa, căt şi preuteasa să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, pentru ca să vadă, dacă nu erau resărite semiuţele. Mare a fost bucuria intr'o zi. Popa s'a sculat mai dimineaţă. „Muiere, scoală!“—„Ce-i?—“ „Au resărit!“ Toată ziua ceea, popa şi preuteasa, cu copii cu tot, au petrecut vremea şezĕnd pup intre straturi. Care vedea mai multe seminţe incolţite, acela era mai norocos.

Eară sătenii treceau pe lăngă casa popii, priveau pintre spini la straturile popii şi-şi ziceau şi astă dată: „Popa e omul dracului!“

„Auzi tu preuteasă—grăì acuma popa.— Oare n'ar fi bine să semĕnăm păpuşoi pe lăngă gard şi imprejurul straturilor?“

„Ba bine, zeu aşa! Mie-mi place păpuşoiul verde!“

„Şi mie, mai ales copt pe jaratic!“

Lucru nou! Popa se 'ncunjurâ cu păpuşoiu. Ĕi ridea inima, cănd găndea, căt se va face de frumoasă treaba, cănd jur imprejur păpoşoiul va creşte şi va acoperì spinii din gard, care

incepeau a nu-i plăcea părintelui. Dar tot vorba cea veche: un necaz naşte pe celalalt. In dosul casei era ăncă o bucată de loc, de vr'o cinci ori atăt de mare ca acea ingrădită. Asta nu mai eşea din mintea popii. Pentruce să stea ea goală? Oare n'ar putea el pune păpuşoi şi in dosul casei?

La ţarinele de pe faţă oamenii arau şi semĕnau, in sat ănsĕ neatins era pămĕntul, pentrucă aici era sat.

Marcul Florii Cucului, vecinul popii avea un plug, cam stricat.., dar plug; eară Mitru Cătănaş, vecinul lui Marcu, avea doi boi slabi şi un cal spetit. Popa, Marcu, Mitru, boii şi calul, impreună, muncirĕ o zi de dimineaţă până sara: locul fù arat şi semĕnat cu păpuşoi.

Popa de aici inainte sta mai bucuros in dosul casei. Era lucru minunat şi frumos— aşa brazde! şi pintre brazde pe ici pe colea căte un fir de păpuşoiu abia incolţit.—Cu toate aceste, popa se scărpena căteodată, ba foarte adeseori după ureche. Părea că tot ĕi mai apasă ceva pe inimă. Era lucru greu, de care nu cuteza a se prinde: pămĕnturile din ţarină. Până acuma le-a fost dat in parte; acuma nu ştia ce să facă cu ele. I-ar fi plăcut, ca să le lucreze insuşi. Să-şi vadă el semĕnăturile lui, să meargă la ele cu preuteasa, apoi la toamnă... Era lucru foarte amăgitor!

S'a făcut multă vorbă cu preuteasa asupra acestui lucru. Trebueau cai, trăsură, plug, slugă, grajdiu—o mulţime de lucruri trebueau. Eară popa nu se prea pricepea la plugărie... Şi totuşi straturile erau verzi, păpuşoiul incolţea.—Popa işi intărì găndul, luâ remăşiţa din zestrea preutesei, ce sta ăncă incuiată in ladă, şi se apucâ de muncă.

Plugul Marcului era bun de inceput. Un cal cumpĕrâ popa de la Mitru. Alt cal se afla la un om din Valea-Răpiţii. Stan Şchiopul avea un car cu trei roate. Popa il cumpĕrâ, fiindcă a fost căştigat o roată de la Mitru, ca adaos cătră calul spetit.

Cozonac Clopotarul se prinse să fie şi slugă la popa, fiind casa lui numai de-o săritură de aici. Popa bătù apoi patru stilpi la capĕtul casei, doi mai inalţi, doi mai scurţi, alcătuì trei păreţi de nuele, făcù acoperiş de şovar şi grajdiul fu gata.

In vremea asta părintele Trandafir a imbĕtrănit cu zece ani; dar intinerea, cănd incărca preuteasa şi copii in trăsură, da biciu la cai şi mergea ca să-şi vadă holdele.

Sătenii il vedeau, clătinau din cap şi eară şi ziceau: „Popa e omul dracului!“

Preuteasa avea ănsĕ nacazurile ei muiereşti. Ea avea o icoană frumoasă, pe care a fost capatat-o in cinste de la feciorul popii din Vezura. Şi acuma icoana zăcea pusă in fundul lăzii invĕlită in hărtie. Ar fi dorit mult s'o pună intre fereşti, să pună flori şi busuioc imprejurul ei şi s'o vadă mai adeseori, fiindcă icoana era chipul Sfintei Mariei Maicei Precistei şi pe fiica preutesei o chema Maria. Păretele era ănsĕ murdar şi icoana n'avea privaz. Era şi un alt lucru, ce supara pe preuteasă: o fereastă era astupată cu beşică de porc, eară celelalte douĕ erau trei ochi sparţi şi cărpiţi cu hărtie. Era cam intuneric in casă.

Paştile se apropiau. Nu mai erau decăt cinci zile până 'n sĕptĕmăna cea mare. Dacă popa voea să petreacă Paştile cu preuteasa impreună, nu-i remănea decăt să căştige trei lucruri de căpitenie: var pentru păreţi, fereşti

pentru casă şi priveaz pentru icoana sfintei Mariei Maicii Precistei,—tot lucruri care numai in oraş să pot căpěta.—La tirg dară!

Avea popa cai, avea şi trăsură. Il cam supěrau ănsě lesele, din care n'au fost remas decăt spinarea cu coastele. Il prindea apoi ruşinea ca, popă ce era, să meargă fără de lese la tirg. In imprumut nu putea lua, fiindcă era in Sărăceni, unde nici popa n'avea lese precum se cade.

Nevoea este cel mai bun invěţător. Părinrintele trimise pe Cozonac in vale după nuele, bătù doi pari in pămĕnt, intre pari tot in indepartare de-o palmă, bătù băticaşe mai subţirele şi apoi popă, preuteasă, copii şi Cozonac se puserě la impletit. Multă vreme nu trecù până lesele furě gata. De minune nu era lucrul: erau ănsě cele mai bune lese in Sărăceni, bune, incăt Cozoncac nu se putù rabda să nu-şi zică: „Popa e omul dracului!"

La tirg şi de la tirg părintele se fălì cu lesele sale; afla că alţii au mai rele, ba chiar cumpěră mai rele lese decăt acelea, pe care le făcuse el.

„Ce faci popă?"

„Lese".

„Dacă doar ai".

„Fac pentru cei ce n'au".

După Paşti, Cozonac incepù să curăţe belţile de nuele, eară popa să impletească la lese. Cu căt mergea lucrul mai nainte, cu atăta mai bine mergea; cea din urmă leasă era totdeauna cea mai bună.

Marcu Florii Cucului era om sfătos. Ĕi plăcea să stee de vorbă cu popa. Cozonac curăţă nuele, popa impleteşte, eară Marcu zace intins pe foale cu capul pe pumni şi priveşte in dragă voie.

„Nueaoa asta e cam lungă—zice părintele mĕsurănd nueaoa cu privirea.—Măi Marcule! —ia dă-mi toporul cela „ca s'o fac mai scurtă!"

Toporul era la picioarele Marcului. Marcu ridică partea dinainte a trupului, se razemă pe cot, intinde piciorul şi moşcoteşte, voind să tragă toporul cu piciorul.

„Tare ţi-e grabă!—ĕi grăeşte popa—şi i trage una cu nueaoa. Marcu sare şi se incredinţează, cumcă el este cu mult mai sprinten decăt credea. In urmă, astă incredinţare i-a fost de folos Inainte de Rusalii părintele a gătit un car de lese, cu care avea să meargă la tirg, şi Marcu ştia foarte bine, cumcă dacă popa vinde lesele şi el va să aibă serbători bune. A fost ajutat popei căteva sěptĕmăni, şi lucrul totdeauna aduce folos celuia ce-l face.

Inainte de Rusalii incepurě ănsě nişte ploi, care părea, că nu vor să mai inceteze.

„Nu ştiu zeu! eu ce voiu face—zise popa—Pare că m'oiu lasa cu tirgul până după Rusalii. Mi-e groază să plec pe ploaea asta. Dacă n'a sta ploaea până Joi, apoi eu unul nu mě duc!"

Marcu se scărpenâ după urechi, dar nu zise nimic. Vedea şi el, cumcă popa nu se cade să fie ploat.—Il supěra ănsě lucrul şi-l făcea să găndească.

„Oare—grăì el intr'un tărziu, incetănd a impletì—oare n'am putea noi impletì o rogojină? Şovar, rogoz şi pipirig este in vale!"

„Măi, poate că ai dreptate—ĕi respunse popa.—Şi aceea tot cam aşa trebue să fie, ca şi asta, ce facem noi".

Ajutănd popii, Marcu a inceput să facă mai bune lese decăt popa. Rogojina a eşit in

cinstea Marcului; eară popa n'a venit ploat, ci cu punga plină, de la tirg.

Ziua sfintelor Rusalii astă dată a fost zi bună. Preuteasa avea o rochie nouă, cei trei mai mărişori aveau papucaşi din oraş, Măriuca cea micuţă avea o pălărie de pae cu două flori roşii, eară păreţii erau albi chiar şi din afară, fereştile erau intregi, casa era luminoasă şi icoana sfintei Mariei Maicii Precistei se vedea bine precum era pusă sus, intre fereşti şi impodobită cu florile crescute pe marginea straturilor. Făină albă, carne, unt, ba chiar şi zahar a adus popa de la oraş. Părintele iubea pe preuteasa; ei ănsĕ nici cănd nu se sărutau din senin. Intr'astă dimineaţă cel de'ntĕi lucru, pe care l'au făcut, a fost, că s'au sărutat. Preuteasa a inceput să plăngă—nu ştiu de ce; eară părintele Trandafir era să plăngă; cănd a intrat in biserică, a vĕzut ănsĕ oamenii pe la icoane, şi a intrat in altar cu lacrimi in ochi. Zic oamenii, că el nici cănd n'a căntat mai frumos decăt intr'astă zi. A remas vorba: „Căntă ca popa la Rusalii!“

Poporenii mergeau la popa, intrau pe portiţă; inainte de a trece pragul, se curăţeau pe picioare, işi puneau pălăria 'n băţ, răzĕmau băţul de părete, işi netezeau musteţile şi pĕrul, apoi intrau ca la popa. Eară cănd eşeau din casă, priveau odată imprejur, clătinau din cap şi nu mai ziceau nimic.

Vremile vin; vremile se duc: lumea merge inainte, eară omul cănd cu lumea, cănd improtiva ei.

III.

Drumul de ţară vine din oraş, trece pe lăngă Valea-Sacă şi merg mai departe pe Valea-Răpiţii. Unde se intălnesc drumurile, la impreunarea celor două văi, pe Răpiţa este o moară, lăngă Răpiţa este o rugă, *) lăngă rugă este o făntănă, ear lăngă făntănă sunt opt paltini frumoşi. Locul acesta se zice: La rugă la Sărăceni!“ De aici pănă la Sărăceni nu este decăt cale de-un ceas. Cu toate aceste, de căte ori vine din oraş, Sărăceneanul se opreşte aici, adapă caii şi mai stă puţină vreme, aşteptănd ca să vină vr'un drumeţ, care să-l intrebe: „Ce sat e acela, unde se vede biserica cea frumoasă cu păreţi albi şi cu turn clipitor?“—Fiind intrebat astfel, el işi netezeşte musteţele şi respunde privind fălos spre acel loc: „Acolo sus pe „Gropniţa?“ acela e satul nostru, Sărăcenii, dar clopotele să le auzi; ce clopote sunt in turnul acela!... s'aud cale de trei ceasuri!“

Unde se despart drumurile, este un stilp cu două braţe: pe un braţ stă scris: „Spre Valea-Răpiţii“, pe celalalt „Spre Valea-Sacă“. Drum ca acela, ce trece prin Valea-Sacă inspre Sărăceni, jur imprejur nu este. Neted ca masa şi virtos ca simburile de cireşă. Se vede că Sărăcenenii l'au făcut de dragul lor. In dreapta şi in stinga, tot zece, cincisprezece paşi unul de la altul, sunt nişte nuci tufoşi, la care omul priveşte cu drag. Albia pĕrăului remăne in dreapta; drumul trece pe coaste, mai pe sus, ca să nu l atingă năpădirea apei. Sărăcenenii au trebuit să sfarme stinci

*) cruce.

in calea lor; dar au făcut-o bucuroşi, fiindcă din stinci şi-au făcut drumul.

Pe aicea Sărăceneanul se simte a casă, pentru aceea mănă numai in paşi. De altmintrelea nici nu i se ureşte. Aproape la tot pasul intălneşte căte un cunoscut, cu care mai schimbă vorba, „de unde şi pănă unde". Ista duce un car de var; celalalt un car de poame; mai apoi vine unul cu impletituri, altul cu un car de roate, doage, ori alt lemn lucrat. Eară pe marginea drumului, din cănd, in cănd dă de petrarii, ce ciocănesc din zori de zi pănă la apusul soarelui. Astă cale nu e pustie!

Unde se coteşte valea şi drumul sunt vărăriile. Aici apoi e tirg intreg. Unii incarcă var, alţii descarcă peatră şi lemne; petrarii fac tocot; vărarii aruncă lemne 'n foc; stăpănii fac larmă unul pentru cinci.

De la acest loc şi satul se vede mai bine. Grădinele sunt ănsĕ prea indesate cu pomi; numai pintre crengi ori peste pomi vedem pe ici pe colea căte-o bucată din păreţii şi acoperemintele caselor. Casa popei este tocmai sus lăngă biserică: nici din asta nu vedem ănsĕ decăt cinci fereşti şi un acoperemĕnt roş cu donĕ hornuri. In faţă cu biserica este şcoala. Casa din care nu vedem decăt o bucată de părete cu douĕ fereşti mari şi acoperemĕntul, este a lui Marcu Florii Cucului. —Eară zidirea cea mare, care se vede mai in vale, este primăria.—Dacă satul nu ar fi atăt de indesat, ar trebuì să ni se infăţişăze foarte frumos. Aşa ănsĕ remăne invĕlişul din care trebueşte să urmăm la cele ce nu vedem.

Toate s'au schimbat; numai părintele Trandafir a remas precum a fost: verde, vesel şi harnic. Dacă pĕrul cărunt şi barba căruntă nu ar vestì vremea lui, am crede, că copilaşii, cu care se joacă inspre sară la laiţa cea din naintea casei sunt copilaşii sei. Unul dintre copilaşi, pe care l'a ridicat ca să-l sărute, ĕi fură pălăria din cap şi fuge cu ea năstruşnic. Măriuca deschide fereasta şi strigă: „Trandafirică a mamei, nu lăsa pe moş-tătuca cu capul gol!" Apoi fuge de la fereastă pentruca să prindă pe Ileana, care a furat ceapţa bunicăi, s'a impodobit cu ea, şi vine să se fălească la moş-tătuca.—Moş-tătuca ride din toată inima; ĕi place gluma. Tocmai vine de la ruga de sară şi părintele Coste şi prinde atăt pe Ileana căt şi pe Măriuca, le sărută şi apoi se pune pe laiţă lăngă socrul seu. Marcu, vecinul, vechiul prieten, socrul Măriucăi, om din casă, vede alaiul şi vine şi el să stea de vorbă. „Bĕtrănule! na-ţi căciula; nu sta cu capul gol!" grăeşte bunica intinzĕnd căciula pe fereastă.

Un om din sat trece, pofteşte „bună odihnă" şi-şi zice: Ţine-l Doamne la mulţi ani, că este omul lui Dumnezeu!"

I. Slavici.

Despre Arta Nationala.

(Sfirşit.)

III.

Lucrările in arta sculpturii sunt cu totul rare la noi, mărginindu-se numai in căteva săpături in lemn, făcute de călugări sau meseriaşi, precum iconiţe, cruci săpate, catapetesme sau uşi de biserici şi aceste in chip imperfect cu totul, fiind lipsa complectă de desemn. Căt despre statuarie ea nu esistă de loc.

In ori ce parte a ţării am căuta, din ori ce timp, nu găsim nici o remăşiţă, pe cât ştim, de urme de statuă făcută de noi. Această artă atât de măreaţă care din formele şi fiinţele firei, alcătuesc un şir de forme şi fiinţi mult mai bine cumpănite şi mai armonioase ca proporţii, ridică alături cu lumea reală o alta cu totul ideală; căci pe când formele naturei, peritoare se preschimbă pe tot minutul, turnate in bronz sau cioplite din marmură ele remân vecinic, ridicându-se mai presus de fiinţa zilnică şi infăţoşând omului prin frumuseţa şi armonia proporţiilor, tipul sau esemplarul, ear prin trăinicia lor, nemurirea.

Cetind cineva istoria noastră şi vezĕnd figurile cele mari ce ne arată, in zadar ar căuta dovada materială a fiinţei acelor fapte sau figuri. Oamenii de rĕnd vieţuesc şi mor la olaltă, ei aparţin timpului in care au trăit; fiinţa oamenilor celor mari se ridică pe deasupra timpului şi cercului contimpuranilor lor, şi toate generaţiunile neamului lor şi chiar şi deosebitele popoare le dispută fiinţa, şi nemai putĕndu-i avea in realitate, ei ĕi inviază sub forma morměntului, spre a remânè vecinic vezuţi in mijlocul oamenilor peritori. Oamenii mari intrupând in ei inşii genul omenesc, veacurile dispar inaintea figurei lor şi fiinţa lor ne pare intr'un present perpetuu, precum este a lui Dumnezeu. Aceasta este insemnătatea morměntului şi nici unul la noi nu esistă ca să arete simţirea şi dorinţa noastră de a vedea vecinic inainte figurile măreţe ce cronicile prăfuite se silesc a ne arăta. In timpul de faţă, a trebuit să vină un intreprinzĕtor străin care printre construcţiunile de hale să toarne şi statua unuia din Domnii noştri; pe când cu câtva timp in urmă, pentru acelaş domn representaţiuni teatrale, comitete cu preşedinţi, vice-preşedinţi şi secretari, entusiasm nesfirşit prin jurnale şi liste de subscripţiuni prin cafenele, n'a fost decât a ne arata şi mai mult puţina simţire ce avem pentru acela căruia pretindeam a-i ridica statue.

Această adâncă lipsă de simţire pentru puţinele figuri istorice ce avem, a inceput acum a se inlocuì cu un fel de simţire factice, care se deşteaptă cu resăritul soarelui şi dispare cu apusul sĕu; astfel că are să ajungă ca ori ce muritor pe pămĕntul acesta, avĕnd şi ceva prieteni mai mulţi, poate să spere ca in cele trei zile după moarte-i să easă un articul in vre-un jurnal, insoţit cu liste de subscripţiuni pentru ridicare de statue. Aceasta poate numai pentru că esistă pe frontispiciul Panteonului din Paris, inscripţiunea: „aux grands hommes la patrie reconnaisante".

Isgonirea statuariei din biserica resăriteană a putut fi, o causă de impedecare la propagarea şi desvoltarea acestei arte, dar nu ănsĕ până la stĕrpirea sau nefiinţa ei desevărşită cum e la noi.

Causa nefiinţii ei la noi trebue căutată aiurea.

Ca lucrări atĕrnătoare de arta sculpturei prin ornamentele şi figurile scoase in relief care le mai avem, sunt odoarele in argintării bisericeşti, ce se deosebesc prin rabdarea şi fineţa ciseluirii, precum şi prin un oare care gust in alegerea formelor uşoare şi svelte. Museul din Bucureşti posedă o colecţiune de asemenea odoare bisericeşti, unde se poate vedea cele ce am spus.

IV.

Pe când lucrările de sculptură ne lipsesc, dimpotrivă cele de pictură se văd relativ cu imbelşugare şi cu cât o biserică este mai veche, pe atât păreţii ei sunt acoperiţi de zugrăveli cu prisosinţă. Intrând in vre-una din aceste biserici, ceea ce ne loveşte vederea şi face impresiune asupra noastră este mulţimea rotocoalelor suprapuse ce se ridică până la inălţimea bolţelor in care se văd zugrăvite deosebite scene atât din evanghelie cât şi din viaţa tuturor sfinţilor. Valoarea artistică ănsă le lipseşte cu totul; in aceste zugrăveli se vede lipsa desăvirşită a cunoştinţelor trebuitoare lucrărilor de artă: in desemnul figurilor se vede cea mai adâncă necunoştinţă a formelor omeneşti, precum şi a proporţiilor, inlocuindu-se cu forme convenţionale, de asemenea şi cu coloritul lor. Această pictură este, icoana şi modelul cel mai esact a picturii byzantine din timpurile cele mai decăzute ale artei. Valoare artistică neavând, singurul interes ce are, este cel istoric urmărindu-se intr'ănsul progresul, de şi incet care-l face din o epocă in alta.

La ăntăia privire toate bisericile noastre par rău zugrăvite in acelaş grad; privind ănsă mai cu atenţiune vom observa că intr'o biserică cu cât zugrăveala este mai veche pre atât este şi mai imperfectă şi suindu-ne cu două sau trei veacuri in urma noastră, vom găsi o pictură care seamănă aproape cu jucăriile făcute de copii. Şcoala frumoaselor arte din Iaşi, posede o colecţiune de reproduceri după asemenea picturi din timpul lui Ierimia Movilă şi alţi Domni. Acest progres este firesc numai la popoarele care au o insuşire artistică, dar nu la toate; căci vedem pe unele a căror pictură este aceeaşi de la inceput şi până in sfirşit, şi numai când trece in mâna vre-unui alt popor cu insuşire artistică incepe şi progresul astfel este pictura egipteană aceeaşi de la inceput şi până la transportarea ei in Grecia, astfel este şi cea byzantină până la trecerea ei in Italia şi tot astfel stătătoare pe loc este acum pictura Chinezilor.

Acest interes istoric al zisei picturi este cu totul neluat in samă la noi. Ea este ca o carte vie a veacurilor trecute, căci in pictura unui popor se resfrânge sufletul cu aptitudinile sale, naravurile şi felul culturei sale. Pe când n'avem o istorie desevirşită ştergem şi sfărămăm cea ce ar putea sluji la alcătuirea ei. Nu ştim tipul şi portul părinţilor noştri şi pe tot minutul se şterge sau se perde prin biserici portretele Boerilor şi a Domnilor noştri din veacuri, cu tipul şi portul lor care se deosebeşte de la o epocă şi până la alta. Când urmaşii noştrii ar voi să facă o galerie unde să se inşire portretele tuturor Domnilor noştri sau să descrie costul din deosebitele timpuri, epoca noastră e vinovată de lipsa deplină in care se vor afla de materialul trebuitor unor asemene lucrări. Dacă pictura din lăuntrul bisericii Curţii de Argeş, nu este la aceeaşi inălţime artistică ca architectura, aceasta nu este destul ănsă ca să pricinuească perderea ei acum cu prilejul meremetului şi intăririi bisericii. Intr'ănsa sunt zugrăvite din vremi vechi, portretele a mai multor Domni, Domniţe şi Boeri. La asemenea intâmplare de meremet se copiază esact

mai nainte tot ce este mai insemnat şi cu interes istoric.

La noi este obiceiul de a să zugrăvì in biserică chipul acelor care au zidit-o, sau care au ajutat la intreţinerea ei, şi in biserica de Argeş este zugrăvit chipul tuturor acelora care din vremi, incepĕnd cu Neagoe-Vodă, au ajutat la păstrarea unei asemene maestrii, şi nepăstrarea chipului lor, pe lăngă că este o perdere istorică pentru cei din viitor, este şi o prihănire a amintirii celor zugrăviţi acolo.

La alte biserici prin meremeturi nepotrivite se schimbă şi se prefac portretele originale, perzĕndu-se astfel adevĕratul tip al lor.

Pe lăngă pictura bisericească mai este şi pictura de tablouri, incepĕnd la noi deodată cu venirea de pictori formaţi prin şcoalele din străinătate; de aceasta nu vom spune nimic, căci este in afară din marginile artei naţionale. Prin aceasta se inţelege acea artă care naşte deadreptul din sufletul unui popor, adecă aceea care resultă din mijlocul lui, după putinţa şi caracterul sĕu sufletesc şi care resfrăngăndu-se asupra artei, dă un caracter deosebit şi i se formează o şcoală deosebită; astfel zicem: arta italiană sau şcoala italiană de atunci, cănd perzĕndu-se tipul byzantin, incepe o artă conform geniului naţional in Italia. Zugrăveala pictorilor noştri până acum nu este decăt ca o plantă străină neimpămĕntenită ăncă, căci fiecare din ei format prin alte şcoli care sunt resultatul sufletului poporului respectiv, aminteşte in pictura sa caracterul şcoalei de unde au eşit, şi pe cănd subiectele tablourilor lor sunt naţionale, felul de a-l esprima, maniera şi esecuţiunea aparţin şcoalelor unde au invĕţat. Şcoalele frumoaselor arte de la noi, sunt simburile viitoarei picturi naţionale.

V.

Aceasta este starea artei noastre naţionale, adecă pre atăt căt să ne vĕdească că ăncă până acum artă nu avem. Să vedem dar care sunt causele impotrivitoare la desvoltarea ei la noi şi care sunt mijloacele trebuitoare in care o artă să poată inflorì. Un popor, ca să poată produce artă, trebueşte mai nainte de toate să simtă frumuseţa, ca aceastä simţire să se poată vecinic manifesta şi prin aceasta să se desvolteze, trebue ca natura ţĕrei sale să fie frumoasă. Icoanele ce mereu ĕi cad sub ochi, trebuesc să fie capabile de a face impresiuni deosebite asupra sa şi astfel, punĕnd fantasia in lucrare, incetul cu incetul i se formează simţirea frumuseţei; o natură frumoasă formează in chip firesc, educaţiunea estetică a unui popor, ĕi dă un fond estetic, şi cănd mijloacele priitoare in viaţa unui asemene popor ingădue, acest fond se accentuează, capĕtă o formă vie şi hotărită care formează atunci arta sa. Dacă Grecia şi Italia, sunt ţerile care au produs arta cea mai perfectă, causa este că ele sunt şi ţerile cu tipul şi natura cea mai frumoasă, şi dacă această producţiune a artei s'a făcut in timpuri numai hotărite, este că numai atunci au avut mijloace priitoare pentru ca ea să se poată manifesta. *Taine* in renumita sa scriere: „filosofia artei arată“ anume toate influenţele eşite din mijlocul social, atăt in Grecia căt şi in Italia care au hotărit felul şi inflorirea artei lor. Unui popor dar, ca să poată produce artă, ĕi trebuesc două condiţiuni neapĕrate şi din intălnirea acestora el va avè o artă: ăntĕi fondul estetic format prin frumu-

seţa naturei sale; locuitorul zonei toride cu câmpia de năsip, monotoană şi arzĕtoare, precum şi cel al mărilor polare cu natura de ghiaţă n'au avut artă şi nici pot avea; şi al doile: o stare socială, astfel ca simţirea lui să fie adăncă şi să se poată esprima puternic. De aceea in starea de barbarie un popor nu poate avea artă, căci ĕi lipseşte putinţa de a esprima cea ce simte precum şi in o stare de civilisaţiune prea inaintată, simţirea fiind tocită, ĕi lipseşte energia in espresiunea ei; ear ştiinţa arĕtând natura in realitatea ei, rupe vĕlul tainic şi fărmecator, capabil să mişte fantasia in noi.

Să vedem dar, dacă poporul nostru are fondul estetic capabil de a putea produce artă. Privind natura cum se infăţoşază in ţara noastră, vedem o bogăţie de icoane in tot chipul; aici cămpii netede presentându-se in linia orizontului, intreruptă ici cole de căte un copac sau crănguleţ, oferă peisagistului un studiu deplin de perspectivă aeriană, adeseaori impodobit şi prin strălucirea in depărtare a turnurilor bisericelor vre unui tirg, sub un cer luminos albastru, in care privirea se afundă fără sfirşit. In altă parte măreţia munţilor cu adăncimea viilor in care şerpuesc lucitoare pĕrăe, infăţoşează icoanele cele mai pitoreşti şi din când in când un rĕu mai mare se luptă străbătĕnd munţii adeseaori spumos, căteodată lin, reflectănd stăncile goale şi măreţe ce pleacă drept de la supra-faţa sa şi până la virful munţilor.

Scrierile deosebiţilor călĕtori străini prin ţara noastră mărturisesc de frumseţa infăţoşerei sale. In mijlocul unei asemene naturi, trăind un popor cu o gradaţiune de icoane care porneşte de la infăţoşarea pustiului deşert şi până la cea mai pitorească, plină de măreţie şi accidente şi cu o altă gradaţiune climatică in acelaş timp, pornind de la aspectul ernei celei mai posomorite, până la zioa verei celei mai vesele şi strălucitoare, este cu neputinţă ca sufletul sĕu, pus in faţa unor asemene icoane, incetul cu incetul ele să nu se intipărească intr'ĕnsul şi să nu i deştepte simţirea frumuseţei. Cănturile populare, povestele şi doinele mărturisesc de simţirea aleasă şi puternică a poporului nostru faţă cu frumuseţa. Costumul şi ţesăturile cele cu lănuri vĕdesc un simţimĕnt adănc al armoniei colorilor şi din toate productele noastre pe la exposiţiunile universale, ceea ce au atras adevĕrata luare aminte a străinilor a fost aceasta.

Fără nici o cultură ţĕranul nostru din propria sa simţire formată la şcoala naturei realisează in micele sale lucrări perfecta armonie a colorilor.

Până şi colorile naţionale ale noastre sunt roş, galbĕn şi albastru, adecă cele trei colori fundamentale, simburele armoniei colorilor.

Fondul estetic dar nu lipseşte poporului nostru; cea ce nu are ănsĕ şi nici nu au avut, este punctul acela de stare socială in care arta să se poată manifesta. Tot trecutul nostru nu este decăt un şir de veacuri de barbarie in care sădirea pădurilor erau monumentele ce se lăsau urmaşilor in amintirea vre unui fapt măreţ.

Această lipsă de cultură era intreţinută prin felul vieţei de luptă vecinică in care ne aflam, când fiinţa ţĕrei atĕrna de la o zi până in alta. Dacă un singur resboiu opreşte civilisaţia in loc şi o dă in dărăpt, ce trebue să fie ănsĕ cu un popor căruia din inceput lipsindu-i

civilisaţia, viaţa sa nu este decăt un resboiu perpetuu ce se sfirşeşte prin servitudinea materială şi morală, cu domnia fanarioţilor. Dacă astăzi servitudinea materială, nu mai este, a remas ăncă cea morală, vĕdită prin pornirea ce avem de a imita tot ce este străin. Trebue dar să căutăm a reintra in caracterul nostru naţional şi a trezì prin cultură sufletul poporului nostru din amorţirea in care zace; atunci numai va sosì şi timpul in care să putem avea artă.

P. Verussi.

INCERCĂRI ASUPRA VERSULUI ROMÂN.

O cercetare asupra versului român, trebue să iee de temeiu poesia poporană, pentru că dĕnsa numai, eşind oare-cum instinctiv din sufletul poporului, se produce totodată şi sub *formele* cele mai potrivite limbei acelui popor.

Deosebirea formelor poetice după timpuri şi popoare este tot atăt de necesară şi predomnită de legi, ca şi deosebirea limbelor in ele turnate. Nicăire nu există intămplare in fenomenele cele mari ale lumii, ci pretutindene sunt cause insemnate, sunt schimbări generale care le lămuresc, şi cercetarea acestora dă naştere ştiinţei. Unde intămplarea e stăpănă, acolo calea este inchisă ori cărui avĕnt al minţii, şi deaceea este de datoria omului a-i restringe pe căt se poate, cămpul de stăpănire.

Şi cum nu ar fi necesare formele poetice, cănd poesia nu este decăt limba cea mai intimă a omului, limba simţirii şi a inaltei cugetări. Pentru a tălcuì tocmai acele lucruri adănci, limba care imprumută de la cele din afară numai luciul şi imaginile lor, trebue să imbrace o formă armonică exterioară, care inchizĕnd silabe şi cuvinte in şiruri neschimbate, o indepărtează astfel de vorba zilnică şi o preface intr'un graiu de Dumnezei.

Această sublimizare a limbei se face prin *vers*.

Cănd un popor se cultivă, cănd literatura lui devine un product conştiut al seu, atunci se imbogăţeşte numerul formelor poetice, fie prin plăsmuiri nouĕ, fie prin introducerea unor forme străine. In această imbogăţire ănsĕ se poate perde sau tulbura uşor forma naţională poetică, şi de aceea, dacă e vorba de a cerceta formele originare, tipice de poesie a popoarelor, aceste trebue căutate in poesia poporană.

De aceea vom studia versul român in poesia poporană a noastră, şi pe urmă il vom pune in asemĕnare cu versul tot poporan a altor pupoare spre a lămurì caracterul seu.

Versul fundamental român care se intălneşte in toate ţerile locuite de Români şi in toate felurile de poesii, vesele şi triste, balade sau hore, doine, cimilituri şi căte altele, este *versul de opt silabe* care se reduce pururea la *şepte* cănd cea de pe urmă este accentată.

Colo gios pe lăngă Tisă
Merge măndra cam descinsă
Prin erbuţă pănă 'n brău.

(Măndra din munte Alecs. Poesii pop. No. XVIII.)

Acest vers se compune in forma lui cea mai obicinuită din un şir de patru părechi de silabe, din care ăntĕia e accentată, a doua slabă. S'inţelege că versul de şepte silabe are nu-

mai trei părechi şi jumĕtate; astfel pentru cele douĕ de'ntĕi din versurile citate avem forma:

— ◡, — ◡, — ◡, — ◡

ear pentru al treile vers forma

— ◡, — ◡, — ◡, — [1])

Asupra acestui vers sunt respăndite mai multe păreri greşite, şi mai ales aceea că ar fi monoton, ertăndu-se oare-cum această impre-jurare pe cuvĕntul că nu s'ar putè pretinde altă ceva de la oameni neculţi. Această părere a provenit din necunoştinţa *variantelor* regulate a acestui vers, menite tocmai a impedica monotonia, precum şi din cetirea lor in mod stropşit, pentru a le aduce sub calupul arătat a versului, care se credea unic, ba ăncă mai declarăndu-le pe deasupra şi de versuri rele. De aice mai resultă ideea că nu este nici o regulă in alcătuirea acestor versuri şi căte de aceste.

Despre regularitatea alcătuirii versului putem spune şi despre poesia noastră, ceea ce spune *Littré* despre acea romanică in genere: că „mĕsura este observată cu o rigoare deplină şi cetind atătea mii şi mii de versuri, compuse de atăţa oameni deosebiţi, te loveşte siguranţa acea a urechii, care avea atunce atăta putere, incăt ea singură impedica abaterile. [2]) Această presupusă neregularitate nu-şi are isvorul decăt in necunoştinţa tocmai a diversităţii formelor armonice ale versului nostru pentru indepărtarea monotoniei.

Eată aceste variante:

1) Ăntĕia variantă a versului de opt silabe este următoarea: in loc de cele douĕ trochee incepĕtoare este o silabă scurtă [3]) urmată de un dactil. Astfel in loc de

— ◡, — ◡

avem

◡, — ◡ ◡

Prin această schimbare, accentul de pe silaba ăntĕia e mutat pe a doua, cel de pe a treia dispare, şi din această modificare a accentelor, care sunt sufletul versului, se schimbă armonia şi se alungă monotonia.

Să luăm drept pildă versurile incepĕtoare din balada *Năluca* (Alecsandri No. II).

Frunză verde alunică
Mircea sue pe potică
Şi 'ntălneşte o fetică
Ce purta cofiţa 'n mănă
Cu *a*pă de la făntănă.

Versurile cele patru de'ntĕi sunt in forma tipică, adecă compuse din patru trochee. Al cincele infăţoşează varianta despre care am vorbit, avĕnd forma

◡, — ◡ ◡, — ◡, — ◡

Nu e de crezut ca o ureche ce insaşi nu e stricată să nu observe frumuseţa armonică a acestei schimbări; şi versul nu e stricat afară decăt de-l vom cetì tot după schema celorlalte, adecă:

Cū ăpă dĕ lā făntăna

1) Insemnăm silabe accentate cu — şi cele slabe cu ◡ semne intrebuinţate in versificaţia latină pentru silabe lungi şi scurte.

2) Histoire de la langue française I, p. 282. Cu toate aceste Boileau pe vremea lui spusese că numai *capriciul* determinase forma versului la vechii romancieri v. *Art poétique.*

3) Intrebuinţăm terminologia versificaţiei latine. Un grup de silabe de la un accent pănă la altul se numeşte *picior*; piciorul compus din o silabă accentată şi una slabă *trocheu*; acel compus din una accentată şi două slabe *dactil.* Mai pe urmă se va vedè justificarea acestei terminologii pentru versul român. Cät despre silaba singuratică vezi esemple şi in versurile antice.

Această variantă este foarte respăndită; mai inşirăm căteva esemple:

Eată lui că i-a sosit
Carte mare de pornit
La *ta*bără de eşit.
(Inelul şi Naframa. Alecs. No. VII.)

Eşti nevastă ori eşti fată
Ori *z*ină din cer picată.
(Brumărel. Alecs. No. XI.)

Unde-s tufele mai dese
Mor*mĕn*turi de giupănese
Unde's tufele mai rari
Mor*mĕn*turi de fete mari.
(Ciuma. Alecsandri No. XII.)

Haide 'n codrii Băculari
Pe *mar*ginea Prutului
(Căntec din Basarabia p. Alecs.)

Ca *Vi*nerea fu făcut
Sămbătă fu botezat
Du*mi*nică cununat
Luni la tabăr' a plecat.
(Poesii pop. din Trans. Conv. lit. III p. 303).

2) O altă formă destul de obicinuită in care se schimbă versul de opt silabe, este că după silaba scurtă incepĕtoare urmează un trocheu, un dactil şi un alt trocheu final (care in versul de şepte se preface o singură silabă accentată).

Forma este deci astfel:

◡, — ◡, — ◡ ◡, — ◡

Esemple:

Şi 'n biserică i-au dus
Şi 'n *do*uĕ *ra*cle i-au pus.
(Inelul şi Naframa citat.)

A casă că mi-am uitat
Paloşul cel rotilat
Pe-o *ma*să *ver*de-aruncat.
(ibid.)

şi in o variantă a aceleiaşi balade

Trecù toată primăvara
Tre*cù* pe *ur*mă şi vara.

3) A treia variantă modifică astfel tipul fundamental. O silabă scurtă incepĕtoare urmată de doi dactili alcătueşte versul, precum:

Cum *mi*şcă co*pi*tele
Ca *şoi*mii aripele
(Sĕrb-sărac. Alecs, No. XXVIII.)

La *gu*ra Si*re*tului
Prin *po*stul Săn-*Pe*trului.
(Vulcan Alecs. No. XXXIV.)

Acest vers mai are o sub-variantă, caracterizată tot prin faptul că este numai de şepte silabe deşi ultima nu este accentată, fapt asupra căruia v'om revenì de indată: Forma aceasta este de douĕ trochee şi un dactil.

— ◡, — ◡, — ◡ ◡

Exemplu:

*Un*de *fat* zmeo*ai*cele
Şi s'a*dun* zer*noai*cele
Şi s'a*dăp* leo*ai*cele
(Român Grue Groz. Alecs. LXV.)

Exemple de ambele feluri amestecate:

Stef*a*ne Buj*o*rule
*Un*de-ţi *sunt* av*e*rile
Ca să-ţi *sca*pi tu *z*ilele.
(Bujor. Alecs, XXXIX.)

La *mi*jlocul *dru*mului
La *pu*ţul po*rum*bului
Vĕ*zui* floarea *că*mpului
Dar *nu-i* floarea *că*mpului
Şi-i chiar ochiul *şer*pelui
Şerpe lung, etc.
(Balaurul. Alecs. No. IV.)

Această formă de vers are insemnătatea ei deosebită pentru cercetarea de faţă. Regula

versului este ca să fie de *opt* silabe când ultima nu este accentată şi de *şepte* atunci când e accentată. Aice ănsĕ vedem anomalia, că versul e de *şepte* silabe deşi ultima nu este accentată. Această anomalie se lămureşte prin natura insaşi a versului nostru. El nu este compus din silabe neatĕrnate, ci din picioare, adecă din grupe fixe şi anumite de silabe. Neexistând in poesia noastră decăt picioare de două sau trei silabe şi sfirşitul versului căzĕnd pe un dactil, trebuea neaparat să se măntue a doua parte a versului numai cu trei silabe. Patru erau cu neputinţă căci o scurtă nu putea să mai fie, din causă că ar fi format un picior de patru silabe compus din una accentată şi trei slabe, care picior nu esistă

—, ◡ ◡ ◡

o lungă, şi mai puţin, căci atunci am avea un vers de opt silabe sfirşit cu o silabă accentată, ceea ce eărăşi nu este cu putinţă in versul român.

Din acest exemplu putem vedea dacă esistă arbitrar in alcătuirea versului nostru şi nu adevĕrate legi.

4) Ultima variantă regulată a versului nostru este aceea de doi dactili şi un trocheu (sau silabă scurtă la versul de şepte silabe.)

— ◡ ◡, — ◡ ◡, — (◡)

Astfel găsim:

*Mai*ca mea *bi*nele *meu*
Ascultă tu ce-ţi spun eu
*Ţi*ne-mi ne*vas*ta fru*moa*să
Cu ce ai mai bun in casă.
(Poesii pop. din Trans. Conv. lit. III. p. 302.)

Alte esemple fie:

Ear pruncuţa suspinănd
Şi din gu*ri*ţă zi*cĕnd*
Nu-ţi e milă şi pĕcat
De la pă*rin*ţi m'ai lu*at*.
(Blăstĕmul Alecs. p.)

in care alternarea versului ordinar cu această variantă loveşte urechea foarte plăcut.

*Da*că ve*dea* şi ve*dea*
(in multe balade.)

*Doi*na cănt *doi*na şop*tesc*
Tot cu dĕnsa vieţuesc.

5) Remăne să mai amintim unele forme neregulate a versului de opt silabe, care se intălnesc uneori in poesia populară.

O formă din aceste, este astfel alcătuită

— ◡, —, — ◡ ◡, — ◡

modificare din acea de doi dactili şi un trocheu prin prefacerea dactilului ăntĕi in o silabă accentată şi un iamb. Astfel vedem in Doncilă (Alecs. No. XXIX.)

Sub cel *pĕr ma*re din sat
Zace Donciul pe un pat

şi mai jos in aceeaşi poesie

Sub un *cort ma*re păslit

*Tinerei măn*dri feciori
(Fata Cadiului. Alecs. XXXVII.)

O altă formă este următoarea:

— ◡ ◡, —, — ◡ ◡

modificată din varianta tratată sub No. 3; anume in loc de — ◡, — ◡ partea ăntĕia s'a schimbat in — ◡, ◡ — adecă din două trochee in un trocheu şi un iamb.

Esemple:

Să ne ve*dem fe*ţele
Să ne au*zim* vorbele.
(Codreanul Alecs. XXVI.)

Neregularitatea in aceste versuri provine de la introducerea iambului in versul nostru, care de obiceiu este esclus din formarea sa. Dar, această mică schimbare, care se'ntâlneşte foarte rar, nu trebue să ne pună in mirare, când tot in poesia poporană să găsesc şi versuri ca aceste:

Ear, unde zăream Grecul,
Mult imi ardea sufletul
Păn' ce-i rătezam capul.
(Codreanul cit.)

sau ca cestelalte:

Pe luciul Dunărei
La scursurile gârlei
La cotitura mărei etc.
(Badiul Alecs. XXXV.)

in care atât ritmul cât şi rima sunt cu totul neingrijite. Dar toate aceste abateri şi necorectităţi sunt foarte rari. Omer dormea uneori, şi să nu se uite că Omer este poesie poporană.

(Sfirşitul in numĕrul viitor.)

A. D. Xenopol.

REPLICA

la respunsul d-nului B. P. Hasdĕu. *)

Sutor ne supra crepidam.

(Sfirşit).

Să trecem acuma la a treia controversă.

In articulul meu am constatat mai departe, că d. Hasdĕu a comis o greşală neertată unui filolog, când a susţinut, că lat. *ventus* şi germ. *wind* sunt formate „prin nasalisare", ceea ce va să zică, că consonanta nasală *n* din aceste două cuvinte este neorganică, intercalată din cause eufonice, şi prin urmare lat. *ventus* şi germ. *wind* se reduc la o formă mai vechie *vetus* şi *wid*. Tot cu astă ocasiune l-am făcut pre d. Hasdĕu luătoriu de samă, că sufiptul participiului de la presentul activ nu este *-ta*, ci *-nt*, şi că Curtius prin cuvĕntul „amplificat" din frasa: „Lat. *ventu-s* precum şi got. *vind-s* sunt de sigur de considerat ca forme participiale amplificate", n'a avut in vedere consonanta nasală *n*, după cum a crezut d. Hasdĕu, ci vocala *u* din silabile finale ale cuvintelor *ventu-s* şi *vindu-s* (contras *vind-s*).

D. Hasdĕu, vezĕnd in urma acestei espuneri, că *n* din esemplele citate nu este de feliu un element neorganic, intercalat din cause eufonice, ci din contra o consonantă organică, un element constitutiv al sufiptului participial *-nt*, işi calcă pe conştiinţa sa ştiinţifică, şi falsifică insemnarea şi usul filologic al cuvĕntului *nasalisare* zicĕnd, că „*nasalisarea* se întrebuinţéză în filologia comparativă despre tóte cuvintele în carĭ, fiă organică séŭ neorganică, nasala ne întêmpină numaĭ în unele forme, lipsindŭ în altele". Va să zică, nasala *n* din *ventus* şi *wind* nu este eufonică, ci organică.

In contra acestei „eresiĭ linguistice" susţin, că sub cuvĕntul *nasalisare* in filologia comparativă nu se inţelege alta decât numai şi numai *intercalarea consonantei nasale n in mijlocul cuvĕntului*.

Acest adevĕr se probează mai ântĕi prin cuvintele feliuriţilor filologi, cari definesc *nasalisarea*. Aşa de esemplu o numeşte G. Curtius „inmulţirea radicalei cu o nasală,

*) Păstrăm ortografia autorului in ceea ce priveşte citatele.

pentru care Pott intrebuinţează la feliurite ocasiuni şi espresiunea *rinism*" [1]); Pott zice, că *nasalisarea* este „intercalarea unei nasale, de unde *rinismul*" sau „amplificaţiune rinistică" sau „adaus *formal* in feliuritele stadie ale desvoltaţiunii lor" (verbelor) [2]); Mich. Bréal o difineşte „intercalarea unei nasale in radicală" [3]), şi astfel toţi ceialalţi filologi. Apoi insuşi cuvĕntul *nasalisare,* fiind derivat din verbul *a nasalisa* cu terminaţiunea infinitivului vechiu *-are* (=lat. *-are*), esprimă ca toate infinitivele o acţiune sau o lucrare, de unde urmează cu necesitate, că *nasalisarea* insemnează „intercalarea uneĭ nasale", ear nu nasala insaşi. Starea pe loc nu se numeşte niciodată mişcare.

Intrebarea este numai, dacă consonanta nasală *n,* ce se intercalează, este numai eufonică sau neorganică, ori poate fi şi etimologică sau organică. Unii dintre filologi susţin şi una şi alta, alţii combat nasalisarea etimologică şi admit numai cea neorganică.

După filologii cei de ăntĕi nasalisarea, organică sau etimologică are loc in tulpinele sau temele *verbale* amplificate la present şi imperfect cu caracterele temporale *-na* şi *-nu,* după care se pierd adese ori vocalele *a* şi *u,* rĕmănĕnd astfel numai *n.* Acest *n,* care este o consonantă organică, se strămută foarte des din silaba amplificaţiunii in mijlocul temei verbale. Astfel s'a format din tema verbală *scid* prin amplificaţiune cu sufiptul *-na* tema presentului *scid-na* din gr. σχίδ-νη-μι (format din σχιδ-να-μι, med. σχίδ-να-μαι). In limba latină, părăsindu-şi *n* posiţiunea sa primitivă din silaba amplificaţiunii, şi intercalăndu-se in temă intre *i* şi *d,* s'a format din *scid-no scind-o.* Asupra acestui fenomen de nasalisare organică a atras mai ăntĕi atenţiunea filologilor Adalb. Kuhn [4]), apoi Fr. Bopp [5]), Aug. Schleicher [6]), Johannes Schmidt [7]), Mich. Bréal [8]), şi căţiva alţii.

Nasalisarea neorganică sau eufonică se intămplă mai cu samă in temele *nominale,* mai rar in cele verbale, fără de nici o causă cunoscută gramaticală. Aşa de esemplu a format Rumănul *cărunt* din *cărut* (in loc de *cănut* = lat. *canutus*), Latinul *imber* (in loc de *inber*) din *iber* (=sansc. *abhiras*), Grecul πί-μ πλημι (in loc de πι-ν-πλημι) din πι-πλημι (comp. ἐμ-πί-πλημι) ş. a. Această nasalisare este cea mai cunoscută şi mai recunoscută de filologii moderni.

Dintre filologii cei mai insemnaţi, cari combat nasalisarea organică, şi susţin, că *n* din *scindo* şi celelalte cuvinte de clasa aceasta nu este egal cu ν din σχίδ-νη-μι, ci o intercalare neorganică, ca şi *n* din rum. *cărunt,* sunt mai cu samă Curtius şi Pott. Eată părerea

[1]) „Nasalirung oder Vermehrung der Wurzel um einen Nasal, wofür Pott auch gelegentlich den Ausdruck *Rhinismus* gebraucht". *Curtius,* op. cit. pg. 53 şi 54.

[2]) „Das Einschieben eines Nasals, also der *Rhinismus*".. „rhinistische Erweiterung"... „*formales* Beiwerk auf einzelnen Stadien ihrer (der Verben) Entwickelung". *Pott,* Etymologische Forschungen etc. Edit. II, tom. II, part. I, pg. 451.

[3]) „L'insertion d'une nasale dans la racine." Grammaire comparée des langues indo-européennes par Fr. Bopp, traduite etc. par *Mich Bréal,* tom. II, pg. XXII.

[4]) *Ueber die durch nasale erweiterten verbalstämme* in. *Zeitschrift für vergl. Sprachforschung,* tom. II, pg. 392 sq.

[5]) Vergleichende Grammatik des Sanskrit etc. Edit. II, tom. III, § 493—497.

[6]) Compendium der vergl. Grammatik etc. Edit. II, pg. 342 şi 764 sq.

[7]) Zur Geschichte des indogermanischen Vocalismus, part. I, pg. 29 sq.

[8]) Grammaire comparée etc. tom. II, pg. XXI.

lui Curtius, in care se cuprinde mai mult sau mai puţin şi părerea lui Pott:

„Cu acea gunificaţiune [9]) vocalică, din ca-„re, precum am vĕzut, a resultat in mai mul-„te casuri in aparenţă o temă duplă, are „ănsĕ un alt proces cea mai mare asemĕ-„nare. Precum se reportă τέτευχα la τυχ, „πέφηνα la φαν, aşa se repoarsă şi κέκλαγγα la „κλαγ (κλάζω). Eu am pertractat de aceea „de la inceput incoace şi anume in această „privinţă spre bucuria mea in deplină con-„cordanţă cu Pott *nasalisarea* sau imulţirea „radicalei cu o nasală, pentru care Pott in-„trebuinţează la feliuritele ocasiuni şi espre-„siunea *rinism*, că un fenomen paralel cu „gunificaţiunea vocalică“ [10]).

Că gunificaţiunea constitue un fenomen eufonic din cap pĕnă in picioare, este prea cunoscut in filologia comparativă modernă. Ceialalţi filologi, cari recunosc numai nasalisarea eufonică, sunt cu deosebire Lepsius [11]), Wilhelm v. Humboldt [12]), W. Corssen [13]), şi alţii.

[9]) Bréal, op. şi loc citat, traduce cuvĕntul german *Steigerung* prin *guna*, când zice: „Pott et Curtius regardent la nasalisation de la racine comme un renforcement analoque au *gouna*“.

[10]) „Mit jener vocalischen Steigerung, aus der sich, wie wir sahen, in vielen Fällen ein scheinbar doppeltes Thema ergab, hat aber ein anderer Vorgang die grösste Aehnlichkeit. Wie τέτευχα zu τυχ, πέφηνα zu φαν, so verthält sich κέκλαγγα zu κλαγ (κλάζω). Ich habe demgemäss von jeher uud zwar in diesem Punkte zu meiner Freude in voller Uebereinstimmung mit Pott die *Nasalirung* oder Vermehrung der Wurzel um einen Nasal, wofür Pott auch gelegentich den Ausdruck *Rhinismus* gebraucht, als eine der vocalischen Steigerung parallellaufende Erscheinung behandelt“, *Curtius*, op. şi loc. citat. Desre Pott vezi op. cit. pg. 451 sq. şi 680 sq.

[11]) Die Palaeographie als Mittel der Sprachforschung, § 58; şi Standard Alphabet, pg 59. Eată ce zice Pott, op. cit. pg. 680, despre Lepsius: „*Lepsius* (Palaeographie § 58) ist auf anderem Wege als ich selbst, zu dem schon von mir Ausg. I. Th. I 54. II. 244. vgl. 310. ausgesprochenen Resultate gelangt, dass *Einschub eines Nasals gar oft der Gunirung* gleich gilt“.

[12]) Ueber die Verschiedenheit des menschl. Sprachbaues etc., pg. 254.

[13]) Kritische Nachträge zur lateinischen Formenlehre, pg. 193.

Din această espunere resultă, că la cuvintele din cestiune *ventus* şi *wind*, fiind nume şi nu verbe, nu poate fi vorba despre o nasalisare organică, după cum crede d. Hasdĕu, ci numai şi numai despre o nasalisare neorganică, care ănsĕ in aceste douĕ cuvinte lipseşte cu desevĕrşire. Dară să admitem, că d. Hasdĕu are tot cuvĕntul de a crede, că *ventus* şi *wind* sunt formate „prin nasalisare“ şi anume „prin nasalisarea organică“. Ănsĕ atunci *ventus* nu se mai reduce la tema nominală *vento,* nici *wind* (format din got. *vind-s*) la *vinda,* ci la un fel de teme verbale inchipuite *vet* şi *vid,* amplificate cu caracterul temporul *-na* sau *-nu*: *vet-na* sau *vet-nu* şi *vid-na* sau *vid-nu,* ca şi lat. *scindo* la *scid-na.*

Această filologie comparativă ar intrece pĕnă şi teoriile cele mai absurde ale filologilor din evul mediu, cari derivau toate limbele de pe faţa pămĕntului din limba evraică, dacă n'am fi ceva mai indulgenţi şi n'am lua in considerare, că d. Hasdĕu are cu totul altă părere despre *nasalisare,* de şi in nevinovăţia sa filologică crede firm şi tare, că părerea d-sale este totodată şi părerea celoralalţi filologi, şi că numai eu m'am abătut de la dĕnsa. Această părere este, că pănă la mine „*nasalisarea* se întrebuinţa în filologia comparativă despre tóte cuvintele în carĭ, fiă organică séŭ neorganică, nasala ne întêmpină numaĭ în unele forme, lipsindŭ în altele“.

Ănsĕ din cele espuse mai sus despre insemnarea şi usul cuvĕntului *nasalisare* la filogii moderni poate cunoaşte ori-cine, că *nasalisarea* d-lui Hasdĕu este o proprietate esclusivă a d-sale, care n'a vĕzut ăncă soarele in filologia comparativă modernă a celoralalţi

fiilologi. Consonanta nasală *n* poate fi de zece ori organică, ănsĕ dacă n'a părăsit posiţiunea sa primitivă şi nu s'a *intercalat* in altă silabă a cuvĕntului, nu constitue nici odată o *nasalisare*, după cum crede d. Hasdĕu.

Foarte interesant este un pasagiu din gramatica comparativă a lui Baudry, pe care d. Hasdĕu il citează cu scop, de a proba teoria d-sale despre năsalisare, pe când Baudry vorbeşte tocmai in contra lui. Eată ce zice d. Hasdĕu:

> „Baudy n'a fostŭ maĭ corectŭ de cătŭ mi-„ne, cândŭ a ḑisŭ bună-óră:
> „La tendance à la nasalisation apparaît „en latin dans quelques mots qui ne la por-„tent ni en sanscrit ni en grec: par ex: „dans *anguis* comparé au sanscrit *ahi* et au „grec ἔχις (serpent); dans *angor*, comparé „au grec ἄχος. Mais ici c'est le grec qui a „perdu la nasale, car le verbe ἄγχω et le „senscrit *anhas* (souffrance) sont conformes „au latin. Ces rapprochements prouvent que „la présence ou l'absence des *formes nasa-„lisées* doivent peu arrêter les rapproche-„ments étymologiques.[1]"

Aici Baudry arată mai ăntĕi, că *n* din lat. *anguis* este o nasalisare proprie limbei latine, fiind că lipseşte atăt in sanscritul *ahi* (nom. *ahi-s* in loc de *aghi-s*), căt şi in grecescul ἔχι-ς. Trecĕnd apoi la lat. *angor*, ĕl compareazā cu gr. ἄχος. Insă fiind că atăt lat. *angor*, căt şi sanscr. *anhas* (in loc de *anghas*), precum şi verbul gr. ἄγχω conţin nasale *n*, care lipseşte numai in gr. ἄχος, de aceea conchide filologul frances, că aceste cuvinte au fost deja nasalisate ăncă in timpul comunităţii limbelor arice, şi că prin urmare nu este latinul, care a intercalat pe *n* din *angor* (derivat din verbul *ango*), ci grecul a pierdut nasala din ἄχος (in loc de ἄγχος).

Ca să cunoaştem ăncă şi mai bine, ce vre să zică Baudry prin aceste deducţiuni, d. Hasdĕu ne face luătoriu de samă şi asupra lui Johannes Schmidt, care in opul şi locul citat de d-sa inşiră intre esemplele de nasalisare organică şi gr. ἄγχω, lat. *ango*. sanscr. *anhús*, got. *agyvus*, bulgaricul vechiu *azŭkŭ*, comparăndu-le cu gr. ἄχ-νυ-μαι. Va sĕ zică lat. *ango*, din care s'a derivat *angor*, gr. ἄγχω etc. sunt *forme nasalisate* („*formes nasalisées*") din *ag-no*, ἀχ-νω etc., ca şi lat. *scindo* din *scid-no* = gr. σχίδ-νη-μι.

Aşa dară şi Baudry ni presintă in pasagiul citat de d. Hasdĕu amĕndouĕ feliurile de nasalisare, şi anume in lat. *anguis* nasalisarea eufonică sau neorganică, eară in lat. *angor*, gr. ἄγχω, sanscr. *anhas* nasalisarea etimologică sau organică, care se diferesc de nasalisarea d-lui Hasdĕu, ca ceriul de pămĕnt. In *angor* şcl., fiind derivate din tema presentului *agh-nu* (=gr. ἀχ-νυ), nasala *n* şi-a părăsit posiţiunea sa primitivă şi s'a *intercalat* in tema verbală *agh* intre vocala *a* şi guturala aspirată *gh*, şi această *intercalare*, după cum am arĕtat mai sus, este caracterul nasalisării. Dacă un popor pierde in decursul istoriei limbei nasala intercalată dintr'un cuvĕnt oare-care, conservăndu-l in altele, atunci această pierdere şi conservare nu constată alta nimică, de căt că „la présence ou l'absence des *formes nasalisées* doivent peu arrêter les rapprochements étymologiques". O nasalisare in sensul d-lui Hasdĕu ar resulta numai atunci, când lat. *angor* şcl. s'ar reduce la radicala primitivă *angh* şi nu la *agh*.

[1]) *Grammaire comparée*, I, 157.—Cf. *Johannes Schmidt, Zur Geschichte des indogermanischen Vokalismus*, Weimar, 1871, in—8, p. 29 sq.

Dară in cuvintele *ventus* şi *wind* unde este *caracterul* nasalisării? Pentru filologia comparativă a d-lui Hasdĕu este destul numai presenţa unui *n* intr'un cuvĕnt oare-care, „lipsindŭ în altele“, ca acel cuvĕnt să fie format „prin nasalisare“. Ănsĕ in *ventus* şi *wind* nu lipseşte nasala nici intr'unul. Şi chiar dacă ar şi lipsi intr'unul, fiind presentă in celalalt, totuşi d. Hasdĕu după filologia comparativă a celoralalţi filologi, incepĕnd de la Ad. Kuhn şi până la Baudry, ar trebuì să ne probeze caracterul de *intercalare* al nasalei *n*.

Aici provoc pre d. Hasdĕu, ca să-mi găsească afară de Bucureşti un singur filolog, fie chiar şi cel mai pĕcătos dintre toţi filologii moderni, care să susţie ca d-sa, că sub cuvĕntul de *nasalisare* se poate inţelege şi un *n neintercalat*, o nasală originală *fixă*, care nu şi-a schimbat niciodată in istoria limbei posiţiunea sa primitivă, intercalându-se in altă silabă a cuvĕntului. Dacă il va găsi, *tunc erit mihi magnus Apollo.*

D. Hasdĕu se află foarte ingrijit, că „contestŭ nasuluĭ proprietatea de a fi nasŭ în orice ocasiune“.

Ănsĕ această ingrijire este cu totul de prisos. Eu contest numai nasului filologic proprietatea, de a fi tot acel nas in ori ce ocasiune; şi aceasta o fac, nu pentru că ar fi „uă descoperire“ a mea proprie, ci pentru că o pretind toţi ceilalţi filologi, care sunt demni de a purta acest nume. In privinţa nasului material ănsĕ poate face d. Hasdĕu cu dĕnsul, ce va voi, fără ca să se teamă, că i voiu contesta când-va proprietatea, de a fi nas in ori ce posiţiune.

D. Hasdĕu mai susţine in fine in cestiunea nasalisărei următoarele:

„Este curios că, sculându-se contra acesteĭ „*nasalisărĭ*, d. V. Burla citéză după obiceiŭ „pe Curtius, atribuindu'ĭ o greşélă, de care „s'arŭ speria celebrulŭ elenistŭ de la Leipzig“.

Şi oare care este acea greşală comisă de mine? D. Hasdĕu ni-o spune in pasagiul următor:

„La cuvintele: „Lat. *ventu-s*, precum şi „„got, *vind-s*, suntŭ de sigurŭ de consideratŭ „„ca forme participiale amplificate“, d. Burla „adaugă că: „Curtius a avutŭ în vedere vocala „„*u* din silabele finale ale cuvintelor *ven-* „„*tu-s* şi *vindu-s*“.

Noi am vĕzut mai sus, că Curtius admite numai nasalisarea eufonică sau neorganică şi sub această nasalisare inţelege „imulţirea radicalei cu o nasală“, care nasală după dĕnsul nu poate fi de cât numai neorganică. D. Hasdĕu insă contestă nasalisarea neorganică din lat. *ventus* şi got. *vind-s* (germ. *wind*) şi numeşte după filolologia sa proprie pre *n* organic neintercalat din aceste două cuvinte „nasalisare“.

Aşa dar putut-au Curtius avè in vedere prin cuvĕntul „amplificat“ nasalisarea d-lui Hasdĕu, de care n'a auzit in toată viaţa sa? Aceasta o poate crede numai d. Hasdĕu.

Dar să admitem pentru un moment, că Curtius este abia un incepĕtor in filologia comparativă şi că a crezut, când a scris cuvintele citate, că fiecare *n* organic neintercalat d'intr'un cuvĕnt se poate numì după plăcere „nasalisare“. Ănsĕ atunci cu toată ignoranţa sa filosofică ar fi considerat pe *ventus* şi *vind-s* de „forme participiale nesalisate“ şi nu „amplificate“. *A amplifica* insemnează a adauge un element nou intr'un cu-

vĕnt, prin care adaus cuvĕntul devine mai lung, mai „amplu“.

Eu am zis, că temele participiale din aceste două cuvinte sunt *ve-nt* şi *vi-nd*. Dacă *n* dintr'ĕnsele nu este intercalat, atunci prin ce au devenit aceste teme mai lungi, mai „ample“, dacă nu prin amplificare cu vocala *u*: *ve-nt-u-s vi-nd-u-s* (contras *vi-nd-s*)? Consonanta *-s* de la sfirşit este sufiptul casual al nominativului singular.

Deci greşala comisă in contra lui Curtius nu este a mea, ci a d-lui Hasdĕu, autoritatea cea mare in filologia comparativă din Bucureşti.

Relativ la goticul *vind-s* contras din *vindu-s* d. Hasdĕu zice:

> „Afle d. Burla că tema gotică n'are de „locŭ pe *u*, ci pe *a*: *vinda-ş*“.

La această observare respund:

Afle d. Hasdĕu, că *vindu-s*, din care s'a format *vind-s*, nu este tema ci nominativul gotic in forma sa ipotetică necontrasă. Despre aceasta se poate d-sa convinge pe deplin din sufiptul casual al nominativului singular *-s*. Tot aşa afle d. Hasdĕu, că caracterul nominal *a* din tema *vinda-*, fiind vocala cea mai tare dintre toate vocalele simple, nu se pierde imediat, ci se slăbeşte mai ăntĕi inainte de sufiptul casual *-s* in *u* sau in *i* şi apoi se sincopează. Sincoparea imediată a lui *a* poate fi admisă de d. Hasdĕu, ănsĕ nici de cum de acei filologi, care s'au ocupat anume cu studiul limbei gotice şi au descoperit legile vocalismului acestei limbe. Eată ce susţine in această privinţă renumitul germanist Leo Meyer:

> „In nominativul gotic nu s'a pierdut ime„diat vechiul *a*, ci s'a slăbit mai ăntĕi in „*i*; aceasta probează in mod foarte evident „formaţiunile in *ja* pertractate deja in a„ceastă privinţă la n-rul 314, aşa de esem„plu *harja-*, domn, care formează nominati„vul *harjis* (nu *haris*, in loc de *harjs*)“. [14])

Exemple gotice, in care *a* se preface tot aşa de bine in *u* ca şi in *i*, sunt *band*=*bundum* = *bindan*, etc. In *harjis* in (loc de *harja-s*) este posibil, că *a* s'a slăbit in *i* in loc de *u* prin influinţa asimilatoare a lui *j*.

Dar fie această prefacere ori şi care, una ănsĕ este sigur, că nominativul *vinda-s* al d-lui Hasdĕu are tot acea valoare filologică, ca şi şirul cel lung de greşele constatate până acuma.

După ce d. Hasdĕu a şovăit astfel in stinga şi in dreapta pe calea filologiei comparative, eată cum esclamă plin de bucuria invingerii:

> „Aşa dérŭ, în cea-a ce privesce pe ἄω, „advocatulŭ d-luĭ T. Maiorescu perde pro„cesulŭ“.

Glorioasă victorie! N'au sunat cumva şi clopotele in toţi Bucureştii de bucuria acestei isbănzi filologico-comparative.

In urmă conchide d-sa astfel:

> „Înainte, ca şi după articlulŭ d-séle, eŭ „amŭ pututŭ dice şi voiŭ puté repeta cu con„sciinţa împăcată:

[14]) „Im gothischen Nominativ fiel das alte *a* nicht ohne Weiteres ab, sandern wurde zunächst zu *i* geschwächt; das zeigen sehr deutlich die in dieser Beziehung schon 314. besprochenen Bildungen auf *ja*, wie zum Beispiel *harja-*, Herr, das den Nominativ *harjis* (nicht *haris*, für *harjs*) bildet“. *L. Meyer*, Die gothische Sprache. Ihre Lautgestaltung insbesondere im Verhältniss zum Altindischen, Griechischen und Lateinischen, pg. 459.

„Ἄω, ἄημι, sub forma cea maĭ vechiă ἀFω, „ἀFημι de la radicala ἀF, a sufla, corespunde san- „scrituluĭ *vâ, vâmi*, goticuluĭ *vaian*, slaviculuĭ *vĕĭati* „etc., érŭ prin nasalisare latinuluĭ *ventus* și germa- „nuluĭ *wind*".

Spaţioasă conştiinţă ştiinţifică trebue să aibă d. Hasdéu, când este in stare, de a mai „repeta" astfel de deducţiuni filologice, şi cu toate acestea de a rĕmăne cu „conscinţa împăcată".

Să trecem acuma la *anima*.

Relativ la acest cuvĕnt d. Hasdĕu a scris in articulul sĕu din „Columna luĭ Traianŭ" următoarele:

„Vorbele latine *animus* și *anima*, ca și „greculŭ ἄνεμος, derivă din radicala *an*—a „sufla, de unde decurgŭ de asemenea, diferindŭ „numaĭ prin sufixe, sanscritulŭ *anas*—suflare „și *anilas*—vêntŭ, celto-irlandesulŭ *anál*— „suflare, vechiulŭ scandinavŭ *önd*—viéţă, ve- „chiulŭ germanicŭ *ando*—mânie etc".

„Aicĭ"—zice d. Hasdĕu in ziarul „Românulŭ" „d. V. Burlă nu mĕ combate, mulţămindu-se a dice: „să lăsămŭ la uă parte geniulŭ d-luĭ Hasdĕŭ".

Pentru că nu l-am combătut in această derivaţiune, meritul nu este al d-sale, ci al lui Curtius, de la care a copiat acest pasagiu cu puţine schimbări de cuvinte.[15]) Cât despre frasa: „să lăsăm la o parte geniul d-lui Hasdĕu", apoi aceste cuvinte nu se rapoartă de fel la derivaţiunea lui *anima* din radicala *an*, ci la următoarele cuvintele prea geniale ale d-lui Hasdĕu:

„*Anima* provenind din *an* și ἄω provenind „din *vâ*, ambele cuvinte sînt intocmaĭ tot de „atât eterogene, pe cât de străine pot fi in- „tre ele bunul simţ și pretinsa „nouă di- „recţiă"".

[15]). Vezi *Curtius*, op. cit., edit. IV, pag. 390.

De oare-ce in mintea mea omenească n'am fost in stare, să pricep, că ce are de a căuta „intre *anima* provenind din *an* şi ἄω provenind din *vâ* bunul simţ şi pretinsa „nouă direcţiă"", de aceea am aflat cu cuviinţă, ca „să lăsăm la o parte geniul d-lui Hasdeŭ" şi trecĕnd mai departe să intrebăm:

„Acesta este resultatul, care ni-l dă fi- „lologia comparativă modernă in privinţa e- „timologiei cuvintelor ἄω şi *anima*"?

„Mai sus ni arată d. Hasdĕu cu opul lui „Curtius in mănă, că ἄω provine din radi- „cala ἀF (adecă *ăv*), eară aici, după ce s'a „uitat in opul lui Fick, ni spune, că „ἄω „provine din *vâ*". Această consecinţă logică „se poate esprimă prin următoarea propor- „ţiune fiiologică comparativă: *vâ* conrespun- „de lui *ăv*, precum corespunde „bunul simţ „şi pretinsa „nouă direcţiă" latinescul *anima* „şi grecescului ἄω".

„Un filolog cât de puţin versat in filolo- „gia comparativă va şti, că vocalele lungi, „fie ele gunificaţiuni sau vriddhificaţiuni, nu „sunt primitive, ci un resultat al unui pro- „ces de desvoltare, care s'a intămplat mult „mai tărziu in istoria limbei. Pentru timpul „primitiv din epoca monasilabismului lim- „bei filologia comperativă modernă recunoaşte „numai trei vocale: *a, i, u*, şi tustrele „scurte: *ă, ĭ, ŭ*[6]). Dacă d. Hasdĕu se crede „că cu *vâ*, in care vocala *a* este lungă, a „ajuns până la originea primitivă a acestei „radicale, atunci d-sa a probat prin aceasta „in mod foarte evident, că cunoştinţele sale „filologice nu ajung nici macar până la epoca „aglutinativă a limbei, şi cu atâta mai pu- „ţin până la acel moment primordial din i- „storia desvoltării spirituale a omului, când „s'au ivit pentru prima oară cele de'ntĕi „idei in creerii omeneşti şi s'au incorporat „in radicale".

[6]) Comp. *Schleicher*, Deutsche Grammatik, Ed II, pag. 133—139, ş. a.

La acestea toate d. Hasdĕu tace ca piticul, şi numai se plănge că l-aş fi „injuratŭ", când am conchis din *vâ* faţă cu *ăv*, că „conştiinţele sale filologice nu ajung nici macar pănă la epoca aglutinativă a limbei". Cu toate aceste se află nevoit, ca să-mi admită, că ἄω nu provine din radicala *vâ*" cu *a* lung şi cu metatesa lui *v* inainte de *a*, ci din *ăv* cu *a* scurt şi cu *v* după *a*, când scrie ceva mai jos:

„Dintre toţĭ ënsă nicĭ unulŭ, absolutamente „nicĭ unulŭ n'aŭ redusŭ vr'uă dată pe *an* şi „*vâ*, séŭ fiă şi *av*, la unŭ singurŭ prototipŭ *a*".

Lăsănd pe d. Hasdĕu la *vâ* cu *a* lung, care datează dintr'o epocă foarte tărzie a istoriei limbei, am urmărit mai departe istoria cuvintelor ἄω şi *anima* pănă la originea lor primitivă.

La această urmărire d. Hasdĕu opune mai ăntĕiu următoarele observări:

„Rădicându-se maĭ pe susŭ de periodulŭ „flesionarŭ alŭ limbeĭ ario-europee, d. V. Burla „ne asicură că 'n acea epocă esista uă ra-„dicală *a*, pe care „produce omulŭ la sufla-„„re séŭ respirare", de unde prin amplificare „au provenit două ramure posteriore: *a*+*n* „din „anima" şi *a*+*v* din „ἄω".

„Nu voiŭ desbate de locŭ acéstă teoriă „$A = \frac{a+n}{a+v}$, care arŭ fi în cestiune numaĭ „déră atuncĭ, décă o maĭ emitea altŭ cineva „înainte de *Critecele* d-luĭ T. Maiorescu."

„D. V. Burla citéză în articlulŭ d-séle pe „Pott, Curtius, Fick, Scheicher, Bopp, Grimm „şi Benfey".

„Arŭ maĭ fi pututŭ cita alţi două-ḑeci."

„Dintre toţi ênsĕ nicĭ unulŭ, absoluta-„mente nicĭ unulŭ n'a redusŭ vr'uă dată pe „*an* şi *vâ*, séŭ fiă şi *av*, la unŭ singurŭ pro-„totipŭ *a*".

„Din contră, Curtius, în admirabila sea „monografiă despre cronologia limbelor indo-„europee, pe care d. V. Burla n'o cunósce, „menţionéză tocmaĭ în periodulŭ ante-flesio-„narŭ, coesistândŭ separate una lângă alta, „radicalele *av* şi *an*[1])".

„Fick, atâtŭ de hasardos adesea, atâtŭ de „puţinŭ scrupulosŭ, în câtŭ Schleicher reco-„mandă de a nu'lŭ citi cine-va fără multă „pază[2]), ênsuşĭ Fick nu cutéză de a inden-„tifica pe *an* cu *av* saŭ *va*, ci le desparte cu „desevêrşire[3])".

Afle d. Hasdĕu, că „rădicându-ne maĭ pe susŭ de periodulŭ flesionarŭ alŭ limbeĭ ario-europee", dăm de periodul aglutinativ. In acest period din istoria limbei s'au format *cuvintele* prin aglutinaţiunea a două sau a mai multor radicale intr'un singur organism, ear nu *radicalele*. Acestea erau deja formate gata, când limba a intrat in epoca aglutinaţiunii. Formaţiunea radicalelor cade in periodul monosilabic al limbelor arice, şi cine vorbeşte despre formarea radicalelor, acela are inaintea sa periodul monosilabismului limbei, ear nici decum epoca aglutinativă, după cum crede d. Hasdĕu.

Eu nu l-am „asicuratŭ" pe d. Hasdĕu, ci i-am probat conform principielor filologiei comparative moderne, că radicalele secundare *a-v* şi *a-n* se reduc tot aşa la radicala primară *a*, precum se reduc radicalele secundare *bha-v* şi *bha-n* la radicala primară *bha*. D. Hasdĕu,

[1]) *Curtius*, *Zur Chronologie der indorgermanischen Sprachforschung*, Leipzig, 1873, in 8, p. 24: „Ausser diesen vocalisch auslautenden sind aber mit völliger Sicherheit auch consonantisch schliessende anzunehmen, wie ad (essen), ak (scharf sein), ag (treiben), *an* (wehen), ar (gehen, treiben), *av* (wehen)".

[2]) *Schleicher*, *Compendium*, ed. din 1871, p. 10 nota: „ist nur mit kritik zu benutzen".

[3]) *Fick*, *Verghleichendes Wörterbuch*, ed. din 1871, p. 1016, 1038.

in loc ca să intre in cestiune şi să-mi combată probele acestei reducţiuni, declară numai, că „nu va desbate de locŭ acéstă teoriă $A=\frac{a+v}{a+v}$“, fiindcă nime, „absolutamente“ nime „n'a redusŭ vr'uă dată pe *an* şi *vâ*, sau fiă şi *av*, la unŭ singurŭ prototipŭ *a*“. Ănsĕ fiindcă nime—cel puţin după părerea d-lui Hasdĕu—„n'a redusŭ vr'uă dată pe *an* şi pe *av* la *a*“, urmează oare de aici, că reducţiunea făcută de mine este greşită? Odineoară nu era ăncă nici o radicală secundară redusă de cineva la forma ei primară, şi de aici n'a resultat, că reducţiunea făcută mai tărziu a fost greşită. Sau crede d. Hasdĕu, că s'a stabilit deja numĕrul complet al radicalelor primare, incăt in privinţa reducerii radicalelor secundare la cele primare esistă deja un *non plus ultra*?

Că eu am citat in articulul meu pe Pott, Curtius, Fick, Schleicher, Bopp, Grimm şi Benfey, n'am făcut-o, după cum obiectează d. Hasdĕu, pentru ca să probez, că aceşti filologi ar fi redus cănd-va pe *an* şi *av* la *a*, ci i-am citat numai, pentruca să arĕt principiele filologice stabilite de dĕnşii, care trebuesc observate la reducerea radicalelor amplificate la cele simple. Şi aceste principie sunt, care trebue d. Hasdĕu să le combată, dacă nu-i place a admite radicala primară *a*.

D. Hasdĕu crede cu toată seriositatea, că radicala *a* n'a putut esista in limbă vre-odată din simpla causă, fiindcă „Curtius, in admirabila sea monografiă despre cronologia limbelorŭ indo-europee, pe care d. V. Burla n'o cunósce, menţionéză tocmaĭ in periodulŭ ante-flesionarŭ“—adecă ante-aglutinativ—„coesistăndŭ separate una lăngă alta, radicalele *an* şi *av*“.

Binevoească d. Hasdĕu a ceti mai cu luare aminte acea „admirabilă monografiă, pe care d. V. Burla n'o cunoasce“, şi se va convinge, că „tocmaĭ in periodulŭ ante-flesionarŭ“—adecă ante-aglutinativ—au „coesistatŭ separate una lăngă alta“ radicalele *ju-g* şi *ju-dh*, şi cu toate acestea Curtius le reduce la radicala primară *ju*.[16]) Sau crede d. Hasdĕu, că coesistenţa separată a douĕ radicale afine dintr'un period oare-care al limbei esclude esistenţa radicalei, din care s'au derivat acele douĕ radicale?

De cea mai mare importanţă in cestiunea de faţă sunt cuvintele d-lui Hasdĕu, cănd zice, că „ĕnsuşĭ Fick nu cutéză a identifica pe *an* cu *av* saŭ *va*“ [17]), şi apoi citează pe „*Fick, Vergleichendes Wörterbuch*, ed. din 1871, p. 1016“. Şi oare ce susţine Fick in acest op, ce ar combate reducţiunea radicalelor secundare *a-n* şi *a-v* la radicala primară *a*? Eată ce. La pag. 970 Fick, zice că „formele radicale terminate in *n*, care erau formate deja in limba primitivă indogermanică, sunt următoarele: *an* a respira amplificat din *a*, care s'a conservat ăncă in mod evident in *â-tman*, ἀ-τμός *O-dem* (suflare), â-s gură, *â-ya* viaţă (?)“. [18]) Ear la pag. 1016 citată de d. Hasdĕu cetim: „Pe basa pertractărilor precedente incercăm, a stabili un registru de radicale verbale ade-

---

[16]) Vezi opul citat de Hasdĕu, ed. din 1867, pg. 208 (24).

[17]) D-le Hasdĕu, „menţionéză Curtius, în admirabila sea monografiă despre cronologia limbelor indo-europee, pe care d. V. Burla n'o cunosce, în periodulŭ ante-flesionarŭ“ — adecă ante-aglutinativ — de forma *vâ* şi ăncă cu *a* lung, sau cunoaşte in epoca aglutinativă numai forma „*av* (a sufla)“? Ia uită-te ăncă odată mai bi:e in acea „admirabilă monografiă“!

[18]) „Die Wurzelformen auf *n*, welche schon in der indogarmanischen Ursprache ausgebildet waren, sind folgende: *an* athmen erweitert ans *a*, welches in *â-tmen*, ἀτ-μός *O-dem*, *â-s* Mund, *â-ya* Leben (?) noch deutlich vorliegt“.

vĕrate [19]) ale limbelor indogerm de 'mpreună cu familiile radicalelor derivate din ele. I. Numai vocală: *a* a respira, a sufla". [20])

Cum de vine d. Hasdĕu, de citează pe toţi filologii, incepĕnd dela Hugo Weber pănă la August Fick, care tocmai vorbesc in contra filologiei d-sale, nu se poate esplica altfel, decăt numai prin aceea, că d-sa, ca să poată remăne „cu consciinţa împăcată", s'a grăbit a-i cita anume in contra mea, că nu cumva să-i citez eu la rāndul meu in contra d-sale.

„Aşia dérŭ $A = \genfrac{}{}{0pt}{}{a+n}{n+v}$," nu „este uă proprietate esclusivă a d-luĭ V. Burla", după cum susţine d. Hasdĕu, ci la această „proprietate" face parte foarte insemnată şi August Fick şi anume in ceea, ce priveşte pe „A=a+n".

Dacă prin urmare Fick, reduce pe *a-n* a respira la „prototipulŭ *a*", atunci intreb pe d. Hasdĕu, ce principiu filologic mĕ impiedecă pe mine, de a reduce şi pe *a-v* a sufla tot la acel „prototipŭ", pe cănd radicalele *bha-n* şi *bha-v* nu se impiedecă de nici o lege filologică in reducţiunea lor la *bha?*

Eată respunsul, care ni-l dă d. Hasdĕu:

„În limba ario-europeă, afară de *av* séŭ „*va* şi *an*, maĭ esistă rădĕcinele *ak, ag, ad, ap, am, ar, as* etc".

„După d. V. Burla, ele arŭ trebui reduse „tóte la unŭ singurŭ *a*, adecă:

$$A = \begin{matrix} a+r \\ a+k \\ a+g \\ a+d \\ a+p \\ a+m \\ a+s \end{matrix} \text{ etc.".}$$

[19]) Sub cuvintele „radicale verbale adevĕrate" inţelege Fick „radicalele primare".

[20]) Auf Grund der vorstehenden Betrachtungen versuchen wir, ein Verzeichniss der wahren Verbalwurzeln der ig. Sprashen sammt den von ihnen derivirten Wurzelfamilien aufzustellen. I. Blosser Vocal: *a* athmen, hauchen".

Prin aceste cuvinte d. Hasdĕu ne probează in mod foarte evident, că d-sa ăncă n'a invĕţat in filologia comparativă, că la reducerea a douĕ sau a mai multor radicale terminate in consonante la o singură radicală primară terminată intr'o vocală, se cere—şi aceasta o ştiu deja pănă şi incepĕtorii in filologia comparativă—afinitatea absolută a insemnării feliuritelor radicale. *A sufla* şi *a respira* sunt douĕ noţiuni aproape indentice, pe cănd radicalele d-lui Hasdĕu, „*ak, ag, ad, ap, am, ar, as* etc." insemnează *a vede, a mĕna, a mănca, a ajunge, a strica, a merge, a arunca*. De a identifica insemnarea verbelor *a sufla* şi *a respira* cu insemnarea verbelor *a vede, a mĕna, a mănca* şcl., o poate face numai singur d. Hasdĕu. Să-i fie de bine!

Aşa dar repet ăncă odată: „Dacă d. Maiorescu in critica principiului etimologic a susţinut, că lat. „*anima* era in legătură cu ἄω= a sufla, a respira, şi insemna mai ăntĕi principiul respiraţiunii materiale, şi devinì apoi principiul vieţei intelectuale, suflet, curagiu etc.", a esprimat prin aceasta un adevĕr filologic, pe care numai ignoranţa filologică a d-lui Hasdĕu este in stare a-l numì „curiositate linguistică" şi celelalte".

Căt pentru sfatul, ce-l dă d. Hasdĕu „ministruluĭ actualŭ alŭ instrucţiuniĭ publice", ca să mĕ „trămită în străinĕtate ca se maĭ învĕţŭ carte", apoi las in apreciarea onorabilului public cetitor, de a hotărì după cele expuse mai sus, care din noi doi, eu sau d. Hasdĕu, are trebuinţă neapĕrată de a fi „trămisŭ în străinĕtate ca se maĭ înveţe" cel puţin filologie comparativă.

V. Burla.

POESII.

Jntoarcerea.

I.

Ceriu-i vesel, marea-i lină,
S'a dus vêntul cel pribag;
Impăcarea'n al meu suflet
Se intoarce ear cu drag.

Ănsĕ ziua-i pe asfinţite,
Braţul meu e obosit
Şi să'ntreb nu am pe cine,
Dacă'n noaptea care vine
Sunt furtuni aşa cumplite,
Ori e timp mai liniştit?

II.

S'au sfirşit furtuni şi vĕnturi
Ş'aş voì ear să mĕ duc
La iubitele pămĕnturi,
Dar nu ştiu ce drum s'apuc.

Cele ce le-am mers odată,
Când plecai de la pămĕnt,
De furtuni sunt nimicite
Şi nici urme nu mai sunt.

Ş'apoi steaua vieţei mele
Au apus de mult, de mult
Şi de altă calăuză
Ah! n'am suflet să ascult.

III.

Am lasat din mână văsla
Şi privesc pe 'ntinsul mării
Şi mĕ bat cu mii de gânduri
Ce nu pot să dau uitării

Nime nu-i pe 'ntinsa faţă,
Nime nu-i nici lângă mine
Nu s'aud de căt a mării
Şi a mele-adănci suspine

A cui dor il duce dĕnsa
Nimĕrui nu-i cunoscut...
Ceriul doar in ea se scaldă
Şi-i suride-aşa plăcut.

Dară gândul ce m'apasă
Şi de care sunt măhnit
Este-un gând... dar cui ii pasă
Căte'n lume-am suferit.

S. Bodnărescu.

BIBLIOGRAFIE.

Poesii populare române adunate şi intocmite de *Simion Fl. Marian.* Tom. II, Cernăuţi 1875. Autorul urmăreşte cu multă rabdare laudabila sarcină ce ş'a luat de a aduna poesiile populare necunoscute ăncă publicului, mai cu samă din Bucovina. Tomul ce au apărut acuma cuprinde 233 de poesii adunate din care multe frumoase.

Albina Pindului, o nouă foaie literară sub un nume vechiu, redactată de D. *Gr. H. Grandea* au apărut de curĕnd in Craiova. Dorim acestei nouĕ incercări a d-lui Grandrea mai multă vitalitate, decăt altor foi literare anterioare ale sale care pereau curĕnd după naşterea lor.

Acera Română, o mică foiţă, poreclită literară au inceput a se scoate de căţi-va tineri din Bucureşti. Dacă se poate, această publicaţiune este ăncă mai pre jos decăt Revista Junimei. Oameni cu minte stau uimiţi când le cad din intămplare

asemenea hărtii in mănă şi nu pricep cum publicaţiuni de acest soiu sunt cu putinţă intr'un stat organizat!—*Acera* inseamnă *Aquila*!

Raul poem de D. *Petrino*, cu o dedicaţiune d-lui *V. Alecsandri* Cernăuţi 1875. Dedicaţiunea e frumoasă; poemal asemene cuprinde multe părţi plăcute. Cu altă ocasiune vom reproduce un pasaj, sau douĕ din această ultimă poemă a „poetului Bucovinei“.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui N. W. M. Traducerea nu s'a găsit *ca competentă.*

D-lui D. Car. in B. Ce amestecătură lungă!

D-lui R.u.f. Uf!

Red.

ERATA.

In Grui-Sănger şi legenda Ciocărliei.

in loc de:	*Să se cetească:*
o biată păsărică de munci te *isprăvesce* Pag. 84 .	de munci te *isbăvesce.*
Formănd cunună de *roze* pe frunteai, pg. 70 . . .	cununi de *raze.*
Ce are'n *tablă* fulgeri pg. 85.	ce are'n *tolbă* fulgeri.
şi alţi mulţi ca frunza, *măncaţi* de-a lor iubire p. 85	*mănaţi* de a lor iubire.
şi lin se *deosebesce* seninul cer din noapte pg. 85 .	şi lin se *desvĕlesce.*
şi *semnul* işi destinde aripai somnoroasă pg. 85. .	şi *somnul* işi destinde
şi astfel tot pe cale cu ochii *tristă* in soare pg. 86.	cu ochii *ţintă* in soare
Cu *peatra* de rubinuri şi stilpii de zefiri pg. 86. . .	cu poarta de rubinuri
De cai venind spre casă *duioasă* nechezare . .	*voiasă* nechezare

In scrierea despre „Arta Naţională“, in numĕrul de la 1 Aprilie.

In loc de:	*Să se cetească:*
ţerei pag. 11, col. 2 rănd. 32	firei
Razelo „ 13, „ 1 „ 26	Bazele
mpresiunei p. 18 col. 2 rănd. 7	impresiunei

In numĕrul de la 1 Mai.

o formă şi decorativă pg. 42, col. 1, rănd. 7	o formă sveltă şi decorativă
bine p. 42, col. 1, răndul 26	lesne
canduse p. 44, col. 1, rănd. 14	canelure
placurile pg. 44, col. 2 r. 17	planurile
virginal „ „ „ „ „ 18	original
Serbează „ „ „ „ „ 38	Serba
complicate „ „ 1 „ 26	combinate

In numerul de la 1 Iunie.

mormêntului pg. 101 col. 1 rănd. 25 . .	monumentului.
momîntului pg. 101 col, 1 r. 31	monumentului.
costul pag. 102 col. 2 răd. 27	costumul

I. In n-rul 1 in articulul intitulat „Un esemplu de cunoştinţa filologiei comparative a d-lui B. P. Hasdĕu“ să se citească:

pg. 35	col. II	şir. 9	*vêĭati*	in	loc	de	*vêĭai*
„ 35	„ II	„ 13	ἀϜημι	„	„	„	ἆϜημι
„ 37	„ II	„ 5	la *vâ*	„	„	„	*vâ*
„ 37	„ II	„ 31	„trebue	„	„	„	trebue
„ 38	„ I	„ 20	ζυγ-ό-ν	„	„	„	ζυγ-ο-ν
„ 38	„ I	„ 24	ὑϑ-μινη	„	„	„	ὑζ-μινη
„ 38	„ I	„ 24	jυϑ-μινη	„	„	„	jυζ-μινη
„ 38	„ I	„ 29	φαν-ε-ρό-ς	„	„	„	φαν-ε-ρο-ς
„ 38	„ II	„ 1	φαῦ-ος	„	„	„	φαυ-ος

II. In n-rul 2 in articulul intitulat „Replică la respunsul d-lui B. P. Hasdĕu“ să se citească:

pg. 73	col. II	şir. 8	Fóia	in	loc	de	Fóiei
„ 73	„ II	„ 15	d'a'lŭ	„	„	„	de'a'lŭ
„ 75	„ I	„ 39	adevĕr	„	„	„	pəʋvĕr
„ 76	„ I	„ 9	fisiologică		„	„	fisiologă
„ 76	„ II	„ 8	adaus	„	„	„	adus
„ 76	„ II	„ 31	Da, d-le	„	„	„	Da, d.
„ 77	„ I	„ 2	ἀϜ-ω	„	„	„	Ϝα-ω
„ 77	„ I	„ 12	incăt	„	„	„	incrat
„ 77	„ I	„ 27	ἀϜημι).[1])	„	„	„	ἀϜημι).
„ 77	„ I	„ 36	„ἀϜεξ“.[2])	„	„	„	„ἀϜεξ“[1]).
„ 77	„ II	„ 9	...“ [3])	„	„	„	...“ [2])
„ 77	„ II	„ 16	arică[4])	„	„	„	arică[3])
„ 77	„ II	„ 25	primitive	„	„	„	primi-
„ 77	„ II	„ 26	radicala	„	„	„	radica
„ 77	„ II	„ 26	Ϝε[5])	„	„	„	Ϝε[4])
„ 77	„ II	„ 29	radicala	„	„	„	radicala
„ 77	„ II	„ 33	[2]) „Vgl.	„	„	„	[1]) „Vgl.
„ 77	„ II	„ 38	[3]) „Die	„	„	„	[2]) „Die
„ 78	„ I	„ 2	insemnat[6])		„	„	insemnat[5])
„ 78	„ I	„ 5	*va*[7])	„	„	„	*va*[6])
„ 78	„ I	„ 12	Curtius	„	„	„	Cartius
„ 78	„ I	„ 27	ἀ-Ϝε	„	„	„	ἀϜ-ε
„ 78	„ I	„ 30	[4]) Sub	„	„	„	[3]) Sub
„ 78	„ I	„ 36	[5]) Scriu	„	„	„	[4]) Scriu
„ 78	„ I	„ 38	[6]) Chiar	„	„	„	[5]) Chiar
„ 79	„ I	„ 17	ἀϜημι	„	„	„	αϜημι
„ 79	„ I	„ 35	[7]) Scriu	„	„	„	[6]) Scriu

Asemenea să se adaugă la pag. 77, col. II şir. 42, dupĕ cuventul *augeo*...“ *Curtius*, op. cit. pag. 177.

Tipografia Naţională. Redactor: *Iacob Negruzzi.*

No. 4.—Anul IX. 1 Iulie 1875.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.
Abonamentul pe un an pentru România liberă 20 franci; pentru Austria 6 fl; pentru Germania, Sviţera, Belgia şi Italia 30 franci; pentru Francia şi Spania 40 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an intreg; in Iaşi la Tipografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti la librăria Socec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

STAN BOLOVAN.

POVESTE.

A fost, ce-a fost; dacă n'ar fi fost, nici nu s'ar povestì.

In marginea satului, pe unde boii sătenilor restoarnă portiţa şi porcii vecinilor sapă sub garduri, era odată o casă; in casa asta locuea un om, omul avea o muiere, eară muierea era tristă toată ziua.

„Muiere dragă, ce gând te mustră, de eşti tot ca mugurul brumat in raza soarelui?—intrebă soţul intr'o zi.—Ai ce-ţi trebue; fii dar veselă ca altă lume!“

— „Dă-mi pace şi nu mĕ mai intreba!“ respunse nevasta, apoi căzù mai tristă decât cum a fost.

A intrebat bărbatul ăncă odată, adecă a doua oară şi tot aşa respuns a primit de la muierea sa. Numai când a făcut intrebarea in rândul al treilea, muierea a respuns mai plin şi mai lat.

„Ei! zise ea, dar ce-ţi bagi capul in necaz? Dacă vei ştì, şi tu vei fi trist ca şi mine. Mai bine să nu-ţi spun“.

Dar nu este aşa făcut omul. Tocmai când ĕi zici să şeadă, dorul de ducă il prinde mai tare. Stan numai acuma voea cum se cade a şti ce e, şi cum, prin gândul nevestei sale.

„Apoi dacă vrei să ştii, ţi-oiu spune, zise nevasta, Nu-i noroc, bărbate, nu-i noroc pe casă!“

„Nu-i frumoasă vaca? pomii nu-s ca stupul? holda nu e mănoasă?—intrebă Stan—Zici o vorbă slabă, când te plăngi de rele“.

„Dar n'ai copii, bărbate!“

Asta vorbă Stan a priceput-o şi nu e bine, când omul pricepe asemene vorbe. De aici inainte in casa din marginea satului era un om trist şi o muiere tristă. Eară trişti erau pentrucă Dumnezeu nu le-au dăruit copii. Şi când il vedea trist pe dênsul zi ea se făcea mai tristă, şi cu cât mai tristă era ea, cu atât mai tare se intrista el.

Aşa a mers asta multă vreme.

Pe la toate bisericile au dat slujbe şi rugăciuni; pe la toate vrăjitorile au făcut intrebare: dar nu venea darul de la D-zeu!

Intr'o zi, Domnul nostru Isus Christos aflându-se in călĕtoria sa pe pămĕnt, zise „buna dimineaţă“ la pragul lui Stan. Era cu apostolul St. Petru şi cu mare bucurie au fost primiţi oamenii buni la casa lui Stan şi cu cele mai bune bucate hrăniţi, eară vorbele bune nu lipseau atăt de la Stan, căt şi de la nevastă.

Christos a vĕzut, că sunt oameni buni şi cănd a luat desagii să plece, intrebâ pe Stan ce doreşte, pentruca să facă să i se implinească trei dorinţi, pe care le-ar avea.

„Dă-mi Doamne copii!“ respunse Stan.

„Ce să ţi dau ăncă?“

„Copii imi dă Doamne!“

„Bagă de samă, ĕi zise domnul, că vor fi prea mulţi. Ai tu, cu ce să-i ţii?“

„Dă-mi Doamne, şi nu mai intreba mai departe!“

Christos plecâ cu St. Petru, eară Stan ĕi petrecù pănă in drumul de ţară, ca nu cumva să peardă calea şi să rătăcească pintre holde şi păduri

Cănd Stan sosì a casă, işi afla casa, curtea şi grădina plină de copii. Toţi cu toţii la olaltă nici mai mult nici mai puţin decăt o sută. Şi nici unul nu era mai mare decăt celalalt, ci care de care mai mic, care de care mai năstruşnic, mai hărbareţ, mai hămisit, mai bătăuş şi mai mare'n gură, Eară D-zeu a fost lăsat ca Stan să simtă şi să ştie, cumcă toţi sunt ai lui.

„Doamne, că mulţi sunt, Doamne!“ striga el stănd in mijlocul lor.

„Dar nu prea mulţi, bărbate!“ zise muierea, aducĕnd şi ea o grămadă cu sine.

Şi apoi fost-au şi s'au făcut zile cum n'au mai fost decăt la omul cu o sută de copii. Casa şi satul era plin de „tată“ şi „mamă“; lumea plină de bucurie.

Dar nu tocmai atăt de scurtă e povestea cu copiii.—La mult necaz multă bucurie şi mult necaz la multă bucurie.—Cănd peste căteva zile copii au inceput să strige: Tată! mi-e foame! Stan a inceput să se mai scarpine in cap. Nu-i păreau prea mulţi copiii, căci bun e darul căt de mare: erau ănsĕ hambarele prea mici. A fost slăbit vaca şi in cămp a fost secat mana.

„Auzi tu babă, grăì Stan intr'o zi, miemi pare că tocmai mare potriveală nu este in treaba noastră. Dacă bunul D-zeu ne-a dat atăţa copii, să fi făcut măcar lucru deplin şi să ne fi dat şi hrană pentru dĕnşii.“

„Cată bărbate—ĕi respunse muierea—că cine ştie, unde a fi ascunsă. Dumnezeu nici cănd nu face un lucru numai pe jumĕtate“.

Stan plecâ in lume, ca să caute darul lui Dumnezeu. Işi puse tare in gănd, ca să nu se intoarcă a casă, pànă ce nu va venì incărcat de hrană pentru copii.

Ei! dar calea flămănzilor este cea mai lungă. Numai cu una cu douĕ, hrana pentru o sută de copii hărăbori nu se căştigă. Stan s'a dus, s'a dus, s'a dus pănă ce i s'au ros tălpile, fără ca să fi dat de vr'un lucru priincios. Cănd acuma era aproape de marginea lumii, unde ce este se amestecă cu ce nu este, zărì in depărtare, pe un cămp intins, ca o plăcintă mare, o stână. Lăngă stănă erau şepte pĕcurari,*) eară in stănă odihnea la umbră o turmă de oi.

„Dă-mi, doamne, noroc!“ grăì Stan şi ple-

*) pĕcurari in dialectul Transilvăneau însemnează păstor, cioban

câ spre stănă, pentruca să vadă, dacă cu chip şi chibzueală nu s'ar pute face vr'o treabă.

Din vorbă 'n vorbă, Stan inţelese că nici aici nu este mai multă nădejde decăt pe unde a fost umblat. Era anume, cumcă in fiecare zi, tocmai la miezul nopţii, venea un zmeu mănios şi lua un berbece, o oae şi un miel din turmă, adecă tot căte trei capete.— Eară laptele de la şeptezeci şi şepte mioare il ducea la zmeoaica cea bĕtrănă, ca să se scalde in el şi sà intinerească... Şi nĕcăjiţi erau pĕcurarii şi cu amarnice vorbe se plăngeau.—Adecă Stan vĕzù că de aici tocmai incărcat nu va merge la copii.

Hei! dar nu e lucru mai puternic decăt acela, cănd iţi ştii copii flămănzi a casă. Stan zărì un gănd in capul seu şi grăì in vorbă cutezată: „Ş'apoi ce-mi daţi voi, dacă eu vĕ scap de zmeul cel hămisit?"

„Trei sunt berbecii, unul al tĕu; de la oi tot a treia; eară din miei unul ţie, doi nouĕ" respunserĕ pĕcurarii.

„Bună socoteală!" găndì Stan, dar se cam ingrijea, că aşa singur ĕi va venì greu să măne turma a casă.

De asta ănsĕ nu era grabă. Mai remăsese o bucăţică de vreme pănă la miezul nopţii. Şi apoi—zisă să fie vorba—Stan nici nu ştia cum are să facă socoteală cu zmeul.—„Dava Dumnezeu găndul cel bun!"—zicea el, apoi earăşi numĕra turma, pentruca să vază căte capete ĕi remăn lui.

Tocmai la miezul nopţii, cănd ziua şi noaptea steterĕ o clipită obosite in luptă, Stan simţì c'aude o zare de ceva ne mai pomenit. Era cum nu se poate spune. Grozav adecă, ca şi cănd vine un zmeu. Era anume cumcă el arunca bolovanii in copaci şi aşa işi făcea cale prin codrii bĕtrăni. Lucru, de care chiar şi lui Stan ĕi venì găndul să cate calea cea mai scurtă şi să nu-şi mai facă treabă cu zmeii.—Ei! dar a casă copiii erau flămănzi!—

„Eu pe tine, ori tu pe mine!" işi zise Stan şi remase aşa, unde a fost, la marginea turmei.

„Stăi!" strigâ Stan, cănd vĕzù pe zmeu aproape de turmă şi apoi strigâ ca şi cănd cine ştie cine ar fi el.

„Hm!—zise zmeul.—Dar de unde ai resărit tu de strigi aşa asupra-mi?"

„Eu sunt Stan Bolovan, care noaptea mănănc stăncile şi ziua pasc copacii din codru şi dacă te-atingi de turmă, iţi taiu cruce 'n spinare şi te scald in apă sfăntă".

Cănd zmeul auzì aşa vorbe, se oprì şi el in cale, vezĕnd cumcă şi-a dat de om.

„Dar mai nainte trebue să te mĕsuri cu mine!" respunse el cam cu jumĕtate de gură.

„Eu cu tine?—zise Stan.—Grijeşte de vorba, care ai scapat-o. Suflarea mea este mai puternică decăt opintirea ta". Scoase după aceea o bucată de caş din traistă şi o arĕta smeului: „Vezi tu peatra asta?—grăì el.— Ia şi tu una de colea de pe marginea riului, apoi să ne mĕsurăm puterile".

Zmeul lua o peatră de lăngă riu.

„Poţi tu scoate zĕr din peatra aceea?" intrebâ Stan.

Zmeul strinse peatra in pumn, incăt ea se sfărmâ prav. Dar zĕr nu stoarse din ea.

„Asta nu se poate!" zise el cam necăjit.

„Eu să-ţi arĕt că se poate", grăì Stan, apoi strinse caşul in mănă, incăt zĕrul curgea printre degete.

Vezĕnd smeul aşa lucru, incepù să cate imprejur pentruca să afle calea cea mai scurtă. Eară Stan se puse de către pădure.

„Ia stăi puţin la vorbă!—grăì el.—Să facem socoteală pentru celea ce ai cules de aici In cinste nimic nu se dă!“

Bietul zmeu ar fi apucat-o de fugă, dar se temea, că Stan va sufla in urma lui şi-l va ingropa cu copacii din codru. Remase dar stănd ca omul, care stă, fiindcă n'are incotro.

„Să grăim o vorbă!—zise el intr'un tărziu.—Eu vĕd că tu eşti om de treabă. Maică-mea de mult caută o slugă ca tine şi nu poate s'o afle. Intră slugă la noi. Anul e de trei zile, eară simbria pe fiecare zi, şepte saci de galbeni!“

De trei ori căte şepte saci de galbeni! Frumos lucru! Tocmai atăta i-ar fi trebuit lui Stan.—„Ei! găndì el,—dacă am pus pe dracul in sac, voiu pune şi pe mumă-sa!“—Nu făcù dar multă vorbă, ci plecă cu zmeul.

Lungă cale şi rĕu făcută, dar până la draca tot prea scurtă. Lui Stan ĕi părea c'a sosit inainte de a fi plecat.

Zmeoaica cea bĕtrănă, bĕtrănă, deodată cu vremea, ĕi aştepta făcĕnd foc sub căldarea cea mare, in care avea de gănd să fiarbă laptele şi să-l amestece cu sănge de miel şi cu măduva din oase, pentruca leac să fie leacul. Stan din cale de trei puşcături ĕi vedea ochii străbătĕnd prin noapte. Eară când ajunserĕ la loc şi zmeoaica vĕzù că feciorul ei n'aduce nimic, grozav se măniè. Şi nu era tocmai drăgostoasă zmeoaica asta: „Cu faţa brăzdată şi gura căscată, cu perii sburliţi şi ochii ciuriţi; e friptă la buze, ca ceapa din spusă; ear colţi are trei, să mănce cu ei; subţire şi lungă, la trei să s'ajungă!“

„Stăi aici—zise zmeul—mĕ duc să mĕ'nţeleg cu mama“.

Stan bucuros ar fi stat acuma şi ceva mai departe, dar n'avea ce să facă, dacă şi-a băgat odată capul in pĕcate. Lăsă dar pe zmeu să intre.

„Auzi, mamă! - grăì zmeul intrat in tindă.—Ţi-am adus pe omul acesta, ca să mĕ scapi de el. Este un om grozav, care mănâncă bolovani şi scoate zĕr din peatră!“—Apoi povestì ce şi cum a fost.

„Lasă-l pe măna mea, zise ea după ce le-a inţeles toate.—Pintre degetele mele ăncă n'a trecut om!“

Şi a remas pe vorba cea zisă: Stan Bolovan slugă la dracul şi mumă sa. Mare treabă dintr'odată, nu ştiu zeu ce va fi plată!

A doua zi, zmeoaica impărţì lucrul. Era să se dee semn in lumea zmeilor cu un buzdugan ferecat de şepte ori. Zmeul rid că buzduganul şi aruncă cale de trei poşte, plecă după aceea cu Stan, pentruca acesta să-l arunce de alte trei poşte ori dacă-l poate şi mai departe. Când Stan ajunse la buzdugan, incepù a privì cam ingrijat la el. Vedea, cumcă el, de'mpreună cu copii sei, nici de la pămĕnt nu-l poate ridica.

„Ce stai?“—ĕi zise zmeul.—

„Apoi, vezi, frumos buzdugan, acesta. Pagubă de el!—respunse Stan.

„Cum aşa, pagubă?“ intrebă zmeul.

„Numai aşa,—grăì Stan,—că dacă eu il arunc, mĕ tem că nu ai să-l mai vezi, căt vei trăì, pentrucă eu cunosc puterea mea“.

„Nu te teme aruncă!“ ĕi zise zmeul.

„Apoi dacă e aşa, să mergem să ne aducem merinde pe trei zile,—fiindcă, dacă nu mai mult, trei zile avem să mergem in urma lui“.

După aceste vorbe a prins şi zmeul grijă, dar tot nu credea, că are să fie tocmai precum zicea Stan. Ei se 'ntoarserĕ deci a casă după merinde, deşi de fel nu s'ar fi invoit cu aceea, ca Stan să implinească anul mergĕnd in urma buzduganului. Când earăşi sosirĕ la buzdugan, Stan se puse pe sacul cu merinde şi stătù privind la lună.

„Ce stai?“ intrebâ zmeul.

„Aştept să treacă luna“.

„De ce?“

„Apoi nu vezi tu, că-mi stă luna in cale!“ —zise Stan.—Ori vrei tu să dau cu buzduganul in lună?“

Acuma zmeul incepù a se ingrijì cum se cade. Era buzduganul ce i-a fost remas de la moşul seu şi de fel n'ar fi voit să-l peardă prin lună.

„Ştii tu ce?—grăì el.—Mai bine lasă, nu arunca buzduganul, că-l voiu arunca eu!“

„Ba nu! Ferească D-zeu!—zise Stan.—Aşteaptă numai să treacă luna!“

Şi multă vorbă s'a făcut din treaba asta, fiindcă Stan numai pentru şepte saci de galbeni s'a invoit la aceea, ca zmeul să arunce buzduganul şi mai departe.

„Vai, maică, dar puternic om!—grăì zmeul sara cătră mumă-sa.—Abia l'am putut face să nu arunce buzduganul in lună!“

Acuma şi zmeoaica a inceput a se ingrijì. Vezi mĕi! ca şi când aceea ar fi glumă, că cineva aruncă in lună.—Zmeoaică de zmeoaică—dar pe a doua zi s'a ingrijit de lucru mai greu.

„S'aduceţi apă!“—zise ea dimineaţa,—apoi dete câte douesprezece pei de bivol la fiecare, poruncind, ca până sara să le umple şi deodată să le aducă pe toate a casă.

Se duserĕ la fântâna cea de peatră. Zmeul până când vezi nu vezi, umplù cele douĕsprezece pei de bivol şi fù gata să plece. Stan era obosit, fiindcă abia a putut aduce peile goale. Şi fior ĕi trecea prin vine, când gândea la ele pline. Ce făcù ĕnsĕ?—scoase o custură din chimir, apoi incepù să sgârie pămĕntul d'impregiurul fântânei cu ea.

„Ce faci tu?“ intrebâ zmeul.

„Apoi doară n'am mâncat ceapa cioarei, ca să-mi fac de lucru umplĕnd peile cu apă!“ respunse Stan.

„Dar cum voeşti să duci apa a casă!“

„Cum? Aşa precum vezi!—zise Stan—Duc fântâna, mĕi!“

Aici zmeul remase cu gura căscată. Asta n'ar fi voit-o pentru toată lumea, fiindcă fântâna asta a fost remas de la moşul seu.

„Ştii tu ce?—zise el ingrijit.—Mai bine lasă, că duc eu şi peile tale!“

„Ba nu!—ferească D-zeu!“—respunse Stan săpând impregiurul fântânei.

Şi acum s'a făcut multă vorbă, fiindcă şi astă dată zmeul numai cu şepte saci de galbeni a putut astĕmpĕra pe Stan.

A treia zi, adecă in cea din urmă zi, smeoaica trimise la pădure după lemne.

Până ce zici—una douĕ trei—zmeul scoase atâţa copaci din rădăcină şi-i puse la un loc, câţi Stan in viaţa sa n'a vĕzut laolaltă. Stan ânsĕ incepù să privească la copaci, alegĕnd pe cei mai frumoşi. După aceea se suì intr'un copac şi ĕi legă cu un curpen virful de ce-l

mai apropiat copac. Şi apoi fără să grăească ceva, urmâ a lega copacii frumoşi unii de alţii.

„Ce faci tu?“ intrebâ zmeul.

„Vezi tu ce fac,“ respunse Stan, lucrănd mai departe.

„Dar pentruce legi copacii?“

„Eaca, numai pentrucă nu voesc să-mi fac de lucru, scoţind unul căte unul din rădăcini!“ zise Stan.

„Dar cum ai să-i duci a casă?“

„Duc pădurea, mĕi! n'o pricepi tu asta?“ grăì Stan legănd mereu.

Acuma zmeul era să o apuce la fugă şi să nu se oprească pănă acasă. Se temea ănsĕ cumcă numai deodată se va trezi că Stan aruncă pădurea in capul lui.

Astă dată, fiindcă era sfirşitul anului, vorba s'a făcut foarte lungă. Stan nu voea nici decum să stea de vorbă; şi-a fost pus in cap ca cu ori ce preţ să ia pădurea in spate.

„Ştii tu ce?—zise zmeul tremurănd de frică.—Să-ţi fie simbria de şepte ori căte şepte saci de galbeni şi să remănem prieteni buni!“

„Apoi să fie, fiindcă vĕd că eşti om cinstit!“—grăì Stan, şi se invoì ca zmeul să ducă lemnele şi pentru el.

Anul era sfirşit. Stan purta grijă numai de un lucru: cum va duce galbenii cei mulţi a casă.

Sara zmeul şi mumă-sa şedeau de vorbă in casă, eară Stan asculta din tindă vorbele lor.

„Vai şi amar de noi—grăì zmeul—omul acesta ne scoate din lume. Dă-i banii, dă-i chiar mai mult, numai să scăpăm de el“.

Ei, dar zmeoaica nu se prea indura de bani.

„Una să fie zisă, grăì ea. — Tu trebue să ucizi pe omul acesta la noapte!

„Mĕ tem, mamă!“ respunse zmeul inspăimăntat.

„Nici o grijă n'aibi, zise mumă-sa.—Cănd vei vedea că doarme, ia buzduganul şi-i dă una tocmai in frunte!“

Aşa a remas vorba.—Ei!—dar Stan are totdeauna găndul cel bun. Cănd vĕzù, că zmeul şi mumă-sa au stins lumina, el luâ troaca porcilor şi o pusă cu fundul in sus in locul seu, acoperind-o bine cu sarica, eară el se culcâ sub pat, apoi incepù a horconì ca şi omul, care doarme dus.

Zmeul eşì incet, se apropiè de pat, ridicâ buzduganul şi dete odată in locul capului. Troaca resuna a gol, Stan gemù sub pat, eară zmeul se trase incet in casă.

După aceea Stan eşì de sub pat, curăţi patul şi se culcâ. Avù ănsĕ atăta minte, ca să nu doarmă astă noapte.

A doua zi, zmeul şi zmeoaica steterĕ incremeniţi, cănd vezurĕ pe Stan chiar ca mĕrul.

„Buna dimineaţă!“

„Buna dimineaţă! Dar cum ai dormit astă noapte?“

„Bine, respunse Stan. — M'am visat ănsĕ, că m'a pişcat un purice tocmai ici pe frunte, parcă şi acuma mĕ doare!“

„Vai, maică!—strigâ zmeul!—Auzi purice şi eu am dat cu buzduganul!“

Nici zmeoaica nu mai remase acuma pe afară. Cu aşa oameni şi ea vedea, că nu e bine să se facă prea multă vorbă. Se grăbirĕ dar a umplea sacii, ca numai decăt să scape de Stan. Bietul Stan ănsĕ numai acuma incepù să asude. Cănd se vĕzù lăngă sacii plini, incepù să tremure ca frunza de

plop, fiindcă chiar numai un sac nu putea redica de la pămênt. Sta dar privind la ei.

„Ce stai aşa?“ il intrebâ zmeul.

„Hm! apoi stau,—respunse Stan,—fiindcă mĕ gândesc să mai remăn la voi un an de zile. Mi-e ruşine să mĕ vază lumea ducĕnd numai atâta deodată. Mĕ tem, că vor zice: „Eaca Stan Bolovan, care a slăbit ca şi un zmeu intr'un an“.

Acuma răndul spaimei a venit pe zmeu şi zmeoaică.

In zadar ănsĕ ei spuserĕ că-i dau ăncă şepte, ăncă de trei ori căte şepte, ba chiar de şepte ori căte şepte saci, numai să plece.

„Ştiţi ce?—grăì Stan insfirşit.—Fiindcă vĕd că nu voiţi să mĕ ţineţi, nu vĕ fac silă. Fie pe găndul vostru. Eu mĕ duc. Dar pentruca să nu remăn inaintea lumei de ruşine, să-mi duci tu comoara asta pănă acasă!“

Şi nici n'a zis vorbele, pănă ce zmeul a şi incărcat sacii şi a plecat cu Stan.

Scurtă cale şi făcută, tot prea lungă pănă a casă.—Cănd ănsĕ Stan se vĕzù aproape de casă şi auzì strigătul copiilor, incepù a da in pas mai incetişor. Ĕi părea că este prea aproape, fiindcă se temea, că ştiind de casa lui, zmeul va venì să ia comoara de la el. Il supara numai, că trebuia să-şi ducă banii a casă.

„Zeu eu nu ştiu, ce se fac!—grăì el intorcĕndu-se spre zmeu.—Am o sută de copii şi mĕ tem, că s'o păţeşti rĕu cu ei, fiindcă sunt cam hărţagoşi. Dar te poartă bine, că eu te voi apăra după putinţă!“

O sută de copii—nici asta nu e glumă!—Zmeul,—zmeu de zmeu,—incepù să scape sacii de frică. Dar tot de frică earăşi ĕi ridică.

Dar numai atunci a fost ce-a fost, când ei intrarĕ in curte. Copii flămănzi, cum vĕzurĕ pe tatăl lor venind cu zmeul incărcat, nevălirĕ asupra lor, ţiind fiecare in măna dreaptă căte un cuţit şi in cea stingă căte o furculiţă. Apoi cu toţii incepurĕ a freca cuţitul de furculiţă strigând in gura mare:

„Aş mănca carne de zmeu!“

De aşa lucru şi dracul se sparie!

Zmeul aruncâ sacii, apoi o incaerâ la fugă, inspăimăntat, incăt de atunci n'a mai cutezat să intre in lume.

I. Slavici.

INCERCĂRI ASUPRA VERSULUI ROMÂN.

(Sfirşit).

Venim acuma la o altă formă de vers poporan, mult mai puţin respăndită decât cel de mai sus [4]), dar totuşi in destul de insemnată pentru a fi cercetată, mai ales că in ea sunt turnate unele din cele mai frumoase poesii ale noastre. Acesta este *versul de şese silabe*, care devine de *cinci* cănd ultima e accentuată. Tipul seu fundamental este de trei trochee (sau douĕ trochee şi o silabă accentată).

— ◡, — ◡, — (◡)

Acest vers cu puţinele lui silabe nu putea să aibă o aşa mare bogăţie in variante ca acel de opt silabe. Singura lui variantă se produce prin prefacerea celor douĕ trochee de'ntĕi in o silabă scurtă şi un dactil, analog

[4]) Din 55 balade adunate de D. Alecsandri, această formă se află numai in 8, dintre care Mioriţa, Cucul şi Turturica, Monastirea de Argeş. Se pare a fi intrebuinţat numai in balade. Toate doinele (80) adunate de acelaş autor, sunt in versul de 8 silabe. In hora acest vers se găseşte numai intercalat.

variantei principale a versului de opt silabe (No. 1.)

⌣, — ⌣ ⌣, — (⌣)

Pe-un picior de plaiu
Pe-o *gu*ră de raiu
Eată vin in cale
Se cobor in vale
Trei *tur*me de miei
Cu *trei* ciobănei

(Mioriţa. Alecs. I.)

Versurile al doile şi al cincele conţin varianta in care acest vers se schimbă foarte des, introducĕnd o foarte plăcută schimbare de ritmu şi dând acestui vers atât de mic o armonie cu totul variată; aceasta ne-o dovedesc toate poesiile alcătuite in acest vers, cu deosebire balada Erculean. (Alecs. No. V.)

Plecat-au in zori
Trei surori la flori,
Sora cea mai mare
S'a dus inspre mare,
Sora cea mezină
Pe mal in grădină,
Sora cea mai mică
Şi mai selbatică
S'a dus mări dus
Pe Cerna in sus.

Fiind singurul mijloc de a indepărta monotonia versului de şese silabe, această variantă este foarte intrebuinţată [5]) atĕrnând in modul cel mai felurit cu versul fundamental, astfel că el caută să inlocuească lipsa de bogăţie prin deasa schimbare a acelorași averi.

Pentru indeplinirea cercetării, mai remâne de amintit esistenţa unor versuri de patru, ba chiar de trei silabe, care ănsĕ niciodată nu sunt singure, ci se găsesc numai intercalate in poesiile cu vers de opt sau de şese silabe. Neavĕnd un traiu neatĕrnat, ele au şi puţină insemnătate. Atâta este interesant de observat că alcătuirea lor lăuntrică este tot acea generală, alcătuindu-se din două trochee, care se pot preface in o silabă scurtă cu un dactil. (La versul de trei silabe, un trocheu şi o silabă accentată).

Afară de aceste mai sunt versurile cimiliturilor şi a descântecelor care sunt adese ori cu totul neregulate şi perd chiar insuşirea de vers. Interesul aice nu este indreptat atât asupra poesiei, ea fiind in asemene imprejurări numai un mijloc pentru a imbrăca in el taine cumplite sau jocuri de gând.

In cursul acestei cercetări am putut vedea oare-cum de mai nainte, natura versului român, că el este anume alcătuit din picioare după felinl antic şi nu din silabe. Deplinirea demonstrărei nu se poate face ănsĕ decât prin asemĕnarea cu versul poporan a celor-lalte naţii care stau cu noi in legătură de rasă, coborindu-se tot din vechii Romani.

Vorbind de poesia poporană a popoarelor romanice, inţelegem forma ei cea mai vechie, acea care a isvorit insaşi din sufletul poporului, nu poesia quasi-poporană mai nouă, care nu a eşit direct şi pe neştiute din sufletul poporului, ci a fost plăsmuită de autori individualisaţi, artişti, care ănsĕ nimerind struna

5) In balada „Erculean" citată sunt 52 versuri regulate şi 38 de variante. In „Drăguţa inşelată" (poesii pop. din Trans. Conv. lit. V p. 304), sunt 32 versuri regulate şi 39 de variante. Observăm că in această poesie este un vers de *şepte* silabe, lucru cu nepotinţă

Nu ştiu ce mĕ face
Ce mănânc nu-mi ticneşte.

Eroarea culegĕtorului sau a tiparului este evidentă trebuea să fie

Ce mănc nu-mi ticneşte

mai ales că in Trans. se obicinueşte cuvĕntul „mănc" in loc de „mănânc".

inimei poporului, au făcut ca versurile lor să se respăndească şi să devină in acest sens poporane. Artistul ănsĕ nu era impedicat, de a produce elemente străine poesiei adevĕrat poporane, precum in alcătuirea versului etc. Astfel Rouget de Lysle compune Marseillesa şi revoluţia face din ea un căntec poporan; de asemene Béranger scrie poesii, care devin cunoscute Franciei intregi, fără ca pentru aceasta unul sau altul, să fi scris in forme curat poporane şi in condiţiile ei. Că şi alţi autori au observat aceasta, vedem din introducerea ce D. Giuseppe Tigri, face la colecţia sa de căntece poporane toscane, unde ne spune că, in acea colecţie, s'a ferit de a introduce multe poesii, pe care le-a recunoscut că nu sunt „inspiraţii primitive poporane şi tradiţionale", ci produse prin „poetastri duzinari ai zilei, sau cel mult din secolul trecut" [6]).

Aşa dar in ţĕrile unde literatura au ajuns la o cultură artistică, această cultură a putut inriurì asupra poesiei poporane; de aceea e bine de a se lua, ca punt de asemĕnare cu poesia noastră, poesia vechie a acelor popoare, de pe cănd ăncă nu esista la ei o literatură artistică.

Versul latin era, după cum esté cunoscut, un vers esclusiv metric, in care armonia poetică era produsă prin grupe de silabe lungi şi scurte, alcătuite după un sistem propriu. In veacul de mijloc, de la venirea barbarilor, literatura romană se perdù tot mai mult, căci barbarii neştiind limba latină şi amestecăndu-se pe incetul cu populaţiile latinizate, au dat naştere unor limbi noue, ăncă şovăitoare şi pe calea schimbării, dar indestul de deosebite de limba latină, incăt aceasta să devină neinţeleasă mulţimei. Literatura veacului de mijloc se şi desvĕlì in douĕ inţelesuri: una invaţată, universală, artistică, in limba latină; alta poporană, deosebită după dialecte şi instinctivă.

In această mare schimbare a minţii europeene, nici versul nu putù remănè neatins, ceea ce dovedeşte, căt de strîns legate sunt toate manifestările sufletului popoarelor, cum nu se pot face schimbări in unele sfere fără ca să se resimtă şi in celelalte, inriuriri ale acestora.

Din cause adănci, pe care nu e locul să le analizăm aice, armonia poetică pentru nouele popoare nu se mai afla in inşirarea ritmică a vorbelor, ci in rimă, prin urmare in consonanta fonetică a sfirşitului versurilor, unită cu o oare-care armonie generală, respăndită in vers printr'un sistem de accente.

Fiindcă şi la noi rima este elementul esenţial in poesie, precum la toate popoarele moderne, apoi dacă e vorba de a găsì vre-o deosebire intre versul nostru şi versul popoarelor romanice, nu o vom putè găsì decăt in alcătuirea lăuntrică a versului.

Să trecem dar la cercetarea acestei alcătuiri:

Versul cel mai intrebuinţat şi fundamentul poporan in dialectele romanice, este versul de *zece silabe* cănd sfirşeşte cu una accentată, şi de unsprezece, cănd sfirşeşte cu una mută. Aceste silabe nu sunt aşezate in grupe de silabe lungi şi scurte—picioarele antice—ci sunt armonizate printr'un sistem de accente. Astfel versul de zece silabe in Francia, are de obi-

[6]) D. Tigri aprețueşte că poesiile sale datează din secolele XIII şi XIV, prefaţă p. XXIII.

ceiu două accente, unul pe a 4-a, altul pe a 10-a silabă.

Rois qui de *Fran*ce portent corone *d'or*
Prudoms doit *es*tre et vaillants de son *cors*

Cascune *da*me le doit regar*der*

Ahi, amours, com dure de partie
Ne convendra faire de la meillor
Qui onques fu amée ne servie?
Dieu me ramaint a li par sa douçor
Si vraiement que m'en part a dolor?
Las qu'ai-je dit? Jâ ne m'en part je mie
Se li cors va servir nostre seignor.
Li cuers remaint d'el tout en sa baillie.

In acelaş timp mai era şi un alt vers, ce avea accentul pe a şesea şi a zecea silabă.

Ainsi porte la *teste* en haut le*vée*
Com li cers que l'on *cha*sse à la men*ée*

Acesta este versul căntecelor *de geste* a truverilor limbei de Oil. El se caracterizează şi prin aceea că după silaba a 4-a accentuată, poate urma o silabă mută, care nu se numeră [7]).

In limba italiană acest vers se găseşte identic alcătuit; astfel in culegerea de poesii toscane a d-lui Tigri, pe care am citat-o mai sus, culegere care cuprinde mai multe mii de poesii, toate aceste sunt scrise in versul de $^{10}/_{11}$ silabe.

Le mie can*zo*nee di quattro pa*ro*le
Ditene *cin*que voi saramo *no*ve
(No. 10).

E mi dispi*a*ce che sei conta*di*na
Le tue bel*le*ze mi rendono *tor*to
(No. 140).

Acest vers este şi acel al terţinelor lui Dante, care era din Toscana şi a inalţat cel ăntěiu poesia poporană la rangul de poesie cultă, intrebuinţănd ănsě formele poporane.

Per me si *va* nella cità do*len*te.

Versul acesta se găseşte ănsě şi in limba italiană cu accentul pe a şesea şi a zecea silabă. Aşa mai ales in Dante.

Nel mezzo del ca*min* di nostra *vi*ta
(Inferno. c. 1).)

La ove termi*na*va quella *val*le
(Idem c. 5).

Che nel lago del *cor* m'era du*ra*ta
(idem c. 7).

Versul vechiu spaniol este după acelaş calup, pe cănd in poesia poporană mai nouă, quatrenele şi septenele din care mai toată constă, sunt compuse din versuri neregulate, de 8, 7, 6, 5, 4 şi chiar 3 silabe.

Despre exactitatea acestor versuri ne spune Littré: „měsura este observată cu o rigoare deplină şi cetind atătea mii şi mii de versuri compuse de atăţi oameni deosebiţi, te loveşte siguranţa acea vechie a urechei, care avea pe atuncea singură atăta putere incăt impedică abaterile. Nu numai că rima nu ţinea loc de cesură, dar cesura este totdeauna puternic marcată, astfel că *e* mut are tot atăt de puţin nevoe de a fi elidat ca şi la finea versului, şi nu este cu putinţă a găsì o singură greşală in contra acestei regule“ [8]).

Prin urmare vedem că şi in versul romanic este o lege de formaţiune şi că nu pre-

[7]) Littré Histoire de la langue française I p. 231.

[8]) Littré I p. 282.

domneşte capriciul după cum ĕi plăcea lui Boileau să o spună in neştiinţa sa. [9])

Originea acestui vers poporan este găsită de d-nii Quicherat şi Littré in versul saphic astfel cum a fost el modificat de Horaţiu, adecă cu o cesură după al doile picior.

ex: — ◡ — ◡ — ‖ ◡ ◡ — ◡ — ◡

Abstulit clarum | cita mors Achillem
Longa Tithonum | minuit senectus
Et mihi forsan | tibi quod negarit
Porriget hora. [10])

Această derivare ne pare cam silită, mai ăntĕi fiindcă insuşi Littré a observat că n'a trecut din acest vers saphic—horaţian, decăt armonia generală, determinată prin cesură, nu şi picioarele din care e compus [11]). Dar tocmai această armonie este deosebită la versul saphic şi la versul poporan romanic; anume versul saphic are cesura după a cincea silabă, pe cănd acel romanic o are in genere după a patra sau după a şesea, niciodată după a cincea. Apoi tocmai Horaţiu, nu era dintre poeţii cei mai cunoscuţi in veacul de mijloc, cel puţin in clasele inculte, incăt să fi putut avè inriurire asupra poesiei poporane. Mult mai drept imi pare ceea ce ne spune Littré aiure că versul poporan romanic s'a desvoltat alăture cu literatura latină şi indeferent de ea, că aceeaşi lucrare, care a dat naştere unor limbi noue, a dat naştere şi unui sistem nou [12]) şi astfel „versul modern de zece silabe devine in Apus espresiunea poesiei“ [13]). Versul poporan romanic fundamental este deci versul de $^{10}/_{11}$ silabe, descris mai sus.

In el au căntat trubadurii şi truverii, epopeele şi romansele lor. Nu mai puţin in acelaş vers s'au căntat vechile romanceros spaniole şi nenumeratele poesii populare italiene, precum tot in el sunt scrise poemele lui Dante, Tasso şi Ariost, mii şi milioane de versuri, care au incăntat in timp de secule, nenumĕrate popoare, cu armonia lor bazată pe rimă şi pe un sistem de accente, puse pe cele $^{10}/_{11}$ silabe din care e compus, ear nu pe picioare şi ritmu după cum fusese versul latin, care şi el a dominat lumea un timp indelungat.

Asemĕnănd acest vers cu acel fundamental român, vom găsì deosebirea cea insemnată, că, pe cănd versul romanic este construit pe silabe, acel român e construit pe picioare. In versul romanic, armonia e dată prin accentele puse pe unele silabe ale versului; in acel român, prin grupele de silabe, picioarele, din care e compus versul.

Grupele de silabe ale versului român nu conţin niciodată mai mult de trei, de obiceiu douĕ silabe (dactili şi trochee) de unde resultă că in versul român de $^{8}/_{7}$ silabe, sunt de obiceiu patru accente sau cel puţin trei.

Din contra in versul romanic ce e de $^{10}/_{11}$ silabe sunt in genere numai douĕ accente şi cel mult trei. Unde e armonia mai mare? De sigur acolo, unde sunt mai multe punte de sprijin pentru voace, unde elementul musical introdus in limbă (mĕsura) şi care preface *frasa* in *vers*, este mai puternic representat. In versul romanic sunt numai douĕ elemente de sprijin ale voacei, numai douĕ punte

[9]) Boileau art. poétique.
Quicherat. Versification française. Littré. l. c.

[10]) Horatius II Carmen XVI v. 30.

[11]) Littré I p. 231.

[12]) Littré I p. 266.

[13]) Littré I p. 260.

care fac să se deosebească acea inşirare de $^{10}/_{11}$ silabe de o frasă simplă şi o prefac in vers. Dar intre aceste douĕ punte, silabele sunt inşirate ca in prosă, fără element armonic, căutănd cel mult a nu jignì urechea in succesiunea lor, dar care e intru căt-va regulă şi in prosă şi e de sigur cu totul altă ceva decăt cerinţi positive de armonie. In versul român e cu totul altfel; armonia e fixată de la inceput pănă la sfirşit prin grupele acele de silabe, despărţite prin accente unele de altele.

Aşa dar, d. e. in versul

Cheval, dit-*il*, moult par estes na*vrez*
N'est pas mer*veil*le ce vos estes las*sez*
Quar tote *jor* moult bien servi m'a*vez* [14])

armonia generală a versului e susţinută prin accentele necesare pe a 4-a şi a 10-a silabă. In läuntrul ănsĕ a acestor mari părţi ale versului, nu mai sunt accente necesare, care să cadă pe cutare silabă anume, ci numai căt se urmează unei armonii naturale, care să nu jignească urechea.

Moult par *es*ter navrez
Se *vos es*tes lassez
Moult bien ser*vi* m'avez.

(Accentele puse de noi arată accentarea interioară in părţile diverse despărţite prin accentele cele douĕ mari.)

Să luăm o poesie română:

[14]) La bataille d'Alechans. Littré I p. 171.

Colo gios pe lăngă Tisă
Merge măndra cam descinsă
Prin erbuţă pănă 'n brău
Şi ţine murgul de frĕu
Murg voinic şi pintenog
Care paşte busuioc [15])

Aici toate accentele sunt esenţiale esistenţei versului; nu sunt cătimi intregi de silabe lăsate in voea poetului in privirea accentării, pentrucă versul nostru nu e compus din *silabe*, ci din *picioare*. Picioarele ănsĕ sunt nişte intregi compuşi din combinări de silabe lungi şi scurte, in poesia noastră anume sub douĕ forme, trocheul şi dactilul.

Versul nostru s'a desvoltat deci in alt mod decăt acel al popoarelor romanice. Fiind el inriurit de sistemul roman, el a pastrat picioarele, modificănd orănduirea lor din causa introducerii rimei. Aceasta este natural căci in genere desvoltarea noastră din Romani s'a făcut despărţit şi in alt mod decăt acea a popoarelor romanice din apus. De aice multe şi insemnate deosebiri intre limba noastră şi a lor, de aice bogăţia relativ mai mare a elementului roman la noi, pastrarea unei urme de declinări şi in fine o legătură mai intimă intre versul nostru şi versul latin.

A. D. Xenopol.

---

[15]) Măndra din Muncel. Alecsandri. Poesii pop. XVIII

BOILEAU.

ARTA POETICA.[1]

CANTUL I [2])

Zadarnic se gândeşte sumeţul autor
C'a versurilor artă [3]) atinge-va uşor:
Pe Parnas, insuflare din cer când n'au avut,
Când steaoa vieţei sale poet[4]) nu l'a făcut,
In strimta sa gândire el vecinic va fi sclav:
E surd pentru el Febus, Pegaz [5]) e cu narav.[6])
O voi ce vrênd a scrie cuprinşi de 'nvăpăere
De sine vě espuneţi spinoasei cariere;
In versuri nu vě puneţi zadarnic a lucra,
Luând drept geniu numai dorinţa de-a rima,
De-a ei adimenire fugiţi, şi mai nainte
Vě consultaţi puterea precum ş'a voastră minte [7])

Natura 'mbelşugată 'n daruri 'eminente
Ştiù să 'mpartă in lume diversele talente:
Iubirea'nflăcărată poetul ne-o descrie,
S'ascut-o epigramă un altul earăşi ştie;
Malherbe[8]) eroii cântă, măreaţa lor bravură;
Racan[9]) pe păstoriţe, păstori şi pe natură.
Ades ânsě un spirit iubindu-se pe sine
Talentul nu-şi cunoaşte, el nu se ştie bine.
Aşa vězurěm unul urmând pe Fare 'n cale
Păreţii unei crăşme cu versurile sale
Mânjind [10]) ş'apoi deodată şi fără să-şi dea samă
C'o voce insolentă el cântă şi declamă
Triumfătoarea fugă a neamului Ebreu
De Moisi in pustie ţinêndu-se mereu,
Ş'apoi se 'ntoarce earăşi şi earăşi apoi pleacă
Cu Faraon şi'n mare infine se ineacă [11])

Ori ce-aţi cânta in versuri, sublim sau glumeţ fie
In veci cu rima, sensul să stea in armonie;
Zadarnic pare una pe altul că ureşte,
O sclavă este rima, s'asculte trebueşte.
Când se frămênt'un spirit, o bună rimă prinde
Atunci ca s'o găsească el lesne se deprinde;
Sub jugul judecăţii se pleacă mlădioasă,
Mai mult ânc'o serveşte, o face mai frumoasă;
Ear dacă-i părăsită, uşor se resvrăteşte
Şi sensul ca s'o prindă, zadarnic o goneşte.
Iubiţi dar judecata; şi 'n ori ce scriţi, anume,
Ea singură să dee şi lustru şi renume [12]).
Sunt mulţi cuprinşi in scrieri de-o crudă infocare,
De bunul simţ departe ei cat o cugetare,
Crezênd de bună samă c'ar fi a se 'njosì
In hidele lor versuri ca alţii de-ar gândì.
Aşa necumpătare cu grijă 'nlăturaţi,
Şi falsa strălucire Italiei lasaţi [13])
La bunul simţ să tindeţi, deşi de isbutit
E calea lunecoasă şi greu de nimerit.

---

[1]) *O Artă poetică*, sau *o Poetică*, este un *tratat al artei poesiei*. Nu trebue să se uite că cuvêntul *poesie* (ποίησις) insemnează *creaţiune*.

[2]) In cântul ântêiu, Boileau dă regulele generale ale poesiei, amestecând pintre ele şi Istoria poesiei franceze, de la Villon până la Malherbe. — Toate numele proprii din acest poem, le scriem cu ortografia lor franceză.

[3]) *Vers*, vine de la latinesc *versus* (intors.)
Versul se opreşte pentru a reincepe aceleaşi ritmuri; *Prosa* (de la latinescul *Prosa*, derivat de la *prorsus*, drept), dincontra merge drept la ţelul ei, fără a fi impedicată de cătră reintoarcerile regulate ale versurilor.

[4]) Aceste figuri sunt imprumutate de la ştiinţa astrologiei judeciare foarte la modă in seculul 17.

[5]) Pegaz, cal aripat, născut din Neptun şi din Meduza sau numai din sângele Meduzei, după ce Perseu i-a tăiat capul.

[6]) Tu nihil invita dices faciesve Minerva. Horat. Art. poet. v. 385.

[7]) Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam,
Viribus, et versete diu quid ferre recusent,
Quid valeant humeri (Horat. art. poet. v. 38)

[8]) Odele lui Malherbe.—François de Malherbe, poet liric frances, născut la Caen in 1556.

[9]) Racan, Honoré de Bueil, marquis de Racan poet francez, născut la Roche-Racan in Turena la 1589, mort in 1670. El, cel de'ntêiu dădù limbei poetice franceze, o armonie şi o graţie naturală, necunoscută până atunci.
Este vorba de poesiile sale intitulate „Les bergeries de Racan.

[10]) Nigri fornicis ebrium poetam.
Qui Carbone rudi putrique Creta,
Scribit Carmina. (Marţ.; Epig, 12, v. 61).

[11]) Boileau, face alusiune la poemul epic intitulat Le *Moïse Sauvé*, de cătră Saint-Amand. Malherbe este infiinţătorul adevěratei poesii lirice in Francia. De dênsul zice Boileau: că a supus pe Musă la regulele datoriei.

[12]) Scribendi recte sapere est et principium et fons. Horaţ, art. poet. v. 309).

[13]) Alusiune la *Concetti*: ascuţituri de spirit pretenţioase ce ţineau loc de talent in Italia in seculul al 17.

Puţin de se abate, poetul rătăceşte:
Des dreapta judecată pe-un singur drum păşeşte.

De multe ori poetul prea plin de-al seu obiect
In veci păn nu l'a stoarce nu lasă un subiect.
Palat de intălneşte faţada mi-o descrie:
Prin toate-a lui teraţe mĕ primblă şi mĕ'nbie
Aici se află o scară, un coridor cioplit:
Apoi balcon ce 'nchee balustrul aurit. [14])
El numĕră tavanuri şi cercuri şi ovale
La el tot e ghirlande şi totul astragale [15]);
Atunce sar la file, le'ntorc c'o mănă plină,
Ş'abia dacă pot ăncă scapa printr'o grădină.
Fugiţi dar de poetul cu stearpă 'mbelsugare[16]),
Lasaţi amănunţimea ce nu-i folositoare.
Tot ce-i prea mult e sarbĕd, cetirea e o muncă
Şi desgustat lectorul indată o aruncă;
Cănd nu cunoşti mĕsura, a scrie n'ai ştiut.

De-un rĕu fugind in altul mai mare ai căzut[17])
Un vers e slab aice, in aspru l'ai schimbat:
Lungimea de incunjuri, remăi intunecat [18])
Acesta nu ne pare de-ajuns impodobit,
Şi Musa sa-i prea goală, ear alţii negreşit
De frică să nu stee prea jos, prea tăritori:
S'avĕntă peste samă perzĕndu-se prin nori.

De vrei să placi, la public de vrei să fii iubit
Atunci scriind, aibi grijă, să schimbi necontenit.
Un stil egal in totul şi vecinic uniform
Zadarnic străluceşte şi oamenii adorm.
Nu e cetit poetul ce numai intristează
Şi care pe-un ton numai etern psalmodiază[19])

Ferice prea ferice poetul care ştie
C'o voace drăgălaşă să treacă 'n poesie
Din grav la tonul dulce din dulce la sever! [20])
Iubită a sa carte de oameni şi de cer
O vinde totdeauna librarul imbulzit;
Fereşte-te in scrieri de stilul injosit.
Un stil ori căt de josnic nobleţa sa işi are.
In Francia, călcănd gustul, burlescul cu'nfruntare
Ca lucru nou de sigur, deodată a plăcut,
A inşelat pe lume, atunci ce am vĕzut?
In versuri, numai glume şi glume triviale.
Parnasul chiar vorbeşte limbagiul de prin hale.
Desfrĕu 'n poesie a fost nemărginit:
In Tabarin,[21]) Apolon se vede travestit.
Corumperea aceasta a infectat la noi
Provincii, burgheji, clerul, chiar principii apoi;
Glumeţul cel mai sarbĕd avù aprobatori,
Chiar d' Assoucy şi alţii avurĕ cetitori.
De-un stil indemanatic, injositor, urit,
Şi Curtea desgustată şi lumea insfirşit,
Despreţuea atunce prin gust şi judecată
Estravaganţa 'n versuri şi gluma neertată,
Deosebì cum trebue naivul de bufon
Lăsănd numa 'n provincii s'admire pe *Typhon* [22])

Aşa a voastre scrieri in veci nu intinaţi
Şi gluma elegantă a lui Marot[23]) urmaţi,
Lăsănd burlescul numai la cei de pe Pont-Neuf[24])

---

[14]) *Balustru*, un fel de stălpuşor umflat la mijloc şi mai subţirel la capete.

[15]) *Astragale*, mici săpături rotunde ce incunjură partea de sus a unei coloane.

[16]) Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta Percipiant animi dociles, teneantque fideles. (Horat., art. poet., v. 335).

[17]) In vitium ducit culpae faga, si caret arte.) (Horat. art. poet., v. 31).

[18] Decipimur specie recti: brevis esse laboro. Obscurus fio. (Horat. art. poet. v. 25).

[19]) . . . . . Et Citharoedus
Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.
(Horat., art. poet., v. 355).
A psalmodia, a recita psalmi fără inflecţiune de glas şi prin urmare cu monotonie. Aşa sunt toate căntările noastre bisericeşti, acele mai cu samă căntate de dascalii din strană.

[20]) Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci (Horaţ., art. poet. v. 343).

[21]) Alusiune la *Virgile travesti* de poetul Scarron. — *Tabarin*, bufon grosolan, valetul lui Mondor, şarlatan care-şi statornicea teatrul seu pe piaţa Dauphine la inceputul secolului al 17, şi care călătorea cu trupa sa prin tot regatul Franciei.

[22]) *Le Typhon* sau la *Gigantomachie* poem burlesc in cinci căntece, publicat de Scarron in 1644.

[23]) Clément Marot, celebru poet francez. El a versificat psalmii; este vestit mai cu samă prin epigramele sale graţioase şi prin epistolele sale pline de naivitate şi de glumă elegantă. El este in poesia francesă continuatorul lui Charles d'Orleans şi a lui Villon. Marot este născut la 1495, mort la 1544.

[24]) O piaţă la Paris unde se juca teatru pentru popor.

Dar nu vĕ duceţi earăşi pe urma lui Brébeuf[25])
Nici chiar intr'o Farsală, pe ţermuri grămădind
De morţi şi de murinzi o sută munţi plăngĕnd[26]),
Iţi iea mai bine tonul, fii simplu mai ales
Sublim făr de măndrie, plăcut fără de dres.
Lectorului de sigur nimic nu-i da in silă.
Şi aibi pentru cadenţă[27]) urechia fără milă
Şi totdeauna sensul, cuvintele tăind,
Ş'oprească emistihul repausu 'nsemnănd.

Vocala să n'alerge prea iute 'n curs grăbită
Ca nu de alta 'n cale să fie ea lovită.[28])
Avem de-ajuns cuvinte cu ton armonios:
Inlăturaţi pe cele ce sună uricios.
Găndirea cea mai naltă şi versul cel mai plin,
Auzul cănd jigneşte nu place pe deplin.

Căt timp a fost in Francia Parnasul in pruncie,
Capriciul singur numai avù a sa domnie.
Cuvinte inşirate şi fără de mĕsură,
Şi rima drept podoabă, drept numĕr, drept cesură [29])
Villon ştiù atunce in secule barbare
Poeţilor[30] şi artei s'aducă indreptare:
Marot apoi soseşte căntăndu-ne balade [31])
El face triolete[32]), rimează mascarade,[33])
Rondelele[34]) supune la versuri repeţite
Şi pentru versuire dă căi nepreţuite.
Ronsard ce vine 'n urmă cu noua sa metodă,
Restoarnă, regulează, aduce-o altă modă;
Şi arta sa-i primită şi mult timp ea trăeşte.
Dar Musa sa ce vecinic vorbise 'n franţuzeşte
Elina şi Latina, in vrista următoare
Vĕzù picănd deodată, prin o ciudată stare,
Măndria pedantescă atăta de umflată
A lungilor cuvinte ce-avuse altă dată.
Căderea sgomotoasă a măndrului Marot
Dă minte lui Desportes, dă minte lui Bertaut.
Dar insfirşit in Francia, Malherbe acum soseşte,
Ş'atunci cadenţa dreaptă in versuri se simţeşte.
A vorbelor putere cănd e la loc ne spune; [35])
La regulele artei pe Musă o supune.
El limba indreptează cu multă judecată,
Nimic n'atinge-acuma urechia delicată;
Şi stanţele cu graţii sosesc şi pică lin,
Impleticite versuri acuma nu mai vin.
Legiuitor puternic şi călăuz fidel,
Malherbe chiar astăzi este poeţilor model.
Iubiţi a sa justeţă, păşiţi pe urma sa,
Lumina sa in versuri cercaţi a imita.
Dar cănd in versul vostru aştept nocontenit
Şi sensul nu mai vine, atunce negreşit
Mĕ obosesc, şi mintea-mi uşor se depărtează
De un autor pe care zadarnic il urmează.

La mulţi poeţi ideea-i atăt de'ntunecită
Că pare de-un nor negru adănc acoperită.
Lumina judecăţii in veci nu-i va lovì,
Āntĕi dar de a scrie iuveţă-te-a găndì.
De-i limpede ideea, de este intunecată
Aşa va fi şi vorba inchisă sau curată.

---

25) Guillaume de Brébeuf. 1618—1661. El a tradus Farsala lui Lucaniu in versuri.

26) Acest vers umflat e luat din traducţiunea lui Brébeuf din Farsala lui Lucaniu.

27) *Cadenţă*, de la latinescul *cadere*, insemnează căderile, timpurile de oprire in inlănţuirea numerilor sau urmarea silabelor mai mult sau mai puţin armonioase.

28) Cu alte cuvinte inlăturaţi hiatus.

29) *Cesura* de la latinescul *coedit*, rumpe versul, şi se află pretutindene unde ea taie frasa. Să nu se confundă dar cesura cu emistihul, emistihul este jumĕtatea unui vers.

30) Este vorba de poeţii epici din evul mediu, a cărora epopee se numeau des *romans*, ca unele ce erau scrise in limba romană.

31) *Balade*, la inceput căntece compuse pentru a intovărăşì danţul, de la italienescul *ballare*, a danţa. In timpul lui Marot balada era o poesie compusă din 3 strofe, fie-care strofă de 8, 10, sau 12 versuri.

32) *Triolet*, mică poesie de 8 versuri.

33) *Mascarade*, poesii fără forme speciale, făcute pentru persoanele care dănţuoau intr'un bal mascat.

34) *Rondel*, vine de la *ronde* sau intoarcerea aceluiaş cuvĕnt şi a aceleiaşi cugetări, forma rondelului este variată.

35) Nimic mai important decăt locul cuvintelor intr'o scriere. Virgil ne dă mii de exemple: Cănd arată femeile Troadene ce privesc marea plăngĕnd, el zice: *Pontum aspectabant flentes.* Pune: flentes pontum aspectabant şi imaginea dispare. Asemene şi in versurile următoare: *Navem in conspectu nullam.* Altul ar fi zis: Nullam in conspectu navem şi espresiunea atunci ar fi perdut toată magia sa.

O dreaptă cugetare uşor ea se rosteşte:
Cuvěntul ca s'o spue de sine se găseşte.[36])

Chiar când in mari eccese ar fi ca să cădeţi,
Voi limba totdeauna de sfântă s'o aveţi.
Zadarnic este frasa plăcută-armonioasă
Cuvěntul de-i nepropriu, făptura vicioasă;
Urechia mea n'admite pomposul barbarismu;[37])
Aruncă 'ndată versul ce are-un solecismu,
Intr'un cuvěnt poetul, sublim chiar de ar fi,
E rěu poet de sigur când limba n'o va şti.

Lucrează 'ncet şi pacinic grăbit ori cât ai fi[38])
Un stil ce'n rime-aleargă c'o fugă necurmată
N'arat'atâta spirit, cât slabă judecată.
Mai muit imi place riul ce curge liniştit,
Si 'ncet inaintează pe şesul inflorit,
Decât puhoiul aprig ce'n unde furioase
Se svěrle plin de petre pe-o ţarină glodoasă.
Grăbeşte-te in ticnă[39]) şi făr a te lăsa,
De zeci de ori[40]) poemul te pune a-l lucra;

Indreaptă şi-i dă lustru de mii de mii de ori,
Din când in când s'adaugi, dar şterge-adese ori.[41])
Căci nu-i deajuns poemul sau ori ce altă carte,
De sine cu defecte in cea mai mare parte,
Să fie ici ci cole cu spirit sămănat;
Ci trebue tot lucrul să fie aşezat
La locul seu anume, ca mijlocul, sfirşitul
Să stea in armonie de tot cu inceputul[42]),
Ca arta delicată frumosul să-şi păstreze,
Din părţile alese un totul să formeze.[43])
Nu trebue ca vorbirea să fugă de subiect
Luând nu ştiu de unde cuvinte cu efect.

De-a publicului gusturi, de criticele sale
Aibi teamă totdeauna in scrierile tale.
Fii critic ţie insuşi, sever, neimpacat;
Pe sine, neştiinţa in veci s'au admirat.[44])

Când scrii, să ai prietini ce 'n versurile tale
Să'ndrepte cu grăbire şi zel ori ce greşale.
In faţa lor desbracă mândria de autor
Pe-amic deosebeşte de-un om linguşitor.[45])
Căci unul de te-admiră, te-a ris, te-a inşelat:
De sfaturi să fii lacom, ear nu de lăudat.

Linguşitoru 'ndată e gata a striga,
Şi ori ce vers il face a se extasia:[46])
Plăcut, ceresc e totul, o vorbă nu-l atinge;
El saltă de plăcere, de dragoste acum plânge;
Cu laude 'n tot locul pe tine te-a mărit.
Nu este adevěrul, nu este-aşa pornit.

Amicul ănsě aspru şi riguros nu tace[47])
Şi'n veci păn nu te'ndreaptă el nu te lasă'n pace,
Nu iart' acele versuri ce sunt neingrijite:
La locul lor trimete pe cele rěu gătite;
Opreşte in cuvinte obrasnica emfază[48])
Ici sensul il jigneşte şi mai departe-o frază,[49])

---

[36]) Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo. (Hor. art. poet. v. 40).
Verbaque provisam rem non invita sequentur. (Hor. art. poet. v. 311).

[37]) Se crede că prin cuvintele aceste, Boileau a voit să facă alusiune la versul următor a lui Corneille: Ton bras est *invaincu*, mais non pas invincible.—Barbarismu greşală contra limbei, solecismu greşală contra gramaticei.

[38]) Nonunque prematur in annum. (Hor. art. poet., 388)

[39]) Proverb grecesc: σπεῦδε βραδέως: *festina lente.*

[40]) Carmen reprehendite quod non
Multa dies et multa litura coercuit. etc. (Horat, art. poet., v. 292.)

[41]) Saepe stylum vertas, iterum quae digna legi sint
Scripturus. (Hor. sat. 1, v. 10).

[42]) Primo ne medium, medio ne discrepet imum (Horat., art. poet. v. 152).

[43]) Denique sit quodvis simplex duntaxat et unum (Hor. art poet., v. 23).

[44]) Ridentur mala qui componunt carmina; verum
Gaudent scribentes, et se venerantur, et ultro.
Si taceas laudant quidquid scripsere beati (Horat., epistolele cartea II, v. 106, 108).

[45]) Mirabor, si sciet inter—
Noscere mendacem, verumque beatus amicum. (Hor, art. poet. v. 424).

[46]) Nolite adversus tibi factos ducere plenum
Laetiţiae, clamabit enim: pulchre, bene, recte! (Hor. art. poet. v. 427).

[47]) Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes. (Hor. art. poet. v. 445).

[48] *Emfas*, pompă afectată; ea e aparenţa, ear nu realitatea frumosului.

[49]) *Frasa*, e locuţiunea servind a esprima cugetarea.

A ta construcţiune ĕi pare 'ntunecată;
O echivocă[50]) 'n termini şi trebue 'ndreptată.
Aşa-ţi vorbeşte-un critic, amic adevĕrat.
Ades pe-a sale versuri poetul ne 'mpacat
Pe toate-a le protege se crede'ndrituit,
Şi 'ntĕi ie apararea cu drept de om jignit.
De-i zici: „aceste versuri sunt rele.... cugetaţi
— Căt pentru aceste versuri vĕ rog să le lasaţi,
Respunde el deodată.—Acest cuvĕnt e rece
De sigur eu l'aş scoate.—Ba foarte bine trece.
— Aici nu-mi place mie.—De lume-i admirat.
Aşa in veci statornic, in veci ne 'nduplecat
C'ar fi un cuvĕnt numai urechia ce-ţi jigneşte
El numai pentru asta a-l şterge nu voeşte;
Şi când l'auzi, de sigur, lui critica ĕi place[51]):
Cu versurile sale ori ce-ai voì poţi face.
Frumoase vorbe numai ca să te linguşească;
O cursă ce-ţi intinde poemul să-ţi citească.
Indat' apoi te lasă, de Musa-i incăntat,
Un prost aiure află şi bun de inşelat,
Căci lumea este plină de mulţi proşti autori
Precum a fost şi este de proşti admiratori;
Afară de aceia din tĕrguri, de la ţară
Palatele sunt pline şi Curtea princiară.
Poemul cel mai mare cetit de curtezani
Găseşte in tot locul puternici partizani.
Şi ca să sfirşesc astăzi prin a satirei ghimp,
Pe-un prost, un prost mai mare l'admiră'n ori-ce timp.

(Sfirşitul căntului I-iu)

[50]) *Echivocă*, de la *aequa vox*, voace sau sens egal. Este echivocă când spiritul remăne nesigur intre doue inţelesuri.

[51]) Et verum inquit, amo; verum mihi dicito de me. (Pers. sat. I).
Lui critica ĕi place. Ca Oronte din Misantropul lui Molière când consultă pe Alceste asupra sonetului sĕu, acesta-i spune că are, in calitate de critic, defectul:
D'être un peu plus sincère en cela qu'il ne faut,
Oronte ĕi respunde indată:
C'est ce que je demande, et j'aurai lieu de plainte,
Si, m'exposant à vous pour me parler sans feinte,
Vous alliez me trahir et me deguiser rien.
Apoi, Cand Alcest; vorbeşte in adevĕr pe faţă, *sans feinte* şi nu-i ascunde nimic: *ne lui déguise rien*, Oronte se mănie şi strigă:
Et moi je vous soutiens que mes vers sont fort bons.
Alceste: Pour les trouver ainsi, vous avez vos raisons.
Oronte: Il me suffit de voir que d'autres en font cas.
(Misantropul actul I scenă II).

CANTUL II.[1])

Precum o păstoriţă in zi de serbătoare,
Rubinuri, petre scumpe, pe capul seu nu are,
Nici aur, ci-şi culege ea insăşi cu a sa mănă
Podoaba cea mai măndră pe pajiştea vecină;
Aşa, fără de pompă şi'n stilu-i umilită,
Idila [2]) elegantă păşeşte strălucită.
Şi tonul ei cel simplu, naiv, nearĕtos,
Măndria n'o iubeşte, nici versul vanitos.
Blăndeţa sa te-atrage, te gădilă, te 'ncăntă,
Şi'n veci un cuvĕnt falnic urechea nu'nspăimăntă.
Adese in idilă, poetul desperat,
De ciudă, bucium, fluer deodat'au aruncat;
Ş'atunci nebun, cu fală ş'o vervă indiscretă,
In mijlocul eglogei, el căntă din trompetă.[3])
De spaimă, Pan s'ascunde in stuhul cel profund,
Şi Zinele, de frică in ape s'acufund.

Dincontra, altul face, in stil nedemn, stricat
Păstorii sa vorbească ca oamenii de sat.
Şi versurile sale făcute uricios,
De graţii dispoiate, se tărie pe jos.
Ronsard,[4]) neştine-ar zice, cu-al seu fluer de ţară,
Tot gotice idile din nou ne căntă eară,
Şi schimbă, cu dispreţul urechei pentru glas
Pe Filis in Toneta, Pierrot in Licidas.[5])

Voi ambele escese de vreţi să 'nlăturaţi,
In cale, pe Virgiliu, pe Teocrit urmaţi:
Plăcutele lor scrieri de graţii insuflate,
Să stea şi zi şi noapte din mănă nelasate.[6])

[1]) Al doile cănt descrie idila, egloga, elegia, oda, sonetul, epigrama, rondelul, balada, madrigalul, satira şi vaudevilul.
Boileau, in partea aceasta variază stilul cu atăta artă pe cât şi ghibăcie descriind fie care fel de poesie cu propriile lui colorĭ.

[2]) *Idilă*, mic poem păstoresc, etimologia este: εἶδος, *formă*, *imagine*. Idilele lui Teocrit şi eglogele lui Virgil sunt modele in acest fel de poesie.

[3]) Adică in tonul inalt, ton ce se cuvine poesiei epice.

[4]) Pierre de Ronsard, poet vestit născut in 1524, mort in 1585.

[5]) Adică a făcut să vorbească pe oamenii de la sat ca oamenii din tĕrguri.

[6]) Nocturna versate mana, versate diurna. (Hor. art. poet. v. 269).

In doctele lor versuri ş'a lor povăţuire
Ei singuri vě invaţă cum fără injosire,
Poeţii pot să cănte cu voacea lor frumoasă,
Pe Flora pe Pomona, cămpia cea mănoasă;
Să'nsufle păstoraşii din fluer cănd se 'ntrec,[7]
Simţirea acea dulce prin care-amanţii trec,
Şi cum, şi prin ce artă se schimbă se prefac
Narcis in floare măndră şi Dafne in copac;[8]
Şi cum ades egloga probează'ntr'un cuvěnt
Că luncele, cămpia de Consuli demne sunt.[9]
Aşa e a idilei putere'n poesie,

Pe un ton mai falnic ănsě duioasa elegie,
In negru imbracată[10]), cu pěrul displetit,
Se pleacă pe morminte şi plănge amărit.
Tristeţa, fericirea amanţilor descrie,
Să'ntarte o amantă, s'ameninţe ea ştie;
Apoi s'o linguşească, s'o'nduplece'n curěnd
Amorul, tinereţa cu dragoste căntănd.
Dar nu-i deajuns aceste capriciuri fericite
Să fie bine zise şi bine'nchipuite;
Ci trebue de sigur, poet adevěrat
De-ai fi, să fii tu insuşi atunci inamorat.

Uresc poetul care, cu Musa silnicită
Descrie-a sa vapae c'o voce amorţită,
Měsoară sentimentul, cu artă se măhneşte
Şi timid in iubire, el rece versueşte.
Suspinul cel mai dulce, e frază ingămfată
El ştie numai spune că'n lanţuri aruncată
Suspină al seu suflet; că munca ce-l oboară
Şi astă tiranie, el dulce le adoară;
Probănd atunci de sigur din toate căte-arată
Că sensul e in ceartă cu dreapta judecată;
Nu dar odineoară pe-acest ton ridicul
Amorul dicta versuri ce suspina Tibul,
Nici gingaşul Ovidiu in artă iscusit
Dădea plăcute lecţii de el insufleţit.
Simţirea numai trebui să stea in elegie.

Cu multă strălucire şi multă energie
Spre cer desvělind falnic un sbor ambiţios
E Oda[11]) ce vorbeşte cu Zeii maiestos.
Atleţilor in Pisa[12]) deschide bariera,
Eroul ce aleargă şi trece cariera,
In urma biruinţei de colb acoperit,
Cu falnica sa voace il laudă mărit.
La Simois[13]) acuma pe ţermul departat,
Ea duce pe Achile, rănit şi săngerat;
Pe Scalde[14]) il supune lui Ludovic cel mare.[15])
Ades ca o albină la lucru cu 'nfocare
Ea ţermurile măndre de flori le-a despoet!
Acuma căntă risul, vr'un danţ, vre un banchet;
Ea laudă pe Iris ş'un dulce sărutat
Ce Iris vrea să dee dar care refusat,
Aşteaptă cu un gingaş capriciu de femee
Ş'o slabă impotrivire, amantul să i-l iee.[16])
Cu glasul seu cel falnic pornit, triumfător,
Adese oda merge cu pas intămplător;
La děnsa un desordin măreţ, necalculat
De sigur este numai al artei resultat.

Departe dar poetul fricos şi din natură
Cu spiritul flegmatic ce ţine o měsură
Didactică[17]) in odă cănd Musa il avěntă.
El, paşii cei puternici eroului de căntă,

[7]) Vezi Virgil egloga a 7.
[8]) Vezi Ovid Metamorfosele, cartea I v. 549 şi cartea III v. 509.
[9]) Si canimus sylvas sylvae sint Consule dignae (Virgil egloga IV).
[10]) Horaţiu descrie astfel elegia in arta sa poetică, v. 75: Versibus impariter junctis quaerimonia primum, Post etiam inclusa est voti sententia compos!
Elegie vine de la grecescul Ἔλεγειν *care insemnează a zice vai.*

[11]) *Odă.* ωδη, căntec; la inceput sinonim cu poesia lirică
Musa dedit fidibus divos, puerosque Deorum,
Et pugilem victorem et equum cartamine primum
Et juvenum curas, et libera vina referre. (Hor. art. poet. v. 83.)
[12]) *Pisa* in Elida unde se celebrau jocurile olimpice Nu trebue să se confunde cu Pisa din Italia.
[13]) *Simois*, vechiu riu al Troadei.
[14]) Riul ce desparte Francia de Belgia. Cesar il numeşte Scaldis şi Ptolomeu, Tabuda. Franţuzeşte: l'Escaut.
[15]) Metalepsă pentru a arěta odele făcute cu ocasiunea cuceririi Olandei de cătră Ludovic XIV.
[16]) Dum flagrantia detorquet ad oscula
Cervicem aut facili saevitia negat
Quae poscente magis gaudeat eripi. (Horaţiu oda II, v. 12).
[17]) *Didactică*, ce este capabilă de a invěţa pe alţii de la grecescul διδασκω.

Că slab istoric numai cu grija cea mai mare
Observă cu stricteţă a timpului urmare.
Să lase el subiectul in veci nu indrăzneşte,
Şi Lille[18]) ăntĕi să cadă nu Dôle[19])ĕi trebueşte;
Ear versul sĕu, intocmai exact ca Mézeray,[20])
A şi făcut să pice parcanul din Courtray.
Acestuia-i Apolon avar de focul seu.

Să zice că odată bizarul acest zeu,
In Franţa vrĕnd să cerce pe toţi cei ce rimează
Cu-a sale legi severe sonetul inventează;
Fixănd ca 'n doue stanţe de patru versuri una
D'identică mĕsură, o rimă totdeauna,
In care doue sonuri etern s'o insoţească
Auzul nostru numai de opt ori să lovească.
Şi 'n urmă şese versuri artistic plănuite
De sens in doue terţe să fie impărţite;
Cu totul din sonete,[21]) gonì ori ce licenţă[22])
Şi mĕsura el insuşi şi numer şi cadenţă;
Un vers slab de găseşte pe loc il scoate-afară
Sonetul nu primeşte cuvent[23]) de-a doua oară.
Făcut far de greşală şi măndru-'mpodobit
Ca lung poem el singur sonetu-i preţuit.
Poeţi mulţime multă zadarnic s'au muncit
Şi măndrul acest Fenix e ăncă de găsit.
Malville, Gombaut, Maynard[24] din mii ce au rimat,
Abie de găseşti doue sau trei de admirat;

Ear restul ca acele ce Pelletier tot scrie
De la librar trec iute direct la băcălie;[25])
Spre a cuprinde sensul in marginea prescrisă,
Mĕsura-i totdeauna prea mică sau prea 'ntinsă.

Mai liberă in mersu-i, pe-un ton mai mărginit
Apare epigrama,[26]) ce este negreşit
Un joc de vorbe numai, o glumă iscusită
De doue rime 'n capĕt ades impodobită.
Odinioar' aceste cuvinte prefăcute
In scrierile noastre erau necunoscute;
Şi jocul de cuvinte, şi vorba cu prepus
Italia de sigur, in Franţa le-au adus.
Mulţimea inşelată de falşa lor plăcere,
Aleargă, se indeasă cu multă invăpăiere;

---

[18]) Oraş din Francia.

[19]) Idem.
Oraşele aceste s'au luat unul după altul.

[20]) Istoric francez care a descris resboaele intreprinse de Ludovic XIV, la nordul Franciei.

[21]) *Sonet*, mic poem de 14 versuri indeobşte de aceeaşi mĕsură; impărţite in douĕ cuatrene cu doue rime pe care trebue să le dee in acelaşi ordin, şi in douĕ terţete impărţite de către inţeles ca şi cele douĕ cuatrene. Cele ăntĕi douĕ versuri a celui ăntĕi terţet rimează impreună. In versurile următoare, rimele au indeobşte un alt ordin decăt in cele douĕ cuatrene.

[22]) Prin cuvĕntul de licenţă in materie de versificaţie se inţelege o uşoară abatere de la regulele versificaţiei.

[23]) Prin *cuvĕnt* Boileau inţelege unul din acele cuvinte insemnănd o espresiune ascuţită şi care face meritul unui sonet, acela să nu se intrebuinţeze mai de multe ori intr'un sonet

[24]) Poeţi francezi.

[25]) Antioh Cantemir a imitat versul acesta a lui Boileau, zicĕnd versurilor sale, care cer publicitate incontra voinţei poetului:
„Sau veţi fi de invĕlitul icrelor in vre-o dugheană.“

[26]) Definiţiunea epigramei nu trebue să se iee numai de la Boileau incoace. Epigrama are un trecut mai glorios in antichitatea elină.
(V. La Harpe. Cours de littérature, antologia greacă, etc.)
Cestiunea merită studiu: D. P. Grădişteanu, in cearta literară ce s'a iscat cu ocasiunea criticei d-lui Maiorescu intre Convorbirile Literare din Iaşi şi Revista Contimporană din Bucureşti à propos de epigramele d-lui Bodnărescu, a luat drept punct de plecare in violentele d-sale loviri şi drept unică definiţiune, epigrama numai de la Boileau incoace cu definiţiunea ce dă acest mare critic: nihil ante vidit.
„L'épigramme, plus libre en son tour plus borné
„N'est souvent qu'un bon mot de deux rimes orné.“
Şi ăncă să insemnăm că Boileau, mai circonspect decăt d. Grădişteanu, prin definiţiunea sa prin cuvintele: *n'est souvent* lasă a prepune că de multe ori şi in multe alte casuri epigrama ar fi şi alt-ceva decăt numai *Un bon mot de deux rimes orné.* Epigramele d-lui Bodnărescu se ţin prin fond şi formă de familia epigramelor din antichitate precum foarte bine a dovedit d. A. D. Xenopol in sudiul seu despre „Epigramă“ publicat in Convorbiri. Este regretabil ca asemene chestiuni se tratează in mod superficial de criticii noştr mult sau mai puţin improvisaţi cu o suficientă convicţiune, ceea ce constată (cum ar zice limbele rele) o complectă neştiinţă de lucrul despre care se vorbeşte. Nemuritorul Poquelin intr'un cas analog, cu deosebire că este vorba de un poet improvisat ear nu de un critic, zice:
Non, Messieurs, disait-il, je ne me dédis point
Et tomberai d'accord de tout, hors de ce point.
De quoi s'offense-t-il, et que vent-il me dire?
Y va-t-il de sa gloire à ne pas bien écrire?

A publicului graţii intartă a lor pas
Ş'atunci in numer mare s'aruncă pe Parnas.
Ăntĕiu fù madregalul de ele cotropit;
Apoi sonetul măndru, chiar el a fost lovit;
Tragedia-şi făcurĕ plăcutele-i delicii;
Şi insăşi elegia duioasele capricii.
Eroul pe o scenă cu ele se 'narmà
Şi fără joc de vorbe amant nu suspinà.
La ele toţi păstorii, in noul lor suspin,
Decăt l'a lor iubite păreau că mai mult ţin.
Atuncea tot cuvĕntul in prosă sau in versuri
Era cu doue feţe[27] şi doue inţelesuri!
La curte avocatul in stilul seu le pune,
Chiar preotu 'n amvoane din predică le spune.
Dar ănsĕ raţiunea atăt de insultată,
Trezindu-se in fine le-alungă deindată,
Şi pentru totdeauna se vede gluma scoasă
Din scrierile-acele ce sunt mai serioase.
Şi'n ele declarănd-o cu totul de infamă,
Din milă o mai lasă să intre 'n epigramă.
Cu asta ănsĕ numai, la timp să isbucnească,
Şi'n spirit nu in vorbă cu ghimpul să lovească.
Aşa de pretutindeni desordinea 'ncetase;
Dar ce folos, la Curte mulţi Turlupini[28]) remase
Cu jocuri de cuvinte, bufoni nefericiţi,
A glumei grosolane protectori invechiţi.
Nu zic c'o Musă fină odată să nu vie
Ş'asupra unei vorbe, glumind cu veselie,
Să nu-i intoarcă sensul săltănd-o cu succes.
Dar pururea suprimă ridiculul ecces,
Şi nu te duce vecinic in glume peste samă
S'ascuţi prosteşte numai o tĕmpă epigramă.

Que lui fait mon avis qu'il a pris de travers?
On peut être honnête homme et faire mal des vers:
Ce n'est point à l'honneur que touchent ces matières,
Je le tiens galant homme en toutes les manières,
Homme de qualité, de mérite et de coeur;
Tout ce qu'il vous plaira, mais fort méchant auteur
Je loûrai, si l'on vent, son *train* et sa *dépense*,
Son adresse à cheval, aux armes, à la danse:
Mais, pour louer ses vers, je suis son serviteur;
Et, lorsque d'en mieux faire on n'a pas le bonheur
On ne doit de rimer avoir aucune envie
Qu'on n'y soit condamné sur peine de la vie.
(Moliére le Mysanthrope act IV scèn 1.)

[27] *Douĕ feţe*, douĕ inţelesuri, metaforă care determinează personificarea fiecărui cuvĕnt.

[28]) Henri Legrand, artist comic luase in comedia inaltă numele de Belleville şi numele de Turlupin in comedia de jos, la *farse*. Turlupinii la plural, antonomaza in loc de făcĕtorii de quolibete, (rele jocuri de cuvinte după cum le făceau Turlupinii.)

Cu artă tot poemul cănd bine isbuteşte,
Prin propria-i măndrie de sine străluceşte.
In Galia născut din timpuri departate
Rondelul are sigur a sa naivitate.
Balada, subjugată la vechile-i maxime
Ades o ilustrează capriciul unei rime.

Mai simplu, madrigalul,[29]) mai nobil avĕnd sborul,
Respiră gingăşia; dulceaţa şi amorul.

Dorinţa să triumfe, nu patima bărfirei
Incinse adevĕrul cu armele satirei.
Cu dĕnsa e Luciliu [30]) ce 'ntĕi a indrăznit
Să easă inainte, şi 'n Roma negreşit,
Pe dĕnsa o arată in curs de-atăţia ani,
Oglindă credincioasă corupţilor Romani.
Inalţă şi rèsbună virtutea umilită,
Incontra avuţiei sumeaţă şi cumplită.
Pe cel ce pe jos merge onest, neprihănit
Incontra celui sperjur in lectică[31]) trăntit.
La verva lui Luciliu, energică, amară,
S'amestecă Horaţiu cu verva sa uşoară,
De-atunce ingămfatul şi prostu 'navuţit
Să treacă nu mai poate aşa nepedepsit.
De-atunce vai de-un nume ce-i bun de censurat
Şi 'n versuri cu mĕsură, sermanul a intrat!

[29]) *Madrigalul*, de la grecescul μανδρα păstoral; pentrucă la inceput acesta era un căntec păstoral, din care Italienii au făcut madrigale şi francezul Madrigal, cuvĕnt pe care Gilles Durand de la Bergerie l'a francizat. Madrigalul este o cugetare fină, iubitoare sau galantă dată in versuri libere fără regularitate, nesarbĕdă, şi cu o concisiune epigramatică.

[30]) Est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem.
(Hor. sat. II v. 1.)
C. Lucilius, cavaler Roman; el a inventat satira. Grecii inaintea Romanilor compusese versuri satirice şi muşcătoare, dar nu le dăduse nici caracterul, nici făptura satirei latine. Drept care, Quintilian zice: Satira tota nostra est, şi Diomed gramaticul: satira est carmen apud Romanos, non quidem apud Graecos maledicum.

[31]) *Lectica* in latineşte *lectica*, in franţuzeşte *litière*, in italieneşte *letiera*, un fel de scaun lung ca un pat, impodobit inăuntru cu ţsaltele, ear pe de lături cu perdele, purtat de doi oameni, unul inainte şi altul inapoi. Aceasta servea in loc de trăsuri la Romani. Cei avuţi le aveau foarte luxoase; francezul le mai numeşte şi *chaise* à *porteurs*.

Ear Pers,[32]) in stilu-i aprig, ticsit, intunecat
Mai mult sens decăt vorbe să 'nchidă a catat.[33])

In strigătele scoalei[34]) şi Juvenal[35]) crescnt
Iperbolele sale cumplite le-a făcut.
Hidoase adevĕruri deşi din el sbucnesc
De frumuseţi sublime in totul strălucesc.
Sau că in urma vestei din Capri adresată,
El statua lui Sejan o sfarmă adorată;
Sau c'aşteptănd la Curte tiranul prepuelnic
Aleargă Senatorul[36]) linguşitor nimernic;
Sau c'arĕtănd desfrĕul atăta il intinde
Ca la hamali in Roma, pe Mesalina vinde,
A sale versuri pline de foc au strălucit.

Acestor mari magistri, disciplu iscusit,
Regnier[37]) printre noi singur, urmănd aceeaşi cale,
In vechia ţesetură a versurilor sale
De nouĕ graţii ăncă şi astăzi străluceşte.
Dar este o fericire pe el cănd il ceteşte
C'o temere nespusă sfiitul cetitor,
De n'a 'ntălnit cinismul acel injositor,
De n'a simţit miazma şi aerul stricat,
A locului pe unde poetul s'a primblat.
Şi cănd un ton obraznic, ş'o rimă scandaloasă
N'atacă fără milă urechia sfiicioasă.

Latinul in cuvinte infruntă cuviinţa;
Francezul pentru dĕnsa işi are preferinţa.
El vre ca in lectură să fie respectat.
Deaceea sensul cinic[38]) şi tonul degradat
Pe loc il revoltează ori căt de-acoperit
Cănd de-un cuvĕnt mai dulce nu este'mpodobit.
In satiră imi place un spirit de candoare
Şi fug de cel obraznic vorbindu-mi de pudoare.

Din părţile satirei de ghimpi impresurată
Şi'n glume iscusite atăt de 'mbelşugată,
Francezul din natură născut rĕutăcios
Formează vaudevilul[39]) vorbareţ şi voios.
El merge 'naintează şi vesel şi căntănd,
Din gură 'n gură trece şi creşte tot mergĕnd[40])
Franceza libertate desfăşură in el
Avuta sa natură. Copilul tinerel
Vaudevilul totdeauna se naşte 'n bucurie.
Dar ănsĕ nu te duce, pe-un ton de veselie
Şagalnic cu pericul in cinic versul tĕu
Prin glume neertate să pui pe Dumnezeu.[41])
La fine aste glume ce-ateul a produs
Pe-autor de sigur la Grevă[42]) l'a condus.
In căntec chiar ne trebue o artă şi bun simţ.
Prin vin, prin intămplare adese ori te simţi
In stare să faci versuri. Aşa s'a intămplat
Lui Linière odată de Musă insuflat
O Musă grosolană, şi el ce nu-i poet
De geniu, e in stare să facă un cuplet.
Dar pentrucă 'ntămplarea te face să rimezi
Odată, pentru asta poet să nu te crezi.
Adese autorul, puţin de versuеşte,
Pe sine cu măndrie poet se preţueşte:
Nu doarme toată noaptea sonet păn n'a lucrat
Cinci impromtu[43]) in ziuă le pune pe curat,

---

[32]) Aulus Persius Flacus poet satiric latin, născut la Volaterrae in Etruria la anul 786 de la zidirea Romei, 34 după Is. Chr. mort in anul 814 (62).

[33]) Ades s'a pus intrebarea dacă *Boileau* prin versurile aceste asupra lui Pers, a vrut să-l laude sau să-l critice.

[34]) *Şcoale*, pentru *şcoalelor* adică retorii sau declamatorii timpului aceluia.

[35] Decimus Junius Juvenalis poet satiric latin, născut la Aquiniu in Apulia cătră anul 42 după Chr., scolarul lui Fronton şi a lui Quintilian.

[36]) Quum jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, et calvo serviret Roma Neroni,
Incidit Adriaci spatium admirabile rhombi (Juv. sat. IV.)

[37]) Mathurin Regnier poet satiric născut la Chartres in 1573, mort la Rouen in 1613.

[38]) *Cinismul* rădăcina este κυων in franţuzeşte inseamnă impudent, obcen.

[39]) *Vaudeville*, la inceput căntec satiric compus asupra evenimentelor, şi rimat pe un aer vulgar şi cunoscut. Mai tărziu, numele acesta s'a dat micelor comedii in care intrau cuplete pe arii cunoscute, mai tărziu numele de vaudeville s'a dat pieselor ce se jucau in sala Vaudeville din Paris (ianuarie 1702). Astă-zi titlul de vaudeville este adevĕrata dramă in care sentimentele inalte iubitoare sau delicate, sunt de-o potrivă admise. Căte-va rari cuplete numai aduc aminte de ăntĕia sa origine.

[40] Mobilitate viget, viresque acquirit eundo. (Virg. Eneida C. IV).

[41]) Se'ntrodusese obiceiul in seculul al 14 a se pune pe scenă Christ şi Apostolii, intr'un cuvĕnt a se pune pe scenă subiecte din religiunea creştină.

[42]) *Grève*, piaţă publică in Paris pe care se esecutau ateii.

[43]) Impromptu, versuri uşoare improvisate.

Şi încă-i o minune când furios cum este,
N'aleargă să imprime prostiile aceste;
Şi 'n frunte nu se pune, pe pagină sapat
De măna lui Nanteuil[44]) cu slavă 'ncununat.

(Sfirşitul căntului al II.)

A. Naum.

Despre Stepe si Pustiuri.

(Trad. din Humboldt).

La picioarele inaltului zid de granit care in adolescenţa planetei noastre, pe timpul formării golfului Antilelor, a infruntat năvălirea apelor, incepe un şes nemĕsurat ale cărui margini ochiul nu le poate atinge. Când părăsim văile alpine de la Caracas şi lacul Tacarigua in ale cărui unde, bogate in insule, se oglindesc apropiatele trunchiuri ale Pisangului, sau când lăsăm indărăt holdele impodobite cu gingaşul verde al trestiei lahitane de zahar şi cu umbra aspră a crăngurilor de cacao, ochirea noastră se opreşte cătră sud pe nişte stepe acăror inălţare aparentă mărgineşte orizontul in depărtări fugare.

Eşind din generoasa imbelşugare a vieţii organice călĕtorul dă cu uimire de marginea unui pustiu lipsit de arbori şi sarac in plante. Nici un dămb, nici o stincă nu se ridică in mod insular pe nemărginitul spaţiu. Numai pe ici pe cole se vĕd pături sfărămate de o intindere de douĕ sute mile patrate şi vĕdit mai inalte decăt părţile megieşite. Indigenii numesc acest fenomen: banci, desemnănd astfel prin limbă, in mod divinator, vechea stare de lucruri, căci inălţările acele nu erau decăt nişte vaduri ear stepa insaşi matca unui mare ocean interior.

Astăzi încă, amăgiri nocturne ne improspătează ades aceste imagine ale trecutului. Când stelele conducĕtoare luminează in răpedea lor suire şi coborire poalele câmpiei sau când ele, scănteind, işi indoesc imaginea in păturile inferioare ale păclei unduioase, ai crede că ai dinainte-ţi nemărginitul ocean. Ca dĕnsul stepa ne cuprinde inima cu simţirea nesfirşitului şi ca cum ne-ar sustrage prin aceasta de la impresiunea materială a spaţiului, ea deşteaptă in noi ideea spirituală a unei legi superioare. Dar vesel este totdeauna aspectul oceanului in al cărui limpede cristal se increţeşte sprintenul şi lin spumegăndul val, pe când stepa se intinde moartă şi impetrită ca coaja de granit a unei planete pustiite.

In toate zonele natura ne arată fenomenul acestor mari câmpii, in fie care ănsĕ ele au un caracter individual, o fisionomie proprie determinată prin deosebirea pămĕntului, prin climat şi prin inălţimea deasupra nivelului mărei.

In Nordul Europe *landele* acele care, acoperite de un singur soiu de plante ce inăduşă pe toate celelalte, se intind de la capĕtul Justlandului şi până la gurele Şeldei, pot fi privite ca nişte adevĕrate stepe, dar stepe de o intindere minimă şi de o suprafaţă accidentată dacă le alăturăm cu Llanoşii şi Pampaşii din America de sud sau cu câmpiile curboase de pe lăngă Misuriul şi Fluviul de aramă unde pribegesc comosul Bison şi micul bou de mosc.

Şesurile din lăuntrul Africei ne oferă un spectacul mai mare şi mai sever. Ca şi intinsa

---

[44]) *Nanteuil,* desemnator şi pictor din timpul acela.

suprafaţă a Oceanului Pacific ele nu au fost esplorate decăt in timpurile moderne. Ele sunt părţi ale unei mari de năsip care disparte despre resărit ţeri fertile sau le cuprinde ca pe nişte insule precum se intămplă cu pustiul de lăngă munţii de basalt Harudsch unde in oaza de Sivah ruinele templului lui Ammon ne arată veneratul locaş al unei antici civilisaţiuni. Nici o rouă nu udă aceste spaţiuri pustiite şi nici o ploae nu desvěleşte in sinul sfarogit al pămĕntului colţul unei vieţe regulate. Pretutindene coloane de aer ferbinte se ridică, desfac aburii şi alungă norii trecĕtori.

Unde pustiul se apropie de Atlantica precum intre Wadi-Nun şi capul Alb, acolo aerul umed al mării năvăleşte ca să umplă golul produs de acele vĕnturi perpendiculare. Chiar navigatorul când se apropie de gurele Gambiei prin o mare atăt de acoperită cu varecs incăt are aerul unui fĕnaţ, presimte acolo unde deodată el părăseşte vĕntul tropical de la resărit, vecinătatea năsipului ce domneşte căldura resfrăngĕnd pe intinderi nemĕsurate.

Turme de gazele şi de struţi sprinteni cutrieră nemărginitul spaţiu. Dacă scădem din oceanul de năsip grupele de curĕnd discoperite ale insulelor inzestrate cu isvoare şi pe lăngă acăror margini inverzite pribegesc nomazii Tibbosi şi Tuaryzii, restul pustiului african poate fi privit ca nelocuibil pentru om. Popoarele culte mărginene nu-l calcă decăt in mod periodic. Pe căi nestrămutate, ce comerciul a fixat de mii de ani merge lăngă caravană de la Tafilet la Tombuctu şi de la Murzuk la Borneo: intreprinderi indrăzneţe ale căror putinţă este intemeeată pe existenţa cămilei, corăbiei pustiului, cum o numesc zicĕtoarele antice ale Orientului.

Cămpiile aceste cuprind un spaţiu care intrece aproape de trei ori intindirea vecinei Mediterane. Ele se află sub Tropicul Racului sau aproape de dĕnsul şi această poziţiune hotăreşte natura individuală a caracterului lor. In partea resăriteană a vechiului continent aceste fenomene geognostice sunt din contra propriul zonei stĕmpĕrate. Pe tapşanul Asiei de mijloc intre Muntele de aur sau Altai şi Kuen-lun de la zidul chinez până dincolo de munţii cerului şi despre lacul Aral se intind in o lungime de mai multe mii de mile, de nu cele mai inalte, dar cele mai mari stepe din lume. Am avut insuşi prilejul de-a vedè, treizeci de ani după călĕtoria mea din America de sud, o parte din ele a. d. stepele kalmuce şi kirghize intre Don, Volga, Marea Caspică şi lacul chinez Dsai-sang pe o intindere de aproape 700 mile geografice. Vegetaţiunea stepelor asiatice care sunt căte odată accidentate şi intrerupte prin păduri de brad este mai variată decăt acea de pe Llanoşii şi de pe Pampaşii de Caracas şi Buenos-Ayres. Partea cea mai frumoasă a cămpiilor, locuită de popoare de păstori, este impodobită cu copăcei de Rosacce pline de flori albe, cu Trititarii Lalele, şi Cypripedii. Precum zona toridă se deosebeşte mai ales prin tendinţa intregei vegetaţiuni de a devenì copac, aşa se deosebesc unele stepe din zona asiatică stĕmpĕrată prin minunata inălţime la care se ridic plantele, cu flori ca d. ex. Sansurele şi alte Synantere, Leguminoasele şi mai des o felurime insemnată de Astragale. Cine călĕtoreşte pe joasele căruţi tătăreşti prin părţi ale acestor stepe de erburi unde nici un drum

nu e deschis, nu se poate orienta decăt sculăndu-se in picioare şi plantele tufoase, nu-i apar decăt ca o pădure ce se pleacă sub roatele carului. Unele din stepele asiatice sunt cămpii de fĕnaţ, altele sunt acoperite cu katlii de o plantă nodoasă, zămoasă şi totdeauna verde, cele mai multe lucesc in depărtare de sarea ce străbate prin pămĕnt şi acopere pe alocuri ca neaoa de curĕnd căzută lutosul pămĕnt.

Aceste stepe mongole şi tatare, intrerupte prin diferite lanţuri de munţi despart anticele şi cultele popoare din Thibet şi Hindostan de seminţiile barbare din nordul Asiei şi existenţa lor a avut o inriurire felurită asupra menirilor schimbătoare ale omenirii. Ele au ingrămădit populaţiunea cătră sud, au intrerupt mai mult decăt Hymalayul şi munţii neuoşi ai Sirinagurei şi ai Gorcei relaţiunile dintre naţiuni ş'a pus in nordul Asiei o stavilă nestrămutată la lăţirea unor naravuri mai blănde ş'a unui simţ artistic mai producĕtor.

Dar nu numai ca zid impedicător poate privì istoria cămpiile din Asia de mijloc. Ele au adus in diferite rănduri nenorocire şi pustiere peste pămĕnt. Popoare păstoare ale acestor stepe: Mongoli, Geţi, Alani, Usuni au sguduit lumea şi dacă in cursul secuielor civilitaţiunea timpurie s'a lăţit ca binefăcĕtoarea lumină a soarelui de la resărit la apus, in timpuri mai tărzie barbaria şi imoralitatea urmănd aceeaşi direcţiune au ameninţat să cuprindă Europa cu o negură intunecoasă. O seminţie smadă (de originea turkină a. d. turcă) Hiongnui locueau in corturi de pele inalta stepă de Gobi. Multă vreme ingrozitoare pentru imperiul chinez o parte din această seminţie a fost respinsă cătră interiorul Asiei. Această frămĕntare de popoare s'a lăţit neinvinsă până la Ural in vechea ţară a Finilor. Deacolo isbucnirĕ Huni, Avari, Chasari şi diferite amestecături de rase asiatice. Armate hune apărurĕ de'ntĕi la Volga, apoi in Panonia şi insfirşit la malurile Marnei şi a Poului pustiind imbelşugatele hoalde unde din timpurile lui Antenor omenirea creatoare ingrămădise monumente peste monumente. Astfel suflâ din pustiurile mongole un vĕnt ciumos ce inăduşi pe pămĕntul cisalpin, a artei gingaşă şi indelung cultivată floare.

De la stepele de sare ale Asiei, de la bruyerele europeane care se impodobesc vara cu flori roşietice şi avute in miere, şi de la pustiul lipsit de vegetaţiune al Africei să ne intoarcem la şesurile Americei de sud al cărui tablou l'am inceput deja prin puţine trăsĕturi neisprăvite.

Interesul ănsĕ ce un asemene tablou poate oferì observatorului este esclusiv un interes pentru natură. Nici o oază nu ne reaminteşte populaţiunile primitive, nici o peatră cioplită, nici un pom selbătăcit nu ne arată că acolo au muncit generaţiuni dispărute. Ca cum ar fi străin de menirile omenirii, colţul acest de pămĕnt ne atrage numai in present şi stă dinaintea noastră ca o arenă selbatică unde viaţa animalelor ş'a plantelor se desvĕleşte neinfrĕnată.

Stepa se intinde de la munţii de pe ţermurile Caracasului până la codrii din Guyana şi de la virfurile de neaua de la Merida la acăror poale lacul de natron Mrao deşteaptă veneraţiunea superstiţioasă a indigenilor până la marele delta al Orenocului. Cătră apus ea formează ca un braţ de mare ce trece peste malurile Metei şi a Nichadei şi atinge obirşia

neexplorată a Guariarei şi singuraticul masif de munţi căruia ostaşii spanioli, in jocul viei lor inchipuiri, i-au dat numele de *Paramo de la suma Paz*: frumosul locaş al păcii eterne.

Această stepă cuprinde un spaţiu de 16,000 mile patrate. Din neştiinţă geografică ea a fost descrisă ca cum s'ar intinde in o lăţime egală fără intreruptiune până la strimtoarea lui Magelan, lăsând la o parte lunca Amazonei care se hotăreşte despre nord şi sud cu stepele de earbă ale riurilor Apure şi La Plata. Lanţul Andelor de Cochabamba şi grupul de munţi Brasiliani o intâmpină intre provincia Chiquitos şi promontoriul de Vilabella cu diferite ramuri isolate de munţi. Un şes strimt leagă Hylea Amazonei cu Pampaşii de Buenos Ayres. Aceşti din urmă intrec de trei ori Llanoşii de Venezuela. Intinderea lor e aşa de minunată, incât se hotăresc la nord cu crănguri de Palmi şi la sud mai cu neaua eternă. Thuyul, un soiu de casuar (Struthio Rhea), este locuitorul caracteristic al acestor Pampaşi precum şi colonii de câni selbătăciţi care şed in turme prin peşteri subterane şi atacă adese cu fieroşie pe oameni, pentru a căror apărare străbunii lor luptau.

Intocmai ca cea mai mare parte din pustiul Zahara, Llanoşii, sau câmpiile cele mai septentrionale ale Americei de sud, sunt situate in zona tropică. Cu toate aceste ele apar in fie care jumĕtate de an sub o altă infăţişare, când pustiite ca marea lybică de năsip, când inflorite ca multe din stepele Asiei de mijloc.

Sarcina geografiei generale de a compara natura unor zoni departate una de alta şi de a expune in puţine trăsături resultatele acestei comparaţiuni este resplătitoare dar plină de greutăţi. Diferite şi in parte puţin desfăşurate cause micşurează seceta şi căldura noului continent.

Mica lărgime a pământurilor care in partea septentrională a tropelor sunt ades adânc tăete şi unde suprafaţa liquidă procură atmosferei columne de aer mai puţin cald, o lăţire intinsă despre ambele poluri gheţoase, un ocean deschis peste care sufla vĕnturi tropicale mai recoroase, josul nivel al coastelor resăritene, şuvoae reci de apă de mare din regiunea antarctică, care la inceput indreptate de la sud-apus către nord-resărit, lovesc sub al 35^0 de latitudine sudică coastele Chiliului, străbat la nord pe lângă coastele Peruviului până la capul Parina, şi apoi se intorc deodată către apus; numerul de munţi bogaţi in isvoare, acăror virfuri acoperite cu neauă se inalţă sus deasupra norilor şi recesc curentele de aer ce se coboară dealungul coastelor lor, mulţimea fluviilor de-o lăţime enormă care după multe şerpuituri aleg totdeauna ţermul cel mai depărtat, stepe fără năsip şi prin urmare mai greu de incălzit, codri nestrăbătuţi care acoperind regiunea plină de fluvii a equatorului apără pământul incontra razelor sau micşurează căldura prin suprafaţa frunzelor lor şi emit inlăuntru ţerei unde munte şi ocean sunt mai depărtaţi câtimi enorme de apă in parte absorbită, in parte produsă chiar de dênşii,—toate aceste imprejurări procură părţii plane a Americei un climat ce contrastează minunat prin umezeală şi recoare cu acel al Africei. Ele sunt causa acelei vegetaţiuni imbelşugate şi pline de sucuri, acelei *frondosităţi* care constitue caracterul individual al noului continent.

Dacă deci o parte a planetei noastre are o atmosferă mai umedă, problemul acestei ine-

galităţi găseşte in studiul stării de lucruri actuale o soluţiune satisfăcĕtoare. Naturalistul nu are nevoe să imbrace esplicaţiunea acestor fenomene in haina unor mituri geologici. Nimic nu justifică hipotesa cumcă pe pămĕntul primitiv lupta teribilă a elementelor s'ar fi deslegat in hemisfera apusană in alte timpuri decăt in hemisfera resăriteană, sau că America s'ar fi inalţat mai tărziu deasupra apelor haotice ca un continent mlăştinos locuit de şerpi şi crocodili.

Este drept că America după configuraţiunea formei şi direcţiunea coastelor sale are o asemĕnare isbitoare cu peninsula sud-apusană a vechiului continent, ănsĕ structura interioară a pămĕntului şi posiţiunea sa in raport cu masele continentale ce o megieşesc produc in Africa o teribilă uscăciune care se opune pe spaţiuri nemĕsurate la desvĕlirea vieţei organice. Patru cincimi ale Americei de sud sunt situate dincolo de equator adică in o hemisferă care din causa unei mase de apă mai mari şi din diferite alte imprejurări este mai recoroasă şi maiu medă decăt hemisfera de nord cărei aparţine dincontra cea mai insemnată parte din Africa.

Stepele Americei de sud, Llanoşii mĕsuraţi de la resărit la apus au o intindere de trei ori mai mică decăt pustiul african. Cele de'ntĕi primesc vĕntul tropic de mare, cel din urmă situat sub tot o latitudine cu Arabia şi sudul Persiei, este atins de pături de aer ce au trecut deja peste continenturi ardaloase. Chiar Herodot, venerabilul şi lung timp reu apreţuitul părinte al istoriei, a descris in adevĕratul sens al unei priviri geniale a naturei toate pustiurile din nordul Africei, din Yemen, Kerman, Mercan (Gedrosia a Grecilor) şi chiar din Multan in India dincoace de Ganges ca aparţinĕnd la o singură şi neintreruptă mare de nĕsip.

Pe lăngă efectele vĕnturilor calde continentale se adaugă in Africa, pe căt o cunoaştem, şi lipsa de mari fluvii, de codri ce emit aburi reci de apă şi de munţi inalţi. Cu ghiaţă eternă este acoperită numai partea apusană a Atlasului a cărui strimtă culme vĕzută in profil apărea navigatorilor antici ca o propeală aeriană a cerului. Spre apus munţii se intind pănă la Dacul, unde Carthaginea, odată doamnă peste mări, stă astăzi inmormĕntată in ruine. Aceşti munţi, odată zidul de apărare a Getulilor, opresc vĕnturile recoroase de la nord şi cu dĕnsele aburii ce se ridică de pe marea Mediterană.

Altă dată se credea că munţii lunei Djebel-al-Komr despre care se zicea fără cuvĕnt că formează o paralelă de munţi intre tapşanul Habesch Quitoul african şi obĕrşia Senegalului, intrec linia de neauă inferioară. Cordiliera de Lupata ce se intinde de-a lungul coastei resăritene a Mozambicului şi a Monomotapaului intocmai ca lanţul Andelor de-a lungul coastei apusene a Peruviului, este acoperită cu neauă eternă in regiunile aurifere din Machingu şi Mocanga. Dar aceşti munţi bogaţi in ape sunt departe de enormul pustiu care se lăţeşte de la poalele sudice ale Atlasului pănă la cursul resăritean al Nigrului.

Poate că toate aceste cause de uscăciune şi de căldură ce am enumerat nu sunt indestule pentru a preface in o grozavă mare de năsip părţi atăt de insemnate ale şesurilor africane, dacă o revoluţiune d. ex. o năvălire a Oceanului nu ar fi pradat aceste regiuni plane de acoperişul lor de plante şi de pă-

mĕnt nutritor. Intunericul primelor timpuri ascunde adănc vremea in care acest fenomen s'a produs şi puterea ce a provocat năvălirea. Poate că ea a fost resultatul marelui vĕrtej care impinge peste banca de Terre Neuve şi până la vechiul continent caldele ape mexicane şi prin care nuci de coco şi alte fructe tropicale ajung din America in Irlandia şi in Norvegia. Cel puţin un braţ al acestui fluviu marin, pornind de la Azore, este astăzi ăncă indreptat cătră sud-resărit şi loveşte plin de pericul pentru navigatori dunele apusene ale Africei.

Toate coastele de mare ne arată ănsĕ (amintesc pe acea peruviană intre Amotape şi şi Coquimbo) cum secule şi milenii chiar trec, până cănd in regiuni calde şi lipsite de apă unde nici Lecidee nici Lihenii nu incolţesc, năsipul mişcător este in stare de a oferì rădăcinii plantelor un sprijin mai sigur.

Aceste priviri ajung ca să esplice cum Africa şi America de sud cu toată asemĕnarea esterioară a configuraţiunii lor, ne presintă condiţiunile climaterice cele mai opuse in vegataţiuni de un caracter cu totul diferit. Deşi ănsĕ stepa Americei de sud este acoperită cu o coajă subţire de pămĕnt roditor, deşi ploi periodice o adapă şi o impodobesc cu un splendid covor de verdeaţă, ea totuşi nu a putut ademenì pe seminţiile vecine să părăsească frumoasele văi de caracas, coasta mării şi lumea fluvială a Orenocului ca să se peardă in această pustietate goală de arbori şi de isvoare. Deaceea şi la venirea coloniştilor europeni şi africani stepa s'a găsit lipsită de populaţiune.

Este adevĕrat că Llanoşii sunt apţi la creşterea vitelor, ănsĕ cultura animalelor dătătoare de lapte era aproape necunoscută locuitorilor primitivi ai noului continent. Abie de ştia unul din neamurile americane să se folosească de indemănările ce natura le oferia in această privire. Rasa americană (una şi aceeaşi de la al 65⁰ latitudina nord şi până la al 55⁰ latitdinea sud, scăzĕndu-se poate Eschimoşii) a păşit de la viaţa de vĕnători la agricultură fără să treacă prin treapta vieţei de păstori. Doue soiuri de vite localnice păşunează in cămpiile erboase din Canadia apuseană, in Quivira şi in jurul colosalelor ruine ale castelului Aztecu care se ridică părăsite (o Palmyră americană) in pustietăţile fluviului Gila. Un Muflon cu coarne lungi asemĕnător cu aşa numitul străbun al oaei pribegeşte in turme pintre goalele şi sterpele stinci de var. Peninsula sudică se deosebeşte prin Nicunai Huanacoi, Alpacai şi Lamai, dar din aceste dobitoace folositoare numai cele doue de'ntĕi au păstrat in curgere de milenii libertatea lor firească. Intrebuinţarea de lapte şi de brănză este ca şi cultura erburilor făinoase un semn caracteristic de deosebire al naţiunilor vechiului continent.

Dacă admitem ănsĕ că unele din ele părăsindu-l ar fi trecut din nordul Asiei pe coasta apuseană a Americei şi că iubind receala, ele ar fi urmat cătră sud inalta coloană a Andelor, atunci aceasta peregrinaţiune a trebuit să fi avut loc pe nişte căi pe care nici turme nici cereale nu puteau să le intovărăşească.

Oare atunci cănd imperiul Hiongnilor căzù de mult sdruncinat, va fi provocat restogolirea acestui puternic neam, năvăliri de popoare şi in nord resăritul Chinei şi Coreii cu prilejul cărora asiaţi civilisaţi să fi trecut in noul continent? Şi dacă aceşti noi veniţi ar fi fost locuitori de stepe in care agricultura nu ar

fi fost usitată, atunci această hipotesă indrăzneaţă şi pe care comparaţiunea limbelor nu o sprijineşte până acum, ar desluşì cel puţin isbitoarea lipsă de adevĕrate cereale in America. Poate că isbită de furtuni a debarcat pe coastele nouei Californii una din acele colonii de preoţi asiaţi pe care visări mistice ĕi impingeau la navigaţiuni departate şi de care istoria populară a Japonului pe timpul Thsinschi huang-tiilor ne dă un exemplu memorabil.

De aceea dacă viaţa de păstori, această binefăcĕtoare treaptă de transiţiune care leagă hordele nomade de vĕnători cu pămĕntul erbos şi le pregăteşte la agricultură, a fost necunoscută locuitorilor primitivi ai Americei, această necunoştinţă este causa lipsei de populaţiune a stepelor din America de sud. Cu atăt mai liber s'au desfăşurat pe dĕnsele puterile naturei in diferite forme animale, libere şi mărginite numai prin sine inşile ca viaţa vegetală din codrii Orenocului, unde Hymeneul şi Dafinul uriaş nu se vĕd ameninţaţi de măna destrugĕtoare a oamenilor ci numai de inădirea imbelşugată a plantelor parasite. Agutisi, mici cerbi tarcaţi, Armadile cu ţistă care gonesc in modul guzganilor pe epurii din gaurele lor subterane, turme de Chiguiri leneşi, vivere frumos vargate care imputesc aerul, marele leu fără coamă, jaguari rotaţi care sunt in stare de a ucide şi de a tărăi pe dealuri buhai tineri—aceste şi multe alte specii de animale cutrieră stepa lipsită de copaci.

Mai numai pentru dĕnsele de locuit, stepa nu ar fi atras nici una din hordele nomade care in genere (după usul indo-asiatic) preferă hrana vegetală, dacă nu s'ar găsì impră̆ştiată pe ici, pe cole, Mauritiea, palmul cu eventail. Insuşirile acestui copac de viaţă sunt vestite pe departe. El singur hrăneşte la gurele Orenocului la nordul Sierrei de Jmataca, naţiunea neinvinsă a Guaraunilor. Când erau mai numeroşi şi mai deşi, ei nu numai că ridicau pe trunchiuri de palm colibe care purtau podele de tavanuri, dar ei intindeau ăncă (aşa zice tradiţiunea) de la arbor la arbor rogojini artistic impletite cu cojile frunzelor Mauriţiei ca să poată pe vremea ploilor, când Delta este inecat, trai astfel ca maimuţele pe copaci. Aceste locuinţi aeriane erau in parte acoperite cu lut. Pe podeaoa umedă femeile aprindeau focuri pentru trebuinţele casnice şi cine trecea noaptea pe fluviu putea să vadă sus in aer despărţită de pe pămĕnt para flăcărănd rĕnduri, rĕnduri. Astăzi ăncă Guaraunii datoresc neatărnarea lor fisică şi poate chiar acea morală pămĕntului mlăştinos peste care ei poartă sprintenul lor picior şi şederei lor pe copaci ca intr'un adăpost inalt, unde niciodată entusiasmul religios nu va reconduce pe un stilit american.

Mauritia ănsĕ nu oferă numai locuinţi sigure, ea procură şi un nutriment felurit. Măduva palmului bărbătesc conţine, până a nu se desface gingaşa sa floare, şi numai in acest period a metamorfosei sale, un soiu de sago făinos din care ei coc turte subţiri intocmai ca din făina rădăcinei Iatrofei. Ferberea mustului copacului dă dulcele şi imbătătorul vin de palm a Guaraunilor. Fructele solţoase ce samĕnă cu ciucurii de brad, dau ca Pisangul şi mai toate fructele lumei tropicale, o hrană variată precum e şi vremea in care se intrebuinţează fie după deplina desvĕlire a substanţelor zaharoase sau inainte, in starea lor făinoasă. Aşa găsim, pe cea mai joasă treaptă a culturei intelectuale a omenirii, existenţa unui neam in-

treg strins legat cu un singur copac ca acele insecte ce sunt mărginite la o singură parte a unei flori.

(Sfirşitul in n-rul viitor).

P. P. Carp.

OBICEIURI SI CREDINTE LA ROMANI.

III.

(Urmare).

INMORMÂNTĂRILE.

La darea sufletului sau la céa din urmă clipeală a vieţei, este la noi obiceiul de a se pune in măna celui ce moare o luminare de ceară galbĕnă aprinsă, pentru ca sufletul să fie intimpinat cu lumină la despărţirea lui de trup. De se intămplă să moară cine-va fără luminare, se chiamă că *au avut moarte intunecală* şi foarte mult il căinează bĕtrănii şi bĕtrănele satului pentru aceasta. Românii poartă o jalnică ingrijire pentru cei reposaţi fără luminare mai ales pentru cei inecaţi sau periţi fără voe de moarte năprasnică; pentru aceea ori de căte ori s'au sfirşit o luminare de ceară şi au remas numai un căpeţel, il lipesc de pămĕnt spre a se istovì pentru sufletele celor adormiţi fără lumină. Ei cred că sufletelor celor inecaţi nu le este dat a se bucura de lumina zilei ci numai de seninul nopţilor cu lună, d'aceea bĕtrănele cunoscĕtoare de tainele obiceiurilor opresc pe neştiutorii copii de a zice: „o lumină ca ziua;" căci ele socotesc că auzind aceasta cei inecaţi, incetează de a se mai bucura de lumina lunei şi intră spărieţi in adăncurile intunecoase, găndind că i-au apucat fără veste ziua. După ce şi-au dat duhul, femeile de casă incep a se bocì şi a se văita despletindu-şi pĕrul şi pe unele locuri strigănd la urechea reposatului: *au doară nu mĕ auzi? nu vrei să-mi respunzi? tare te-ai măniat. Mult eşti supĕrat* şi altele. In vremea aceasta bĕtrănele megieşe adunate la ţipetele din casă, pun caldarea sau ceaunul pe foc şi incălzesc apa de scăldătoare. Scoţindu-l din scăldătoare il imbracă in haine nouĕ, cele mai de preţ ce are. Mulţi şi le au pregătite din viaţă, mai ales bĕtrănele, dintre care unele şi-au păstrat chiar hainele de mireasă. După ce l'au imbracat curat, il intind pe laiţă sau pe o masă, pe unele locuri il scot afară şi-l aşează pe prispă totdeauna cu picioarele spre reсărit, punĕndu-i in mănă o cruce de ceară cu un bănuţ lipit pe dĕnsa pentru plata vămilor vĕzduhului; in sfirşit il acoper cătu-i de lung cu o pănză albă numită in limba bisericei *giulgiu* ear in limba curgătoare numai „*pănză*;" de unde au şi remas vorba ce se zice cănd cine-va e galbĕn şi istovit „par' că i-au luat pănzile de pe obraz." Apoi iau mĕsură căt e mortul de lung şi-i fac un toeag de ceară in care se pune şi luminărica ce i-au ţinut-o la darea sufletului. Toeagul este o luminare de ceară lungă, care se incolătăceşte in forma şerpelui şi care arde la capul mortului cele trei zile inainte de inmormĕntare; şi in alte trei zile după inmormĕntare se aprinde regulat la asfinţitul soarelui in locul unde şi-a dat duhul. După ce l'au impodobit astfel, mai varsă femeile o undă de lacrimi insoţită de obicinuitele bocite prin care ii intreabă: *nu ii milă de cei remaşi? unde se găteşte aşa frumos? Cui mĕ laşi sprijinul*

bĕtrânețelor mele? intreabă mama cu inima ruptă de durere. Eară bĕtrânul tată stă tăcut in picioare cu capul gol, impetrit de durere, ştergĕnd din când in când lacrimile ce nu le poate oprì să nu se rostogolească pe sbărcita-i şi albita-i faţă. Atunci au prilej vecinele să-şi verse şi ele aleanurile trecute, să-şi plângă copiii reposaţi, in care plângere intovărăşită de bocit se aud vorbe ca aceste: *te duci unde e copilaşul meu*; *să-i spui că mare mult e arsă inima mamei după dĕnsul*; *zi-i să mi se arate mai des in vis, dragul mamei liliacă.* După ce s'au mai alinat durerea prin mângăerile ispititelor bĕtrâne, un vecin, meşter de secrie, vine cu o trestie lungă şi ia mĕsură mortului, apoi trestia aceea se pune in sicriu alăturea cu trupul. Unii bĕtrâni ce-şi aşteptau moartea din zi in zi işi au secriul gata lucrat de mâna lor, şi numai il scot din tindă sau il scoboară din pod pentru a-i aşeza trupul. In vreme ce se petrec aceste, un băetan dă fuga la popa ori la dascal şi cere un prapur ca să-l razeme dinaintea casei ca vestitor de moarte, şi tot deodată să-i poftească pentru cetirea stâlpilor pentru noapte. Curĕnd se vesteşte in tot satul şi incep a venì care când poate; fie care nou sosit intră in odaea unde se află mortul, sărută icoana şi dacă reposatul era om bĕtrân ĕi sărută şi mâna, apoi se dă la o parte şi punĕndu-şi mâna la gură clatină din cap, oftează şi zice: „Dumnezeu să-l erte.“ De se intâmplă căţi-va in casă adunaţi grăesc intre dĕnşii câte ceva bine de reposatul, apoi rĕnd pe rĕnd se strecoară, şi alţii le vin in loc cu aceeaşi rĕnduеală. Unii fără treabă sau mai prietini ai casei mai remân de dau ajutor la pisatul grăului de colivă şi altele; ear femeile se apucă de cernut pentru pomene. Sara se adună flăcăii şi fetele la *priveghiu,* unde petrec in risete şi chicote jucând ţuşca până in zori de zi. Ţuşca este un ştergar impletit foarte vĕrtos; jucătorii se pun roată imprejur, in timp ce unul dintre dĕnşii stă in mijloc; după ce s'au aşezat astfel incepe a purta ţuşca cu mare repegiune şi taină unul de la altul, ear cel din mijloc trebue să găcească unde e, căci de câte ori greşeşte, primeşte câte un numĕr de lovituri până ce insfirşit nimereşte şi atunci cel găsit cu ţuşca ĕi ia locul. Aceste se petrec ori in tindă la lumina opaiţului, ori afară la lună; in vreme ce in odaea mortului popa citeşte stâlpii la lumina a două sfeşnice cu lumânări de ceară groase după puterea mortului. Doue nopţi de-a rĕndul ţine priveghiul cu aceeaşi rĕnduеală sau şi cu alte jocuri pe alocurea. După obiceiu ar trebuì ca necontenit popa sau dascalul să citească până la pornirea la groapă; dar aceasta atĕrnă de la averea mortului, cine n'are se mulţămeşte şi cu mai puţină cetanie. Femeile, rudenii reposatului, după ce-l bocesc in deosebite restimpuri ale zilei: la resăritul, ameazi şi apusul soarelui, apoi il mai bocesc şi când soseşte vre-o rudenie sau prieten al reposatului ce nu se arĕtase încă, fiind din alte sate sau dus după nevoile vieţei. Este foarte jelit un om la ţară, un om pe care n'are cine să-l bocească; adeseori se găsesc femei care de milă, ca să nu treacă cineva nebocit şi pentru ca să se implinească obiceiul, se pun de bocesc oameni străini pe care nici nu i-au cunoscut mai inainte de moarte. Bocitul este un fel de cântare jalnică şi trăgănată impreunată cu plâns; cuvintele ce le zic sunt in versuri, care se ştiu de mai nainte şi sunt potrivite cu viaţa şi starea in care au fost

reposatul. De obiceiu la plecarea mortului bocitoarele incep cu următoarele stihuri:

Veniţi care mĕ iubiţi,
Cu mine călĕtoriţi.
Eu mĕ duc in cale lungă,
N'am nimica să-mi ajungă.

Cele din Transilvania incep bocitul cu versurile următoare:

Cănt a lumei rea viaţă
Ce se rumpe ca o aţă.*)

Femeile cele pătrunse de durere nu căntă numai versurile obicinuite, ci in suferinţa lor născocesc şi altele potrivite cu imprejurările lor deosebite. Ţeranii nu imbracă haine cernite, ci semnele dinafară ale jelirei sunt umblarea cu capul gol pentru barbaţi cele trei zile; eară femeile şi fetele afară de displetirea pĕrului ce o păstrează trei zile mai aruncă de pe dĕnsele ori ce găteală precum cercei, inele şi altele pe care nu le pun vreme de un an inchiet. In acest timp ele nici nu joască nici se desfătează, căci dacă ar juca s'ar socotì ca şi cum ar salta pe mormĕntul reposatului tată, barbat sau frate. Se vede că pentru barbaţi tot şi-au mai luat femeile indrăzneala a calca acest obiceiu; dar pentru aceasta n'au scapat de impunseturile cam din şagă cam dinadins ale flăcăilor care jucăndu-le pe dinainte le căntă:

Ici-i tină, ici-i glod,
Ici mi-i bărbatul mort,
Nu ştiu stare-oiu să-l disgrop
Sau m'oiu duce la uncrop.

După implinirea anului de jălire, fetele es la joc şi intrarea se face astfel: Fata purtată de mănă de către un flăcău aşterne o naframă la pămĕnt pe care călcănd cu picioarele se prinde in joc.

In zioa a treia se fac pregătiri de pornire, aduc năsălia de la biserică, prapurile şi crucea la care atărnă căte o naframă sau testemel cu căte un ban legat la un colţ. Decum porneşte mortul, clopotele trag necontenit, şi din cănd in cănd cei ce-l duc se opresc pentru a-l prohodi. Oprirea este mai deasă pentru cel bogat şi căntările mai prelungite, ear pentru cel sarac este vorba:

Duceţi-l mai tare
Că bani n'are.

Atăt la scoaterea mortului din casă, căt şi la fie care oprire in drum, femeea reposatului dă de pomană căte o bucată de pănză numită pod, insoţită de o luminare de ceară. Aceste inchipuesc podurile ce are a le trece sufletul reposatului in ceilaltă lume pănă va ajunge la raiu.

Plecarea la groapă este orĕnduită in chipul următor: ăntĕiu merg prapurile şi crucea apoi pomenile şi coliva, preuţii şi insfirşit năsălia cu mortul după care se ţin rudeniile şi petrecĕtorii. In vremea ducerii mortului pănă la biserică stă tot temeiul bocitului; femeile bocitoare continuesc numai in restămpurile prohodirei, altmintrelea bocesc intr' una. Ajungĕnd la biserică intră cu toţii inăuntru, aşază năsălia cu mortul in mijlocul bisericei şi in-

*) D. Bojinca in *Anticele Romanilor.*

cepe prohodul ce ţine mai bine de un ceas, cum or vrea să-l lungească preuţii şi dascalii, care lungire atêrnă earăşi de la starea mortului şi de la vêrstă; pentru copii prohodul e mai scurt căci ei se socot siguri de impĕrăţia cerurilor pentru nevinovăţia lor. După sfîrşirea prohodului vin rudele să dea mortului sărutarea cea mai de pe urmă, după care il scot cioclii din biserică şi-l duc la groapă, unde-l lasă in jos cu nişte bucăţi de pănză ce le remăn lor. Trupul se aşează in groapă cu picioarele spre resărit de unde se iveşte lumina şi incotro are să plece la invierea morţilor şi judecata cea de apoi. Preutul stropeşte mortul cu vin, pe alocurea şi unt-delemn şi aruncă peste dênsul ţernă cu hărleţul, apoi cioclii pun capacul sicriului şi astupă groapa făcênd deasupra-i o movilă numită *mormênt*. Dacă reposatul e holteiu şi om de arme, ĕi aduc calul şi-l dau de pomană peste groapă, de este plugar bogat ĕi dă peste groapă o vacă, ear de e sarac un cucoş sau o găină neagră. După aceasta ia fie care petrecĕtor căte o mănă de ţernă şi aruncănd-o peste mormênt zice: „să-i fie ţerna uşoară," apoi se intorc cu toţii a casă intovărăşind pe rudenii.

Aici inainte de a intra, se spală pe mâni şi pe faţă şi apoi se pun la masa numită praznic sau comăndare. Comandarea se pregăteşte ăncă pe unele locuri in chipul următor: Inspre zioa inmormêntării se aduc in ogradă mai multe oi sau berbeci mai cu samă negri şi după ce au resărit stelele, fac o groapă, şi apoi lipind luminările aprinse de coarnele dobitoacelor aduse, le intoarnă cătră apus şi preutul le citeşte o rugăciune, pe urmă oamenii le tae pe marginea groapei ca să se scurgă sângele intr'ênsa. Groapa aceasta se numia din vechime arăt. Preutului se dă capul şi pelea oilor sau a berbecilor, de unde chiar când s'au perdut obiceiul acesta au remas vorba „au dat pelea popei" adică au murit; eară din cărnurile dobitoacélor junghiate astfel, se fac bucate pentru comandare. Toţi petrecĕtorii se pun la masă măngăind pe rudele mortului cu vorbele „că aşa-i lumea aceasta trecĕtoare, şi că in curênd sau mai têrziu ne vine rĕndul şi nouă." Bucatele obicinuite sunt: zeama cu tocmagi, plachie, sarmale şi carne cu perje. Inainte de a bea varsă puţin vin din pahare şi apoi zic „să-i fie ţerna uşoară reposatului" „să fie de sufletul reposatului" şi altele, după cum ĕi ajunge capul; şi cu rĕnduealа aceasta indesând paharele mai uită rudele din supĕrare, ear petrecĕtorii se inveselesc de-a binele. Mai ales se intămplă căte o babă din cele ce au ostenit pentru comăndare să fie mai slabă de cap incăt să se chefălueaseă indată. Aceasta după ce s'au retras popa şi dascalul incepe a spune multe vrute şi nevrute, vorbe de glumă care uneori se prind ca nuca in pĕrete, alte ori sunt pline de haz, aşa intorcĕndu-se la femeile care-şi dau ghionturi uităndu-se la dênsa le zice:

Pe sub ceriu şi pe sub lună
Trece-un şoim c'un şerpe'n gură;
Nu ştiu şerpe-i ori-i smeu
Ori-i ibovnicul meu!

Da voi ce rideţi? zice gheboasa babă intorcĕndu-se iute către flăcăi. Socotiţi că n'am şi pentru voi? eac' aşa:

Nu ştiu luna pe ceriu trece
Ori puica la apă merge.

Aceste ţin pănă când căţi-va din cei mai cumpătaţi socotind să lase in linişte pe rudenii intiresc baba cu vorbele „hai mătuşă destul, du-te de te culcă!“ De se mai pune baba de pricină ĕi amintesc că nu-i la nuntă şi că cei de casă au nevoe de repaos.

Se crede că 40 de zile sufletul mortului stă ăncă in casă sau umblă pe la mormĕnt, eară după implinirea acestora se duce in cealaltă lume. De aceea in vreme de 40 de zile se tămăează des prin casă şi pe la mormĕnt unde se aprind şi luminări. In unele părţi pe lăngă crucea ce se aşează la mormĕnt, la capul mortului, se mai infinge tot acolo şi un brad tĕnĕr impodobit cu flori, dacă reposatul era holteiu. Bradul este ingropat la capul sicriului, incăt numai vĕrful ĕi remăne afară. La trei zile după inmormĕntare se face coliva la biserică, asemenea la 9 la 21 şi insfirşit la 40 de zile se face colivă, colaci şi praznic, numite panahidă. Toate aceste pomeniri făcute in deosebite restimpuri se chiamă *griji* şi mare mult e căinat acela căruia nu i s'au purtat grijile, zicĕndu-se că *„stă cu ţerna in gură.“* Poporul de jos crede că reposatul are nevoe pe cealaltă lume de măncare, bĕutură şi strae de purtat, deaceea in unele părţi nu se mulţămesc cu grijile de care s'au vorbit mai sus, ci se pune păne şi sare in sicriu şi in perna de la capĕtăiu impreună cu un ac cu aţă ca să-şi coase hainele când i se vor rupe. In Ardeal se pune in sicriu o măcinică nouă cu care să se apere reposatul de duşmani şi să se razime in lunga-i călĕtorie.

(Va urma.)

A. Lambrior.

POESII.

Estragem din noul poem al d-lui Petrino dedicaţiunea către d. Alecsandri, precum şi pasajul final.

Din „Raul“ poem de D. Petrino.

Dedicatie.

Era o noapte neagră, şi cerul fără stele,
Şi eu fără sperare, şi sinul meu rănit,
Când te-am cetit pe tine, şi glasul Musei mele
Din lunga-i letargie deodată s'a trezit.

Şi te-am vĕzut in visu-mi, zicĕndu-mi: „căntă ăncă,
Căntarea-i măngăerea celor ce pătimesc,“
Atunci am pus condeiul in rana mea adăncă
Ş'am scris cu al meu sănge pĕcatul omenesc.

Ş'am vrut să spun durerea de care pătimeşte
Orfan de-a sa credinţă, perzĕnd pe Dumnezeu,
Pămĕntul fără cărmă pe care-l invĕrteşte
In jurul desperării al vremei braţ ateu.

Şi ţie, numai ţie, tot ce-i mai bun in mine,
Păn ş'ale mele lacrimi, eu voiu s'aduc in dar;
Să treacă peste Molna, s'ajungă păn la tine,
Aşa, precum tămăea pĕtrunde la altar.

Ear tu Poete-Rege, tu lesne i inţelege
De ce suspină lira-mi, şi măndru pot să zic,
Că noi avem in lume o inimă ş'o lege,
Tu care eşti cel mare şi eu care-s cel mic.

Din soare-şi ia lumina steluţa călĕtoare,
Şi soarele pe ceruri stă falnic, neclintit:

Eu sunt aşa steluţă, tu pentru mine soare,
Primeşte dar o rază ce 'n tine am sorbit.

---

din RAUL.

. . . .
. . . .

Când de pe tronu-i splendid al lumei Născĕtor,
Vĕzĕnd o lume 'ntreagă, dar nici un pic de-amor,
A hotărit să dee la fapta-i creatoare,
O vecinică coronă, un soare peste soare,
Un suflet la natură, un vis de Dumnezeu,
Măreţ, ca gândul seu;
Pe când Adam ferice visa ântĕiul vis;
Pe când zimbea natura cu 'ntĕia sa zimbire
Şi, inocentă încă, ântĕia fericire
A sale braţe lumei deodată le-a deschis;
Din tot ce era măndru de-a lumei tinereţă,
Din stele căte-o rază, din floare frumuseţă,
Din mări o picătură, din soare o scăntee,
Din om o coastă numai, dar coasta cea mai bună,
El a luat in mănă-i, şi toate impreună
Le-a 'nsufleţit cu insuşi divina sa suflare,
Cu buza veciniciei le-a dat o sărutare
Spre-a face o femee.

Deatunci femeea este a lumei suverană
Şi sclavul ei tot omul, şi măna-i diafană
A providenţei mănă, şi ochiu-i, ochiu ceresc,
Şi inima-i o lampă sub tron dumnezeesc,
Ş'acel ce-o ocroteşte de cerari ocrotit,
Ş'acel care-o apasă in veci afurisit!

Deci şi Raul pe care in astă lume încă
Pănă acum nimică să plăngă n'a vĕzut,
El, care cu femea de-lume era stincă,
Ştiind că flori cu miros nu cresc pe drum bătut,
El astăzi se căeşte de rĕul ce-a făcut
Şi simte 'ntĕia dată a dragostei putere;
El plănge lăngă patul pe care încă zace,
De-a sa ruşine caldă şi caldă de durere,
Maria nimicită, ce tremură şi tace.

Raul sărută poala altarului pe care,
Cu insuşi a sa mănă, durerii i-a jertfit
O viaţă nepătată, o inimă mai mare
Decât Nimicnicia ce el i-a pregătit.
Genunchile el pleacă şi măna-i albă, mică,
O stringe de-a sa buză şi strigă: — Te iubesc! —
Maria, pintre lacrimi ce de pe geana-i pică
Şi, inghiţind durerea ce sinu-i frânt ridică,
Respunde cu'n lung gemet, respunde: — Te iubesc! —

Iubesc, este suspinul pe care-o vecinicie,
Decând e fără margini, şi căt o să mai fie,
Şopteşte la urechia Părintelui ceresc;
Şi el, beat de-a sa glorie, cu 'n gemet creator,
Muncit de-al seu gigantic şi necuprins amor,
Şi 'mbrăţoşat de braţul bĕtrăn al nesfirşirii,
Pe lira nemurii
Respunde: — Te iubesc! —

Iubesc este cuvĕntul, pe care'n armonie
L'au spus, faţă cu cerul, ântĕii muritori,
Când, pentru ca să poată mai strinşi uniţi să fie,
Dădurĕ pentru dĕnsul a raiului comori;
Deatunci, de mii de veacuri cu fală repetat,
El sună ori şi unde ca eco secular;
Iubesc, pămĕntul spune de soare imbĕtat,
Iubesc va fi căntarea ce va 'ntona sub soare
Parechia de pe urmă, când va simţi că moare
Când vremea deşerta-va al dragostei pahar.

Şi de-am putè să scoatem din fundamentul seu
Pe-acest pămĕnt pe care pĕcatul il roteşte,
Spre-a'l asvĕrlì in faţa acelui Dumnezeu
Ce l'a făcut şi care durerii il jertfeşte!
De-am face-o hecatombă din lumi desfiinţate,
De-am stinge pe-acel soare ce-i ochiu dumnezeesc,
Din universe frânte şi liber de pĕcate,

Ar fi supremul gemet al lumii dărămate
Acordul sfănt: *Iubesc*!

Mister al vieţei noastre, sfinţit de mii de ori
Prin jurăminte frănte, prin tot ce-i omenesc,
Prin tot ce-a vremei braţe clădesc şi nimicesc,
Amor! amor! pe tine, ce vii cu dulci fiori
Cănd nime nu te-aşteaptă, pe tine te găsesc
Ori unde pe pămĕnt
Şi totdeauna sfănt,
In casa desfrĕnării, ca şi 'n palat domnesc!

Afară varsă raze al lumei vecinic soare,
Ear in Raul Maria, iubită, iubitoare,
Revars' amor ce-i soare cu mult mai strălucit.
O sărutare ăncă, poate cea de pe urmă,
Işi dau acum sermanii ş'apoi fără de urmă
Uitat va fi de dĕnşii că ei s'au mai iubit.

Ba nu! Se uită lesne ce omul iscodeşte,
Tot ce temeiu nu are, ce inimi injoseşte,
Se uită, dar, se uită plăns, chinuri şi nevoi;
Cu vremea se şi uită amarnice blăsteme,
Dar niciodată 'n lume momentele supreme
Care cu-o sărutare au infrăţit pe doi.

Dar ah! deodată fata cu grabă deşertează
O cupă de otravă ce ea s'a prigătit,
O bea, şi ochiu-i măndru mai măndru scănteează,
Căci de beţia morţii amorul se 'narmează,
Ca lampa de lumină nainte de sfirşit.

Apoi, cu sinu-i fraged de sinul lui lipit,
Şi scos de măna morţii din strimta-i inchisoare
Pe doue-aripi rotunde ce, vrĕnd la cer să sboare,
In alba lor golime
Infrunt ăntĕia dată a lumei crud'asprime,
Cu buza insetată, cu pĕrul displetit.

Maria se ascunde de-a soarelui lumină
In braţele iubite, şi 'neacă a sa vină
In mierea sărutării;
Atunci cu-al dismerdării
Glas blănd, Raul ĕi zice:
— Pe ochii tĕi albastri jur, dragă, că deaice
Din acest loc de crime te duc drept la altar,
Ca să sfinţim amorul cu-al cununiei dar;
Căci ori unde femeea devine-un Dumnezeu
Cănd mai iubeşte ăncă cu tot amorul seu,
Biserică de fală, un templu de onor.—
— Ah, pre tărziu! — Maria respunde'n agonie
Ce-i profanat odată, sfănt nu o să mai fie,
Şi-i floare fără miros, e floare disfrunzită
Femeea pĕcătoasă pe aur dobăndită;
Deci eu a sorţii mele otravă am bĕut,
Tu mi-ai plătit amorul şi banu-ţi m'a pierdut.
Dă maicei mele aur, o sărutare mie.....
Aşa vorbind, Maria ah! nu mai era vie!

Raul işi smulge pĕrul, vĕzĕnd l'a lui picioare
Cadaverul pe care cadaver l'a făcut;
El mai sărută ăncă pe-al seu noroc ce moare,
Din inima-i un gemet la cer mai vrea să sboare
Dar cerul nu-l aude. Surd ceru-i; deci el mut
Scoate-un pumnar din sinu-i şi'n inimă'l apasă,
Ca să cunune moartea pe-un mire c'o mireasă!

Amorul face
Să doarmă'n pace
Somnul veciei cei ce iubesc;
Ş'uniţi de moarte
In a lor soarte
Nici cer, nici lume nu-i mai trezesc.

D. Petrino.

CANTECUL ŢIGANULUI.

Sunt ţigan şi nici că-mi pasă,
Nu am grije şi nevoi,
Ca şi vêntul eu sunt liber
Şi am cântec bun de soiu.

Am un cort tarcat cu petici,
Moştenit de la străbuni,
El mě scapă de căldură
De zapadă şi furtuni.

Nu vreu curte boerească,
Nici palat impěrătesc,
Pe nimic din lumea astă
Nu-mi dau cortul ţigănesc;

Căci in curte şi 'n palate
Griji, nevoi sunt incuibate
Ear in cortul meu tarcat
Veselia-i impěrat.

Cei bogaţi au rea ursită,
Căci uritu-i chinueşte
Şi ei sufĕr tot aşa,
Ca şi nicovala mea

Ear ţiganul, ia ciocanul
Şi bătĕnd in ferul roş,
Căntă al seu căntec vesel
Moştenit de la strămoşi.

I. R. F.

TE-AI DUS...

Te-ai dus iubito cum măndrul soare
Se duce vesel din nor in nor!
Te-ai dus iubito, nepăsătoare,
Ca el, străină de al meu dor.

Te-ai dus iubito, precum se duce
Un căntec vesel, gonit de plâns;
Ca o zimbire senină, dulce;
Când de durere sufletu-i strins

Te-ai dus iubito, te-ai dus uşoară
Precum in toamnă se duc in sbor
Măndrele paseri de primavară
Uitănd dulceaţa cuibului lor.

Te-ai dus, şi lunei, răpind lucirea
Stelelor jocul fărmecător,
Zilei lumina, minţii găndirea,
Viselor nopţii basmele lor

. . . .

Oh! vin iubito, mai vin odată!
Soare de viaţă mai eşi din nor!
Oh! vin iubito mai vin odată,
Vin de-mi intoarnă viaţa din sbor!

***

BIBLIOGRAFIE.

Conspect asupra Literaturei române şi Literatorilor ei de la inceput şi până astăzi in ordine cronologică, de Vasile Gr. Popu.—Bucureşti 1875. —Un vol. Oct. de 230 pag. Volumul II este anunţat şi va apărè in curĕnd. Aşteptăm şi pe acesta pentru a ne pronunţa asupra meritului scrierii.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui L. A. Respins.

D-lui G. I. M. in C. In „Serenadă" comparaţiunea din strofa finală ne pare riscată; in D. N. F. este o idee. Mai aşteptăm şi altele pentru a judeca.

Red.

Tipografia Naţională. Redactor: *Iacob Negruzzi.*

No. 5.—Anul IX. 1 August 1875.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.
Abonamentul pe un an pentru România liberă 20 franci; pentru Austria 6 fl; pentru Germania, Sviţera, Belgia şi Italia 30 franci; pentru Francia şi Spania 40 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an intreg; in Iaşi la Tipografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

Romänische Studien de Roessler.

Critică de A. D. Xenopol.

O carte care au atras indestul luarea aminte a lumei invĕţate apusene, nu mai puţin şi pe acea a Românilor asupra sa, este aceea a d-lui Roessler intitulată „Romänische Studien," in care autorul se ocupă de originile şi de istoria mai veche a poporului român.

O scriere a unui german, mai ales austriac asupra Românilor, avea nevoe numai decât de o indreptăţire, o pledoarie pentru nepărtinirea ei, pentru indepărtarea ei de preocupaţiuni politice, şi altele de aceste, ceea ce d-nul Roessler nu lipseşte a ne da in prefaţa d-sale, in care ne spune că intrebările ce ţintează „nu ating politica, nici chestiunea Orientului, nici nou plănuita impĕrăţie dacică.

Cu toate aceste ceva mai jos, d. Roessler ne spune insuşi, că teoria sa va trebui se intălnească o oposiţie inverşunată in România şi in toate ţerile locuite de Români," unde ochii cei deprinşi la intunericul prejudeţelor naţionale, sunt dureros loviţi chiar de raza cea mai palidă de lumină ce cade din afară asupra lor," pentru că d-sa demonstrând că Românii au ocupat ţerile de-a stinga Dunării, tocmai in secolul XIII, resultă de aici că pretenţiile Românilor la un drept mai vechiu asupra acestor locuri, decât Maghiarii şi Germanii, sunt ilusorii, prin urmare şi năsuinţa lor de a relua odată in stăpânire complectă ţerile strămoşeşti. D-nul Roessler prin urmare combate premisele şi conclusiunea dedusă de „fanaticii Români," că ei sunt mai vechi in Dacia şi că prin urmare au dreptul cel mai bun; terminul mediu ănsĕ pentru a ne servì de logică, anume „prior tempore potior jure" d-nul Roessler il admite.

Scrierea d-sale capătă prin aceasta un scop afară din sine, anume acela de a demonstra, printr'o cercetare istorică că nu poporul român are prioritatea dreptului asupra posesiunii pămĕntului Transilvaniei. Cu toată buna opinie ce putem avea de nepărtinirea d-lui Roessler, tĕrămul pe care se pune este alunecos, şi odată ce impărtăşeşte acel principiu, cine ne va respunde că d-sa nu se va face tot astfel advocatul Maghiarilor şi al Germanilor, precum acusă pe fanaticii Români că se fac cu

ori ce preţ apărătorii causelor favorabile poporului lor?

Ştim că abstracţiunea au lărgit mult spiritul german, că el a deprins să-şi domine inima şi mişcările ei; dar să ne fie permis a crede că şi germanul cult remâne tot om supus ades fără să vree unei atrageri simpatice către acele opinii care se impacă mai bine şi cu dorinţele inimei sale, aceasta cu atâta mai mult cu cât tonul cărţii d-lui Roessler nu este acel al unei cercetări ce vrea să descopere un adevěr, ci a unei polemice indreptată nu atâta incontra unor autori, pe cât incontra acelui popor, a cărui istorie vrea să o cerceteze. Měsura morală a cercetărilor ştiinţifice a unui om nu constă in indepărtările neconştiute ce le-au făcut de la adevěr, ci in acele conştiute; nu in erorile comise ci in inăduşirea faptelor, falsificarea lor sau sofismele argumentării. Se trece de aceea mai uşor cu vederea unui fanatic ignorant, aberaţiunile ce le dă drept produceri ştiinţifice, decât unui invěţat rece, dosirea şi inlăturarea adevěrului. Nu voim să anticipăm. Dar aceste reflexiuni au fost provocate de la sine prin observaţia, pe care a formulat-o aşa de măestros nemuritorul Goethe şi care se aplică la cartea d-lui Roessler „Man merket Absicht und wird verstimmt.“ Ea este pregătirea sufletească cu care trebue să ne apropiem de cartea d-lui Roessler pentru a nu fi surprinşi. Intru cât ănsě aceste reflecsiuni sunt indreptăţite ne va demonstra-o cercetarea presentă.

Pentru noi mărturisim că nu punem in dreptul ginţelor mare valoare pe principiul „prior tempore potior jure“ şi că pentru měsura dreptului ce-l are un popor asupra teritorului ce-l ocupă este indiferent timpul in care s'au aşezat pe el. Chiar dacă Românii ar fi venit in Transilvania după Germani şi Unguri, aceasta nu le ie dreptul de a-şi păstra naţionalitatea lor şi de a refusa o posiţiune de sclavi indată ce nu o vor mai merita-o; de aceea şi cercetarea intrebării ce o atinge d-nul Roessler ne interesează numai din punt de vedere ştiinţific.

II.

In cărţile cele două de'ntěi d-nul Roessler tratează despre Geţi şi Daci, fără a aduce ănsě nici o lumină nouă asupra acestor popoare, şi fără a stabilì vre un punt care să stee in legătură cu teoria sa ulterioară. D-sa resumă in mod pe scurt cele cunoscute după cercetările de până acum despre Geţi şi despre Daci. Opinia cea foarte acreditată intre slavişti şi care in ori ce caz are unele argumente in favoare-i, anume că Geţii şi Dacii ar fi de origine slavă, d-nul Roessler nu o atinge de loc cu toate că in introducere ne spune intre intrebările de care are a se ocupa a fi şi aceea dacă „curge in vinele Românilor şi sânge slav,“ ceea ce de sigur trebuea să determine pronunţarea sa intr'un mod asupra unei opiniuni, pe care nici un representant al lumei invěţate nu poate să o treacă cu vederea, [1]) cu atâta mai mult că după cum am

[1]) Că prin Dacia au umblat popoare slave: *Iazygii* in Dacia orientală resping pe Daci in Transilvania (Plin. H. N. IV 12). Arinius Gallus respinge pe *Sarmaţi*. Sub Adrian năvălesc Sarmaţii in Dacia (Acl. Spart. Hadr 5). Iazygii din Dacia uniţi cu Marcomanii sub Marc-Ausel (Dio Cas. 71.7). Impěratul Maximin este numit „Sarmaticus“ (Herodian 7, 2). Aurelian supune pe *Carpi* (Fl. Vop. Aurel. 30). Diocletian ěi primeşte in imperiu (Aunt. Virt. Caes. p. 347. Constantin primeşte Sarmaţi in imperiu (Anon. Valesii p. 661). — De asemene in insctipţiuni se pomenesc *Sarmaţi* cf: Frankl Traiau p. 180.—Ovid in petrecerea sa la Tomi au invěţat a vorbì limbele Getică şi Sarmatică lib III Trist. El. 12.

spus sunt unele argumente in favoarea acelei opiniuni, care admite că Slavii au locuit in Dacia din timpurile cele mai vechi. Astfel o inscripţiune romană de la anul 257 d. H. sună: „Heracli Aug. Valer. M. Felix Res.p Saturnim... stationis Tsiernens,“ şi astăzi se ved remăşiţele acestei staţiuni romane Tsierna, pe malul riuşorului care şi acuma se numeşte Cerna (apă neagră.) Filosoful şi impĕratul Antonin, pe la 180. d. N. aminteşte in aceste locuri un alt riu *Grana*, astăzi *Hranu*, cuvĕnt derivat din Slavonul grana, graniţă. Slaviştii merg mai departe; ei pretind că numirile de Moesia şi de Panonia ar fi slave, că poporul *Carpi* ce-l videm in resboiu cu Romanii era slav şi chiar numirea de *Carpaţi* ar fi de asemene. Astăzi ăncă cuvĕntul *Chreb* sau *Chorba* inseamnă in illiric: munte şi *Chrebet*, spinare de munte; in ruseşte Chrebet, arată un şir de vĕrfuri. Cuvĕntul Krapak de la polonul krepac nu inseamnă decăt unul din cele mai inalte vĕrfuri. Rusnecii zic şi astăzi Carpaţilor *khrbi* sau *khorbi*. Croaţii sau Crobaţii, nu ar fi decăt vechii locuitori ai acestor munţi, care s'au resboit mai in urmă in locurile, ce le stăpănesc astăzi. In căntecele şi baladele poporane cele mai vechi, Carpaţii şi Dunărea sunt locurile sfinte ale Slavismului. Astfel fiind lucrurile, coloniştii din toate părţile Daciei şi a Moesiei vin in atingere cu deosebitele naţionalităţi slave pe care le găsesc. Elementul slav avĕnd un caracter de universalitate in privinţa celui roman, pe care-l invĕleşte din toate părţile, de aceea il găsim aflător in toate dialectele române, in obiceiurile şi instituţiile Romănilor din toate părţile alăture cu cel latin, cătră care s'au adăogit el cel de'ntĕi, pe cănd toate celelalte elemente străine, ce le găsim tn cei trei factori formatori ai vieţei noastre, sunt mai nouĕ şi oare-cum suprapuse şi imprăştiete pe fondul deja statornicit romăno-slav.“ [2]) D. Roessler ar fi trebuit se atingă mai cu lămurire intrebarea in ce relaţiune stăteau Dacii cu celelalte popoare, precum Geţii, Agathyrsi, pe care le supusese, cu atăta mai mult că d-sa susţine că Dacii au fugit cu toţii sau mai cu toţii din Dacia, că această provincie era o *colonie curat romană* „in care elementul roman nu prinse rădăcini atăt de adănci, căci el nu se răzemâ pe baza largă şi sigură a unei populaţiuni cucerite şi in mod intelectual.“ Astfel ne face d-nul Roessler această concesiune care ar fi fácut să-i salte inima de bucurie unui Şincai şi Petru Major, apostoli purităţii Românilor. Dar d. Roessler urmează: „de aici vine uşurinţa cu care mai tĕrziu fù earăşi indepărtat şi putù să dispară fără a lasa macar atătea urme ca in Britania sau in Noricum, unde a fost şters ca un lustru dat.“

Ori care ar fi ănsĕ originea Dacilor, un lucru este clar, că Dacii fusese unul din popoarele Daciei, care-şi intinsese dominaţia asupra celorlalte, că după cum la moartea lui Burvista se resculase popoarele supuse, punĕnd capĕt ăntĕei inălţări a puterii Dacilor, astfel şi acuma invingerile Romanilor au fost pentru mai multe triburi de popoare din Dacia, un fel de eliberare. Dacă după toată probabilitatea, măndrul caracter al poporului dac, care ca rasă dominantă era şi expusă la resbunarea invingĕtorului, se retrase şi părăsi

[2]) G. Panu. Studii asupra atărnării sau neatărnării politice a Romănilor in deosebite secule in Conv. Lit. anul al VI pag. 263 şi 264.

ţara, [3]) nu a fost tot astfel şi cu celelalte triburi ale Daciei care au remas pe acest pămĕnt, pe care erau aşezaţi, avĕnd locuinţi fixe, amestecându-se mai tĕrziu cu Romanii. Şi dacă ni se intreabă unde sunt urmele contactului Romanilor cu popoarele din Dacia, in limba, instituţiunile şi obiceiurile Românilor, atunci respundem că urmele sunt tocmai in acel element slavon representat in viaţa noastră şi care era acel predomnitor, dacă nu exclusiv la popoarele din Dacia.

Dar aşezarea de popoare sarmate adică slave in Dacia după cucerirea ei de Romani este documentată in modul cel mai sigur; astfel Iazygii sunt aşezaţi in mare numĕr in Dacia de către Marc-Aurel. [4])

Astfel lipsa totală a unei baze poporane pe care să se hultuească elementul roman nu poate fi constatată in Dacia, deşi de sigur nu se poate pretinde că de la 106 până la 270 asimilarea acestor două elemente să fi fost atât de completă incât să fi dat naştere poporului român de astăzi. Poporul român nu era ăncă pe deplin format, contopirea nu era deplină; cu toate aceste o amestecare a elementului indigen cu acel roman s'a făcut de sigur, şi nu este de opus scurtimea timpului când ne amintim că Normanii se franţuzesc in acelaşi timp 94—1066 şi apoi se germanisează in un restimp tot atât de indelungat in Anglia 1066—1215, şi este cunoscut că provinciile romane se romanizau cu o mare repegiune; aceasta ne-o arată şi scriitorii antici in faptele istorice cunoscute de toată lumea. O romanizare a elementului slav in timp de 164 ani este un fenomen cu totul normal. Astfel suposiţia cu totul lipsită de fundament a d-lui Roessler, că Romanii s'au aşezat aici intr'un pămĕnt deşert de oameni, că nu i-au hultuit pe o rasă supusă, nu mai poate fi invocată ca un temeiu pentru lipsa de legătură strinsă intre Dacia lui Traian şi coloniile din ea, lipsă care să fi inlesnit atât de mult retragerea lor in Moesia la părăsirea Daciei de Aurelian. Dar această idee că Romanii de aceea ar fi părăsit Dacia mai uşor fiind că nu s'ar fi hultuit pe o rasă indigenă, ne pare una din acele gândiri fără inţeles de care sunt ăncă pline scrierile istorice. In chestiunea dacă Romanii şi in genere dacă un popor a fugit inaintea barbarilor sau a stat pe loc hotăresc cu totul alte momente, anume faptul dacă poporul in chestiune era sau nu *nomad*. Pentru a hotărì noi dacă popoarele din Dacia au fugit inaintea Romanilor şi Romanii inaintea Goţilor trebue să ne intrebăm: erau acele popoare ajunse in acel stadiu al vieţei când se lipesc de pămĕnt sau erau ele ăncă nomade? şi respunsul ce-l căpătăm este că acele popoare erau aşezate şi că prin urmare nu au fugit. Din contra d. Roessler pe cât e gata se admită că s'a stins urmele popoarelor din Dacia cu venirea Romanilor tot atâta e de predispus a susţinè că populaţia romană a dispărut din Dacia cu venirea Goţilor. „De la 172 Goţii ocupau cu totul posiţiunea romană cea evacuată; remăşiţele populaţiei indigene se perduse fără urmă in sinul năvălitorilor.“ Cu ce uşurinţă umple şi deşartă d. Roessler ţerile de oameni! Nouă ni se pare că in asemene procedări se documentează o lipsă foarte simţită de privire reală a lucru-

[3]) După invingerea lor de Romani Dacii se retrag earăşi la Nord, unde trăesc impreună cu Germanii, luptându-se incontra lui Antoninus Pius (Iul. Capit. Ant. Pius V).

[4]) Dio. Cas. 71, 11, 4.

rilor aşa cum se petrec in omenire. Populaţiile din Dacia cucerită de Romani nu erau nomade, ele aveau oraşe şi sate, cultivau pămêntul şi via şi prin urmare erau popoare aşezate [5]) Acest punt l'a trecut d-nul Roessler cu vederea. Şi noi admitem că un popor romad cât trăeşte viaţa lui pe carul mişcător cu femeea şi copii se strămută cu cea mai mare uşurinţă din loc in loc. Astfel nu mai putea Darius să dee de Sciţi şi nici Alexandru. Dar până pe timpurile lui Traian, popoarele de aici progresase. Se făcuse organizări de state, ceea ce presupune numai decât *o aşezare* şi popoarele aşezate nu se strămută aşa de uşor dintr'un loc intr'altul; ele sunt legate prin toată existenţa lor, prin modul lor de a trăi, de un loc anumit; ocupaţiile se diversifică şi nu fie care familie poate trăi in acelaşi mod ori unde s'ar transporta, precum se intâmplă aceste la popoarele nomade. O familie scitică veche trăea din laptele iepelor şi carne crudă. Fie care avea căi cu care mergea ori unde voea, fie care avea partea sa in turma comună, ce era mânată din loc in loc şi din care trăiau toţi. Nu era aşa cu Geţii, Dacii etc., care se aşezase, din care unul devenise agricultor, celalalt meseriaş, din care fie ce individ incepuse a atârna de starea celuilalt in traiul seu. Nomadul duce cu sine isvoarele sale de traiu; poporul aşezat le scoate din pămêntul de care s'au prins, smulge-l de aici şi-l expui peirei, căci nu are posibilitatea de a duce cu sine mijloacele de traiu ce sunt lipite de pămênt — afară doară de este bogat şi dispune de *bani*, mijlocul universal pentru căştigarea celor necesare. [6])

Din această analisă resultă un principiu general, că popoarele aşezate nu *fug* când vin năvălitorii, ci se *supun*. De altmintrele dacă am admite că inaintea unui duşman popoarele trebue se fugă, am ajunge la curioase resultate; nu am mai videa popoare supuse, nu am mai videa pături de popoare aşezându-se unele peste altele, ci popoare vecinic in mişcare, o perturbare necontenită a societăţii fără perspectivă de incetare.

Astfel când veniră Romanii in Dacia, locuitorii de aici fugise tot atât de puţin dinaintea Romanilor pe cât fugise apoi locuitorii Romani când venise Goţii, căci este cunoscut că coloniştii romani se ocupau cu agricultură, că erau aşezaţi in oraşe şi sate numeroase.

Basat pe opiniunea cercetată mai inainte şi pe textele scriitorilor Romani, care spun că nu numai legiunile ci şi *provincialii din oraşe şi de la ţară* au fost retraşi din Dacia, d-nul Roessler admite că părăsirea Daciei a fost completă (p. 67), adică in acel sens că deşi a putut remânè ici cole câte o remăşiţă, nu mai putea fi vorba in Dacia de o populaţiune romană (p. 68.)

D-nul Roessler ţine tot atât de puţin samă de legătura intre pămênt şi popor cât, şi de greutăţile ce trebue să intimpine in strămutarea sa un popor aşezat. D-sa crede că in anul 272, venind Goţii mai aprigi decât totdeauna, deodată s'au sculat toţi Romanii şi

[5]) Astfel ştim că . . . . . profetul de lângă Burvista ordonă ca toate viile să fie stârpite. Din Columna lui Traian se poate vedè cum Dacii trăeau prin oraşe şi sate pe care Romanii când vin in resbel contra Dacilor le ard şi le devastează. Vezi ediţia cea mare a Columnei lui Traian de d. Fröhner, tab. 79, 140, 181. Alexandru cel Mare când vine in contra Geţilor dă peste un ogor sĕmĕnat. V. *Frank* Trajan p. 67 cf. Arrian Exped. Alex. I, 2.

[6]) Faptul care-l citează d-nul Roessler la p. 69 nota 2 vine in favoarea noastră. Nu se pomeneşte de o fugă a multora ci a unei femei *bogate*.

au trecut Dunărea aşezându-se in Moesia. Dar să privim la posibilitatea reală a faptelor; să ne gândim cât de intinsă era Dacia, câte oraşe şi câte sate cuprindea, ce mare era numĕrul populaţiei, câte pedeci se opuneau strămutării unui popor intreg. Numai numĕrul de case şi căruţi necesare pentru transport trebue să fi fost colosal, dar provisiile pentru drum, dar aprovisionările dincolo de Dunăre? Cu cât ne gândim mai mult la strămutarea poporului intreg, cu atâta ne pare mai peste putinţă; pentru aceasta ânsĕ trebue să ne gândim tocmai la realitatea lucrurilor, nu se privim numai la textele moarte tipărite pe hârtie, cuprinzĕnd in ele numai inţelesul cuvintelor, nu şi expunerea marelui fenomen social, ce caută ele să reproducă in mintea noastră.

Să ne aducem aminte de grozăviile, de bnimăceala trecerei Dunării de către Goţi, cum ne-o descrie Ammianus. Să ne aducem aminte, cum ajunsese neguţitorii romani se facă cea mai intinsă speculă cu câni morţi, hrănind cu ei pe hemesiţii Goţi, pentru a ne face o idee de ceea ce trebue să fie o strămutare a unui popor intreg dintr'un loc intr'altul, şi Goţii erau in numĕr de vre-o 150,000 (cu femei şi copii vre-o 400,000 poate), pe când coloniştii din Dacia erau de sigur intr'un numĕr cu mult mai mare! Dacă a fost o strămutare, atunci aceasta nu s'a putut face decât cu incetul şi aceasta in interval de trei sau patru ani cu cele mai mari greutăţi. Despre o astfel de strămutare nu se pomeneşte in scriitorii ce-i avem, ci de o părăsire a provinciei, de retragerea legiunilor şi a provincialilor petrecută aşa că nu a dat loc la nimic mai important de insemnat.

D-nul Roessler respunde la o parte din aceste objecţiuni, ridicate ăncă de Petru Major, că loc a fost destul in Moesia, căci era deşartă şi pustie. Această mărturisire a d-nului Roessler este prea la locul ei.

Intr'adevĕr că Moesia a fost pustietă intr'atâtea rĕnduri de feluriţi barbari incât nu inţelegem cum d-nul Roessler nu vede că in strămutarea coloniştilor din Dacia in Moesia nu era nici o garanţie mai mare de siguranţă. Moesia a fost inainte şi după 272 devastată continuu de barbari[7]) ba mai tare devastată decât Dacia, pentrucă era mai aproape de centrul imperiului, mai cultă şi presenta mai multă atracţie pentru dĕnşii. Câţi barbari nu au năvălit in Moesia după strămutarea legiunilor acolo; câţi barbari au fost aşezaţi aice de diverşii impĕraţi in secolii următori strămutărei. [8]) Dar unde incăpeau toate aceste sume de popoare? D-nul Roessler pe cât de lesne strămută popoarele dintr'o ţară in alta, pe atâta le inghemueşta la vreme de nevoe cu sutele pe un colţ de pămĕnt.

Cât timp au trăit Goţii in Dacia ei au fost un popor nomad, umblând in toiuri cu carăle lor din loc in loc, adese in lupte cu alte popoare barbare ce venise după ei, precum Vandalii ce vin in Transilvania, dar sunt bătuţi şi alungaţi de Goţi. Că ei au remas nomazi, ne-o dovideşte foarte clar, descrierea ce o face Ammianus, despre luptele lor cu Hunii şi fuga lor la Dunăre. Ĕi vedem pretutindene cu femeile şi copii lor. Fuga lor de la Nistru la Dunăre este grabnică. Aice inţelegem strămutarea cea prăpăstuită a hoardelor lor. Bar-

7) Insuşi Roessler ne face tabloul devastării Moesiei la pag. 74.

8) Fl. Vopisc. Prob. 18. Zozim I 71 Roessler p. 69.

barul se suea pe cal sau inhama caii la căruţă şi-şi tàrea cu sine casa şi bogăţia.

Astfel ĕi videm apărĕnd la Dunăre şi trecĕnd in imperiul roman. Că nu au fugit şi coloniştii romani, când aprigii Goţi au fugit, eată ce nu poate inţelege d-nul Roessler. Cu toate aceste enigma e foarte simplă, Goţii erau *nomazi* şi au fugit; coloniştii erau *aşezaţi* şi au remas. Despre acest adevĕr nu cred că mai este nevoe de a aduna probe; totuşi a mintim că atunci când legiunile se retrag de la Rhin şi din Britania, elementul roman nu se retrage cu ele, ci remăne in sinul barbarilor şi anume nu numai poporul de jos, ci chiar clasa superioară, care se inălţă in curĕnd la onori in statele barbare. Când Hunii vin peste occidentul Europei, care popoare fug? acele nomade; acele ce se aşezau deja precum Francii şi Burgundii se luptă in contra lor şi nu fug; ele sunt supuse, bătute, chinuite, pămĕntul ănsĕ nu-l părăsesc.

Dar să ne mai arĕte d-nul Roessler un singur exemplu in istorie in care un popor aşezat să fi fugit naintea năvălirilor barbare? Ce făceau Românii in timpurile mai nouĕ, când vineau asupra lor invasiuni, o ştim prea bine: ei remăneau pe loc şi trebuea ca Domnul să ordoane pentru ca ei să-şi părăsească vetrele lor. Aşa au făcut-o când vineau Tatarii, aşa când vineau Turcii şi de sigur că nu erau mai cumplite năvălirile Hunilor şi a Goţilor, decăt aceste suferite mai tărziu. D-nul Roessler, care susţine că Românii au inceput a veni peste Dunăre pe la 1200 şi că s'au inmulţit foarte răpede acolo, toemai pe timpul când *Tatarii* devastau atăt de cumplit aceste ţeri, nu se teme oare de contrazicere, ba nu se sfieşte a zice, că Românii de aceea puteau să se intindă in acele locuri căci „la ei nu era vre-un imperiu de resturnat, nu era ca o comoară de luat. Mongolul care a devastat in modul cel mai neomenos Ungaria pare a fi cruţat Cumania apusană. [9]) (Moldova şi Valachia). Ca şi când barbarii ar avea de ţel in prădăciunile lor existenţa statelor şi nu averea indivizilor.

Se mai miră d-nul Roessler cum de Priscus in relaţiunea sa despre visita lui la Attila nu pomeneşte de populaţiile romane din imperiul acestuia, ceea ce de sigur el ar fi făcut dacă o asemene populaţie ar fi existat. La aceste respundem că ar fi de mirare să fi vorbit, când e cunoscut că Priscus a visitat pe Attila in Panonia unde-i era scaunul in palatul seu de vară; nime ensĕ nu pretinde să fi fost populaţie romană in Panonia pe timpurile lui Priscus. [10])

Tot astfel intr'un alt loc se miră ear cum de n'au dat misionarul Bruno peste Români, când au mers la Peceneghi [11]), cu toate că d sa singur ne spune că Bruno a mers in partea aceea ocupată de Peceneghi, care vinea pe lăngă Kiew. Dar cine pretinde că erau Români acolo? Fiindcă d-nul Roessler nu găseşte Români in Ungaria şi la Kiew vrea să deducă că nu au fost nici pe lăngă Carpaţi!

II.

Să cercetăm acuma opiniunea d-lui Roessler şi să vedem intru cât ea poate corespunde cu adevĕrul. Mai ăntĕi se considerăm căte-va argumente generale ce se pot aduce incontra ei, inainte de-a trece la cele speciale care ne

[9]) P. 73.

[10]) P. 117.

[11]) P. 92.

vor dovedì până la cea de pe urmă evidenţă falşitatea ei.

D-nul Roessler pretinde că trecerea Românilor dincoace peste Dunăre in seculul al XIII a fost provocată prin venirea Turcilor in Europa. Dar atunci nu inţelegem pentru ce n'au venit impreună cu ei şi Slavii care aveau să sufere intocmai aceleaşi rele de la dominaţia Turcească. Apoi Românii se presintă pe părţile nordice ale Dunărei pe la anul 1220 ca popor aşezat dănd deja numele seu unei părţi de pământ[12]), prin urmare ei cautà să fi venit in aceste ţeri cel puţin cu 100 sau macar cu 50 ani mai inainte. Dar pe la 1170 sau mai nainte unde se pomeneşte de Turci in Europa. Vedem dar in modul cel mai riguros cumcă motivul d-lui Roessler care ar fi făcut pe Românii de dincolo de Dunăre să treacă dincoace nu are nici o fiinţă. Alt motiv ănsĕ care să fi cauzat această strămutare nu găsim şi din lipsa de motive noi suntem indreptăţiţi a conchide la lipsa faptului.

Apoi este de observat că Romanii prin seculul al XIII, al XIV şi al XV au o puternică aristocraţie mai ales in Transilvania, o aristocraţie bazată in genere pe posesiunea de pămănt, şi că in genere Românii apar ca un popor aşezat avĕnd proprietăţi de pămĕnt. Dar dacă Românii au venit in aceste ţeri ca păstori, cum se explică posesiunea lor de pămĕnt; prin cucerire, prin o expropriare a Rutenilor pe care d-nul Roessler ĕi admite ca vechi locuitori ai ţerei? Venirea Românilor ca atraşi de bogatele păşuni ale Transilvaniei, Munteniei şi Moldovei, nu esplică posesiunea lor de pămĕnt. Apoi Românii ĕi vedem in timpuri mai vechi mai numeroşi decăt astăzi. Astfel un document de la Stefan cel mare enumera vre-o 50 biserici intr'un singur ţinut, acea ce presupune o populaţie destul de numeroasă. Cum se poate deci esplica această venire a unui numĕr de cinci milioane cel puţin de Români, in ţerile de dincoace de Dunăre? Cu atăt mai mult că această immigraţiune a trebuit să se facă in foarte puţin timp căci pe la 1250 vedem culminănd inflorirea imperiului Romăno-Bulgar care era bazat pe naţionalitatea Valahă, deci presupune existenţa Valahilor intr'un numĕr insemnat dincolo de Dunăre. Dar tot in acel timp trebue să fi fost şi Valachia foarte populată. Cum dar se admitem o migraţiune a Valachilor de dincolo dincoace de Dunăre?

Dar d-nul Roessler mai aduce şi un argument negativ, pe care d-sa il consideră ca foarte puternic, anume că nici un autor şi mai ales nici un Bizantin nu pomeneşte nici de o populaţiune de origine Romană din Dacia. Prin urmare conchide d. Roessler prea răpede, că nefiind ei pomeniţi in nici un autor, urmează de aici că ei nu au existat in aceste ţeri. Dar această Dacie devine, când o cuceresc Goţii Goţie, apoi Hunie, Gepidie, Avarie, Bulgarie, Cumanie. Pe căt ţara pe atăta şi popoarele supuse din ea purtau numele năvălitorilor care atrăgeau asupră-le atenţia imperiului Bizantin şi a scriitorilor sei. Prin urmare dacă aceşti scriitori nu pomenesc de o populaţie Romană din Dacia, aceasta nu este decăt un fenomen prea natural; aşa ei vorbesc numai de Bulgarii eară nu şi de Slavii

[12]) Dipl. Honorii papae din 1222: „cum per sicularum terram transierent aut Valacharum." Dipl. Andreiani din 1222" Cum transierint per terram sicularum aut perterram Blacorum. Dipl. Andr. din 1223: „Terram exemptam de Blaccis." Dipl. Andr. din 1224 Sciteram Blacorum et Bissenarum etc."

ce au fost cu toate aceste aşa de numeroşi in Moesia incăt au slavonizat pe Bulgari.

Tot de aceea nu vorbesc ei de Români ci de Huni, Avari, Cumani etc. Cu ei avea a face imperiul Bizantin şi scriitorii sei, pe ei ĕi pomenesc. Dar un Bizantin ne spune curat că popoarele ce năvăleau din Dacia Traiană in imperiul Bizanţiului sămĕna la moravuri cu Vlachii de peste Dunăre. In această preţioasă indicaţiune, noi vedem numai decăt urma populaţiei romane din Dacia Traiană, căci numai ea putea să samene la moravuri cu Vlachii de peste Dunăre, nu Cumanii, nu Pacinaţii care avea moravuri atăt de deosebite. Romănii din Dacia Traiană erau ănsĕ luaţi cu năvălitorii dedăndu-se şi ei la prădăciuni in imperiul bizantin ca şi popoarele barbare de care ascultau, ceea ce esplică notiţa autorului grec. Prin urmare nici argumentul negativ a d-lui Roessler n'are mai multă valoare decăt celelalte.

D-nul Roessler aduce pe Romăni dincoace de Dunăre din Moesia, şi esplica prin aceasta numerul cel mic actual al Romanilor in acea ţară. Dar este de observat că niciodată Romănii n'au fost numeroşi in Moesia şi că pentru a explica numĕrul actual cel mic acolo n'avem de loc nevoe de expedientul d-nului Roessler. Romănii de dincolo de Dunăre au locuit totdeauna prin munţii Balcani şi in părţile de dincolo de aceşti munţi, unde şi astăzi ei se află in numer indestul de insemnat. Toate amintirile vechi despre aceşti Vlachi se referă geografic la regiunile din jos de Hemus. Astfel lupta intre Avari şi ducii Martinos şi Comentiolus in care un Valah striga[13]) „torna fratre" se petrece intre Ostica şi Constantinopole in *Tracia* la 579. In luptele dintre fraţii David, Aron, Samuil şi Bisantinii, David fu ucis intre Castoria şi Prespa in *Macedonia* de cătră nişte Vlahi in anul 976[14]); un sat Cămpu-lung este pomenit in *Hemus* in a. 1013 in lupta lui Vasile al II-le incontra Bulgarilor; Vlachii ce figurează ia armata bizantină incontraSiciliei sunt de sigur recrutaţi din jurul Constantinopolei şi nu din Moesia in anul 1027. Vlahii din 1091 in armata lui Alexis incontra Cumanilor sunt din *Anchialos, Pudilus.* [15]) Când se revoltă Valachii sub Petru şi Asan, ei cer locuri in *Hemus* dovadă că pe acolo işi aveau locuinţele lor. Apoi cămpul luptelor intre Romăno-Bulgari şi Bisantinii este ca defensiv muntele *Hemus* ca ofensiv *Tracia,* pe la Agatopolis şi Filipopolis. Despre Dunăre nici e vorba in toate acele lupte. Ni se pare pare că prin toate aceste fapte s'a demonstrat destul că Romănii peste Dunăre au locuit cu totul aiure decăt in Moesia şi că prin urmare nu este loc pentru mirarea d-lui Roessler. Dar să venim acuma la causele speciale care ne face să respingem teoria d-lui Roessler şi să admitem persistenţa Romănilor de-a stănga Dunării din timpul colonisării lui Traian.

Intre cele de'ntĕi este *tradiţiunea locală.* Cum se poate anume ca Romănii de astăzi să numească cu aceleaşi numiri cu care le numeau popoare ce au locuit cu 2000 de ani mai inainte riurile şi munţii cei mai deosebiţi; astfel Aluta, Oltul, Piretus, Prutul; Marisia, Mureşul; Tibiscus, Timeşul; Tisia, Tissa; Gilpil, Jiul: Carpaţii, Carpati; Ordessus, Argeşul.

Au doară popoarele dace inainte de a fugì

[13]) Theophanes I 397 Teophilact II 15.

[14]) G. Cedrenus II. 435.

[15]) Ana Comnena LVIII pag. 227 şi LX. pag. 273--274.

s'au grăbit a spune Romanilor numele riurilor lor şi apoi au părăsit aceste ţeri; de asemene când au fugit Goţii dinaintea Hunilor când au venit apoi după aceştia Avarii, Bulgarii, Peceneghii şi Cumani, oare crede d-nul Roessler că aceste popoare atât de duşmane unul altuia invaţau pe duşmani numele diverselor elemente geografice inainte de a rupe de fugă dinaintea lor. Pentru ce nu intâlnim şi aici faptul acel cunoscut, anume că un popor aduce totdeauna cu sine numirile riurilor şi a munţilor ce le-au botezat pentru ântêia oară in ţara sa originară. Astfel este cunoscut că Ungurii au numit Etel, numele Wolgii, şi diverse fluvii pe care le-au intâlnit in migraţiunile lor, astfel Bugul şi Donul. Americanii au numit cu numiri europene, oraşele şi riurile din America. Pentru ce nu s'a intâmplat tot asemene şi in ţara noastră? Pentrucă aici a fost un element constant, care au păstrat acele denumiri ca o comoară strămoşească in mijlocul năvălirilor barbare. De accea şi astăzi, numesc ei acele riuri şi munţii cu numirile acele, pe care le-au avut cu două mii de ani inainte şi care trebue să ne facă se admitem o continuitate minunată de desvoltare in locul vecinicei schimbări de populaţie, admisă de d-nul Roessler. Dar să mai considerăm şi dintr'un alt punct de vedere această tradiţiune locală, anume in raport cu denumirile remase de la Romani şi pe care d-nul Roessler le neagă cu desăvirşire. Pentru aceasta formăm o listă de numirile romane, a căroră sunet s'a păstrat şi până astăzi in gura poporului român şi intrebăm cum se face deşi astăzi Românii numesc cu aceleaşi numiri elemente geografice, care s'au denumit pentru prima oară de Romani, sau acăror denumire a fost imprumutată de Romani de la popoarele din Dacia.

Oltul—Aluta (Ptolemeu 3, 8, 3.

Chilia—Achilea.

Cerna—Zerna (Digestae 50. 15 I § 8. 9 *Tierna* in tabula Peutingeriană: Διέρνα in Ptolomeu 3. 8. 10.)

Temeşul—Tibiscus (Se mai numeşte şi Tibisis şi Tiphisia in Ravenatus Geogr. Vezi şi Gruter inscriptiones 448 3.

Bersava—Bersovia (riu cf. Mommsen. Corpus inscriptionum latinarum I 247 şi Priscus ed. Putsch p. 682. Ptolomeu si Tabula Peutingeriană.

Mehadia—Ad-Mediam (cf. Mommsen ibid I 248 comp. Mehedinţi in Muntenia).

Peatra—Petrodava (Ptolemeu III. 7. cf. Mannert IV. p. 222).

Iaşii—Municipium Dacorum Iassiorum (inscripţie pe o statue a impĕratului Antoninus Pius; in Gruter inscriptiones p. 259 No. 8.)

Severin (numit astfel de la Alexandru Sever) se pretinde de unii cumcă Severinul s'ar numì astfel de la tribul slav al Severilor, dar incontra acestei păreri stă genitivul singular al cuvĕntului.

Suceava — Sucidava (Forbiger Handbuch der alten Geographie III p. 1110).

Rucăr—Ruconium (Forbiger ibid.)

Caracal. (de la impĕratul Caracalla).
Artiar—Ratiaria.
Temişoara—Municipium Tiviscum (Tabula Peutingeriană.)

Dar cum să se esplice persistenţa denumirii *Valului lui Traian, calea lui Traian,*[16]) care trăeşte şi pănă astăzi in gura poporului? Cum să se explice numiri ca *Trajan, Trojan, Trojeni, Romanaţi, Romănęşti, Romna Romanii.*[17]) De sigur că şi aceste denumiri au fost create după analogia numirilor de Traian şi Roman precum au fost create numirile de Tătărăşeni, Tatarca, Tatarii, Tătăreştii de la Tatari, numile de Ungureni, Unguriţi de la Unguri şi numele de Turceşti, Turcineşti, Turcin, Turcoaica de la Turci. Dar nu numai atăt noi, mai găsim intre numirile locurilor şi pe acel mult important de *Peceneaga*[18]) precum şi multe numiri ce se referă la Cumani, d. e. *Comaneşti, Comanii Comaniţa, Coman Co-Comarna, Comarnicul,* care toată aceste dovidesc că pe la 900 cănd au venit Peceneghii in aceste ţeri şi pe la 1050 cănd au venit Cumanii, Romănii locueau deja aceste ţeri şi nu cum pretinde d-nul Roessler că Romănii au ocupat aceste ţeri tocmai in secolul al XIII (1220), cănd atunci numirile mai sus arĕtate, ar remănè neexplicate şi neexplicabile. Din aceste toate ni se pare că teza d-lui Roessler care a scris cartea sa fără a cunoaşte asemene lucruri, luăndu-se numai după textele moarte, fără comentarul viu al naţiunei şi poporului nu mai poate fi susţinută.

III.

Dar să trecem la un alt sistem de dovezi şi anume la acele bazate pe isvoare din autori. Şi aici cităm in ăntĕiul rĕnd pe insuşi acel Priscus pe care Roessler vra să-l aducă ca dovadă incontra persistenţei Romănilor in Dacia Traiană, prin călĕtoria sa la Attila. Priscus anume mergănd la curtea lui Attila este intimpinat de un grec imbrăcat in haine Scitice care-l salută zicĕndu-i „Χαιρε“ de care lucru foarte se miră Priscus căci spune el despre Huni că „ei fiind amestecaţi din mai multe ginţi, cultivă limba barbară, sau a Hunilor, sau a Gotilor sau chiar acea a Ausonilor care ar avea un comerciu mai strins cu Romanii.“[19]) Acei ce sunt incontra persistenţei Romănilor in Dacia interpretează cuvĕntul Auzoni prin Romani, dar mai ăntĕi Priscus citează limba auzonică pe lăngă cea gotică şi hunică, deci intre limbele barbare, ceea ce de sigur nu se potriveşte cu limba latină, căci barbarii se numeau pe sine barbari in deosebire tocmai de Romani, apoi Auzonii sunt puşi in opoziţie cu Romanii spunĕndu-se despre ei că au numai un comerciu mai des cu Romanii. Se inţelege că Auzoni nu poate insemna decăt o populaţiune de origine romană care locuea in imperiul Hunilor şi această indicaţiune ne conduce numai decăt la Romăni, mai ales că se spune despre ei că ei duceau un co-

---

16) Aşa numesc Muntenii drumul lui Traian care merge de la Podul lui Traian in Transilvania la Hermanstadt.

17) Pentru aceste denumiri vezi dicţionarul tipogratic al d-lui Frunzescu aceste denumiri se presintă apoi de multe ori d. e. Romanii de patru ori, Traian de şese ori, ceea ce dovideşte o respăndire mare a acestor denumiri.

18) Pentru toate aceste denumiri vezi dicţionarul mai sus citat. Pentru acel de Peceneaga vezi Odobescu Ψευδοκηνυγετικος.

19) ξυγκλυδες γαρ οντες ωρος τῄ σφετέρα βαρβαρῳ γλώσσῃ ζηλοῦσιν ἤ τὴν Οὔννων ἤ τὴν Γότθων ἤ ψκαι τὴν Αὐσονίων οσοις αὐτων ωρὸς Ρωμαίους ἐωιμιξια. Prisci Excerpta de Legationibus Ed. Niebuhr p. 190.

merciu mai intins cu Romanii. D-nul Roessler trecĕnd apoi la anonimus Notar face amar critică acestuia susţinĕnd că el este „tot atăt de mare minciunos pe căt şi falsificator." D sa pretinde incontra lui Anonimus *fără a ne arăta pe ce documente işi sprijină părerea d-sale,* că Ungurii au pătruns in Ungaria pe lăngă Poarta de fer, deci prin Valachia mică.[20]) In contra acestei pretenţiuni a d-lu Roessler stă vestitul cronicar Nestor, care spune foarte clar: „Ungurii trecurĕ inaintea Kiewului peste un deal, care se numeşte acum acel ungurescs. Când venirĕ ei la Nipru, ei stăteau in căruţi, căci ei mergeau ca şi Polowzii. *Ei vineau de la resărit şi se rostogolire peste munţii cei mari care se nnmesc cei ungureşti acum şi incepure a se resboì cu Slavii şi Valachii ce trăeau acolo.* Căci mai inainte locueau Slavii acolo; după aceea luaserĕ Valachii ţara slavonă şi o moştenire şi şideau printre Slavoni, pe care-i primiserĕ intre dĕnşii. De atunci inainte ănsĕ ţara fù numită ungurească."[21]) Aceasta se petrece in anii 898 după Hr. şi anonimus Notar istoriseşte lucrul tot astfel, incăt nu inţelegem cum de d-nul Roessler se supără aşa de rĕu pe anonimus Notar şi lasă in pace pe Nestor care spune cu toate aceste identic acelaşi lucru. Dar ce-i mai curios, este că ambii autori spun că Ungurii venind in aceste ţeri, care nu sunt altă ceva decăt Ungaria actuală au găsit acolo *Valachii* şi e intrebarea acuma cine erau acei *Valachi.* D-nul Roessler care voeşte numai decăt să interpreteze toate isvoarele in sensul d-sale: că Romănii au ocupat aceste ţeri abia in secului al XIII, trebue să găsească cu ori ce preţ o tălcuire favorabilă tezei sale. D-sa a susţinut că Valachii lui Nestor, sunt *Francii Carolingilor,* căci se ştie că popoarele slavone dau numele de Valachi diverselor popoare de origine Romanică.—Carol cel mare cucerise anume Panonia şi intinsese prin urmare pănă acolo numele şi imperiul Francilor, din care causă cănd vin Ungurii, ei trebue să lupte cu acei Valachi, adică cu Francii imperiului lui Carol. Aşa susţine d-nul Roessler. Dară noi ştim ce a devenit imperiul lui Carol după moartea sa, cănd luăndu-se la luptă Ludovic Piul cu fiii sei, ei lasarĕ cu totul imperiul in prada barbarilor. Pe atunci tocmai se ridică acel puternic regat al Moraviei care ajunsese sub Sviatopluc culmea inflorirei sale şi in curĕnd acest Sviatopluc cucereşte toată Panonia incăt *deja pe la anii 889 adică cu 9 inainte de venirea Magyarilor nu mai poate fi vorba de dominaţia Franciei pe malurile Dunărei şi a Tisei,* ci numai de o dominaţiune Slavonă.[22]) — Prin urmare fiind aceste fapte atăt de cunoscute ne mirăm cum de d-nul Roessler poate vedea in Valachii lui Nestor, Francii imperiului lui Carol cel mare. Apoi mai este de observat că Nestor spune despre Valachi că ei au venit peste Slavi, ocupănd acele locuri şi aşezăndu-se intrei ei, ceea ce de sigur nu se poate raporta niciodată la Franci, care cucerise aceste ţeri numai căt intr'un mod militar fără a venì ca popor să se aşeze intre Slavi. De sigur că sub acest nume nu pot fi inţeleşi decăt Romănii care pe atunci tocmai fiind rĕu trataţi de alte triburi venirā din părţile resăriteue şi se revarsară preste

[20]) p. 187 Comp. 197.

[21]) Nestor. Russische Annalen v. August L Schloezer I. p. 119.

[22]) Thierry, histoire d'Attila, II. Pag. 215 şi urm. şi p. 408.

Ungaria ocupănd locuinţele ce le aveau mai nainte numai Slavonii, din care Români se trag acei ce locuesc astăzi Ungaria intr'un numěr atăt de insemnat. Astfel capătă notiţa lui Nestor un inţeles precis şi clar, pe cănd de almintrelea remăne cu totul confusă.

Fiind astfel lucrurile, cum remăne acum cu polemica d-lui Roessler contra lui *Anonimus*, pe care d-sa are tot interesul de a-l scoate dintre isvoarele ce se referă la Români, fiind că după cum este cunoscut, Anonimus pomeneşte de *Blachii care locueau in Transilvania şi anume sub un duce a lor numit Gelu*, pe la sfirşitul secolului IX şi această documentare ar lovì prea la ochi pe ori cine pentru ca d-nul Roessler să nu voească mai bine a sacrifica un autor intreg pentru o notiţă din el. D-nul Roessler obiectează incontra lui Anonimus că el falsifică necontenit istoria Ungurilor din anii 915, 917, 926, 934, el schimbă perderea Ungurilor in cămpiile de la Lech din 955 in o victorie a lor asupra lui Oton cel mare Anonimus nu pune intre cauzele care a făcut pe Unguri să easă din ţerile lor originare şi faptul că ei au fost alungaţi de Peceneghi, ci numai imprejurarea că acele ţeri erau prea pline de oameni, ascunzěnd earăşi un fapt ruşinos pentru Unguri; el ascunde de asemene că Ungurii s'ar bate cu săgeţi de departe, arětănd că ei mănuesc sabia şi atacă pe duşman corp la corp, numind pe Blachi şi pe Slavoni care intrebuinţau arcul, „cei mai laşi dintre oameni [23]); de asemene mai spune Anonimus neadevěruri cănd pretinde că Ungurii au cucerit Serbia şi Croaţia, cănd istoriseşte despre reşedinţa lui Attila, că erau in ea ruine de palate de peatră, cănd este cunoscut din descrierile lui *Priscus* că Attila locuea intr'un oraş de lemn,[24]) şi căte mai multe de aceste; dar ce au a face toate aceste falsificări a istoriei făcute in interesul gloriei Maghiare cu faptul că erau Români in Transilvania? Ce *interes* avea anonimus să falsifice şi acest fapt? In cazul de'ntěi putem să ne dăm sama de cauza care l'a făcut să falsifice datele istoriei; dar in al doilea nu putem da de o asemenea causă pentru că ea nu există, pentrucă n'are nici o fiinţă.

Dar in genere critica aceasta destructivă care tinde a arěta pe un autor intreg de falsificator are ea vre un temeiu? de sigur că nu. Noi nu ne putem inchipuì un om ce se pune acolo şi scrie o carte intreagă numai pentru plăcerea de-a spune neadevěruri, afară doară de vrea se spună poveşti sau romane dar de altmintrelea ne vine greu a crede că Anonimus să fi falsificat pănă şi data existenţei sale. El care pretinde că a scris cartea sa sub Bela I este considerat de d. Roessler ca scriind pe la jumătatea secolului al XIII *fără să ne aducă vre un argument in favoarea acestei opiniuni a d-sale.* Nouě deci ne va fi permis a ne indoì de cele pretinse de d-nul Roessler pănă ce ni se va proba cu documente antentice cumcă Anonìmus Notar a trăit la jumătatea secolului XIII şi il vom crede mai degrabă pe děnsul care trebuea să fie reţinut macar prin un sentiment de ruşine de-a spune aşa mari neadevěruri la contimporanii sei, căci de sigur că el a scris cartea lui, pentru ca ea să fie cetită şi nu pentru ca d-nul Roessler se vină după 700 ani se o declare de apocrifă.

Astfel fiind deci scrierea lui Anonimus au-

[23]) P. 192 şi urm.

[24]) P. 213, 214.

tentică după cum o recunoaşte şi d-nul Thierry in minunata sa istorie a lui Attila arĕtănd că in ea este cuprinsă tradiţiunea naţională Ungară, vom arĕta prin un exemplu căt de juste sunt aprecierile d-lui Roessler asupra veracităţii autorului nostru. D-sa arĕtănd cum Anonimus urmănd lui Regino il falsifică aduce ca exemplu faptul că Anonimus falsificănd isvorul seu spune că ducii Erchanger şi Beratold au fost decapitaţi *de Unguri* pentru a arĕta astfel cum aceştia ştiau să resbune pe compatrioţii lor. Eată locurile comparate şi vadă ori cine dacă locul din Regino nu putea fi inţeles aşa precum a făcut-o Anonimus Notar:

Const. Regino.	*Anonimus Belae.*
Ungari per Alamaniam in Alsatiam et usque ad finem Lothariensis regni pervenerunt. Erchanger et Berathold decollantur.	Totam Bavariam et Alamaniam ac Saxoniam et regnum Lothariense igne et gladio consumpserunt et Erchangerum et que Bertaldum duces eorum decollaverunt.

Nu se poate referì decollantur al lui Regino la Unguri, ba chiar drept vorbind se poate el referì aiure? Unde este deci falsificarea atribuită de d-nul Roessler lui Anonimus? Aceasta să ne dee o probă despre onestitatea criticei d-nului Roessler in materie de istorie şi despre gradul de credinţă ce merită acele pretinse de d-sa, pe simplu cuvĕnt, fără arĕtarea isvoarelor de unde le scoate, şi de aceste sunt cam multe in cartea d-lui Roessler.

D-sa pretinde apoi că dacă Romănii ar fi ocupat Dacia din timpurile cele mai vechi persistănd in locuinţele noastre pănă in timpurile mai nouĕ, atunci ar fi cu neputinţă a nu avea in limba noastră remăşiţe de cuvinte gotice, căci Germanii ca Goţi şi ca Gepizi, au locuit atăta timp aceste ţeri incăt noi ar fi trebuit să păstrăm in limba noastră urme din limbele lor. La aceste respundem mai căntĕi că Goţii ca popor nomad după cum se poate incredinţa ori cine din descrierea ce o face Ammianus Marcelinus, nu a putut venì intr'o atingere mai indelungată cu Romanii care erau aşezaţi. Deci deşi ei au stat vre o 140 ani in Dacia (238—375) totuşi ei nu au putut lasa urme prea simţitoare de contactul lor cu Romanii; al doile fiindcă populaţia romană din Dacia era mai cultă decăt Goţii şi după cum este ştiut, niciodată un popor mai cult nu imprumută in limba sa cuvinte sau forme gramaticale de la unul mai necult. Dar există o urmă prea vederată de acel contact al Goţilor cu Romanii din Dacia intr'un cuvĕnt din Biblia lui Ulfilas, anume in titlul scrisorei către Romani care este intitulată *Rumoneis* in loc de *Romanis*; in acest cuvĕnt ori cine nu poate videa decăt forma romănă care exista de pe atunci la popoarele din Dacia şi care a fost imprumutată de Ulphilas in traducerea Bibliei sale de la Romanii din Dacia. Intr'adevĕr afară de forma generală a cuvĕntului, care ne face să conchidem astfel, mai sunt de observat următoarele. Mai ăntĕi acel *u* din cuvĕntul Rumoneis, este o reproducere a formei vechi a cuvĕntului Roma de la Rumon, numele Tibrului vechiu care derivă din rădăcina *sru* şi inseamnă a curge. Acest *u* primitiv, care se pastră in poporul romăn, pe cănd in scrierea clasică el fù inlocuit cu *o*, se pronunţa la popoarele din Dacia şi pronunţarea lui s'a păstrat pănă astăzi in poporul romăn, care şi zice sie-şi *rumăn*, preşum se vede aceasta din vechea noastră

literatură scrisă, pe când numai cea mai nouĕ intrebuinţează forma român care se apropie mai mult de limba clasică, ca şi când de la graiul clasic şi nu de la cel poporan s'ar deriva limba română. Al doile este de insemnat caracteristicul *o*, care nu este pus acolo decăt spre a inlocuì pe *ă* pe care nici un popor german nu-l poate pronunţa şi pe care-l inlocuesc de-a pururea prin *u* sau *o* d. e. măsea, mosea; căldură, coldură; rugăciune, ruguciune. Prin urmare acest cuvĕnt in forma lui Rumoneis nu l'au putut lua Goţii decăt de la populaţiunea romană din Dacia şi dovideşte deci pe deplin coexistenţa ambelor popoare in Dacia lui Traian.

Dară urmă de cuvinte Gotice tot s'au păstrat in limba română deşi intr'un numĕr foarte mic, astfel putem enumera cu siguranţă, cucuvĕntul cocostărc, care prin finala sa *stărc* este gotic, derivat din stork, ear inceputul este latin luat de la ciconia; de asemene cuvĕntul *haită*, un apelativ pentru căini şi care se derivă de la Goticul haitan, a chema.

(Va urma.)

A. D. Xenopol.

ARTA POETICA.

CANTUL III. [1])

Nu-i monstru hăd pe lume, nu-i şarpe'nfricoşat
Ce n'ar plăcea vederei de arte imitat.
O mănă delicată penelul când işi pune
Din cel mai urit lucru iţi face o minune.
Aşa, ca să ne 'ncănte, duioasa tragedie,
A lui Oedip [2]) in sănge durerea ne-o descrie,
A lui Orest [3]) paricid prepusul cel cumplit
Spectacolul ne mişcă şi plăngem negreşit!

Voi dar ce pentru teatru de-o nobilă ardoare
Cuprinşi, mărețe versuri aduceţi spre cercare,
De vreţi a voastre drame pe scenă'nfăţoşate,
In veci de toată lumea să fie visitate
Şi care mai frumoase, cu căt le vezi mai mult
Chiar după mulţi ani ăncă de public se ascult?[4])
Atuncea pasiunea, in tot discursul tĕu,
La inimă se 'ndrepte patetic glasul sĕu;
S'o ţie, s'o 'ncălzească, s'o mişte cu tărie![5])
Clătirea imposantă şi falnica mănie.
De nu ne imple 'ndată de-o dulce-'nfiorare
De n'a aprins in suflet o milă 'ndurătoare,
C'o scenă iscusită zadarnic te măndreşti:
De-acele reci cuvinte ce 'nşiri şi desvĕleşti,
Din fire privitorul de-aplause sgărcit
Remăne şi mai tare pe scaun amorţit.
Acea silinţă seacă, retorica[6]) ce creşte
Il obosesc şi'n fine adoarme sau cărteşte.
Ăntĕi secretul este să pleci, să ştii mişca
Aşa mijloace cată, de vrei a mĕ lega.
Din fondul dramei tale, indată ce-ai vorbit
Să easă subiectul uşor şi lămurit.
Eu rid de autorul ce nu-i stăpăn pe sine,
Şi 'ntĕi de ce vorbeşte. nici el nu ştie bine.
El intriga ascunsă cu greu a discălcit [7])
Şi mie din plăcere, 'mi face un urit.
Mai bine-aş vrea atuncea pe faţă să declare
Să zică: sunt Oreste, Agamemnon cel mare,
Decăt prin mii de basme absurde să-ţi vorbească,
Şi făr' a spune-un lucru, mereu să te-asurzească.

---

[1]) Căntul III cuprinde regulele tragediei, a comediei şi a poemului epic. Aceste sunt desvoltate in căntul acesta, cel mai frumos din toate atăt prin imposanţa subiectelor căt şi prin chipul strălucit cu care Boileau l'a tratat şi despre care, adăugim cu umilinţă, că traducţiunea noastră dă numai o slabă şi palidă idee.

[2]) Tragedia lui Sofocle. Voltaire a tratat ăncă acest subiect.

[3]) Subiect de tragedie tratat de cătră Eschil, Euripid şi Sofocle.

[4]) Fabula quae posci vult, et spectata reponi (Hor. art. poet. v. 190.)

[5]) . . . . Meum qui pectus inaniter angit, Irritat, mulcet, falsis terroribus implet. (Hor epistolele 2, 1).

[6]) *Retorică*, aici se inţelege modul de a scrie când autorul vrea să suplinească natura prin artă.

[7]) Alusiune la tragedia lui Corneille Heraclius.

Ăntĕi şi 'ntĕi subiectul să fie explicat;
Şi locul scenei bine să fie arĕtat.
De dincolo poetul de peste Pirenei, [8])
Pe scenă cu gramada ticseşte anii sei.
Acolo vezi eroul unui urit spectacol,
Că vine fără grijă şi fără de obstacol:
In actu 'ntĕi el este copil neispitit
In actul de pe urmĕ bĕtrăn desăvirşit.
Dar noi, pe care gustul la reguli ne supune,
Vroim ca arta numai să 'ndrepte o acţiune.
Un loc, o zi anume, un fapt indeplinit,
Pe teatru totdeauna să stea păn la sfirşit.[9])
Pe scenă nu da lucruri ce par făr de fiinţă[10])
Chiar adevĕrul poate părea peste putinţă.
Minunea cea absurdă in veci nu mi-a plăcut:
Căci nimeni nu se mişcă de-un lucru necrezut.
Cănd lucrul nu se poate expune la privire
Atuncea ni-l expune o simplă povestire.
Vĕzĕndu-l in natură mai bine l'am simţì [11])
Dar arta, judecata in veci n'ar consimţì
Ca ochiul să privească prin fală sau abuz
Un lucru ce e bine să-l afle din auz.
Din scenă 'n scenă vecinic, mişcarea să se urce,
Ş'ajunsă l'a ei culme uşor să se descurce.
Să simte privitorul adănc şi viu lovit
Cănd vede in subiectul de intrigă 'nvălit,
Ca unui secret mare, ăntĕi nepriceput,
De-odată adevĕrul se face cunoscut,
Şi că pe scenă totul se schimbă de indată,
Şi lucrul ia o faţă cu totul ne-aşteptată [12])
Tragedia urită in timpul născĕtor,
Şi fără nici o formă era un simplu cor,
In care fie-cine dănţănd, şi lăudănd
Pe Bacus, zeul poamei. şi via culegĕnd
Ruga se aibă anul de vin imbelşugat.
Acolo veselia şi mustul strecurat
La benchete aţiţă, căntarea s'a incins
Un ţap[13]) era resplata acelui ce-a invins.
Ăntĕi e Tespis [14]) care, de drojdii mănjit,
Cu astă nebunie prin tĕrguri au pornit.
Un car intreg el ămple de-actori improvisaţi
Cu feţe grosolane ridicul imbracaţi
Din loc in loc porneşte şi fără de obstacol,
Atrage trecĕtorii la noul seu spectacol.
Eschil [15]) apoi in coruri persoanele a pus
Sub masca mai cum trebue obrazele a supus.
Pe scena unui teatru, in public inalţat.
Actorul seu cothurnul[16]) acum a incalţat.
Sofocle duce falnic la culme tragedia:

[8]) Boileau vorbeşte de Lope de Vega poetul spaniol născut la Madrid in 1562 mort in 1635. El a compus un mare numĕr de comedii; are mai multă fecunditate decât esactitudine. Intr'una din compunerile sale infăţişează istoria lui Valentin şi a lui Orson, care, se nasc in actul ăntĕi şi in actul de pe urmă sunt foarte bĕtrăni.

[9]) Aceste versuri cuprind cele trei unităţi teatrale: 1) unitatea de acţiune, 2) unitatea de loc, şi 3) unitatea de timp. Aristot, inaintea lui Boileau şi a lui Horaţiu, dăduse acelaş precept in materie de teatru (Vezi poetica sa cap al 8-le.) Regula celor trei unităţi cere: ca să fie intr'o tragedie o singură acţiune, că această acţiune să se petreacă in acelaş loc şi să ţie numai 24 oare. Legea acestor 3 unităţi teatrale se razimă pe presupunerea necesară că privitorul este martur auricular a acelei acţiuni. Teoria unităţilor teatrale riguros observată la Franceji in secolul al 17, astăzi e căzută mulţămită lui Schakespeare, Schiller etc.

[10]) . . . . Ficta voluptatis causa sint proxima veris;
Nec, quodcunque volet poscat sibi fabula credit.
(Hor. art. poet. v. 338). Vezi acest precept şi in poetica lui Aristot cap. XIV.

[11]) . . . . . Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus, etc. (Hor. art. poet v. an 180)

[12]) Aceasta se numeşre in materie de dramă, tragedie sau comedie, *peripetia*.

[13]) *Ţap*, in greceşte τράγος, *tragedie*: τραγος-ῳδή căntare pentru un ţap; căntare avĕnd de resplătire un ţap. Când gândeşte cine-va că tragedia s'a inceput cu Tespis, a strălucit prin Aeschil, Sofocle, Euripid la Greci, prin Seneca la Romani, prin Calderon, Lope de Vega la Spanioli prin Shakespeare la Engleji prin Corneille, Racine, Voltaire la Franceji, prin Schiller la Germani, spiritul omenesc nu se mai indoeşte de nici o perfecţiune.

[14]) Tespis din Icaria, in Attica, a trăit in al 6-le secul inainte de Chr.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.
(Horat. art. poet. v. 220).)
Ignotum tragicem genus invenisse Camoenae
Dicitur, et plaustru vexisse poëmata Tespis,
Quae canerent agerentque, peruncti, faecibus ora
(Hvr. a. p. v. 275.)

[15]) Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui nitique cothurno.
(Hor. art. poet. v. 278).

[16]) Boileau zice *Brodequin*, Horaţ. zice *Cothurn*. Hor. are dreptate, fiindcă *brodechinul*, (in latineşte *Soccus*) incălţăminte simplă şi nu prea naltă, era intrebuinţată in comedie, pe cănd *Coturnul*, incălţăminte naltă şi imposantă, era semnul distinctiv al actorilor

El pompa eĭ măreşte, măreşte armonia.
Pe cor interesează, in toată acţiunea,
De versuri nodoroase, leind espresiunea.
Ĕi dă la Greci, desigur acel divin impuls
La care niciodată Romanii n'au ajuns.

Mult timp plăcerea scenii Fracezii n'au ştiut-o,
Evlavia străbună din ură-a prigonit-o.
De peregrini se zice, că pentru ăntĕiaşi dată
O trupă grosolană in public se arată,
Şi'n mijlocul cetăţii, d'un zel prostesc impinsă,
In trista-i simplitate orbită dar aprinsă,
Din rivnă pentru lege, jucâ cu infocare [17])
Pe Dumnezeu, apostoli, pe sfânta Născĕtoare.
Atunci inţelepciunea, prostia isgonind,
Ş'a răvnei astei sfinte pericol arĕtând,
Alungă pe-acești doctori, apostoli din senin
Pe scenă Andromaca, Troada, Hector vin;
Actorii ănsĕ-şi lasă antica masca lor
Şi scripca ţine locul de musică şi cor.

Avute'n sentimente, amorul cu dulceaţă
De teatru, de romanuri indată se inhaţă.
Descrierea aceasta ce 'n suflete resună
La inimi se pătrundă e calea cea mai bună,
Arată de se poate eroi inamoraţi;
Dar nu ne fă păstori in dragoste-afectaţi,
Ahil să nu iubească ca Tirsis şi Filen;
Nu te-apuca din Cirus să faci un Artamen [18])
Ş'adese ori amorul, lovit de remuşcare
Să fie o greşală ear nu virtute mare.

Eroii din romanuri nu-i face injosiţi:
Dar nici de tot superbe de patimă scutiţi.

ce jucau in tragedie. In franţuzeşte chiar ca metaforă in materie de teatru când se zice *brodequin*, insemnează comedia şi când se zice *Cothurne* insemnează tragedia

[17]) In 1542 Procurorul general din Paris se ridică cu energie contra acestor oameni fără ştiinţă de carte care compromiteau prin representaţiile lor grosolane tainele religiunii creştineşti. In curĕnd apoi parlamentul francez prin edict formal a impedecat de a se mai pune pe scenă subiecte din biblie şi din evanghelie.

Ahil, mai puţin aprig şi mai puţin pornit [19])
Nu place; plânsul place de-afrontul ce-a primit.
La aste mici defecte ce vezi pe-a sa figură,
Un spirit cu plăcere cunoaşte pe natură.
Ei bine aşa să fie Ahil infăţişat,
Atrid să fie măndru, superb, interesat;
Eneu pentru zei aibă adâncă inchinare:
Păstrează fie-cărui caracterul ce are.
A ţerilor moravuri şi seclii studiază
Ades schimbând climatul [20]) pe oameni variază.
Italia antică opreşte cu 'ngrijire,
Ca *Clelia* [21]), se n'aibă franceză 'ntipărire;
Nici sub numiri romane, francezii descriind,
Să faci galant pe Caton [22]), pe Brutus [23]) curtenind.
Intr'un roman [24]) de sigur, cu mersul seu grăbit
Să cartă-ades multe şi lucru 'nchipuit
E de ajuns se placă, uritul să-ţi omoare,
Stricteţa peste samă nu e trebuitoare.
Dar scena vra in totul o strictă judecată
Şi buna cuviinţă se cere respectată.

[18]) Artamen din Cirus cel mare, roman de Domnişoara de Scudéry. Artamen este un nume presupus ce se dă lui Cirus in călătoriile sale. Precum numele aşa şi caracterul acestui principe sunt falsificate in romanul d-şoarei de Scudery.

[19]) . . . . . Honoratum şi forte reponis Achillem,
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis
(Hor. art. poet. v. 120)

[20]) *Climat*, υγίρα (de la υγίνω, mĕ plec, stau povărnit). S'a zis mai ăntĕi de-o parte a globului cuprins intre doue cercuri paralele cu equatorul, in urmă s'a zis pentru o regiune, o ţară şi in sfirşit şi mai principal cătră temperatura aerului.

[21]) *Clelia*, un roman a timpului aceluia in care societatea şi eroii Romei antice, vorbeau şi se purtau intocmai cum vorbeau şi cum se purtau oamenii dela Curtea lui Ludovic al XIV.

[22]) *Caton*, supranumitul *Censorul*. Cuvĕntul sĕu pentru manţinerea legii *Opia*, contra gătelii femeilor spune de-ajuns că acest Roman nu era susceptibil de galanterii amoroase pe lăngă femei. (Vezi Tit-Livius Cartea 34, Cap XVIII).

[23]) Junius Brutus, isgonitorul Tarquinilor. Toţi istorici, il descriu ca pe un om care avea moravurile aspre a naturei noastre, moravuri ne 'ndulcite de bunul simţ" după cum zice Amiot. El a dus salbatica sa virtute până a pune sub securea legilor pe insuşi fii sei după frumoasa expresiune a lui Juvenal:
At illos verbera justis . . . . .
Afficiunt poenis, et legum prima securis Sat. VIII.

[24]) *Roman*, povestire de imprejurări inchipuite scrise in proză.

Un nou erou pe scenă de'nchipue'n present,[25])
In tot cu sine-insuşi să fie consequent.
Şi păn la finea dramei privit şi priceput
Acelaşi să remăe precum l'a inceput.

Iubindu-se poetul, ades fără să ştie
Intocmai ca pe sine eroii işi descrie.
Gasconă este cartea, poetul de-i gascon.
Şi Calprenède şi Joubal[25]) vorbesc pe acelaş ton.
Natura-i mai ghibace, in noi ea totul schimbă,
Ş'o altă pasiune vorbeşte-o altă limbă:[27])
Mănia e superbă şi vra cuvinte mari
Căderea se esprimă prin vorbe puţin tari.

La porţile Troadei, cetatea 'nflăcărată,
Hecubea 'n desperare, c'o plăngere umflată
Nu trebue să vină: nici fără raţiune
Atunci să ne descrie cumplita regiune[28])
Şi locul unde-anume tot ea le povesteşte
Prin şepte guri Euxinul pe Tanaïs[29]) primeşte.
Pompoasele cuvinte ce-atăt ai grămădit
Sunt de-un declamatore in vorbă ispitit
Imi trebue 'n durere cuvinte'nduioşind[30])
De vrei să plăng eu insumi, voiu să te vĕz plăngĕnd.[31])
Aceste lungi cuvinte cu care-atunci actorul
Işi umple a sa gură[32]), de sigur privitorul
Le simte că nu esă cu-atăta 'ngreuere,
Din inima ce este pătrunsă de durere.

In critici de tot felul teatrul e mănos
Şi scena loc de luptă la noi periculos.
Că-i lesne cucerirea poetul nu va zice
Căci gurele stau gata să-l şuere aice.[33])
Tot omu-i poate spune că-i prost, că-i ingămfat,
Acest drept la intrare cu bani l'au cumpĕrat
De vrai să placi prin sute de chipuri te trezeşte:
Acuma te inalţă, acum te umileşte;
Dar totdeauna solid şi nobil simţitor,
Plăcut cu uşurinţă, adănc cugetător.
Cuvinte de mirare necontenit ne spune;
Cuvĕntul tĕu s'alerge minunea din minune;
Şi tot ce spui să stee uşor in amintire,
In noi să lase drama o lungă suvenire.
Aşa lucrează, merge şi ţine-o tragedie.

Cu'n aer mult mai falnic epica poesie[34])
In lunga povestire a marei acţiuni,
Prin fabulă trăeşte păşind pe ficţiuni.
Şi ea ca să ne 'ncănte, tot pune 'n urmărire;
Tot ia un corp, un suflet, un spirit o privire;
La ea ori ce virtute se schimbă 'n zeitate.
Minerva e prudenţa Venerea voluptate.
Ear tunetul la dĕnsa nu-i abur din pămĕnt
Ci Joe cu-a sa armă pe lume spăimĕntănd.
Furtuna, zic vĕslaşii, pe mări călătorind
E furia lui Neptun Oceanul turburănd.
Ecoul nu mai este sunet de aer zis
Dar glasul unei zine ce plănge pe Narcis.
Aşa prin o mulţime de nalte ficţiuni
Poetu 'nveseleşte prin mii de-invenţiuni
Măreşte ori ce lucru, ridică 'mpodobeşte
In calea sa flori măndre culege şi găseşte,
Eneu pe a sa flotă de vĕnturi spulberată
Pe coasta africană de este aruncată;
Aceasta-i intămplare de rĕnd şi de noroc:
Dar că Junonea vecinic urmănd din loc in loc,
In ura sa cumplită, puternică zeiţă
Pe marea urmăreşte a Troei remăşiţă;
Eol din curtenire gonind-o din Italia,
Amuţ'a sale vĕnturi inchise 'n Eolia;
Neptun plin de mănie, pe luciu că s'arată,

[25]) Si quid inexpertum scenae committis et audes
Personnam formare novam, servetur ad imum,
Qualis ab incoepto processerit et sibi constet.
(Hor. art. poet. v. 128.)

[26] *Joubol*, erou din romanul *Cleopatrei* eompus de La Calprenède, gentilom din Perigord in Gasconia.

[27]) Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum: jurat aut impellit ad iram
(Hor. art. p. v. 108).

[28]) *Cumplita regiune*, ţara Sarmaţilor.

[29]) Septena Tanain ora pandentem bibit. (Seneca Troasact. I).

[30]) Et tragicus plerumque dolet sermone pedestre (Hor art. poet. v. 95).

[31]) . . . . Si vis me flere dolendum est
Primum ipsi tibi (Hor. art. poet v. 102.)

[32]) Projecit ampulas et sesqui pedalia verba. (Hor. art. poet. v. 96.)

[33] Male si mandato loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. (Hor. art. poet. v. 104.

[34]) *Poesia epică* sau epopeia, ἐποποῖα (de la cuvĕntul ἔπος, vers; ποιέω, fac).

C'o vorbă marea, cerul, le domoleşte'ndată [35])
Şi vasele Troadei din Syrte[36]) le-a scapat,
Aceasta te surprinde, te ţine incleştat.
Un vers făr de podoabă se tărăe pe jos;
Poesia e moartă cănd versul nu-i frumos.
Poetul atunci este un timid orator
De basne neplăcute un slab povestitor.
Poeţii noştri dară, amar sau inşelat [37])
Scoţind din versuri aste podoabe de-admirat
Şi 'n loc punĕnd să joace Christ, sfinţii şi profeţi
Ca zeii ce eşirĕ din crieri de poeţi;
Pe Belzebut, Lucifer ne arată ei pe Astarte [38])
De iad mai mult lectorul sermanul are parte.
Dar taina infricoşată a legei creştineşti,
Cu ris şi veselie să n'o impodobeşti.
Căci nouĕ pocăinţă scriptura ne impune,
Pedepsei meritate pe suflet il supune.
Amestecu-i o crimă, şi a voastre ficţiuni
Chiar astor adevĕruri dau faţă de minciuni.

Şi ce mai lucru-'n fine măreţ şi de privit
S'auzi urlănd pe Dracu la cer necontenit;
Să vezi cum prigoneşte pe scump eroul tĕu
Şi adese ori chiar luptă egal cu Dumnezeu!
Dar Tasso [39]) făcù lucrul, vei zice, cu succes.
Nu voi acum lui Tasso să-i fac al seu proces,
Dar ori căt timpul nostru pre el l'ar inălţa
Poemul seu pe ţară atăt n'ar ilustra
De-ar fi arĕtat el numai, că 'n vecinica sa rugă
Eroul seu cu minte[40]) pe Dracu-l ia la fugă.
Şi cănd Renaud, Argante, Tancred[41]) ş'a sa iubită,[42])
Tristeţa cărţii sale cu ei n'ar fi indulcită.
Nu doar că-aşi pretinde intr'un poem creştin
Să fii din cale-afară idolatru,[43]) păgăn:[44])
Dar ănsĕ intr'o lumească şi veselă pictură,
Să nu'ndrăzneşti a pune a fabulei figură;
S'alungi de pretutindeni Tritonii [45]) din Ocean,
Se smulgi foarfeca Parcei[46]) şi fluerul lui Pan,
Pe Charon să-l impedeci, fatalul plutitor
Ca 'n luntre să nu iee pe domn şi pe păstor:
Aceasta mi se pare prostească ingrijire
Căci fără de podoabe nu place o cetire.
Să nu descrii Prudenţa curĕnd ar mai vrea ei,
Temidei legătura şi cumpĕna să-i iei,
Să nu arĕţi resboiul cu lancea in ţărină.
Nici timpul care fuge cu pendula in mănă;
Şi 'n răvna lor cea falşă, ca pe o idolatrie,
Să scoţi de pretutindeni ori ce alegorie[47])
Dar bucure-se'n pace de-a lor greşeli pioase
Şi noi ce nu ne temem de spaime minciunoase,
Ce nu suntem faţarnici in ori ce 'nchipuim!
Ca dĕnşii niciodată a face nu voim:
Din Dumnezeul nostru, etern, adevĕrat,
Un altul de minciună şi basne incunjurat.

Muiţimea de podoabe in Fabulă aflăm.
Din ea ori ce numire in vers o mĕsurăm:

[35]) Acel cuvĕnt este vestitul „quos ego“ a lui Virgiliu, vezi Eneída cartea I.

[36]) De la cuvéntul grecesc ςηρεῖν (attirer, a atrage.) Cei vechi numeau sirte amundouĕ golfurile ce formează Mediterana pe coasta nordică a Africei, intre Africa proprie şi capul Hermeum. Marea-Syrtă se numeşte astăzi golful *Sydrei*; mica Syrtă, se numeşte Golful de Gabès. Geografii cei vechi inţelegeau prin syrte bancele de nisip mişcătoare aruncate de către vĕnturi şi de către curentu pe coastele Africei septentrionale

[37]) Boilean, prin versurile aceste, face alusiune la poetul francez Desmarets du Saint-Sorlin autorul poemului intitulat *Clovis*, in care produce minunile sale prin amestecul dracilor, a ăngerilor şi chiar a lui Dumnezeu insuşi in loc de a intrebuinţa divinităţile fabuloase sau alegorice după sistemul celor vechi.

[38]) *Astarot* zice Boileau, *Astarot* sau *Astarte* divinitatea Fenicienilor.—*Belzebut*, divinitate a Cazoniţilor; Biblia numeşte Belzebut pe principele Demonilor.—*Lucifer* este numele celui ăntĕi ănger rebel aruncat din ceruri in iad.

[39]) Torquato Tasso celebru poet Italian născut la Sorrente in 1544 mort la 1595; el este autorul poemului *Ierusalimul eliberat.*

[40]) *Eroul seu cuminte*, Godfroy de Bouillon.

[41]) *Renaud, Argante, Tancred,* eroi din poemul arĕtat.

[42]) Herminia.

[43]) De la cuvĕntul greaesc ἐιδωλολάτρης, adorator de idoli (εἴδωλον, imagine, faţă, statuă de zeu concretă, un om cioplit in lemn sau peatră, sau luat cum se făceau in anticitate; λάτρης, adorator, inchinător de la verbui λατρειψω).

[44]) Face alusiune la Ariosto, in poemul seu: *Orlando furioso*, despre care se va vorhì mai departe.

[45]) Tritonii. Fiii lui Neptun şi a Amfitritei sau a Solaciei semi-zei marini jumatate om şi jumatate peşte.

[46]) Parcei; trei erau Parcele: Cloto, Atropos şi Lachesis; Cloto, presida la naşterea oamenilor şi ţinea fusul; Lachesis torcea firul vieţei omeneşti; Atropos tăea firul vieţei. Ele sunt fiicele Erebului şi a Nopţii sau a lui Joe şi a Temidei surorile Furiilor.

[47]) *Alegorie*, ἀλληγορία (ἄλλος altul, ἀγωρέυω, vorbesc, zic) chip de a exprima lucrurile prin cuvinte ce exprim alte lucruri, serie de metafore ce dau astfel inţelesul figurat.

Ulise, Agamemnan, Orest, Idomeneu,
Elena și Menelau, Paris, Hector, Eneu
Oh! toantă inchipuire, poetul elegant,
Ce dintr'atâtea nume luă pe Schildebrand [48])
Ades numiri ciudate auzul când lovesc
Prefac intreg poemul in barbar sau burlesc.

De vrei ca totdeauna să placi să fii cetit,
Alege-un erou falnic, simpatic și iubit,
A cărui virtuți mândre, inalta vitejie,
Și chiar a lui defecte eroice să fie:
Vestiți in fapte bune și demni de admirare,
Ca Cesar, Alexandru, ca Ludovic cel mare;
Ear nu ca Polinice și perfidul seu frate
De rĕnd cuceritorul se placă nu se poate.[49])
Cu intâmplări prea multe poemul nu'ncarca.
A lui Ahil mânie cu artă de-ai lua
Intreăga Iliadă de-ajunse se implem:
Prea multa 'mbelșugare slăbește un poem.

Fii viu, aprins și iute făcând narațiunea[50])
Fii plin, măreț și splendid făcĕnd descripțiunea[51])
Aice eleganță in versuri ne arată,
O josnică 'ntâmplare să nu spui niciooată.
Nebunul[52]) cela lasă-l, ce marea descriind,
Și a apelor turbate adâncuri povestind,
Din crâncena robie, scapat Moisi cum este,
Să-l vază trecĕnd peștii, ĕi pune la fereste.
Descrie copilașul ce saltă-aleargă, vine
Și, vesel, mumei sale dă peatra ce'n mâini ține.
Pe lucruri ne'nsemnate privirea lui oprită.

Poemului dă tocmai mărimea cuvenită,
Fă simplu inceputul, umflat nimic avĕnd[53])
Nu fă ca cela care, Pegazu'ncălecând,
Deodată ca un tunet răcnì la cetitor:
Eu cânt pe-acei ce 'nvinse pe-a lumei vingători[54])
In urma astui strigăt poetul ce-a făcut?
Trudindu-se un munte un șoarec a născut [55])
Oh! cât mai mult imi place poetul iscusit,
Ce așa nalte lucruri să dee n'a gândit,
Ci spune simplu, dulce, ticnit, neingânfat
Resboiul cânt acuma, cucernicul barbat [56])
Ce de pe a Troei țermuri in Opica[57] condus
Ăntĕi a fost in câmpul Laviniei[58]) adus.
Și musa sa, când vine, cu foc nu năpustește
Ea, mult ca să ne dee, puțin făgăduește.
Minuni de frumusețe imprăștie curĕnd,
Romana inalțare apoi proorocind;
Și Stixul [59]) Acheronul, torente ce 'negresc,

[48]) *Schildebrand*, este eroul unui poem intitulat: Sardinii alungați din Franța compus de Jacques Carel, sieur de Saint-Garde, cancelar din intimitatea lui Ludovic XIV.

[49]) Boileau face aici alusiune la *Thebaida* lui Statius, acarei subiect este ura cumplită dintre Eteocle și Polinice, frați dușmani autorii resboiului Tebei. Trebue ca acțiunea unui poem să fie nimerită, ca să lase spiritul cetitorului mulțumit, să fie totdeodată lăudabilă, servind de exemplu public de virtute.

[50]) *Narațiunea* este expunerea faptelor; ea variază după stilul subiectelor ce tratează.

[51]) *Descripțiunea* descrie, zugrăvește, ea este adese o expunere de lucruri.

[52]) Saint-Amad, descriind trecerea mării Roșie in a 5-a parte a poemului seu intitulat: Moisi scapat.

[53]) Nec sic incipias, ut scriptor cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.
(Horațiu. art. p. v. 136).
Inceputul unui poem este ca *exordiul* unui discurs. El trebue să fie simplu și modest, ca să atragă spiritul și atențiunea cititorilor.

[54]) Acest vers este cel ântĕiu cu care Scudéry incepe poemul seu intitulat: *Alaric* sau *Roma invinsă.*

[55]) Mons parturibat, gemitus immanes ciens;
At ille murem peterit (Phèdru).
Quid dignum tanto feret hic promisor hiatu?
Parturiunt montes; nascitur ridiculus mus. Hor. Art. p. 138).
Qu'en sort-il souvent?
Du vent. (La Fontaine).

[56]) Arma virumque cano Trojae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, lavinaque venit
Litora. (Virg. Eneid. cart. I.)

[57]) *Opica.* Boileau intrebuințează cuvĕntul *Ausonia.* Ausonia, Ausonii, popor al vechei Italiei, pe coasta occidentală aproape de Volsci. Ausonii erau de origine Oscă sau Opică, și țara lor se numea Ausonia sau Opica. Se mai numeau ăncă și Aurunci. Capitala era Aurunca, astăzi Sezza; Italia intreagă lua câteodată in poeți numele de *Ausonia* sau de *Opica.* peutrucă acest popor era unul din cei mai vechi ai Italiei.

[58]) *Lavinia* numele unui oraș din vechea Italie *Lațium* la Sudul Romei și departe de ea $26\frac{1}{2}$ chilometri pe un mic deluț. Ea fù clădită de Enea in onoarea Laviniei. O colonie eși din ea și inființă Alba. Lavinium fù stricat de către Saracini in secolul al XI și X. Astăzi un mic sătișor numit Pratica.

[59]) *Stixul, Acheron* fluvii ale Iadului cel ântĕiu de la Στυξ, spaimă, de la συγειν, a uri; cel al doile dela Αχερον, ἄχως, durere și ροος-ους curs de apă.

Şi'n Eliseu[60]) acuma Cesarii rătăcesc.
Poemul invěleşte cu forme zimbitoare;
Şi toate 'n el să fie plăcute-atrăgătoare.
Căci poţi fi deodată şi vesel şi pompos;
Urăsc sublimul cela greoiu şi uricios.
Preter pe Ariosto?[61] cu fabulele comici
Decăt poeţii vecinic şi reci şi melancolici
Ce trişti in totdeauna se cred a se'njosì
Când graţiile odată fruntea ar discreţi.

S'a zis că de natură, Omer inştiinţat,
Colanul, ca să placă Venerei i-a furat[61])
Din cartea sa comoară de frumuseţi el face
Pe tot ce pune măna in aur se priface[62])
Din măna sa tot lucrul ia forme 'ncăntătoare
Cetirea e plăcută şi neobositoare.
O pacinică căldură poemul insufleţeşte;
Pe căi ocolitoare el nu se rătăceşte.
Metodică urmare deşi in vers nu ţine,
Subiectul seu apare, s'explică de la sine:
Şi totul fără muncă uşor se pregăteşte;
Tot versul, tot cuvěntul la ţintă se grăbeşte.
Iubiţi dar a lui scrieri cu dragoste curată;
Folosul este mare, ştiind să-ţi plac' odată.[63])

Un bun poem in totul complect şi isbutit,
Nu-i lucru de capriciu uşor inchipuit:
El cere timp şi grijă; această grea lucrare
In veci de-un şcolar june nu este incercare.
Ades videm in lume poetul fără artă
Ce numai intâmplarea de-un măndru foc transpoartă,
In spiritu-i himeric, deşarta sa trufie,
Eroica trompetă apucă cu măndrie,
Nemernica sa muză, resleaţă versueşte;
Acuma se avěntă, acuma poticneşte;
Pe el nu-l inţelegé când lumea l'a cetit,
Şi focul sěu se stinge de flacără lipsit.
Iar publicul indată, stănd gata a-l hulì,
Din meritele falşe zadarnic ar vroì
Să-l scoată; el s'admiră, şi, geniu neinsemnat,
Tămăia işi dă singur ce alţii nu i-a dat.
Cu el in comparare Virgil e un poet,
De ori ce născocire cu totul despoet;
El merge şi susţine că Omer mai ales
Măreaţa ficţiune in veci n'au inţeles.
Şi dacă a sa părere pe lume revoltează.
La viitor atuncea indată apelează.
Dar până când, de sigur, cu bunul simţ odată,
Triumfătoarea-i pană in lume să strebată[64])
A sale scrieri vecinic in teancuri grămădite.
Stau roase 'n intuneric de vermi şi colbăite
Pe la librari. Dar ănsě pe děnşii să-i lăsăm
Luptându-se in pace şi in cale urmăm.

Din tragicul spectacol ce merse cu măndrie
Se naşte in Athena antica comedie[65])
Acolo Grecul hătrul, reutăcios, isteţ,
Prin mii de glume 'şi varsă veninul cu dispreţ.
Obrasnicele vorbe ce prost inveselesc
Ştiinţa 'nţelepciunea, onoarea 'mbrăncesc;
Şi un poet atunce de lume cunoscut,
Batjocorind morala avere a făcut.
Socrat, de către dénsul, in corul seu din *Nori*[66])
E huiduit d'un public de josnici privitori.
Această desfrănare, in fine incetează;
Incontra-i magistratul cu legea se 'narmează:
Poeţii prin edicte se fac mai cumpătaţi,
Şi oamenii aeve pe scenă nu-s jucaţi.
Atuncea teatrul perde antica sa ocară
Comedia cu risul devine mai uşoară.

[60]) Ἠλύσιον, de la ἤ, desigur şi λύσις, ertare, scapare, expiaţiune pentru că acesta era locul unde treceau sufletele curaţite de spurcăciunile lor pămănteşti.

[61]) Poet Italian, autorul poemului comic intitulat Orlando furioso, poem plin de ficţiuni ingenioase dar care par cu totul neprobabile. Imaginaţiunea lui Ariosto este frumoasă şi imbelşugată dar fără frău şi sburdalnică. Adese ori Ariosto amestecă in versurile sale cele sfinte cu cele profane.

[62]) Omer, (Căntul al XIV din Eliada), inchipueşte ca Iunona temĕndu-se ca Joe să nu favoriseze pe Troadeni işi propune de a'l impedeca pentru a isbutì. Ea pune in mişcare toate frumuseţele găteIei şi roagă pe Venerea a-i imprumuta Cestul, adecă minunatul seu colan.

[63]) Quiquid
Corpore contigero, fulvum vertatur in aurum. (Ovid. Metam. Cart. XI.)

[64]) Semper ad eventum festinat (Hor. Art. p. 148.)
Quintilian a zis tocmai aşa de Cicerone:
Ille se multum profecisse, sui Cicero valde placeret.
(Institutiunile oratorii).

[65]) Ironie.

[66]) Successit vetus his comedia, non sine multa
Laude, sed in vitium libertas excidit (Hor. art. poet. v. 281.)

Ea lumea fără ură invață, censurează;
A lui Menandru versuri plăcut interesează[67])
Tot omul ca'n oglindă, de-al ei ghibaciu penel
Se vede pus pe scenă dar zice că nu-i el.
Avarul ăntĕi ride de-avaru 'nfăţişat.
Ce după dĕnsu 'ntocma poetul l'a format;
De-o mie de ori earăşi un prost pretenţios
Portretul nu-l cunoaşte ce de pe el e scos.

Unicul vostru studiu natura,[68]) dar să fie
O voi ce-aveţi drept ţintă cununa 'n comedie.
Ori cine vede omul şi bine 'l studiază,
A multor inimi taine adănc aprofundează;
Cănd ştii ce e avarul, ce e un ingămfat,
Un om onest, prodigul, jaluzul, un ciudat,
Pe scenă-i poţi expune, ĕi poţi desfăşura;
Sub ochii noştri singuri ei pot vorbì, lucra.
Arată pretutindeni naiva faţa lor:
Pe toţi atunci descrie-i cu cel mai viu color.
Natura avĕnd multe ciudate creaturi,
Tot sufletul işi are diverse trăsături,
Un semn, un gest pe dĕnsa o poate desgolì
Dar nu-i dat fie cărui uşor a o găcì.

Vai! timpul schimbănd toate, pe noi ne schimbă'n cale,
Şi ori ce vrăstă are moravurile sale
Şi spirit şi plăcere. Un tĕnĕr se aprinde[69]),
Capriţios, el lesne de viţii se cuprinde,
In gusturi nestatornic, in vorbe ingămfat,
Sburdalnic in plăcere şi greu la censurat.

Dar vrăsta cea mai coaptă aduce'nţelepciune[70]),
Pe lăngă cei mari cauţi să-ţi faci protecţiune,
Incontra soartei crude te lupţi, te intăreşti
Şi 'n viitor departe atuncea tu priveşti

Ear trista bĕtrăneţă tot stringe, tot adună,[71])
Ea altora păstrează comorile 'mpreună;
C'un pas incet şi rece, pe gănduri se tăreşte,
Tot laudă trecutul, presentul ocăreşte;
Plăcerile de care junimea abuzează
Nu-i plac acum căci vrĕsta ei i le refuzază.

Să nu laşi să vorbească actorii din senin
Bĕtrănul ca cel tĕnĕr, cel tĕnĕr ca bĕtrăn[72])

Tu curtea studiază, şi pe societate:
Căci ambele 'n modeluri au fost imbelşugate.
Prin asta al seu teatru Molière ş'au ilustrat
Cununa acea mare el poate ar fi luat;
De n'ar fi fost atăta poporului amic
Şi 'n docta sa pictură de n'ar fi pus nimic
Din gluma cea urită şi josnice figuri,
Şi fără de ruşine atătea strimbături;
De n'ar fi adus pe scenă bufonu 'n loc de fin,
Şi 'n faţă cu Terenţiu pe prostul Tabarin[73])
In sacul ist ridicol in care Scapin zace[74])
Nu recunosc poetul ce *Mizantropul* face.

Nici lacrimi nici suspinuri in comic nu se cere;

[67]) Norii comedia lui Aristofan actul I scena 2 şi 3.

[68]) *Comedia*, κομῳδία, de la κώμη, tĕrg, şi ᾄδω, Cănt. Comedia au avut trei timpuri sau trei epoci deosebite la greci. In *vechea comedie* poeţii mergeau pănă a numì in public persoanele ear nu numai a pune pe scenă intămplări adevĕrate şi cunoscute; Socrat chiar a fost numit şi jucat pe teatru in Athena; el insuşi s'au vĕzut pe sine; desfrăul acesta s'au oprit, mulţămită autorităţi magistraţilor. Actorii, ne 'ndrăsnind după această mĕsură a mai rostì numele oamenilor, puneau maşte care sămĕnau cu persoanele pe care voeau să le joace pe scenă sau le arĕtau prin alt chip neindoelnic. Această epocă se numeşte: *comedia de mijloc*. Noul abuz, mai tot aşa de mare ca şi cel ăntĕi, a fost ăucă oprit. Nu mai era invoit a spune numele cui-va pe scenă nici a pune masca asemănătoare, şi comedia fù redusă la regulele bunei cuviinţi. Aceasta se numeşte: *Comedia nouĕ*, introdusă de Menandru pe timpul lui Alexandru cel Mare.

[69]) Prin natură se inţelege inima omenească, natura morală a omului.

[70]) Imberbis juvenis. tandem custode remoto,
Gaudet equis caxibusque, et aprici gramine campi.
(Hor. art. poet. v. 161).

[71]) Conversis studiis, actas animusque virilis
Quaerit opes et amicitias, inservit honori;
Comisisse cavet quod mox mutare laboret.
Hor. Art. puet. v 166.)

[72]) Multa senem circumveniunt incommoda: vel quod
Quaerit, et inventis miser abstinet ac timet uti,
Vel quod res omnes timides gelidoeque ministrat.
(Hor art. poet. v. 169).

[73]) . . . . . . Nec forte seniles
Mandentur juveni partes, pueroque viriles,
Semper in adjunctis aevoque morabimur aptis. (Hor. art. v. 176.)

[74]) Personaj de teatru de earmaroc.

El nu admite 'n versuri o tragică durere. [75])
Dar rolul seu nu este ca mirşav. uricios,
Pe piaţă se atragă poporul cel de jos;
Ci trebui cu plăcere şi nobil să glumească
Şi intriga pe teatru uşor să se sfirşească;
Să meargă acţiunea pe-a judecăţii cale
Şi scena să nu-şi peardă aplausele sale.
Ear stilul seu in totul plăcut şi intocmit,
La timp să se ridice de glume impodobit,
Şi plin de pasiune cu artă 'nchipuite
Şi scenele 'ntre ele să fie 'nlănţuite.
Incontra cuviinţei cu glume nu venì
Natura, totdeauna te-aplică a descrì.
Priveşte in Terenţiu, cum vine un părinte,
Cum mustră, cum invaţă pe fiul făr' de minte:
Ş'acesta cum ascultă, şi 'ndată cum s'a dus
In braţele iubitei el uită ce i-a spus.
Aceste nu-s portrete, nu-i chip asemĕnat;
E fiul, e amantul, e tat'adevĕrat.

Pe teatru 'mi place actorul iscusit,
Ce'n public niciodată nu este injosit;
Plĕcut prin raţiune, el nu vrea s'o provoace.
Căt pentru falşul comic cu groase echivoace,
Ce are drept spectacol tot glume uricioase,
Să meargă, dacă-i place, pe treptele glodoase,
Netrebnica mulţime ticsită unde şade,
Şi slugilor să joace acele mascarade[76])

(Sfirşitul căntului III).

[75]) Personaj ridicul din una de Comediile de jos ale lui Molière.

[76]) Versibus exponi tragicis res comica non vult [Hor. Art. poet. v. 89].

[77]) In mai multe părţi a comediilor lui, şi mai cu samă in *cafton timo rumenos*. Actul I scena I şi actul V scena IV. Vezi şi pe *Simo* in *Adriena*, şi pe *Deneu* in *Adelfi*.

[78]) Teatru grotesc cu scenele de Carnaval.

CANTUL IV.[1])

Un medic altă dată trăea intr'un oraş
Lehău dar plin de carte şi mare ucigaş
El singur in cetate făcea de-atăţea ani
Obştească 'ntristare; copii cei orfani
Plăngĕnd ĕi cer un tată; pe-un frate altul plănge
Mulţi mor de curăţenii şi mulţi mor fără sănge,
Sub grija sa, catarul se schimbă 'n plevrosie,
Durerea de cap iute devine frenesie;
Urit acum de lume, din loc in loc fugea
Din toţi amicii morţi un singur mai trăea
Acesta-l duce in casa-i de splendidă făptură.
Era avut călugĕr nebun de-architecturĕ.
De-odat-al nostru medic, născut a fi zidar
De ori şi ce clădire vorbeşte ca Mansard;[2])
Salonul nu-l primeşte cum e făcut de loc,
Intrarea 'ntunecoasă o pune in alt loc,
Apoi arată scara cum trebue 'nturnată;
Amicul seu pricepe, pe meşter chiamă 'ndată:
Acesta 'l inţelege şi schimbă tot ce-i spune.
Dar c'a s'arĕt mai grabnic naprasnica minune,
Ucigătorul medic, fugind de medicină,
Cu linia, dreptarul de-acuma 'ntr'o mănă,
Pe Galien[3]) il lasă şi studiul suspect[4])
Din medic rĕu se face un prea bun architect.

Urmarea lui să-ţi fie exemplu escelent:
Mai bine să fii meşter, şi meşter cu talent,

[1] In căntul IV, Boileau revine la principii generale, el se aplică a forma pe poeţi dăndu-le folositoare invĕţături asupra cunoştinţei şi intrebuinţării deosebitelor talente; asupra alegerii ce trebue să facă poetul in căutarea unui sfătuitor luminat, asupra moravurilor sale, asupra purtării sale private. In urmă face istoria poesiei, explică originea sa, progresele şi decăderea sa. Sfirşind poemul, Boileau inalţă gloria lui Ludovic al XIV invităndu pe junii atleţi la o luptă poetică in care aprinde siliinţele lor prin gestul şi glasul seu.

[2] François Mansard, vestit architect supraintendent a clădirilor lui Ludovic cel mare; el a lasat numele mansardei moderne.

[3] Galién vestit medic grec şi invĕţat distins, născut la Sorgama (Asia mică) către anul 131, mort la Aquilea către anul 200 a erei creştineşti, autor a mai multor cărţi preţioase.

[4] Perifrază: in loc de ştiinţa medicinei.

Stimat in vre-o artă ce e trebuitoare
Decât să fii in lume poet făr de valoare.
In ori ce altă artă sunt trepte diferite;
Şi cele de a doua pot bine fi implinite.
Da'n arta cu pericol de-a scri şi versuì,
Din reu pe mediocru nu poţi deosebì;
Când zici: cutare-i rece, zici stupid autor;
Pinchène, Boyer[5]) sunt ambii egali pentru lector;
Şi cine mai citeşte pe Rampal,[6]) Menardière,[7])
Magnon, pe Du Souhait, Corbin, La Morlière?[8])
Căci cel puţin nebunul iţi place la cetit;
Pe când poetul sarbĕd te umple de urit.
Eu muza lui Cyrano,[9], burlescă, indrăsneaţă
Prefer atunci mai bine decât Motin[10]) ce'ngheaţă

Respinge linguşirea ce-ţi dă adese-ori
Mulţimea adunată de falşi admiratori,
Ce versurile tale minune le găseşte.
Cutare poem trece când numai se ceteşte;
Dar la lumina zilei de esă tipărit,
Nu poate trece lesne sub ochiul iscusit
Noi, tragica 'ntâmplare a multor autori
O ştim, am auzit-o de sute mii de ori;
Şi Augier[11]) Gombaut atât de lăudat
Şi astăzi stă 'n dugheană de nime intrebat.
Ascultă pe tot omul, de sfaturi nu fugì,
Chiar prostul câte-odată te poate sfătuì.
Şi versuri de-ţi inspiră, Apolon câte-va,
Să le ceteşti indată prin lume n'alerga
Nu fă şi tu cum face poetul furios,
De-a sale scrieri proaste lector armonios,[12])

[5] *Claude Boyer* membru academiei franceze, autor mediocru, asemene şi Pinchène.

[6] *Rampal* poet uitat din timpul lui Ludovic XIII.

[7] *Jules de la Menardière* alt poet mediocru, şi acesta academician.

[8] *Magnon, Du Souhait, Corbin, Le Morlière*, rei poeţi.

[9] *Grane de Berzerac.*, autorul: *o călătorie in lună* şi alte scrieri in care imaginaţiunea are parte mai mare decât raţiunea.

[10] *Pierre Motin* născut in Bourges, a lăsat câte-va poeesii care sunt publicate in deosebite colecţiuni la un loc cu ale lui Malherbe, Racan şi alţi poeţi din timpul seu.

[11] *Jean Augier de Gombaut*, membru academici franceze. Gombaut intrebuinţat pentre scrierile lui Gombaut, metonimie.

[12] Charles Du Perrier, născut la Aix, mort in 1692, mai cunoscut prin versurile sale in limba latină decât in acea franceză.

Ce 'n uliţă opreşte pe cine 'l salutează
Şi iute-a sale versuri la oameni recitează[13])
Nu-i templu sfânt pe lume, de ângeri respectat
In care de-a sa muză neştine a scapat.

Ţi-am spus-o ănc' odată: ie sfaturi bucuros,
Şi suplu judecăţii, corege-te voios.
Dar nu primì ear lesne un prost observator.
Ades un critic mândru, subtil neştiutor
O scriere intreagă combate cu dispreţ,
Nedrept, defaimă versul cel nobil indrăsneţ.
Zadarnic vei respinge a sale observări,
El stă, se desfătează in falşe judecări;
Şi 'n mintea-i de lumină adânc fiind lipsită
Nimic nu scapă, crede, vederea sa tĕmpită.
Să fugi de-aceste sfaturi, să nu le crezi in veci,
Căci vrĕnd se 'ncunjuri stinca, adese te ineci

Alege-un critic solid ce bine indreptează[14]),
Pe care 'l duce mintea, ştiinţa 'l luminează,
Acela cu condeiul de sigur nimereşte
Un vers ce-i slab şi unde poetu 'l indoseşte.
El singur indoeala ce ai va lumina
A minţii tale frică uşor va ridica.
El singur iţi va spune avĕntul norocos
Prin care-ades in scrieri, un spirit viguros,
De artă când se vede restrins, inlănţuit
Din regula prescrisă s'abate negreşit.
Dar tot prin artă 'nvaţă s'o calce cu succes;
In lume ănsĕ-un censor perfect nu vezi ades
Cutare 'i bun la rimă, dar judecă prosteşte:
Un altul intr'o ţară acuma se găseşte
Prin vĕrsurile sale distins şi preţuit
Ce pe *Virgil, Lucaniu* tot una i-a găsit [15])

O voi ce scriţi in versuri poemele acele

[13] In doctum doctumque fugat recitator acervus. (Hor. Art. poet. v. 474).

[14] Boileau face alusiune la marele Jurisconsult Patru. Caracterul lui Patru cel mai iscusit şi cel mai invĕţat critic a seculului seu. Patru era atât de aspru incât la observările prea subtile ce făcea Racine lui Boileau asupra scrierilor sale, Boileau in loc de ai spune proverbul: *Ne sis patruus mihi* (n'aibi pentru mine asprimea unui unchiu), ĕi zicea: *Ne sis Patru mihi* (N'aibi pentru mine asprimea lui Patru). Nu fii pentru mine aşa de aspru precum imi este Patru.

[15] Se pretinde că alusiunea aceasta este indreptată asupra lui Corneille.

Plecaţi urechia vostră la sfaturile mele:
De vreţi se placă 'n lume a voastre ficţiuni
Atunce muza voastră in bune lecţiuni
Să fie 'mbelşugată, şi când vrea să glumească,
Utilul cu solidul in veci să intrunească[16]).
Petrecerea deşartă lectorul serios
O lasă; din plăcere el cată un folos.

In scrieri al tĕu suflet, moravuri de-autor
Să fie 'nfăţişate sub chip atrăgĕtor
Nu pot stima poeţii aci injositori
Ce 'n versuri, ai onoarei infami inşelători,
Virtutea cu pericol, atacă, clevetesc
Şi viciul in lume plăcut il zugrăvesc.

Şi nu-s cu toate acestea un suflet intristat
Ce-ar vrea ca de pe teatru, amorul alungat,
De măndra lui podoabă golită voesc scena
Otravă spun că este Rodrig şi cu Ximena.
Zburdalnica iubire neprihănit rostită
Ruşinea şi sfieala in suflet nu escită.
Zadarnic Didon[17]) geme cu farmec şi momeală?
Eu plăng cu dĕnsa, ănsĕ condemn a sa greşală
In versuri inocente, poetul virtuos
Un suflet nu corumpe prin gădilul nervos;
Şi focul seu n'aprinde culpabile dorinţi.
Iubiţi, dar fapta bună in suflet vĕ hrăniţi.
De-o nobilă vigoare, zadarnic poţi fi plin
Să simt-un vers indată de-a inimei venin

Dar fugi ăntĕi de toate vicleana gelozie
A spiritelor slabe urita nebunie.
La ea poetul mare in veci nu se 'njoseşte;
Pe omul fără merit ist viţiu insoţeşte.
A meritului falnic rival ascuns tupit,
Il sapă pretutindeni bărfind necontenit;
Se'ncumĕtă, se 'nalţă pe slabele-i picioare,
Şi când nu-l poate ajunge atunci vrea să-l coboare
Ei bine lasă chipul şi mirşave 'ncercări;
Nu tinde la onoare prin josnice urmări.

[16] Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. (Hor. art. p. v.)

[17] *Didon*. domnia in Tyr. Numele seu insemnează *femee tare* (femme forte) in limba Cartagineză. Ea fondă Cartaginea cătră anul 880 inainte de Chr. Prin un anachronism de mai mult de 300 de ani, Virgiliu o face contimporană cu Enea pentru a motiva principiul urei dintre Roma şi Cartaginea.

Din versuri zi şi noapte, nu-ţi fă o meserie![18])
Amicii visitează, fii om de omenie:
Căci nu-i de-ajuns in scrieri plăcut numai a fi
Ci trebue in lume să ştii a vieţui.

Lucrează pentru nume; căştig injositor
In veci nu-i ţinta unui ilustru autor;
E drept fără ruşine, nici crimen el se poată
Din munca sa să-şi tragă legitima resplată
Dar eu nu pot să sufĕr, pe-acei poeţi vestiţi
Ce nu mai ţin la nume, de-avere hămesiţi
In tĕrg pe-a lor muză năimesc pe la librari
Şi fac din arta sfăntă comerţ de mercenari.

Pe timp când mintea ăncă, prin graiu nu cuvĕntase
Şi proasta omenire prin legi nu se 'nvĕţase;
Când oamenii in lume, selbateci, despoeţi,
Prin codri, după hrană, mergeau imprăştieţi,
Puterea ţinea locul de drept şi equitate
Uciderile-atunce erau neinfrănate.
Dar graiul cu-al seu farmec in fine se arată,
Ei, groasele moravuri le imblănzeşte 'ndată
Adună omenirea din codri, din păduri
Cetăţile inalţă, li dă intărituri,
Cu moartea inspăimăntă pe cruda insolenţă
Sub scutul legii pune pe slaba inocenţă.
Prifacerea aceasta din versuri ne-a venit,
De-acolo e credinţa ce 'n lume s'a lăţit
Că 'n Tracia[19]) muntoasă Orfeu cu-a sa căntare
Pe tigri imblănzeşte, selbatecele fiare
Că petrele la glasul lui Amfion saltau
Pe zidurile Thebei in rĕnd se aşezau
Născĕnda armonie aşa minuni produse.
In versuri de-atunci zeii oraculele 'şi spuse
Prin glasul unui preut cu groază insuflat

[18] Versurile au fost meritul foarte mare in adevĕr a bunului La Fontaine; acest talent ănsĕ, atât de rar nu da totdeauna calităţile pentru societatea civilă. Se ştie că La Fontaine era foarte nepăsător şi foarte indiferent „mangeait ses fond avec ses" revenus de familia sa puţin se ingrijea; el nu-şi cunoştea copilul seu la vrăsta de 18—20 ani. Toată viaţa sa o petrecea dormind şi scriind, restul ei era indiferent. (Vezi epitetul seu.)

[19] Silvestres homines sacer, interpresque deorum Coedibus et victu foedo deterruit Orpheus. (Hor. art. p. v. 391.)

Mănia sa Apolon in versuri şi-a vĕrsat,
Homer apoi din timpuri vitejiĭ reinvie
Spre fapte glorioase indreaptă-a lor măndrie:
Prin sfaturile sale in urmă Heziod
Ne 'nvaţă cum pămĕntul cel leneş ne dă rod.
In scripte de tot felul prin vers infăţişată
Atunci inţelepciunea la oameni se arată;
Măreaţa sa ştiinţă şi sfatul minunat
Lovind a lor ureche in inimi a intrat.
De-atătea binefaceri ce 'n lume-atunce vin
In Grecia poporul la muză se inchin,
Aici imparte arta a lumei adorare
Şi gloria 'n tot locul inalţă-a ei altare.
In fine injosirea, venind din sărăcie,
Chiar muzele işi uită antica lor măndrie.
Căştigul acel jalnic pe toţi i-a infectat
Poeţii prin minciună talentul ş'au păstrat;
Acum, de pretutindeni es mii de cărţi uşoare:
Cuvĕntul este-o marfă ce-i scoasă de vĕnzare.

De viciul acesta cu totul te fereşte.
Căştigul dacă ănsĕ atăt te stăpăneşte,
Atuncea fugi de locul de Permes[20]) ce-i stropit;
Pe ţermul seu averea in veci nu s'a găsit.
Eroilor Apolon şi celor ce rimează
Un nume, o cunună atăta le păstrează.

Dar cum ni se va zice o muză flămănzită
Pute-va trăi numai cu glorie hrănită?
Poetului ce este pe lipsă lovit greu
Şi care-aude seara ţipănd stomahul seu
I-ajunge o primblare cu muzele vorbind,
Sătul va fi Horaţiu, Menadele[21]) vĕzĕnd?
Şi liber de-acea grijă a lui Colletet[22]) osindă
Va aştepta să mănce a versului isbăndă
Aşa e dar in fine, această crudă stare
Parnasului in Franţa nu-i poate da intristare.
In seculul acesta de arte 'n prisosinţă
O stea protege totul c'o rază de priinţă:
Cu-a sa inţelepciune, un rege luminat
Pe merit niciodată sarac nu l'a lasat.

La pruncii[23]) voştri, muze, dictaţi al seu renume
Decăt a voastre sfaturi mai bun e al seu nume.
Corneille pentru dĕnsul, cu falnicul seu braţ,
Remăe ear poetul lui *Cid* şi-a lui *Horaţ.*
Racine din nou se face minuni cu-al seu penel,
Eroii să-şi descrie intocmai după el,
Şi Benserade[24]), prin voacea femeilor frumoase,
Să-l cănte pretutindeni in cercuri numeroase,
Segrais[25]), cu-a sa eglogă să-l cănte prin păduri,
S'ascută epigrama a sale 'mpunseturi.
Dar care-ar fi poetul acela fericit,
Ce 'n altă Eneidă[26]) pute-va nimerit
Pe-acest măreţ Alcide să-l ducă 'ncununat
Pe a Rinului hotare, ce curge nspăimĕntat?
Ce liră[27]) iscusită la vuetul cel mare,
Făcĕnd să salte codrii şi stinca 'n departare,
Va spune ănc'odată a sale vitejiĭ?
Cănta-va pe Batavul[28]) perdut in bătălii?
Ce fuge de furtună pe-a Rhinului verzi ape,
Şi singur se ineacă de moarte vrĕnd să scape?

---

20 *Permesul, Permessus,* astăzi numit Panitza, un riu din muntele Heliconul ce se vĕrsa in lacul Copaïs. Se crede că apele sale, consacrate muzelor, inspirau pe poeţi.

21 . . . . . Neque enim. Cantare sub antro
Pierio, thyrsumve potest contingere sana
Paupertas, atque aeris inops quo nocte dieque
Corpus eget. Satur est, quum dicit Horatius: ohe!
(Juvenal. sat. VII.)

Menadele sau Bacantele; numele lor viue de la verbul grecesc μαίνομαι: a fi infuriet.

22 *Colletet* fiul lui Guillaume Colletet născut la 1628 mort in 1686, mai cunoscut prin versurile aceste a lui Boileau şi prin cele următoare din sat. I (vezi Boileau).
Tandis que Colletet, crotté jusqu'à l'échine
S'en va chercher son pain de cuisine en cuisine

23 Prin pruncii muzelor se 'nţeleg poeţii

24 *Benserade,* poet francez născut la 1612 mort la 1691 mediocrul poet al Curţii lui Ludovic XIV.

25 S'a distins mai cu deosebire prin eglogele sale şi prin o pastorală avĕnd titlul *Athis.* Jean Regnault de Segrais 1635—1701, academician. Producţiunile sale literare sunt foarte interesante.

26 *Eneida,* in loc de epopee, figură retorică numită autonomoză (αντί όνομα) in loc de nume.
Exemplu: *Inţeleptul* pentru *Solomon.*

27 *Liră,* in loc de *poet liric,* metonimie, (μετὰ şi όνομα) figura retorică care stă in a lua causa pentru efect, sau efectul pentru causă; conţinĕtorul pentru conţinut, exemplu: Cetita-i pe Racine, pe Corneille, pe Voltaire, pe Bossuet? Adecă cetita-i operele lor?

28 *Batavul,* pentru Batavii, figura retorică numită *sinecdocă* (συνεκδοχή), Concepţiune, Comprehensiune: totul pentru parte: Exemplu: *pănza Corăbiei* pentru *Corabia insăşi; suflетul omenesc,* pentru *oamenii toţi; genul* pentru *specii; animalul* in general pentru *Cutare* sau *Cutare animal* etc. etc.

Va spune-acele şiruri sub Maestricht[29]) ingropate,
Acele mari atacuri de soare luminate?

O nouĕ biruinţă chiar astă-zi se proclamă:
Eroul acest ager la Alpi acum vĕ chiamă.
Acum Solins şi Dôle[30]) sub jugo-i s'au plecat
Şi Besançon pe stinca-i arzĕnd stă fulgerat.
Dar unde sunt vitejii, eroii cei vestiţi,
Ce 'n liga[31]) lor fatală, cu toţii intruniţi
Torentul acest mare voesc a-l stănjinì,
Prin fugă ear sperează să-l poată ei oprì?
Sunt măndri de-acest merit, un merit ruşinat,
Că prin neintălnire, de dênsul au scapat?[32])
Atăte cetăţi prinse! Parcane dărămate!
Atăte cununi măndre in cale adunate!

Poeţi, spre-a sa mărire luaţi din nou puteri:
N'ajung pentru aceasta vulgare incercări,

Ear eu ce, pănă astăzi cu satira hrănit,
Trompeta, lira ăncă să iau n'am indrăsnit
Mă veţi vedea la sigur pe-acest cămp de mărire:
Că cel puţin cu voacea, cu slaba mea privire,
Cu-acele sfaturi bune ce muza-mi in pruncie,
Primind de la Horaţiu, copil imi dădù mie,
A voastră 'nflăcărare şi minte 'nsufleţind,
Cunune de departe şi preţul arĕtănd:[33])
Drept care ertaţi, dacă, cuprins de-un falnic dor,
A scrierilor voastre exact observator,
Ades din falsul aur pe bun deosebesc[34]),
Şi groasele defecte poeţilor lovesc
Sunt censor cam necomod, dar cred trebuincios
A scrie nu ştiu bine dar critic bucuros,

Sfîrşit.

A. Naum.

---

[29] După trecerea Rhinului, Ludovic XIV, punĕnd stăpănire pe Olanda, Amsterdam sta gata să-i trimită cheile Cetăţii. Olandejii, ca să scape, inecă Capitala lor dănd drumul iezăturilor. Maestricht era una din cetăţile lor cele mai insemnate remase după perderile lor din 1672. Regele in persoană venì la incunjurarea ei, şi după mai multe asalturi fortereţa picá la 29 Iunie 1673, după 13 zile de bombardare.

[30] Dôle, Salins şi Besançon sunt 3 politii principale din Franche-Comté (Burgundia Comitatus) cetăţi pe care puse stăpănire Ludovic al XIV in 1674.

[31] *Liga*, se compunea din impĕratul Austriei, regii Spaniei şi a Danemarcei, a Olandei şi a intregei Germanii. afară de Ducii de Bavaria şi de Hanovra.

[32] *Montecuculi*, Generalul armatei germane, pentru aliaţi, inlătură lupta, aplaudănduse de retragerea avantajoasă ce făcuse.
.....Quos opimus!
Fallere et fugere est triumphus.
Zice Anibal in Horaţiu (4, oda 3, v. 47), vorbind de Romani.

[33] După ce a descris junilor poeţi şi le-a arĕtat o cale sigură pe care nu poate să se rătăcească, observănd gustul cel bun, Boileau, Enteles al poesiei, (numele unui bĕtrăn Atlet din Eneida.) pare a zice, ca bĕtrănul Atlet din Virgiliu:
Hic victor caestus artemque repono (Virg. Eneida Cartea V).

[34] După exemplul lui Virgiliu care zice cu destulă ingratitudine altfel, in momentul cănd fura din *Eniu*: E stercore Ennii aurum colligo. Horaţiu vra ăncă ca poeţii să ştie deosebì un vers: qui distent aera lupinis. (Hor. epodele. I. v. 7.)

CODREANA SANZIEANA.

POVESTE.

Era odată ca niciodată, că de n'ar fi fost nu s'ar povestì. Pe cănd lupii cu oile in staul se culca şi ciobanii cu impĕraţii şi Craii la masă verde ospĕta. Pe cănd un soare apunea şi altul resărea.

Era, dragii mei oameni buni, un om. Omul acela o fi fost acum, să nu minţesc, da zeu, o fi fost de-o sută de ani, dacă nu şi mai bine cu vre-o douezeci; femeea lui aşijderea era bĕtrănă, ca nu ştiu cine să spun; era ca sfănta Vineri; şi din tinereţă pănă la adănci bĕtrăneţe ea nu făcuse nici un copil. Şi cine ştie ce-'s copii la casa omului numai acela poate să priceapă intristarea cea nemolcomită a babei şi-a moşneagului celui pustiu. Ce n'o

făcut moşneagul bietul, doară doară i se va imbucura şi lumina casa cu ceea ce dorea aşa de mult. Făcut'o pomană pe la mănăstiri şi biserici, dat'o liturghii la 7 biserici, adus'o preoţi cu bărbi albe albe, că ei sunt mai sfinţiţi şi mai cu priinţă la rugăciune ş'o făcut feştanie şi maslu. Da toate n'au avut nici un folos. Apucatus'o baba de vrăjitorii şi descântece. Care meşteră 'n vrăji o remas nechemată de babă, să fi fost departe de-acolo chiar cale de-o săptămână de zile? Şi crezi c'o remas o burueană din cele culese in zioa sfintei cruci şi puse in podul casei, nefeartă şi nebosconită de dênsa? cum vě spun ce n'o făcut?! da degeaba; toate acele n'a prins nimic·

Aşa moşneagul intr'o zi lăsată de Dumnezeu intristat şi pus pe gânduri, zice către babă:

— Măi babă!

„Ce-i?

— Fă-mi merinde, că vreu să ieu lumea largă 'n cap, să mě duc incotro oiu vede cu ochii, doară oiu găsì un copil, că vezi tu mě usture şi mě doare sufletul, cugetând că după ce mi se va 'ncheia viaţa, n'a fi nime cine să stăpânească casa noastră şi moşia noastră; şi toate or să remăe de batjocură şi de pradă in mânile străinilor. In toate chipurile am cercat Oiu cerca şi asta. Şi să ştii, că dacă nu găsesc copil, eu acasă nu mai vin.

Grăì moşneagul, luâ traista in spate, eşì şi pornì. Şi s'o dus, şi s'o dus, şi s'o cam mai dus, cătă lume şi impěrăţie, ca Dumnezeu să ne ţie. Ascultaţi oameni buni, că nu vě spun minciuni. S'o dus păn'o ajuns intr'un codru des ca acela de părea zid nu altceva. Că se mestecea copac cu copac şi tufiş cu tufiş, incât de frunzişul cel irdesat, nici ca prin urechile acului lumina soarelui n'avea chip să pătrundă. Moşneagul vězěnd aşa pădure straşnică işi făcù de trei ori cruce spre resărit, de trei ori metanii tot spre resărit şi intrâ cu mare vai. Cât a fi bojbăit el prin codru şi cât nu, nu pot s'o ştiu, destul că intr'o zi dă de gura unei peşteri. Peştera pe de o sută şi pe de-o mie de ori mai intunecoasă decât fundul codrului, noapte cum ai stringe cu ochii, cumu-i adecă in peşterile cele fără capět. Mai bătù moşneagul câteva metanii mai făcù trei cruci şi intrâ cu ajutorul lui Dumnezeu, pe lângă o dungă de stâncă. Şi merse ca de-o puşcătură şi numai ce dă cu ochii de o ţintă de lumină intr'o in covăitură. S'apropiceł s'apropie şi nu credea ochilor ce vedea acolo la lumina aceea. Un pusnic bětrân, bětrân, ca Dumnezeu de bětrân. Că avè o barbă albă care se coborea până la genunchi şi sprincenile lui când le ridica şi spre lumina aceea le tremura, peştera cu noapte năprasnică se zugrăvea. Şi sta pusnicul neclintit ca un stâlp de peatră cu ochii şi coatele pironite pe-o Psaltire impistrită cu semne mari roşii; veche, veche, Dumnezeu ştie de pe ce vreme; şi pe-un lat de peatră clipea cu pară roşie şi cu fum vênăt, gros ca norul o făclie galběnă de ceară. Ajungěnd moşneagul aproape de sfântul in rugăciune tot bătěnd la metanii, grăì din gură:

— Bine v'am găsit sfinţite părinte.

Pusnicul de adâncit ce era in cetanie n'auzì. Atunce strigâ moşneagăl mai tare. Pusnicul nu se mişca, ci făcù numai semn cu cârja să stee la o parte. Şi stete moşneagul de-o parte până ce pusnicul işi mântuì rugăciunea. Când fù gata, luâ cârja, işi ridică sprincenele şi grăì:

„Fiule, ce cauţi aici la mine in locaşul acest năpustit şi intunecos. De atâta veac de vreme ochii mei nu vĕzură faţă de om ş'acuma, mĕ cuprinde mirarea ce ţ'o putut abate picioarele int'acoace.

Moşneagul o respuns:

— Sărut dreapta. Ia pĕcatele mele m'o adus. De-atâţea ani decând trăesc cu baba mea, şi nu mi-o făcut nici un copil şi aş vre să remăe după mine un rod, cum vreu se vĕd faţa cea luminata a Domnului.

Atunci luâ pusnicul un mĕr şi sfinţindu-l şi blagoslovindul il tăiè in doue şi zise:

„Na aste douĕ jumĕtăţi de mĕr; asta s'o dai babei, asta ia s'o mănănci tu şi du-te cu bine, nu mai umbla pribeag şi buimac prin lume.

Luâ moşneagul darul cel blagoslovit, sărutâ dreapta şi picioarele pusnicului şi eşì din peşteră. — Şi luându-se el prin codrul cel des, după mult umblet eşi la poiană. Acolo pe-un plaiu ĕi venì ca o sete ş'o arşiţă amarnică la coş. Ce să ştie el face, că apă nu găsea? Făcù ce i era dată pe semne se facă. Luâ o jumĕtate de mĕr ş'o mănâncă. Da el in loc să mănănce pe cea menită lui, mănăncă pe-a babei. Şi nici n'apucâ s'o inghită bine, când il lovirĕ dureri şi strănsori de facere, incât nu putù merge mai departe. Aşa se puse el pe earbă, unde era mulţime de flori de sânziene şi adormì ca mort. Şi se coborì ăngerul Domnului din cer şi se puse lăngă dênsul de strajă. Când se desmeteci şi se trezì, ce să vadă cu ochii treji. Minunea minunilor! Nepomenita nepomenitelor. Lângă el un paişor de copiliţă plângea intre florile de sănziene şi da din mănuţele cele mici. Ingerul Domnului scosse busuioc şi aghiazmă sfinţită de nouĕ ani, stropì fata ş'o boteză puindu-i numele Codreana Sănzieana. Moşneagul cu voe bună ca niciodată, vĕzĕnd aşa aldaş de fată o luâ in braţe o sărutâ in faţă şi plecâ cu ea la baba lui. Ajungĕnd la bordeiu, luâ o covăţică, puse fata intr'ênsa ş'o lăsâ pe vĕrful bordeiului, apoi intrâ in casă cu vorba'n gură;

— Hai babă, hai degrabă să vezi şi să nu crezi, ce odor de fată mi-o dat Dumnezeu, că-i cu pĕrul de aur şi cu ochii de stele.

Când eşirĕ să vadă odorul de fată, şi luarĕ covăţica de pe bordeiu; pace, fata nicăiri. Işi face moşneagul cruce şi se şuhaieşte din inimă. Caută'ncoace, caută'ncolo, dă'n stinga, dă'n dreapta, fata nu-i şi nu-i. Mai caută in paele bordeiului, mai caută pe jos, pe după casă, nu cumva o picat; da dacă nu-i, nu-i şi-i gata, din pămĕnt n'o poţi scoate.

Ho, Doamne cum se mai căznea moşneagul şi-şi frăngea mănile de necaz. Da cum să nu te şi superi pentru una ca asta. Că doară o pus-o in covată, ş'o vĕzut-o când o pus-o ş'o ştiut bine unde şi intr'o clipită să n'o găseşti;

— Ce să fie cu fata? O luat-o ingerul Domnului? O luat-o ielele şi şoimanele cele năprasnice? Ce Doamne sfinte şi părinte să fie? zicea moşneagul suspinănd.

De luat, vezi bine c'o luat-o cineva. Da nici ănger nici iele şi şoimane pe-acolo nu umblase. Ci să vedeţi oameni buni nevĕzuta. Un vultar ori o pajură urieşă, ce-o fi fost; da să zicem o pajură urieşă, trecĕnd pe-acolo şi auzind plănsetul fetei, să lasâ rĕpede pe bordeiu, apucâ fata, o vĕrì sub aripa dreaptă şi se aşternù cu ea pe aripele vĕzduhului din inaltul cerului. Ş'o duse la cuibul ei să-şi hrănească copii. Cum o puse in cuib, pajura earăşi se duse in treaba ei. Da puii se uitau

la fată cu milă şi dragoste şi'n loc s'o mănânce, prinseră a-i stringe pănuşi moi şi-i făcură un pătul de odihnă ş'o acoperirĕ cu aripele lor, să n'o bată recoreala dimineţei.

Acuma ce să vĕ spun, acolo in codrul acela grozav, trăia intr'o făntănă cu apă numai otravă, un bălaur cu 12 capete, şi făntăna aceea nu era departe de copacul, in vĕrful căruia sta cuibul pajurei. Acel bălaur ingrozitor, de căte ori scotea pajura pui, nu-i lăsa se ajungă voinici şi zdraveni deplin, ci pe cănd erau aproape de sburat, intindea douĕ capete de foc şi le stingea zilele cele fragede; şi pajura, saraca de ea şi de ea, decănd se ştie vie pe lume, n'o ajuns să-şi vadă un singur puiu sburănd,. Aşa fiind puii acuma mari şi aşteptănd să se reverse de ziuă ca să sboare in largul codrului ş'a munţilor, eată că aproape de mijlocul nopţii se aude in făntănă apa clocotind şi numai ce se vĕd la faţa lunei ce scăpăta printra crengile copacilor, se vĕd douĕ capete de foc roş intinzĕndu-se spre cuib şi făcĕnd un muget şi un urlet, de de se clătina dealurile din temelie şi umblau văile ca coveţile cănd le clatini. Odată cum ai clipì cu ochii, se sguduiră şi se infiorară incheiturile ceriului ş'a pămĕntului şi'n nor de aur se zărì ingerul cu sabia 'n mănă, viind ca fulgerul in jos; şi cănd era pe-aci pe-aci s'apuce balaurul puii, invĕrtì ingerul sabia de la resărit la apus, şi ear de la apus la resărit. şi dănd odată cole dumnezeeşte, reteză cele doue capete cum ai bea o lingură de apă. Eşirĕ mai inspăimĕntătoare alte doue, bucăţi le face şi pe aceste. Mai eşirĕ doĕ; capĕt fù şi de ele. Şi tot aşa pănă in douesprezece capete. Şi se făcù codrul şi valea numai vladnic de sănge inchegat şi de otravă, şi se isbeau capetele in copacul cu cuib, de pica frunza din crengi cale de 10 mile de loc. Atunci ingerul luâ busuioc, şi cu apă sfinţită in raiu de nouă ani stropi in patru părţi a lumei şi se traseră şioale cele de sănge toate la un loc şi capetele leşinară, şi deschizĕndu-se gura pămĕntului, le 'nghiţì cu tot săngele remăind codrul curat, luminat, cum Dumnezeu l'o lăsat.

Cănd se ivì pajura odată cu zorile şi vĕzù puii teferi dormind in cuib, şi făntăna cea afurisită ştearsă de pe faţa pămĕntului, dede un ţipet de bucurie, incăt se zguduiră şi se cutremurară şapte hotare cu nouă funduri de ţară.

Apoi trezindu.se puii ĕi intrebâ:

— Spuneţi-mi degrabă, dragul mamei dragi, cine mi-o putut face binele acesta mare?

Puii clătinară din cap şi ziserĕ:

„Noi nu ştim, că am dormit toată noaptea somn dulce.

Uităndu-se pajura imprejur dede cu ochii de fata ce strălucea cu pĕrul ei de aur şi cu ochii de stele in amurgul dimineţei, ca făcliile raiului in faţa soarelui, şi-i plesnì prin minte că numai făclia acea frumoasă de fată i-a fi făcut bunătatea cea nespusă.

Copii—grăì pajura cu glas inciudat, — voi n'aţi măncat fata, ce-i asta? Puii tăcură pitic, da pajura s'apucâ şi 'nghiţì pe frumoasa Sănzieana, ear cănd o dede earăşi la lumină, Sănzieana era pe de şepte ori mai frumoasă decum era.

Şi s'apucâ pajura de lucru mare: o zi intreagă cărâ flori de prin poeni şi muşchiu verde moale şi făcù fetei un ietăcel, incăt părea cuib de zină; şi ietăcelul, cănd bătea vĕntul se clătina molcom cа leagănul. De-acole

inainte Sănzieana ĕi era dragă ca copiii sei, ba ca ochii din cap, că o ingrijea ş'o hrănea cu toate-cele, ce putè pajura găsì mai bun.

Şi prinse Sănzieana cu pĕrul de aur a creşte ş'a inflorì ca un crinişor măndru. Dimineaţa o sărutau ş'o trezeau cu dulce zorile cele vesele; la mează-zi o alintau umbrele cringurilor tufoase şi sara o legăna suflarea cea molcomă a vĕntului uşurel şi căntecele ce se revărsau de departe peste codru din buciumele păstorilor.

Aşa crescĕnd măndra pănă ce puţin sta pe picioare, eată cà'ntr'o zi, cănd se scălda luceafărul de sară in lumina trandafirie a soarelui scăpătat după munţi, o făcut Dumnezeu să fie ce-o fost de mai nainte pe semne să fie şi să se intĕmple ce nu s'o mai intĕmplat decănd s'o zidit lumea asta şi s'o dat drumul soarelui pe ceriu. Fost'o adecă aşa că sculăndu-se Sănzieana in picioare o eşit in gura etacului şi s'o uitat pentru cea de 'ntĕi dată la lume; şi cum dede cerul sel inserat cu ochii de dĕnsa, pe loc se făcù o tremurare de vĕzduh ş'o tresărire de stelele ce resărise, şi ca dintr'o mare de foc resărì cu slavă şi strălucire nevĕzută un alt soare pe mărginile resăritului, mai frumos şi cu faţa mai de aur pe de-o sută de ori decăt soarele coborit după munţi. Şi pe codri, pe plaiuri şi văi le cuprinsese ca un fior ş'un tremur şi florile şopoteau de-a dragul intre ele şi-şi intorceau capul cătră valurile cele nouĕ de raze invitoare. D'apoi ăncă să vezi şi ochilor să nu crezi. Florile codrului care de care se imbulzea mai tare ca să fie in faţa fetei şi să soarbă căutăturile sale cele senine şi copacii de pe delături işi plecau capetele ca cel puţin căt ai stringe din ochi să se indulcească de frumuseţele Codrenei. Vorbă scurtă toate zidirile lui Dumnezeu: paseri de-a ceriului şi fiară de-a codrului se bucura şi se sălta de bucurie, simţind minunea cea dumnezeească.

Din sara asta de sărbătoare luminată in colo trecură de douĕ ori căte trei, apoi de trei ori căte trei, insfirşit mai trecură căţi-va şi eată Sănzieana de 14 ani.

Cănd fù de patrusprezece ani, Sănzieana era frumoasă.... dar frumoasă.... incăt mĕ tem s'o laud şi să spun, cum şi ce fel era de frumoasă; mĕ tem să nu ziceţi la urma că aşa frumoasă voi a-ţi vĕzut. Una era ea căt ţine impĕrăţia soarelui. Da nici nu putea să nu fie frumoasă cum era, după ce fiinţă de om ea ăncă nu zărise şi de impĕrăţii şi oraşe nici pomană pentru dĕnsa; ci numai cu florile surorile trăia, cu fluturii se juca, cu glasul părĕului se'ngăna, cu paserile 'n doine se intrecea.—Acuma ertaţi dragii mei, dacă am zis să nu mai zic şi tot am zis douĕ vorbe in lauda Sănzienei. Că cine se poate răbda să nu grăească de Codreana Sănzieana, după ce-o vĕzut-o.

Aşa trecea zioa ca ceasul şi ceasul ca minuntul, pănă ce intr'o zi dată de Dumnezeu se făcù o vĕnătoare mare prin codrii aceia frumoşi. La vĕnătoare eşì şi feciorul impĕratului. Da pe semne aşa o fost să fie. Că feciorul de impĕrat zărì intr'un ceas bun ori rĕu, nu ştiu cum se zic, zărì o fiară sărind dintr'o tufă: Şi haide, şi haide, şi haide după dĕnsa, pănă ce se trezì voinicul, unde nici prin vis nu i-o pocnit vre-odată: tocmai in matca cea nepătrunsă de picior de om a codrului pustiu.

Vĕzĕndu-se feciorul de impĕrat unde-o putut el ajunge, stete pe loc şi se făcù tot ureche

ca să audă ceva din pustietate... un hămăit de căni... vr'un resunet de bucium... vr'un pocnet de pușcă.... ori așa ceva care să-i placă feciorului. Da degeaba păndea zeu el, că numai tăcerea cea tainică și pustiul cel mut ĕi năpădeau auzul.

Intr'un tĕrziu, făcĕndu-și el ochii roată imprejur, i se năzărì printre frunzele copacilor ca o strălucire de-ți lua vederile. Mai aruncâ el ochii odată intr'acolo, și simțì că era ce era. Nici una nici douĕ se duse să afle ce și cum. Și aflâ... aflâ copacul cel cu ietac și cu puii pajurei, care se uitau la dĕnsul. Ce găndì el ce nu găndì, puse arcul la ochi și acuși acuși era să sbărnăe săgeata și să iee capetele puilor, cănd deodată ca un fulger străluminat ĕi umplù fața un șioiu de lumină; incăt feciorul scăpâ arcul jos și-și astupâ ochii cu mănile. Cănd se mai uita odată zărì ca jumĕtate de minunt fața și trupul Sănzienei și i se parù că-i pe altă lume, că leșină și picâ jos pe earbă. Venindu-și in fire prinse a striga pe fată să se coboare jos la dĕnsul. Da Sănzieana de unde să facă una ca asta. Nu se coborì zeu ea la fecior, ci șezù binișor in casa mumei sale.

Feciorul de impĕrat vĕzĕnd așa, se intoarse cum a venit. Ba zeu, nu s'o intors chiar cum o venit, că el n'o venit oftănd din inimă și cuprins la suflet de dorul și arșița dragostei ca un verme neadormit. Și el n'o venit prin huceagul cel fără pic de potică și fără rariște Da acuma tot tumba făcea pe unde mergea par'că ochi n'avea. Da cum s'o intors, s'o intors el acuma și colè cănd intră in sat boarul cu boii de la pășune, noroc că intălnì doi voinici din alaiul de vĕnătoare.

In ceea zi des de dimineață plecarĕ de la curtea impĕrătească Crainici in toată țara, care crăinicea: că, cine s'a afla s'aducă o minunație de fată din codrii Făntănei cu doi pomi, impĕrăția-l va ține până la moarte ca pe un sfetnic și mare cinste va avè la toată curtea. Eaca o babă carabă, șchioapă, cu pupuiu in spate și cu pĕrul pe cap ca in — palmă: „Io s aceea care voiu aduce fata din codrii Făntănei cu doi pomi. — Crainicii se uitarĕ la babă și prinseră a pocnì de ris.

Firea i a focului să fii—matahală de babă, grăì un Crainic, cinè mama pădurei te scoase in calea noastră, c'acuma are să ne meargă rĕu. Pei ciotă din ochi să nu te vĕd!

Dar baba ba și ba, că ea va aduce fata aceea din codru. Și se ținea de crainici ca scaiul de oae.

Atunci mai marele dintre Crainici zise:

— Voinici, luaț-o, că ne-o spus impĕratul limpede că cine s'a lăuda să implinească porunca să-l ducem la curte, fie cine-a fi, voinici, luați baba ș'o puneți in car.

Și luară baba și hai cu ea la curte.

— Tu te-ai lăudat, că i aduce fata din codrii Făntănei cu doi pomi? — grăì impĕratul din scaunul impĕrătesc.

„Să trăești Măria Ta, eu cu capul meu,— respunse baba.

— Așa dar pune-te pe treabă!

„De pus, lasă pe baba, da să-mi dați un ceaun ș'o pĕreche de chirostii. — Și i dederă degrabă un ceaun ș'o pĕreche de chirostii și pornì baba dinapoia alaiului impĕrătesc, tot hodorogind din gură și zurăind ciaunul cum fac lăeșii cănd se duc după mireasă. Nici feciorul de impĕrat nu remăne a casă. Că și putea par'că el să remăe și să nu știe ce și cum?! Ajungănd ceata in codru, alaiul cu fe-

ciorul de impĕrat dinpreună se puse la popas şi mai departe merse baba singură ca mama pădurei.

La copacul cel cu fata, baba meşteră şi pricepută, făcù foc la rădăcină; puse chirostiile şi aşezâ ciaunul pe ele. Da ciaunu sta strimb şi se resturna de căte ori il punea. Ear Sănzieana din gura etacului uităndu-se in jos şi vĕzĕnd prostia babei, se aprinse de nerăbdare şi zise din gură:

— Nu aşa mătuşă, pune chirostiile altfel!

„Da, dacă nu mĕ pricep draga mătuşei.

Şi in zadar le-aşeza şi le invĕrtea şi le potrivea baba, că ciaunul nu vrea să stee bine odată cu capul.

Pe Sănzieana o cuprinse neastĕmpĕrul şi ciuda mai tare.

— Nu ţ'am spus odată, că nu-i bine-aşa, intoarce ceaunul cu toartele spre copac.

Baba făcea de-a'ndosăle. Apoi mai zise:

„Vino jos draga babei de-mi arată.

Şi Sănzieana cu găndul prins in laţ nici una, nici două se coborì din copac să'nveţe pe babă. Da o invĕţâ baba pe ea, de nu i-a trebuì invĕţătură mai bună. Că o apucâ de braţe, o ridicâ de-a umĕr şi fuga cu ea la feciorul cel ars de dor.

Feciorul de impĕrat vĕzĕnd-o, o cuprinse in braţe, o intrebâ de viaţă ş'o sărutâ in faţă. Apoi puseră pe ea un rĕnd de haine cusute in fir şi bătute in mărgăritare, lucrate aşa de nouĕ fete fecioare de crai.

După aceea o puseră in trăsura impĕrătească şi până acasă numai odată resuflarĕ caii cei ce n'aveau seamĕn decăt poate numai pe-ai soarelui. Ş'acolo o luâ feciorul ş'o băgâ in casă, o puse după masă ca pe o crăeasă. Şi părinţii feciorului, saracii moşnegi se uitau cu bucurie la ea, aducĕndu-şi aminte de zilele tinereţelor.

O sosit seara in zioa aceea, apoi s'o făcut noapte, noaptea o trecut şi o ris la resărit ochii zorilor. Când au ris ochii zorilor colè in poeană, voinicul fù in picioare cu caii cei inaripaţi, puse pe ei şele de argint şi frăê... tot de argint şi-i aduse la curte. Incălecase soli să meargă la impĕraţii departaţi şi pe la boerii mari să ducă veste bună, că adică: feciorul impĕrăţiei cu un soare-apune şi cu un soare resare ş'o găsit nevastă....

Ear la săptĕmăna se făcù cununia strălucită care-o picat tocmai in zioa de Sănziene.

Apoi... ce să mai zic, ce-o fost şi ce n'o fost după aceea. Că doară ştie tot omul lui Dumnezeu, că după cununie cu noroc se face nuntă. Făcutu-s'o dar nuntă, care-o ţinut trei zile şi trei nopţi, după aceea s'o făcut o zi popas, şi ear o mai ţinut trei zile şi trei nopţi şi ăncă o zi pe de-asupra numai in hatărul lui Pepelea, care nu putuse s'ajungă pe la inceput, pentrucă se zăpăcise prin ţară cu poznele şi şodeniile lui.

Ş'o fost nunta aceea straşnică, incăt aşa paradie n'o mai vĕzut sfăntul soare numai una a Ilenei măndra lumei cu Fĕt-frumos, la curţile albe de peste nouă mări şi nouă ţeri.

Că s'au aşternut mese de criştal,—cine le mai ţine minte căte de toate — intr'un soiu de grădină impănată cu fel de fel de flori şi plină de copăcei de iorgovan, de oleandru, de tulipan şi trandafir. Şi căntau paserile prin flori şi intre toate paserea măeastră cu glasul vrăjit făcea frunza se salte de bucurie şi florile să cănte incet după dĕnsa. Aici au petrecut mesenii cei aleşi; apoi alte rĕnduri de mese s'au aşternut in ograda Curţei şi cine

vinea la masă-l poftea și mănca și bea, până chiuea și cu pălăria după lună asvĕrlea.

Dusu-'mam și eu, dar fiind șchiop de un picior, când am sosit nunta era pe sfirșit și numai zama goală am găsit și in zadar in zamă până in păntece inotam, că de carne ca 'n palmă dam. Și m'am apucat de sorbit c'un ciur blagoslovit; vĕ puteți inchipuì cum am chefuit.

M. Pompiliu.

Despre Stepe si Pustiuri.

(Trad. din Humboldt).

(Urmare și sfirșit.)

După descoperirea noului continent Llanoșii au devenit locuibili pentru oameni și ca să se ușureze comunicațiunea intre Guyana și coasta mărei s'a zidit pe ici pe cole tĕrguri de-a lungul riurilor stepei. Pretutindeni au inceput in nemĕsuratul spațiu cultura vitelor. In depărtări de o zi de drum stau colibe făcute cu rogoz și curele și acoperite cu piei. Nenumĕrate turme sălbătăcite de boi, cai și catări (ce in pacinicul timp al călĕtoriei mele se socoteau la 1,500,000 de capete) cutriera stepa. Colosala inmulțire a acestor vite a vechiului continent este cu atăt mai minunată cu căt sunt mai felurite primejdiile incontra cărora ele au a lupta in aceste regiuni.

Cănd sub raza perpendiculară al unui soare pe care norii nu-l acopĕr niciodată covorul de earbă, carbonisat se preface in pulbere atunce pămĕntul sfărogit crapă ca sdruncinat de un cutremur puternic și când il lovesc apoi curente de aer contrarie acĕror luptă se deslează prin mișcări circulare, stepa oferă spectaculul cel mai straniu. Colbul ridicăndu-se ca o negură in interiorul săturat de electricitate a vĕrtejului, ia in mijlocul aerului rarifiiat forma un nor ce lunecă ca o leică imensă deasupra pămĕntului intocmai ca furtunosul teifun, groaza navigatorului experimentat. Bolta cerului pare mai joasă și aruncă peste cămpiile pustiete o lumină amurgită și galbĕnă ca paele. Orizontul se apropie deodată restringĕnd și stepa și inima călĕtorului. Colbul ferbinte care plutește in cercul unei atmosferi intunecate mărește căldura aerului ce te inădușă și vĕntul de la resărit suflând peste pămĕntul inferbintat in loc de recòreală nu aduce decăt nouă arșiță.

Incet incet sacă și ochiurile de apă pe care Mauritia ingălbenită le apara ăncă incontra evaporațiunii. Precum in nordul ghețos animalele amorțesc de frig așa dorm aice crocodilul și șerpele boa, nemișcați și ingropați in lutul uscat. Pretutindene seceta anunță moartea și cu toate aceste pretutindene ănsĕ totul este urmărit in jocul razei ce se indoae de năluca unei ape intinse. O dungă strimtă de aer disparte de pămĕnt depărtatul crăng de palme. Intălnindu-se cu pături de aer de-o căldură inegală și prin urmare de-o inegală densitate el plutește aninat in spațiu prin un efect de optică. Caii și vitele chinuite de foame și de sete arzĕtoare și incunjurați de nori negri de colb pribegesc unele cu un muget inădușit, ceilalți nechezănd cu gătul intins despre vĕnt ca doară vor putè reeunoaște prin umezeala curentelor aeriane apropierea unui ochiu de apă ce nu s'a evaporat ăncă.

Catărul mai cumpătat și mai priceput căutat'au să-și potoale setea prin alte mijloace.

O plantă rotundă deşi inzestrată cu colţi puternici Cactusul-Pepin ascunde sub spinoasa sa coajă zeama apoasă. Cu piciorul de dinainte catărul dă spinii in lături şi cutează apoi, nu fără sfială, de-aş apropiè buzele spre a bea recoritorul suc al spinului. Dar sugerea de apă din acest isvor vegetal nu este totdeauna fără primejdie căci ades se vĕd dobitoace şchiopate la copite prin spinul cactusului.

Şi când după căldura arzĕtoare a zilei vine recoarea unei nopţi acolo totdeauna egală, nici atunci macar nu se pot bucura caii şi vitele de odihna dorită. Liliecii imenşi le sug ca strigoii săngele prin somn sau se agaţă de spinarea lor unde produc răni punoioase in care se aşează ţinţarii, hipoboccnii şi felurite insecte pişcătoare. Astfel sermanele animale duc o viaţă dureroasă pe tot timpul cât arşiţa soarelui suge apele de pe faţa pămĕntului.

Când insfirşit după o lungă secetă soseşte timpul binefăcĕtor al ploilor atunce scena se schimbă deodată. Albastrul inchis al cerului ce până atunce nu se inora niciodată devine mai albiu, abie de se poate distinge noaptea spaţiul cel negru din constelaţiunea crucei meridionale. Blânda scănteere a norilor Magelani se stinge, chiar astrele perpendiculare din Aquila şi din Purtătorul de şerpi lucesc cu o lumină tremurăndă şi mai puţin planetară. Nori isolaţi apar de către sud ca nişte munţi depărtaţi şi se ridică perpendicular pe orizont. Aburii indesiţi se intind incet incet ca o negură peste Zenith şi tunetul depărtat anunţă ploaea dătătoare de viaţă.

Abie se uda suprafaţa pămĕntului şi indată stepa se acopere cu Kynengii, cu Paspasi paniculoase şi cu felurite graminee. Mimosele excitate prin lumină, desvĕlesc frunzele lor ce dorm lasate in jos şi salutează resăritul soarelui odată cu căntecul de dimineaţă al paserilor şi cu floarea născĕndă a plantelor aquatice. Cai şi vite pasc bucurăndu-se de viaţă pe când in earba inaltă se pitulează frumos-impestrìţatul Jaguar. Bine ascuns şi mĕsurând cu cumpătate distanţa săriturii sale, el păndeşte şi prinde pe furiş animalele trecătoare, in mod felin intocmai ca tigrul asiat.

Câteodată (aşa spun indigenii) se vede pe malurile mlaştinelor cum lutul muiet se ridică incet şi se disface in bulgări. Pămĕntul scormolit este aruncat in aer cu un vuet violent ca la erupţiunea micelor vulcane de glod. Cine este deprins cu acest fenomen se fereşte de dĕnsul căci un boa uriaş sau un crocodil solzos ese din gaură, trezit din o moarte aparentă prin primele şuvoae de ploae.

Când riurile care hotăresc stepa de sud ca d. e. Arauca, Apurea şi Payara incep a creşte atunce tot acele animale care in prima jumĕtate de an mureau de sete pe solul pulberos şi lipsit de apă sunt silite se ducă o viaţa de amfibii. O parte din stepe apare ca un lac interior imens. Epele fătătoare se retrag cu mănzii lor pe bancele inalte care se ridică ca nişte insule deasupra apelor. Pe fiecare zi scade spaţiul uscat şi impinşi de lipsă de păşune animalele ingrămădite inoată cu ceasurile şi se hrănesc a nevoe cu virfurile erbei inflorite ce resare deasupra apelor tulburate şi negricioase. Mulţi mănzi se ineacă alţii sdrobiţi de coada colţoasă a crocodilului sunt prinşi şi inghiţiţi. Ades se vĕd cai şi vite care scapaţi din gura acestei uriaşe şi crunte şopĕrle poartă pe coapcă urmele dintelui ucigaş. Un asemene spectacol reaminteşte fără voe obser-

vatorului serios mlădioşia cu care natura distributivă a inzestrat unele din animale şi din plănte. Ca şi roadele făinoase ale Ceresei boul şi calul, au urmat pe om peste tot globul, de la Ganges până la Plata, de la coasta africană până la tapşanul Antisanei care intrece in inălţime picul Tenerifului. Aici mestacănul nordic colo palmul apără pe boul trudit, incontra razelor mezei zile şi tot acel soiu de vite care se luptă in Europa resăriteană cu lupii şi cu urşii este ameninţat in alte regiuni de atacurile tigrilor ş'ale crocodililor.

Dar crocodilul şi Jaguarul nu amenință singuri pe caii Americei de sud, ei au şi pintre peşti un inamic primejdios. Apele mlăştinoase a Berei şi a Rastroului sunt pline de nenumĕraţi chişcari electrici al căror trup bălos şi galbin emite după plac din toate părţile sale un fluid sdruncinator. Aceşti Gymnoţi au un stinjĕn in lungime. Ei sunt destul de tari ca să ucidă cele mai mari animale dacă nervoasele lor organe se discarcă deodată in direcţiune propice. Calea de stepe de la Urituc a trebuit să se părăsească pentru ca intr'un riuşor Gymnoţii se inmulţise intr'atăt incât pe fie care zi se inecau in vad o mulţime de cai ameţiţi. Peştii ceilalţi fug de apropierea acestor chişcari. Ei gonesc chiar pe undiţarul de pe inaltul mal când aţa umedă ĕi transmite comoţiunea din depărtare. Astfel isbucneşte focul electric din sinul apelor.

Prinderea Gymnoţilor procură un spectacol pitoresc. Indiani incunjură de-aproape vre o mlaştină in care se alungă catări şi cai până când vuetul neobicinuit intartă la luptă pe vitejii peşti. Ei inoată atunci deasupra apei ca şerpele şi se furişează şireţi sub păntecele cailor. Mulţi din aceştia cad sub puterea loviturilor nevĕzute, alţii cu coama sburlită şi cu groaza in ochiul scănteind fug nechezănd de sgomotosul pericol. Indienii ănsĕ inarmaţi cu lungi vergi de bambus ĕi gonesc din nou in mijlocul mlaştinei.

Incet incet scade furia luptei inegale. Peştii obosiţi se imprăştie ca norii deşertaţi. Ei au nevoe de o lungă odihnă şi de o hrană imbelşugată ca să readune ce au resipit din puterea lor galvanică. Loviturile lor comoţionează din ce in ce mai puţin şi spărieţi de sgomotul cailor tropotind ei se apropie cu teamă de mal unde indianii ĕi rănesc cu harpuni şi ĕi scot pe mal cu beţe uscate şi neconducĕtoare.

Aceasta este minunata luptă a peştilor şi a cailor. Acea ce nevĕzut constitue arma trăindă a acestor locuitori de apă, aceea ce produs prin contactul unor elemente umede şi contrarie se află in toate organele plantelor ş'ale animalelor, aceea ce tunănd inflăcărează intinsa boltă a cerului, leagă fer de fer şi dirige mersul constant al boldului conducĕtor, toate aceste ca şi coloarele in care se descompune raza curg din un singur isvor şi se contopesc in o singură putere eternă şi pretutindene presentă.

Aş putè inchee aice indrăsneaţa incercare unui tablou pitoresc a stepei. Dar precum in mijlocul oceanului inchipuirea se indeletniceşte voios cu imaginele ţermurilor depărtate aşa să aruncăm şi noi până a nu ne despărţi de intinsa cămpie o răpide ochire pe regiunile ce incunjură stepa.

Pustiul nordic al Africei disparte acele doue neamuri care aparţineau odată aceluiaşi continent şi acăror antagonism nedeslegat pare tot atăt de vecinic ca şi mitul lui Osiris şi a lui Tifon. La nordul Atlasului trăesc seminţii cu

pĕr lung şi neted, galbene la pele şi cu trăsături caucasice. La sudul Senegalului ănsĕ trăesc despre Sudan horde de negri acăror civilisaţiune se află pe diferite trepte. In Asia de mijloc stepa mongolă disparte bărbăria siberiană de străvechia cultură de pe peninsula hindustană.

Cămpiile Americei de sud pun şi ele o barieră la intinderea unei semicivilisaţiuni europene. La nord intre munţii Venezuelei şi marea Antililor se găsesc ingrămădite unul lăngă altul oraşe industrioase, sate curate şi hoalde bine cultivate in sinul căror s'a trezit de mult simţul artistic, cultura ştiinţifică şi nobilul amor al libertăţii cetăţeneşti. Despre sud ănsĕ stepa cuprinde un pustiu ingrozitor. Codri milenari şi un desiş nerĕsbătut acopere umeda regiune dintre Orenoc şi Amazona. Puternice mase de granit strimtoresc matca fluviilor bulbocănde. Munţii şi codrii resună de tunetul cataractelor, de mugetul Jaguarului şi de uitarea inădușită şi prevestitoare de ploae a maimuţelor cu barbă. Unde fluviul mai puţin adănc lasă neacoperită căte o bancă de năsip acolo stau deschise intinse in nemişcare ca nişte stinci şi ades acoperite cu paseri trupurile greoae ale crocodililor. Cu coada agaţată de copac stă pe mal la păndă incolăcit şi sigur de prada lui şerpele boa. Iute desfăşurat el se răpede şi prinde in vad pe tĕnĕrul buhaiu ori pe un vĕnat mai gingaş şi indeasă prin gura-i ce se umflă prada acoperită cu bale.

Diferite soiuri de oameni trăesc in mijlocul acestei naturi măreţe şi selbatice. Dispărţite prin o neexplicabilă deosebire de limbă unele sunt nomade străine de agricultură şi se hrănesc ca nişte adevĕrate lepădături ale omenirei cu furnici, gumi şi pămĕnt cum o fac d. e. Otomacii şi Jarurii, altele trăind in locuinţe fixe din roadele produse prin ei insuşi sunt inţelepte şi de moravuri blănde, precum Maquiritarii şi Macoşii. Spaţiuri imense intre Cassiquiarul şi Atabapoul sunt locuite numai de tapiri şi de maimuţe sociabile ear nu de oameni. Imagine sapate in stinci arată este drept că şi aceste pustietăţi au fost odată scaunul unei culturi mai inalte. Ele mărturisesc menirile schimbătoare ale omenirei precum o fac şi limbele mlădioase dar de-o desvĕlire inegală ce sunt cele mai vechi şi cele mai neperitoare monumente ale omenirei.

Dacă acuma in mijlocul stepei tigrul şi crocodilul luptă cu cai şi vite, pe marginile ei păduroase şi selbătăciunile Guyanei vedem cum omul stă etern inarmat incontra omului. Unele seminţii sug cu o lăcomie nefirească săngele inamicilor lor, altele in aparinţă desarmate dar totuşi pregătite pentru omor ucid cu unghia otrăvită. Hordele cele mai slabe cănd calcă pe malul nisipos şterg cu luare a minte urma sfiicioşilor lor paşi.

Aşa işi pregăteşte omul pe treapta cea mai joasă a sălbătăciei animale ca şi in mijlocul lucirei inşelătoare a unei culturi mai inalte o viaţă pururea plină de amar şi călătorul intălneşte pe intinsul glob, peste mări şi peste ţeri ca şi istoricul printre seculi imaginea uniformă şi desperată a omenirei desbinate.

Deaceea şi acei care măhniţi de lupta nedeslegată a popoarelor tind la liniştea intelectuală işi afundă ochirea in viaţa lină a plantelor şi in lucrarea interioară a sfintei naturi, sau urmănd impulsul innăscut ce infoacă de mii de dorinţi inima omului ei privesc cu dor stelele inalte ce săvirşesc intr'o armonie netulburată vechiul şi eternul lor drum.

P. P. Carp.

POESII.

PÂRA SPIRITULUI PĂDUREI.

(Din V. Hugo-Chansons des rues et des bois.)

Vĕzut-am pe amicul, vĕzut şi pe iubită
Merant sta lĕngă Rosa—căci eri nu eraţi trei —
Şi pintre cuiburi colè, la numĕr nesfirşită
De sărutări mulţimea sbura din gura ei.

Că prea fericiţi fură, jur pe coroana-mi verde,
Tu nu erai aici, dar eu păndesc rizĕnd;
De la bĕtrănul Joe bun-usul nu se perde:
Păn' astăzi videm zeii pe cap coarne purtănd.

Eu mic sunt de statură, c'o spată ridicată,
Dar toţi cei de pe lume trăesc cu partea lor,
De ris cănd e prilejul eu nu fug niciodată
Glumeţ sar moşinoae cănd voi sburaţi in nor.

Cănd cerul in isvoare albastru-şi oglindeşte,
Cănd alţii sorb un suflet cu 'n dulce sărutat,
Eu rid; atăta parte natura-mi hărăzeşte
Astfel de greul vieţei mĕ simt mai uşurat.

Să ştii dar că pădurea ascunde 'n a sa pază
Multe picante scene ce 's greu pe larg de spus.
Să ştii că sunt daţi ochii ca să-i holbezi se vază
Că intr'o zi se uită acel care s'a dus.

Că inima inşală şi schimbă după lună,
Că domnul, care este vestit ceasornicar
Increderea făcuta, zicĕnd: deşi e bună
Niţel cu privighere s'o căptuşim macar.

De-ai fi urs sau senator, tot cu pleoapa'nchisă
S'ar potrivì in somnuri să stai acufundat
Cum ai făcut cănd Rosa către Merant surise
Şi cănd Merant pe Rosa cu dulce-a sărutat.

RESPUNS CATRA SPIRITUL PADUREI.

Slută-arĕtare,
Pitic ghebos
Ce din frunzare
Mĕ rizi voios,

Cu măna-ţi frăntă
Cum de cutezi
Lira cea sfăntă
Să descordezi?

Din strimta-ţi frunte
Nimic produci;
Şi Pindul munte
Pe spete 'l duci.

Moft al tĕu nume
Cuvĕntul tĕu
Bărfeală spune
Sau minte greu.

Risul porneşte
Din al tĕu glod
Şi tot ce creşte
Este nerod.

Mucedă fiară
Ce tot ingăni,
Simt a ta ghiară
Că-i dintre spini.

Vĕr cu holere
Cu măcieşi,
Cu vorbe rele
Hojma tu eşi,

Zici dulce tare
Ea c'a zimbit,
El, sărutare
Că i-a răpit,

Rușine ție,
Nu crez nimic.
Minunăție
Bětrăn pitic!

Pintre jivine
Joacă mereu!
Și du cu tine
Dispreţul meu

In care intră
Toți frații tëi
Ce se frămăntă
Hidoși pigmei:

Esop, vezi bine
In cap va fi,
La coadă vine
Și Pantazi.

X.

PE NALTA STINCA...

Pe nalta stincă se ridică
O cruce neagră, semn cumplit
C'aici in zilele trecute
O viață tristă s'a sfirșit

Pe cruce-i scris numai un nume
„Maria" parcă pe păměnt
Nimica n'ar putè să spue
Mai multă jale 'ntr'un cuvěnt.

Pe lăngă děnsa crește-o floare
De soiu strein necunoscut
Și cine-acolo-a săměnat-o
De nimenea nu s'a vězut.

Ea resărise peste noapte
Și ca din apă tot creștea
Păn ce cu crengile-i spinoase
Intreaga cruce-o'ncunjura

Cănd primavar'apoi venise,
Cănd frunzele au inverzit
Atunci pe crengile-i selbateci
O floare roș'a inflorit—

O floare roșă ca o flamă,
Ce drept spre cer se ridica,
Pe děnsa roua dimineței
Ca lacrimi tainice strălucea.

SI URA CEA AMARA...

Și ura cea amară
Și dulcele amor
Au dispărut din pieptu-mi
Incet, incetișor

Și 'n locul lor e pacea
Ce nu s'a mai sfirșì;
Un dor de-a remas ăncă
E dorul de-a murì.

CE VREI, ASA E LUMEA...

Ce vrei, așa e lumea? — Așa a fost să fie!
Suntem in măna soartei o slabă jucărie
Ce astăzi o ridică nepreţuit odor
Și măni de ea sătulă o sfarmă sub picior,

Nu-mi spune de resplată, nu-mi spune de căință
Nici bun, nici rěu ce face, nu-i prin a lor voință
Ei sunt mașine numai purtate ne'ncetat
De-o mănă nevězută, spre-un scop ne mai aflat.

Nu mai găndì la chinuri amare din trecut,
Și nu găndì la zile ce 'n lacrimi s'au perdut

Privește făr' de teamă iubite 'n fața mea
Am suferit prin tine, dar n'a fost vina ta.

CAT TE--AM IUBIT...

Căt te-am iubit n'o poate spune
Nimic, nimic pe-acest pămĕnt
Pentr-un amor așa de mare
Nu are limba vr'un cuvĕnt

De mi-ai fi zis in noaptea neagră
„E zi și noaptea s'a sfirșit
Aș fi crezut, și pentru mine
Un soare dulce ar fi zimbit

De mi-ai fi zis" vino cu mine
Mĕ duc la moarte in nevoi"
Făr'a 'ntreba mergeam cu tine
Ș'am fi murit tot amundoi.

Cum s'au sfirșit aceste toate
Eu nu pot spune, nu pot ștì
Dar știu că am iubit odată
Și că 'n etern n'oiu mai iubì.

CAND AI PIERDUT...

Cănd ai pierdut in astă lume
Ori ce speranță, ori ce dor,
Cănd știi ce grabnic trece earăși
Tot ce-ai avea in viitor.

Atunci nu ceri eternitate
De la o rosă ce-a 'nflorit
De ea te bucuri căt trăește
Și n'o mai plăngi de-a veștezit.

Nu ceri credință neschimbată
Nu ceri amor păn la mormĕnt
Căci știi că raiul se coboară
Numai o clipă pe pămĕnt.

Matilda Cugler.

ȚARA NOASTRA.*)

Sub acest titlu am primit zilele aceste ca *semn de frățească dragoste*, o operă nouă publicată de d. P. S. Aurelian, laureatul și neobositul nostru economist, agronom și director al școalei de Agricultură de la Ferăstrău.

Aceasta este o carte de știință, de studiu, de erudițiune, care pe omul politic il pune pe gănduri, pe agricultor il instrue, pe comerciant il deșteaptă, și chiar pe un poet il sgudue in reveriile sale.

Aici este nu numai panorama Romăniei, cu toate sorgințele sale de avuții, cu toate aspectele naturei și ale climei sale, ci insuși sufletul și inima țerei, care cere reflecțiune, activitate, patriotism, cultură,..... viață in sfirșit!

Cele mai multe ziare, preocupate mai mult de politica zilei, s'au mărginit a anunța aparițiunea acestei cărți și a reproduce introducțiunea autorului. Nu știu dacă atăta complesență a gădilit simțibilitatea lui Aurelian, dar sunt mai mult decăt convins că el ar fi preferit se vadă pe publiciști criticăudu-o in ce are bun sau rĕu, decăt să-și umple columnele cu materia sa fără ai cere voe macar.

Lăsănd ănsĕ introducțiunea de-o parte, să deschidem cartea, să o analisăm puțin, să gustăm din miezul ei, și să videm ce nutriment moral aduce ea spiritului celor ce o citesc; să vedem dacă insuși nesuficiența unor lucruri, sau erorile autorului, merită atențiune și o critică rațională.

Prin descripțiunea teritorului avem sub ochi posițiunea geografică a țerei, suprafața ei de 14,240,931 pogoane; munții urcăndu-ne pe Ceah-

---

*) Acest articol ni s'a trimis de d. V. Alecsandri cu rugăminte de a'l publica.

lăul care are 2720 metri deasupra nivelului mării, și coborindu-ne la Rarău carele are 2008 metri; riurile, bălțile, eleșteele și divisiunea administrativă. In trei pagine, cea mai prețioasă lecțiune de geografie a României.

Venind la populațiune, autorul a dorit să dee o idee exactă de statistica țerei. Elementele ănsĕ i-au lipsit: imperfecțiunea serviciului nostru statistic l'a nevoit a se servì numai de constatările de la anul 1859, când populațiunea se urca la cifra de 4,424,961 suflete. Comparând sporirea populațiunei de la 1844 până la 1859, constată că ea in situațiunea economică in care ne găsim, nu se poate indoì decât in 80 ani, pe când in alțe țeri nu trebuesc decât cel mult 50 ani. Aceasta trebue să dea motiv de reflecsiune guvernanților noștri: să cugete la imbunătățirea serviciului sanitar și la legi care se favoriseze desvoltarea fisică a poporului.—Trecĕnd peste mai multe nomenclaturi instructive in ceea ce privește mișcarea populațiunei, autorul prin cifre ne arată cât de puțin este respăndită instrucțiunea in popor, cu toată obligavitatea ce este prescrisă in legile noastre, și ne convinge că până nu vom lua mĕsuri serioase ne lipsește temelia edificiului nostru social.—Mai departe cu cifre comparative vedem că ni se trage atențiunea asupra progresiunei ce face năvălirea israeliților in țară: el ne arată cum in unele localități de peste Milcov căsătoriile, nașterile, morțile, indică superioritatea evreilor asupra creștinilor, adică sporirea populațiunei lor într'o mĕsură necomparabilă; cu alte cuvinte in populațiunea română morțile covĕrșesc nașterile, ear in cea israelită nașterile covĕrșesc morțile.

Autorul inchee zicĕndu-ne că: „a favorisa pros-„peritatea economică și a neglija prosperitatea „populațiunei este ca cum am lucra pentru o gră-„dină până ce fructele au ajuns la maturitate, re-„măind cu alții, ear nu noi să se folosească de „ele.“

De la un capitol până la altul, Aurelian ne bagă mai mult in țară. Cu cifre basate pe studii, ne arată clima, zonele și diversele regiuni ale țerei și ne indică diversele sisteme de cultură accesibile teritorului Românici. Apoi venind la productele naturale ale pămĕntului nostru, ne arată fauna, flora, cu animalele, pasările, amfibiele, peștii, plantele, mineralele, metalele noastre; toate aceste in starea lor primitivă și brută, indicându-ne avuțiile imense ce stau inchise in sinul munților noștri și care așteaptă ca *inteligența ajutată de capitale să le pună in esploatațiune.*

Dar tabelul cel mai măreț, mai interesant și mai elocuent, este partea descriptivă a agriculturei noastre. Aici profesorele, vorbește cu entusiasmul unui adevĕrat patriot și cu știința unui adevĕrat economist. In adevĕr fertilitatea pămĕntului nostru a fost causa pentru care coloniile române nu s'au indurat a părăsì cuceririle străbune după toate incursiunile barbarilor; ea a fost care a făcut pe Români a se lupta pentru *moșie* ca și pentru viața lor; ea a fost care in sfirșit a asigurat existența noastră politică, naționalitatea noastră. Dar când vom studia această carte, vom vedea că cu sistemele vicioase ale culturei de astăzi, cu lăcomia de a trage cu pripire foloase din suprafața pămĕntului, fertilitatea sa din ce in ce slăbește, și aceasta este un subiect de cea mai mare importanță pentru Români. Industria, care abie incepe a lua naștere la noi; industria, care dacă nu ne vom silì a o respăndì, ne va ținè totdeauna tributari ai vecinilor; industria nu se va putè desvolta decât când agricultura va merge pe cale de prosperitate rațională, pe calea de progres ce a făcut ștința agronomiei in timpii moderni. Și in adevĕr, de vom merge după preceptele inrădăcinate ale rutinei, pămĕntul țerei noastre poate să ajungă sterp și nefructifer ca stepele Egiptului, unde pe timpii Faraonilor inflorea cea mai frumoasă agricultură.

Cu ocasiunea acestor invĕțăminte, autorul ne face istoricul improprietăririi țeranilor plugari, statistica lor și a vitelor de jug ce ei posedau la 1864. In acest capitol se intrevede că intențiunea sa a fost ca să facă niște tablouri comparative, după care să se vadă dacă țeranii s'au mai imbogățit sau dacă au mai sărăcit de la improprietărirea lor incoace. A dat ănsĕ de o stâncă care se vede că l'a impedicat: la serviciul statisticei al statului n'a putut căpĕta asemine notițe! Nu știu dacă trebue să ne intristăm sau să ne felicităm de insuficiența acestui serviciu. Era bine poate ca să se găsească toate cifrele ce trebuesc unui om de studiu; dar ce dureros ar fi când din ele am ve-

dea că avuția publică scade in loc de a crește, sau că se concentrează in mai puține mâni in loc de a se respândì intre mai multe! Bine-cuvêntat dar fie serviciul statistic că ne ține in asemine ignoranță!

Un articol special consacrat pentru sistemele de cultură, ne arată pe acele practicate la noi, și in treacăt ameliorațiunile către care ar trebui să țintească agricultorii noștri. Vorbind despre rotațiuni și adolamente, autorul, cu practica și autoritatea sa cunoscute, ne spune cum se ruinează fertilitatea pămêntului prin nesocotita lucrare a unei și aceleiași plante pe același loc in mai mulți ani de-a rêndul. De acolo provine puținătatea producerei pe care neștiința o atribue timpului; de acolo provin sămințele selbatece de neghină și măzăriche care pătează sămințele de grâne cele mai curate; de acolo provine subțietatea bobului care discreditează cerealele noastre pe piețele Europei. Aceste sunt descoperiri de cea mai mare importanță pentru toți proprietarii care se ingrijesc pentru viitorul moșiilor lor și pentru toți arendașii care ș'au făcut cariera in agricultura.

Autorul in acest articol după ce ne arată cu cifre (adunate de bună seamă de la serviciul statistic) intinderea culturilor din țară și nomenclatura diverselor producte ce se cultivă, ne face o dare de samă aproximativă, despre produsul eventual al recoltelor, despre prețurile lor, pentru ca să ne convingă că resultatul producerei in general este de 35 lei pogonul! Indure-se autorul a mê erta dacă-i voiu spune că această parte a lucrării sale este prea hazardată; și dacă avea convicțiunea că cifrele de la serviciul statistic sunt eronate, era mai bine să se fi ferit de a le cita. In adevĕr dacă admite că in toată țara, in vre-un an oare care, s'au cultivat 1,119,119 pogoane cu grău, cum poate să ne pue ca recoltă medie a acestor pogoane poate fi de 1,217,343 chile? Pututu-s'au ca grindină și secetă să nu bată macar a 5-a parte din această cultură? Am fi dorit in adevĕr să știm in care an 453,928 pogoane orz au produs 1,169,243 chile, adică aproape trei chile la pogon? Dar dacă prin conclusiune a voit să ne arĕte disproporțiunea ce este intre producerea animală și cea vegetală, vom convenì a da dreptate autorului, și impreună cu el, a zice cultivatorilor: ingrijiți de vĕ sporiți mai tare vitele scoateți mai mult lapte și brănzĕturi, scoateți mai multe gogoși de matasă, ceară, miere, paseri, oue, și tot ce constitue averea națională. Este in adevĕr lucru foarte insemnat și semnificativ studiul producerii animale la noi. Dacă cifrele statistice noastre ne-ar pune in curent pe tot anul despre mișcarea acestui articul, nu mĕ indoesc că această cestiune ar da de reflectat legislatorilor și guvernanților noștri. După observațiuni generale făcute de barbați cu durere de inimă pentru țară, cultura vitelor din an in an scade din țară: unele rase, in loc să se amelioreze pe unele locuri dispar mai cu totul. Proporționat cu sărăcirea țeranului vitele se impuținează: pe multe lucuri caii au luat locul vitelor cornute; se pot cita cătune de căte 100 case unde nu se găsesc 10 vaci cu lapte. Aceasta va să zică miserie, care numai cu cuvinte platonice nu se poate intimpina.

In capitolul ce urmează, autorul arată importanța animalelor domestice, foloasele ce ele aduc agriculturei și avuția ce constituesc in economia națională. Impuținarea și mai ales degenerarea vitelor cornute și a cailor formează un subiect de cea mai mare importanță și atențiune; căci pe când in țerile mai puțin agricole decât România, precum Belgia de exemplu, statistica arată mai pe fie care an o sporire insemnată in vite; la noi, dincontra, se vede o scădere foarte insemnată. Care să fie oare causa? Autorul n'a studiat-o; dar guvernul nu e dator ca să să cugete la aceasta? — Articolul oilor și al porcilor se află mai in aceeași mĕsură de descreștere.—Articolul culturei paserilor domestice, a albinelor, găndacilor de matasă, nu sunt mai puțin instructive pentru cei ce cugetă și lucrează la prosperitatea economici naționale. Să sperăm că când se va termina interminabila cestiune a organisării statului nostru, legislatorii se vor pune pe studiarea atător cestiuni sociale și economice care singure pot scoate sărăcia din casa populațiunilor noastre, deja pe un poverniș de sărăcie netăgăduită.

Grație științelor adunate de d. Aurelian, aflăm că pădurile acopĕr a 6-a parte din suprafața teritorului României adică 4,029,947 pogoane. Aceste păduri, dacă ar fi repărțite intr'un mod egal, ar fi indestulătoare atât pentru economia gene-

rală, cât și pentru necesitatea influenței naturale ce au asupra atmosferei. Cu drept cuvênt dară autorul ne recomandă ca să impădurim imensele noastre câmpii, pentru ca să le facem a se impopula mai curênd, pentru ca să le facem mai fructifere, și pentru ca să atragem buna-voința ploilor care le visitează atât de rar. Ne pare rĕu ânsĕ că autorul nu ne arată și mijlocul. Din nefericire puțini se convingă de asemine teorii. Inițiativa privată ne dă rare ori exemple. In districtul Ialomița, numai eu și cu d. Ioan Marghiloman ne-am apucat a planta păduri de salcâmi. Dar cine altul ne-a mai urmat? Nimeni! Proprietarii in genere iși au moșiile arendate, și nici se gândesc la imbunătățirea lor; ba unii din ei, numai cât știu că le au, fără a le cunoaște decât pe o chartă topografică care o au in scrin. Apoi arendașii de sine se ințelege că nu se vor ocupa de asemine lucrări. Era bine dar ca autorul către guvern să se adreseze pentru aceasta: in adevĕr numai legea mai face ceva in țara aceasta.

O idee curioasă ne mai predică această carte: canalisarea Baraganelor. Negreșit că autorul n'a vĕzut cu ochii Baraganele; altfel nu i-ar fi scapat asemine utopie. Aceste localități sunt foarte inalte: apa este la o adâncime de 15—30 stânjini. Așa dar cum s'ar putè săpa un canal așa de adânc? După descripțiunea culturei diverselor varietăți de cereale, de legume de vii și de grădini in care autorul a chiemat in ajutorul seu chiar elocuența poesiei spre a instruì pe cetitor, vine la ramura cea mai importantă a economiei noastre naționale: la industrie.

Aici autorul vine și ne demonstrează că ideile școalei domnitoare in Franția și in Anglia care au predomnit in legislațiunea noastră economică, au fost fatale pentru România: industria, abandonată de ori ce impulsiune, solicitudine sau protecțiune legislativă, a remas inapoiată la noi; și țeri care nu sunt âncă intr'o civilisațiune mai inaintată decât a noastră, ne-au luat pe dinainte: astfel Rusia, Turcia și chiar Grecia in concursurile esposițiunilor europene au probat un mai mare progres in această ramură a activității omenești. Prin o descripțiune minuțioasă a stabilimentelor noastre industriale, ni se arată că, preocupat mai mult cu agricultura, poporul nostru nu se dedă decât la industria mică tradițională; car industria mare, care prin puterea capitalelor și a inteligenței transformează productele agricole și miniere și alimentează comerciul de exportațiune, nu există âncă in țara noastră. Multe și frumoase invĕțături pot trage din descripțiunea aceasta, mai ales barbații acei care se bucură de averi și care au mintea indreptată spre intreprinderi comerciale. Apoi când țeara și-a impus atâte sacrificii pentru construcțiuni de căi ferate și chiar *beilicul* pentru faceri de șosele, este timpul ca legislatorii și guvernanții noștri să cugete că fără stimularea industriei in țară nu vom eșì din miserie, ci din contra vom fi perpetui tributari ai țerilor ce ne trag productele noastre brute spre a ni le trămite inapoi manufacturate și astfel a ne stoarce mereu măduva avuției noastre pe nesimțite. Deaceea autorul și conchide opera sa cu următoarele remarcabile cuvinte:

„Datoria noastră este de a ne pune la lucru; „de a studia cu maturitate nevoile noastre eco„nomice; de a nu ținè samă in intreprinderile „noastre decât de interesele țerei noastre; de a „nu ceda, sub nici un pretext, esigințelor din a„fară in cestiunile economice de care depinde vii„torul nostru. Amăgitorii de profesiune se vor „silì a ne convinge că s'au schimbat vechile idei „economice; că lumea de astăzi nu poate trăì fără „deplină libertate a comerțului internațional; că „noi suntem un popor agricol și ca atare să nu „ne ocupăm de industrie; in sfirșit, nu vor cruța „nici un sacrificiu pentru ca să ne menție in stare „de colonie. Noi ânsĕ, dacă voim să existăm și „să ajungem a face din România o țară inflorită, „trebue să fim neinduplecați când vor fi in ces„tiune interesele noastre.

„Astfel, și numai astfel, putem spera că in cât„va timp această frumoasă și cu atâta abundență „inzestrată țară, să devie una din stemele cele „mai prețioase ale Europei; ca poporul Român „să-și implinească cu succes misiunea ce are pe „acest pămênt."

G. Sion.

BIBLIOGRAFIE.

Indicatorul practic al postelor și telegrafelor din România. Ediția III.

N. D. Popescu, Iancu Jianul, Căpitan de haiduci, nuvelă. București. Editor Wartha.

Dorul Colecție de căntece. Broș. I Edit. Socec et Comp.

Ananescu D. Botanica.
Boerescu B. Apéndicele la Codicele român. București 1875.

Ghica Ioan, Convorbiri economice broș VI.

Aurelian P. S. Țara noastră. Schițe economice asupra României.

Aricescu C. D. Corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunei române de la 1848. Broș. III.

Laurent F. Conferință asupra economiei trad. de d. M. Riureanu.

Dicționarul Academiei fasc. XXXII (tom II fasc. 14).

Bujoreanu I. M. Apendice la culegerea Legiuirilor României, 2 vol. 8-o. mare.

Contesa falsă, nuvelă.

Zschokke. Blondinul din Namur și Pașa de la Buda.

Gerstäcker Fr. Plutașul, narațiune americană trad. germ.

Göthe I. W. Werther trad. din l. germ.

Gheaja Tit. Vesp. Anghira creștină sau cuvěntări funebrale 1 vol. 8-o. 155 pag. Săbiiu Tipogr. archiediec.

Pelimon Alex., *Gloriile Românilor*, Mihai Viteazul 1 vol. 8-o. 136 pag.

Jounot și Senglet gimnastica poporană rațională trad. de G. Moceanu.

Carte românească de învěțătură de la *pravilele împěrătești* și *de la alte județe* cu zisa și cheltueala lui Vasilie Voevodul și Domnul țerei Moldovei. (Codicele Vasile Lupu editat ăntěi la 1646). Ediție nouă de G. I. Sion.

Ilia Filim. Curs de drept civil broș. VI.

Thiers A. Resboaele lui Napoleon Bonaparte trad. de d. G. S. Calotescu.

Naum A. Traduceri 1 vol. 8-o. Iași 1875.

Bengescu G. Radu III cel frumos. Dramă in versuri in 5 acte.

Filipescu Eug. Esplicațiunile codicelui civil român broșura I, II, III, IV, V și VI.

Florescu Bonif. Curs de istorie modernă critică.

Florescu Bonif. Etiam contra omnes.

Motreann Victor, Noul proiect de lege al invěțăměntului public.

Frollo G. L., O nouă incercare de soluțiune a problemului ortografic. București Edit. Socec 1875, 1 vol. 8-o. de 344 pag.

Petri Bas. Sistemul metric. Săbiiu 1875. 1 vol. 10 coale.

Revista pedagogică.

Voillez. Orfana din Moscva sau juna istitutrice trad. de L. Luzzatto.

ERATĂ.

Pag. 159 rĕndul 9 de jos col. I citește tratează in loc de țitează.
Pag. 161 rĕndul 5 de sus col. I cetește Ruf. Saturnini..stationis Tsiernensis in loc de Resp. Saturnim..stationis Tsiernins.
Pag. 162 răn. 10 de jos col. I 911 in loc de 94.
Pag. 163 nota din col. I cetește Deceneu in loc de.....
Pag. 164 rănd. 7 de sus col. I cetește care in loc de case.
Pag. 166 nota din col. I răn. ultim cet. terram in loc de scitram.

Tipografia Națională. Redactor: *Iacob Negruzzi.*

No. 6.—Anul IX. 1 Septembre 1875.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.
Abonamentul pe un an pentru România liberă 20 franci; pentru Austria 6 fl; pentru Germania, Sviţera, Belgia şi Italia 30 franci; pentru Francia şi Spania 40 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an intreg; in Iaşi la Tipografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

AC şi AŢĂ.

„Aici se tunde pěrul, se rade barba. Frizerie română. Pomăduri şi soponuri de tot felul. Eau de Cologne şi alte toalete.“—Eară in lăuntru Costică rade, tunde, peaptănă, cască, face ţigări şi ceteşte *Telegraful* şi *Misterele Bucureştilor*. Toate aceste impreună alcătuesc o bărbierie de pe „Calea Mogoşoaei.“

Centrul acestei impreună-firi este numai decăt Costică, eară Costică este băet frumos şi are leafă de şese galbeni pe lună.

Dimineaţa, Costică se scoală, se imbracă, apoi ěşi incepe lucrarea zilnică inaintea oglinzii. In vreme ce se peaptănă, vorba e scurtă.—„Costică, tu eşti frumos,“—zice oglinda.—„O ştiu de mult“ respunde el.—S'ar rade, dar barba, in ciuda tuturor pomădurilor, n'a voit ăncă să crească. Resare ănsĕ, strebate prin piele frumos.—Cu vremea de fală are să-i fie barba.

Nu ănsĕ numai speranţa de imbărbăţire inalţă pe Costică in viitor: el suspină adesea, eară suspinele unui těněr bărbier sunt ca cucoarele ivite furişat in zorile primăverii. Veste, ce vine adusă de vreme.

Peste drum era o casă; la dreapta, in acelaşi rĕnd, era altă casă. Şi anume in casa de măna dreaptă locuea, cine locuea ... Sus in catul ăntěiu. Cand Costică eşea in curte, unde erau sămĕnate flori şi acăţate pe o sfoară lungă mai multe ştergare şi unelte bărbiereşti de tot felul, avea numai să privească sus in stănga. Ea sta răzěmată cu coatele pe fereastră şi privea, cum vĕntul ěşi făcea de lucru cu pănzěturile acaţate pe sfoară. Ei se vedeau numai—eaca'aşa!—din intĕmplare fără ca să privească unul la altul. Ear această intĕmplare se repeta in fie care zi cel puţin căte odată. In sfirşit oamenii sunt vecini. Totdeauna Costică era frumos pieptănat. Cănd el se ivea in curte, trăgea cu degetele pintre peri, sta puţin locului, apoi ěşi făcea de lucru cu pănzěturile de pe sfoară. Atunci ea nu mai privea la pănzěturi, ci la flori. Costică gătind cu sfoara, găsea ceva de rĕnduit in stratul de flori. Ea privea earăşi la pănzěturi. Era intr'adevĕr foarte frumos, cum in aburirea vĕntului ştergarele şi prostirile se undoeau fluturatec, puind in fie care clipită

o nouă icoană inaintea ochilor.—Totuși—numai ea privea această schimbare de firi: el in urma tuturora se așeza pe laița, ce era pusă lângă gardul de scănduri, care despărțea amĕndouĕ curțile. Pintre scănduri, Costică privea la vecini. Minunat de frumos se vedeau toate — așa prin o crăpătură ingustă. Par' că era lumea privită printr'un inel.

Ea, de sus, privea acum in jos spre gard. Șepte linii de zare, ca șepte fire de argint, insemnau deosebirea intre scănduri. La un loc aceste linii erau rupte: par'că era o umbră pe gard, și foarte interesant era de a alcătuì din aceste bucăți a umbrei forma intreagă ce s'ar fi aflănd in cealaltă parte. Era o ghicitură, pe care ea o deslega in fie care zi. Totdeauna ănsĕ observa că in mijlocul celei mai deasupra bucăți de umbră străluceau douĕ puncte din care razele se indreptau intocmai spre ochii ei. Par'că vedea oglindiți doi ochi in adăncul ochilor sei. Obrajii i se făceau ca mĕrul copt; ea privea earăși la undoiarea pănzĕturilor. Acum ănsĕ, de căte ori sărea gardul, privirea ei se impedeca in scănduri și se incurca prin firele de argint; eară cele douĕ puncte strălucitoare par'că se iveau din cănd in cand . . . des—des—una după alta printre pănzĕturile fluturate.

Cătă fericire inșirată pe o sfoară!

O! dar in viață toate numai asemĕnate in sine sunt frumoase ori urite. Nici soarele nu este insuși strălucirea, ci numai cea mai curată dintre toate strălucirile. In viața lui Costică era un punct negru, care adese ori sorbea intreaga lumină a vieței sale. Acest punct se ivea adese ori in casa de peste drum, sus, la fereasta a treia din catul ăntĕi. Cătă măhnire, căte dureri ascunse, căte visuri incurcate au isvorit din această fereastă: cât sănge s'a vĕrsat din vina acestei ferești! Lui Costică ĕi tremură briciul in mănă, când privind peste drum, el vede pe Anton la fereastă. In zadar nu șede omul acela acolo! Ochii lui trimit vorbe de tainic ințeles inspre casa din dreapta, inspre catul ăntĕi. Surisul lui spune nu numai ce zice, dar totodată și ce i s'a zis. Costică asistă la o convorbire, pe care numai el o pricepe. — Ei! apoi să nu scape briciul prea adănc in bărbiile mușterеilor sei!?—Numai dac'ar venì el odată!—dar nu i-a crescut ăncă barba.

Anton e student și are să fie advocat. Costică n'a ras ăncă nici un advocat, fără să-i fi venit ideea a-i tăia o brazdă lungă in față. Advocații sunt un neam reutăcios; ei trebuesc insemnați, ca fie care om indată să-i cunoască.

Adese ori Costică ĕși propune, să-i spună și ei, că inainte de toate de acest neam să se ferească. Dar ăncă n'a vorbit cu ea. Știe numai atăta, că este fiica curelarului vecin și o chiamă Anica, — ce nume frumos! Anica este nume frumos.—In fie care zi Anica după cinci ceasuri vine acasă de la pensionat. Totdeauna Costică o așteaptă rĕzĕmat, de ușorul ușei. El și-a propus că o va saluta și apoi—are să vorbească cu ea. Din intĕmplare ănsĕ, cănd ea ĕl zerește in ușă, trece in cealaltă parte și ocolește. Costică mai adese ori a și deschis gura să zică: „Este mai aproape pe aici!“ dar a vĕzut că nu se cuvine. Dacă se intĕmplă ănsĕ, că ea nu ocolește, el privește in dreapta și stănga, vede că sunt oameni pe pod și tocmai cănd ea trece pe dinaintea lui, ridică măna dreaptă și-și netezește pĕrul privind la rosetele de pe casa din față cu el. Ea trece ca dusă pe sirmă, resuflă greu după ce a tre-

cut şi intră aruncănd odată coada ochiului indărăt la primejdia, de care a scapat.

Cu aceste nu se sfirşeşte ănsĕ tainica inţelegere intre sufletele tinerilor, ce se cuprind pe sine in visurile lor de amor.

Costică este bărbier. De căte ori căte un bulbuc de sopon se ridică din ceaşca lui şi remăne legănàndu-se prin vĕzduh! Costică priveşte dus la el.—Suflete prosaice nu cuprind tainicul inţeles al unui bulbuc pus in mijlocul lumii. Redusă la proporţiuni neminţite lumea intreagà este oglindită in acest bulbuc.—Costică ia un paiu, ese cu ceaşca afară, se aşază pe laiţa de lăngà gard şi unul după altul suflă bulbucii in aer. Purtaţi de aburirea intĕmplàtoare a vĕntului bulbucii tremură prin vĕzduh, unii mai mici, alţii mai mari, unii mai sus, alţii mai jos,—icoană a lumii fie-care şi a lumii icoană toţi impreună.

Din cănd in cănd căte un bulbuc se ridică peste gard. Anica ĕl cuprinde cu privirea, cuprinde tainicul seu inţeles şi admiră cum razele soarelui se frăng şi lumina se joacà 'n colori inmiite pe subţiata ghioace... Căte unul se ridică mai sus, mai sus... tot mai sus... pănă la ea.—Ea intinde măna, dar cănd ĕl atinge, bulbucul dispare, cum dispare un vis la trezire, o lume cum dispare, cănd o viaţă se stinge.—N'a fost nimic, decăt un fel de a fi.—Anica tresare speriată... apoi aşteaptă ca alt bulbuc să se ridice.

Nu este adevĕrat, că Costică n'a vorbit ăncă cu Anica. — Nu numai cuvintele sunt vorbă. Numai prin cuvinte nici mii de generaţii nu vor putè spune ce este intr' un singur bulbuc trecĕtor.

Totuşi Costică ar fi dorit să zică Anicài cuvinte. Nu de dragul cuvintelor, ci de dragul Anicài. In fie care zi la cinci ceasuri el sta aninat de uşorul uşei.

Intr'una din zile ĕi părea că vremea a stat locului şi foarte adese ori privea indărăt la orologiu, ca să-l intrebe, dacà mai este timp sau ba. Birji şi trecĕtori care se strecurau pe dinaintea lui, par'că in urmarea lor inşirată erau un singur moment fixat, a cărui trecere urma numai cănd se va ivì ea. Apoi după ce s'a ivit ea, fie care pas, fie care mişcare, fie-care resuflare a ei va insemna o nouă desvĕlire a lumii, o nouă clipită in vreme.—Ea ănsĕ astă-dată a venit foarte tĕrziu, tocmai cànd ziua se invĕluea in noapte.

„In sfirşit incepe şi zioa de astă-zi!" — ĕşi zise Costică tresărind.

„Totuşi!" zise ea zărindu-l in uşă.

Pe faţa lui Costică se oglindea bucuria omului, ce-a ajuns, ce nu mai credea că va ajunge. Ar fi fost in stare să uite că sunt oameni pe pod.

Anica vedea această oglindire şi precum un lucru pus intre doue oglinzi, ce-şi stau in faţă, inmiit se reproduse in sufletul ei şi oglindì in faţă aceeaşi bucurie. Acuma nu mai putea să incunjure. Nu pe dinaintea lui, prin sufletul lui ar fi dorit să pĕtrunză. Eară cănd ajunse inaintea lui se impedecâ intr'o petricea.

„*Bon jour, Madame!*" zise Costică tresărind un pas indărăt.

Anica roşì, suspinâ speriată, aruncâ o privire inspăimĕntată, apoi zise abia auzit: „*Bon soir!*"

Atăta a fost, fiindcă după aceea Costică s'a dus in curte, ca s'o vază suind scările.—Par'că ştia că el va veǹ: la pragul scărilor ea se oprì. Pe gard liniile erau rupte. Privind la această ruptură a suit scările. Sus

apoi s'a oprit ăncă odată, ca şi când ar fi voit să zică: „Depărtează-te de gard!" ca să te vĕd."

Asta ănsĕ Costică nu o putea face. — Ar fi voit numai să imbrăţişeze gardul, fiindcà acesta-i era mai aproape. S'a dus... Dar earăşi trebue să vină. — Vine... nu vine... vine... nu vine... Intr'un tĕrziu perdeaoa de la fereastă se mişcă. Costică vede o figură albă, figura unei femei.—Inima ĕi saltă desmierdată.—Femeea desface perdelele, apoi earăşi dispare.—Din când in când ea se iveşte ănsĕ in cămpul ferestii. Costică o zăreşte furişat.—O! cum ar dorì să-i spună: „Remăi, unde ai fost!" —Nu poate ănsĕ: e mulţămit a-i vedea prin amurgul serei figura, a-i apuca privirea aţintită la el şi a cuprinde inţelesul surisului pe care ĕl trimite.

Earà-şi se arată in fereastă. Stă; — remăne.—Ridică măna stăngă şi par'că o pune pe buze, – apoi ridică măna dreaptă şi par'că-i face semn se vină.—El se ridică uimit.—Nu! atăta nu a sperat. — Semnul se repeţeşte. — Costică merge in mijlocul curţii şi stă acolo ca să fie vĕzut. — Ea ridică măna stăngă şi face cu dreapta semnul: Vino! băete, vino!" Din curte, prin casă, pe pod până inaintea uşei el s'a strecurat: numai aici se opreşte un moment. -- Inainte de a intra, era să-şi zică: „Costică! oare poţi tu s'o faci asta!?—

Dar o făcù: deschise uşa, intrâ, apoi se oprì. In faţă cu el, la fereastă, sta Doamna Şelar muma Anicăi. In măna stăngă ţinea un ac, eară cu dreapta ĕşi da trudă să bage un fir de aţă in urechile acului.

„Ei! bine! — Dar ce cauţi aici!?"

Ioan Slavici.

Invatamentul in scoalele noastre.

I.

Studiul Gramaticei româneşti.

Dacă in timpurile mai nouĕ a fost şi este ceva care să merite cea mai deosebită luare aminte din partea oamenilor ce sunt chiemaţi a arĕta naţiilor calea inaintării ş'a culturei, aceasta este de sigur arta invĕţăturei. Şi dacă la noi Romănii este un lucru pe care nu-l cunoaştem mai de fel, sau dacă-l şi cunoaştem, cei mai mulţi numai din auzite şi din cetite au o slabă idee de dĕnsul, acel lucru este tocmai arta de care am vorbit.

Prin arta invĕţăturei inţeleg modul, cum trebue să se proceadă pentru a face din copilul neformat, om cu judecată dreapta şi cu pricepere cuvenită, om in deajuns de destoinic pentru indeplinirea cu demnitate a menirei ce-i va fi dat să aibă in societate. Căci nu-i destul a se chiema cine-va invĕţător pentrucă a ajuns a se vedè pe catedra, nu-i destul a se preciza scopul, ce urmăreşte cutare sau cutare aşezămĕnt de educaţie; nu-i destul a se fixa prin programe materia de invĕţămĕnt proprie pentru ajungerea scopurilor propuse; nu-i destul in sfirşit a incărca condici intregi cu minuţioase calcule pentru a scoate *nota medie* ş'a atrage luarea aminte a şcolarului asupra medaliilor de merit ş'a premiilor serbătoreşti de la sfirşitul anului; — ci mai pe sus de toate trebue să ne dăm samă despre mersul natural, după care se desvoltă inteligenţa omului, şi pe temeiul principiilor dobăndite dintr'o asemine cercetare să stabilim

şi pe urmă să aplicăm modul cel mai potrivit pentru comunicarea materiei de invĕţămĕnt. Modul ănsĕ cum se face invĕţătura mai in toate şcoalele noastre, incepĕnd de la cea mai de jos pănă la cea mai inaltă, este tot acel vechiu, de tot ruginit, mod dogmatic, condemnat acum de toţi invĕţaţii, care au ajuns a pĕtrunde secretul naturei in privinţa desvoltării inteligenţei omeneşti. Din causa acestui mod mecanic şi tĕmpitor mai toate cărţile noastre didactice şi aproape toată dăscălirea din şcoalele noastre nu stă in altă decăt intr'un şioiu de cuvinte fără viaţă şi'ntr'un straniu joc c'un vălmăşag nesfirşit de concepte şi teorii goale, care plutesc pe deasupra lumei ş'a realităţii, intocmai ca un balon pierdut in noeanul cerului, izolat cu totul de elementele din care s'a format. Intre lume şi şcoală, intre natură şi ştiinţă la noi stă ăncă in toată puterea acea cumplită instrăinare, ce ni se arată in deplină strălucire prin veacurile evului mediu.

In general oamenii noştri de carte consideră inteligenţa ca o maşină gata in toată regula, numai să-i dai impulsul de'ntĕi ş'apoi să-i torni ştiinţa, cum torni sămĕnţa in coşul unei mori. Ei nu ştiu şi nu se nevosc a şti, că ceea ce se chiamă pricepere, raţiune, representaţie etc. in copilul ce vine pe lume, nu sunt alt ceva decăt nişte dispoziţii fireşti care intocmai ca puterile vitale din organismul fizic, formează şi ele un tot organic, şi ca ori şi ce alta sunt supuse unei creşteri şi desvoltări treptate.

Apoi nici nu le trece prin minte că numai acele sunt adevĕrate şi trainice cunoştinţe, pe care le-a căştigat spiritul pe calea intuiţiunii ş'a observaţiunei empirice; ear alcătuirile abstracte ale minţei, pe care nu suntem in stare a le reduce la substratul senzibil, din care s'au estras, sunt lucruri moarte, fără interes teoretic şi fără folos practic.

Aceste afirmări despre starea invĕţămĕntului nostru pot să pară, pentru cei mai mulţi, paradoxale; adevĕrul este aşa şi-i de ajuns să ne uităm in stanga şi'n dreapta, pentru a ne lămurì ş'a ne convinge. Incotro ne intoarcem, mai nu dăm de alta decăt de oameni, ce vănează fără ragaz interesele şi plăcerile lor proprii, de suflete lipsite de ori-ce putinţă pentru sacrificiu necalculat, de partizi, grupuri şi fracţiuni de partizi cu credinţa şi păreri şovăitoare şi schimbătoare după ocazii, incapabile de-a urmări cu răbdare şi neclintire o idee oare care. Majoritatea absolută a invĕţătorilor noştri sunt departe de-a corespunde numelui ce poartă; pentru ei şcoala nu-i un institut de creştere şi desvoltare a tinerimei, ci un mijloc de căştig; timpul ce-l petrec in clasă este pentru ei un chin amar, căci interesele de afară le ocupă atenţia şi le pătrunde inima, aşa incăt pentru şcoală nu le remăne altă plăcere şi alt gust, decăt numai gustul ce le produce găndul la salar. La rĕndul lor şcolarii, cu puţină escepţie, invaţă numai pentru a fi lăudaţi şi premiaţi şi pentru a ajunge căt mai ingrabă să ocupe in societate posturi inalte cu salare mari şi impreunate cu trudă mică. De aici se esplică pentru ce oamenii noştri după ce au eşit din şcoli şi au ajuns cariera dorită, nu mai ieu cartea in mănă de dragă voie şi pentru plăcerea cetirei neinteresante. Numai intr'o ţară ca a nóastră pot să resară şi să se stingă in unul şi acelaş an o mulţime de jurnale; unul c'o viaţă de-o jumĕtate de lună, altul de-o

lună, un al treilea de-o lună și mai bine și așa mai departe. Numai intr'o țară ca a noastră s'apucă așa zicĕnd copii și alți oameni, ce nu știu nici scrie cum se cuvine, s'apucă, zic, să ridice poporul la nivelul culturei națiilor inaintate și să facă din România *focularul civilisației in orient,* prin foi publice cu titluri care de care mai pompoase și mai insinuătoare.

Toate aceste și multe altele sunt in mare parte viul reflex al școalelor, in care ne formăm. Căci este școala bună și se dă invĕțătura cu temeiu: toate sunt bune sau cel puțin sunt departe de-a fi cum sunt la noi, din contra, școala rea: totul reu.

După aceste considerații asupra stării invĕțămĕntului nostru in general, să privim acum in special, cum se face invĕțătura gramaticei românești. Pentru acest scop nu-i trebuință s'avem in vedere numai decât prelegerile gramaticale din clasă; este de ajuns cercetarea gramaticelor menite pentru școală, căci puțini, foarte puțini, vor fi acei invĕțători a cărora prelegeri să nu corespundă in totul teoriilor din gramatici.

Mai nainte ănsĕ de-a examina in concret o gramatică oare care, să stabilim principiul cuvenit, care să ne slujască de povața și de criteriu sigur in observările critice. Acel principiu nu poate fi altul decât următorul:

Numai acel invĕțămĕnt incepĕtoriu este rațional și de folos real, care continuă desvoltarea inteligenței in acelaşi mod, după cum o face aceasta natura insăși.

Care este dar mersul naturei in desvoltarea sufletească a omului?

Este acum un lucru constatat și ajuns mai pe sus de ori ce indoială, că dacă omul vine pe lume cu organele vieței sale fisice pe deplin formate,—sufletul seu se naște ca embrion. Copilul când se naște, poate fi obiect al științei din punct de vedere fisiologic și anatomic, dar de fel din punct de vedere psihologic; de oare ce ĕi lipsește tot ceea ce se chiamă inteligență, pricepere, sentiment etc. De altfel ănsĕ, din momentul ce senzurile sale se deschid și se ating cu lumea din afară, se arată in om anumite puteri sufletești, care dinpreună cu impresiile din afară sunt *condiția sine qua non* a intregei bogății de forme psihice de mai pe urmă. Puterile inerente sufletului dar și lumea din afară sunt factorii empirici, prin care se mijlocește formarea și desvoltarea organismului psihic. Teoriile filosofice, care incarcă sufletul de la inceput c'o bună doză de idei inăscute cum sunt mai cu samă: ideile de Dumnezeu, de bine, de rĕu, de drept etc. au ajuns a fi o marfă invechită de tot și fără nici o tre ere, luănd afară pe unii filosofastri de pe la Universități care mai țin ăncă la acele prejudicii științifice mai mult din considerația credințelor și opiniunilor societății, decât de bună credință.

Din conclucrarea celor doi factori resultă in suflet așa numitele senzații și intuiții. Puterea sufletului de a-și dobăndi aceste forme elementare se numește receptivă. După aceea intuițiile căpătate nu se șterg, ci la ocazii date ele se intorc in conștiință, fără ca pentru aceasta să mai aibă spiritul trebuință de-o nouă inriurire a lumei din afară. Aceasta este puterea reproductivă a sufletului. In sfirşit aceste intuiții reproduse, propriu zis representații, intălnindu-se in conștiință, unele se resping, se slăbesc, altele se potrivesc şi se contopesc in representații totale, care se nu-

mesc noțiuni; noțiunile apoi formează judecăți și toate celelalte operații ale rațiunii. Toate aceste combinații și forme sunt resultatul facultății productive a inteligenței.

Eată in căte-va cuvinte mersul naturei in desvoltarea inteligenței omenești. Fără lumea din afară nu-i cu putință intuiția, fără aceasta nu poate fi vorbă de representație, și fără representație nu 'ncape existența noțiunei ș'a tuturor combinațiilor abstracte.

Cercetănd acum gramaticele noastre, vedem că afară de două (despre care mai la vale), toate celelalte, nu numai că nu corespund principiului stabilit mai sus, dar ăncă i se impotrivesc de-a dreptul Pentru a dovedì aceasta putem lua din intĕmplare ori ce gramatică.

„Gramatica este arta (știința, la Cipariu) ce ne invață a vorbí și a scrie o limbă corect" incepe d. Măcărescu. „Gramatica este arta ce ne invață a vorbi și a scrie o limbă corect" zice și d. Stilescu, și așa toți inainte, osebindu-se unul de altul parte prin terminația unui cuvĕnt, parte prin intrebuințarea unui cuvĕnt in loc de altul ca *bine* in loc de *corect* ori *cum se cuvine*. După aceasta se face impărțirea gramaticei in *Etimologie* și *Sintaxă;* unii mai adaug și *Ortografia,* la alții găsim și *Ortepia* și *Prozodia.* Ciudată in felul ei este impărțirea ce face d. Cipariu: „Gramatica se imparte **peste tot** in *Etimologica* sau despre formele cuvintelor și *Sintactica* sau despre impreunarea acelora,—ear **in specie** in *Ortepia* și *Ortografia*...... Sintaxa se cuprinde in partea (sic) Etimologică; Ortepia sub (sic) Ortografie."—Vin apoi diviziunile Etimologici: 1) despre sunetele elementare sau elementele vorbei și se numește fonologie; 2) despre părțile vorbirei, formele vorbelor sau despre flesiune; 3) despre formarea vorbelor prin derivațiune și compunere."*) Urmează earăși impărțiri: se numesc părțile vorbirei, se spune care sunt variabile și care nevariabile; se ie substantivul, se definește și se imparte in concret, abstract; cel concret in propriu și comun, cel comun in material, colectiv și cantitativ, și așa mai departe cu genul, cu numĕrul, cu finalele și cazurile substantivelor, pănă ce acel capitol se inchee cu căte-va paradigme de declinații. După acelaș canon sunt tractate și celelalte părți ale vorbirei Și numai la urma urmelor se dau căte-va fraze, de-asupra cărora se pune titlul *analiză etimologică* adică punerea in practică a regulelor și teoriilor invĕțate tot anul.

Toate aceste sunt bune și frumoase. Nimic nu poți zice incontra rigurosului șir științific, in care sunt orĕnduite Dar tocmai acel șir riguros, dar tocmai acea paradă de erudiție ș'acel nămol de definiții și impărțiri este rĕul cel mare. Căci să ne socotim un moment ce față ieu asemine lucruri pentru mintea copilului, și in general a ori cărui om, care invață pentru ăntĕiași dată gramatică. Copilul când este dat la școală, are o sumă considerabilă de representații despre lumea ce i-a căzut sub senzuri; el a ascultat, a ințeles ș'a spus căteodată istorioare și povești in casa părintească. Deslipit de lumea pricepută și familiară, de odată cade asupra lui ca o peatră cuvĕntul *gramatică* și i se spune, că este arta ce-l invață etc Sermanul copil! el ascultă, ĕși pune toată silința, dar nu intelege nimic, căci mintea lui deprinsă păn'aci a avè ăntĕi intuiția sau perceperea internă a lucrului ș'apoi a-l

*) Gramatica Stefan Neagoe.

numi, nu poate scoate noțiuni, de unde nu sunt, din cuvĕntul *gramatică,* care arată noțiunea cea mai grea de'nțeles din toată știința gramaticei. Esplicarea prin artă sau știință este zadarnică, căci arta pentrn el este un lucru tot așa de bine cunoscut ca gramatica. Mai departe etimologie, sintaxă, și căte de aceste, spuse copilului incepĕtor nu produc altă decăt nişte senzații acustice despre complexe de sunete fără nici un folos pentru mintea lui. Cum are sa ințeleagă copilul ce-i cuvĕnt variabil și nevariabil cand el n'are percepția schimbării substantivelor in cazuri sau a verbelor in timpuri și persoane şi n'are cunoştința cerută despre forma permanentă a prepoziției sau a adverbului? Cum are să ințeleagă el ce-i substantiv concret, abstract etc. când el n'a fost deprins cu intuiția cuvenită a obiectelor vĕzute și pipăite și cu observarea internă a lucrurilor ce nu cad sub senzuri? Când el n'a fost povățuit de-a face deosebirea lămurită și conştiută intre lucru şi numele lucrului? Cum vedem dar gramaticele noastre croite după un asemine sistem esplică și esplică și tot nu esplică nimica, din care să tragă școlarul un folos cât de mic. Urmarea cea mai nemijlocită a acestei procederi este că școlarul se pune pe memorizat papagaliceşte litera cărții. Ba nu arare ori se intĕmplă că dascalul, simțind tare bine cum esplicările lui nu-s altă decăt o reproducție oarbă a paragrafelor, de la o vreme incetează de a-şi mai bate gura și spune şcolarilor *„de aci păn'aci,"* ear şcolarii, ca să nu peardă şi şă nu uite pe *„de unde pănă unde"* trag căte două cruci pe carte. O altă urmare tristă este apoi acea neincredere in sine, acea şovăire și sfială, ce se arată in fața școlarului, când este chiemat a respunde. Are școlarul o memorie bună, ĕl vezi paradosind lecția invĕțată din buchi 'n buchi pe un rost monoton și sec, și 'n cătă vreme ĕl lași să spue, ĕi curge vorba de nu poți ințelege nimic; de 'ndată ănsĕ ce-l oprești și-i pui o intrebare ĕși perde cumpĕtul și nu mai poți scoate o vorbă dintr'ĕnsul. Si toate aceste, pentru că de când a luat cartea in mănă, mintea lui a 'ncetat de-a fi minte curată și s'a făcut o mașină oarbă, menită a rumega vecinic cuvinte fără nici o vlagă, ș'acele in șir riguros și neclintit.

Un alt rĕu ce au gramaticii noștri de rutină veche, este mania lor pedagogică de-a moraliza la ori ce prilej, este mai departe plăcerea ce au de a-și ilustra regulele și doctrinele, nu cu exemple luate din sfera ințelegerei școlarilor, ci cu lucruri de cea mai inaltă abstracție, despre care nici invĕțătorul n'are idee lămurită și temeinică. In această privință gramaticele d-lor Neagoe, Màcărescu și Stilescu merită a fi pominite cu distincție. Inșirarea cător-va exemple de felul acesta cred că va face să se'nțeleagă destul de bine, ceea ce aş mai avè de zis in această privință.

Gramatica Neagoe: Faptele cele bune au in sine resplătirea lor, ele contribuesc la fericirea noastră (pag. 88.) — Ințeleptul nu se ie nici odată după părerile deşerte ale oamenilor (pag. 90). — Brut stătu rezbunător Republicei romane (pag. 92.)—Rațiunea sufere nenorocirile, curajul se luptă cu dĕnsele, rĕbdarea le covărșește.—Rațiunea are necesitate de experiență, dar experiența este inutilă fară rațiune.—Un om când e a mănă, face mai mult decăt un bou in perspectivă.—Pămĕntul este agrul, in care sămĕnăm pentru ceelaltă viață.

Gramatica Măcărescu: Planeții sunt corpuri opace, ce se invèrtesc in jurul soarelui, de la care ei primesc lumina și căldura (pag. 61).—Prejudețele sunt negurele minței (pag. 67)*). Juneța, primavara vieței, aurora rațiunei, este espusă la frigurile simțurilor și la delirul imaginațiunei (pag. 67)**).—Rațiunea cere ca să conformăm toate faptele noastre legilor morale, și să căutăm a nu ne abate nici odată de la dènsele (pag. 70).

Cu exemple de felul acesta, pe care le vezi călètorind dintr'o gramatică in alta, am ajuns azi acolo că dacă pui pe un școlar sau chiar și pe invèțători (luând afară pre puțini) sa-ți facă o propoziție simplă, te trezești cu zicerí ca „Dumnezeu este drept, bun," „sufletul este nemuritor" etc. N'au de fel indemănarea să-ți facă o singură propoziție, prin care să se exprime cugetarea proprie și conștiută. Ei știu numai ceea ce au vèzut negru pe alb și au invèțat mecanicește pe de rost. Nici nu le trece prin minte că toată ziua când vorbesc nu fac altă decât spun gândiri adică fac propoziții; pentru mintea lor propoziția și toate teoriile de gramatică par a fi lucruri căzute din cer.

Venind acum la limbă și claritatea expunerei, in această privință trebue să facem o deosebire intre gramaticele noastre cu sistema cea veche, contrară sfaturilor pedagogiei moderne. Mai nainte vreme Românii, cu puțină escepție, conduși de bunul simț și de o judecată dreaptă, se reuneau cu tot dinadinsul a scrie o limbă românească simplă și ințeleasă, introducênd termini noi numai pe sama acelor idei nouĕ, pentru care nu se potrivea nici un cuvênt din limbă. Această stăruință a generațiilor trecute in păstrarea și cultura limbei naționale se vĕdește și in gramaticele scrise pe acele vremi. Ne-am intinde pre mult cu acest studiu, dacă am mai cita ceva și pentru dovedirea acestei aprecieri. Deci cred a fi destul să amintesc că intre toate acele gramatici vechi, in privința limbei ș'a expunerei se deosebesc mai cu samă: a) Gramatica română pentru Seminarii și clase mai inalte de Neofit Bălășescu, Sibiu, 1828; b) Lecții de analisă logică, de Ioan Pop, București, 1848 și c) Gramatica românească de P. M. Câmpeanu, Iași, 1848.

Dacă in general gramaticelor noastre mai vechi se cuvine toată lauda in privința limbei, din contra gramaticele mai nouĕ merită cea mai aspră condemnare.

Dacă autorul este cunoscĕtor de limba latinească: ĕl vezi ținându-se orbește de nomenclatura cea seacă, școlastică din vechile gramatici latinești și nevoindu-se a presenta regulele sale sub o formă stâlcită, intr'un stil greoiu, și afectat până la cea mai mare exagerație putincioasă; este el *savant de lumea nouă*, și vezi compilând, traducênd de ici de cole de prin al de Poitevin și Chapsal, apoi inodând și 'ntramând materialul cules intr'un tot fără suflare de viață și fără limbă, căci limba nu-i nici franceză, nici românească, ci un artefact fără ințeles și valoare. Cine știe cum se cade limba cea bună românească, n'are decât să citească numai câte-o pagină din gramaticele d-lor Cipariu, Măcărescu, Stilescu, Alexi etc. și fără indoeală va socoti, c'ar fi trebuit să ne slujim de espresii mai aspre in caracterizarea unor asemine cărți.

După toate aceste ne-a mai remas încă să

*) Vezi Grammaire complète af. P. Poitevin pag. 148, 14.
**) Idem pag. 141; 16.

arătăm efectul nenorocit ce lasă după sine invěţătura acestor gramatici.

Invěţătura dată copiilor după ele şi'n general după ori-ce cărţi alcătuite tot pe acelaşi rost, in loc să slujască de-o imboldire pentru intărirea atenţiei, şi pentru agerirea şi desvoltarea minţei, din contra slăbesc şi tocesc toată puterea de-a inţelege şi strică tot gustul de carte.

Este ştiut, că omul se naşte nu numai cu dispoziţii sufleteşti, menite a primì mai in urmă anumite forme ş'a se desfăşura sub impresia din afară, ci şi cu o tendinţă instinctivă după acel mers progresiv. Fără acea tendinţă sufletul ar remănè pasiv, impresiile sale ar fi trecětoare, ca insuşi momentele de atingere cu obiectele imprejmuitoare. Astfel in privinţa inteligenţei, experienţa zilnică ne arată, căt sunt copiii de curioşi de-a şti lucruri nouě, de-a asculta intěmplări frumoase şi minunate, de-a pătrunde lucrurile ascunse; cum te grămădesc cu intrebările când li se infăţişază lucruri nevězute ăncă. Cum le strălucesc ochii de bucurie, şi cu cătă obiectivitate naivă primesc ei esplicările purcese din inimă bună şi făcute intr'un graiu dupě firea lor şi din potrivă cum se intristează şi se descurajează când nu li se mulţămeşte acel dor de-a şti sau se face aceasta intr'un chip nepotrivit cu mintea lor cea fragedă. Această tendinţă spontanee a inteligenţei este intocmai ca fenomenul foamei. După cum stomacul copilului nu se 'mpacă cu măncari grele de mistuit, de asemine şi mintea lui nu poate asimila lucruri a cărora inţelegere se intemeează pe experienţă indelungată. Si după cum stomacul se strică şi pierde puterea de mistuire, dându-i-se ceva nepotrivit; tocmai aşa inteligenţa, ingrămădită şi 'năbuşită cu material necorespunzětor gradului ei de pricepere, işi pierde vigoarea naturală, se toceşte şi aşa zicěnd se 'mpetreşte incăt ajunge mai pe urmă să fie un ce fără nici un impuls interior.

Stingěndu-se acel impuls al inteligenţei, după ani de trudă zadarnică, numai ce vezi pe invěţătorii şi pedagogii noştri intrebuinţănd felurite chipuri şi mijloace esterioare pentru a face pe şcolari să inveţe; şi dacă după toate stăruinţele şi incercările lor n'o scot la capět, apoi aruncă vina pe şcolari, declarăndu i de mărginiţi şi neascultători.

Să venim acum la cele douě gramatici, care părăsesc calea bătută, şi pun invěţătura elementară a gramaticei pe těrămul adevěratei pedagogii.

Cel ăntěi pas de indreptare serioasă in privinţa studiului gramatical s'a făcut de cătră d. T. Maiorescu. D-sa ca director şi profesor la şcoala normală de la Trei Ierarchi a propus elevilor sei regulile limbei conform cu principiile raţionale ale pedagogiei moderne şi in urmă a publicat in scurt cursul sěu de gramatică. Acest curs menit pentru clasa II primară cuprinde regulile despre propoziţie, cuvěnt, silabe, sunete şi litere, apoi despre părţile vorbirei, despre subiect şi predicat şi despre articlu.

In opoziţie radicală cu gramaticele celelalte, gramatica d-lui Maiorescu ţine samă de mintea cea fragedă a copilului şi procesul psihic, ce-l fac facultăţile intelectuale in evoluţiunea lor naturală. Astfel inceputul se face prin propoziţie.

Propoziţie pentru copii incepětori! vor striga gramatiştii noştri imbětrăniţi in rutina cea veche. Propoziţia se ţine de sintaxă, care

vine pe urmă! vor adauge ei, ameţiţi de fumul divisiunilor ştiinţifice, contractate prin o lungă practică oarbă, dar nu prin o raţiune de pedagogie dreaptă.

De sigur prin propoziţie şi numai prin prosiţie se poate incepe un curs elementar de gramatică şi eată pentru ce.

Copilul din momentul ce-şi deschide ochii, percepe lucrurile mai din apropiere, după aceea pe cele mai depărtate, apoi prin mijlocirea cunoştinţelor căştigate ajunge el a-şi forma cunoştinţe despre lucruri nouĕ. De-aici principiul didactic: *ori-ce cunoştinţe nouĕ cu care voim a inzestra mintea copilului, trebue să aibă in sufletul seu un tĕrăm pregătit de mai nainte.* Acum intrebăm care este tĕramul din sufletul copilului, in care se pot resădì cu incredere ideile elementare de gramatică? Este limba insuşi, este graiul viu. Ori ce alt respuns este o absurditate In sinul familiei copilul a invĕţat a vorbì, in clasa I primară s'a deprins la o rostire mai bună şi mai corectă, apoi la o esprimare mai dreaptă a găndirilor sale. El ştie dar să-şi arăte mica sa comoara intelectuală prin expresii simple şi scurte; atàta şi altă nimic. Deci nu poţi să purcezi decăt de la ceea ce el cunoaşte Si fiindcă nu poţi să-i pui in vedere limba toată, iei de odată căte-va ziceri, ca representante vii a intregului organism al limbei şi prin explicarea şi analizarea acelor ziceri constitui obărşia intregei bogăţii de teorie şi practică gramaticală.

Cu propoziţia incepe dar cursul acesta, apoi urmează desfacerea propoziţiei in părţile sale constitutive—in cuvinte, a cuvintelor in silabe ş'a silabelor in sunete, dacà se spun, şi litere, dacă se scriu Toate aceste precum şi ceelaltă parte a cursului se desfăşură pe cale naturală: ăntĕi exemplul apoi teoria, àntĕiu cunoscutul, apoi necunoscutul.

Acest curs a fost lucru puţin in comparaţie cu rĕul cel mare. Dar destul că s'a făcut pasul cel de'ntĕi.

Astfel inceputul făcut de d. Maiorescu, inţeles şi preţuit de puţini, gustat poate numai de şcolarii sei, n'a remas simplu inceput.

In anii din urmă d. Manliu, profesor la Giurgiu, s'a ocupat cu seriositatea cerută de studiul limbei româneşti din punct de vedere pedagogic, şi azi avem de la d-sa o gramatică românească*), nu numai superioară celor de pàn'acum, dar singura care poate fi intrebuinţată cu oare care succes in şcoalele noastre primare.

Deschizĕnd gramatica d-lui Manliu, nu ne mai vedem uimiţi acele fraze umflate, de acea paradă de cuvinte şi expresii care de care mai meşteşugite, cu care am vĕzut ilustrăndu-se gramaticele noastre cercetate mai sus. Ci la cea de'ntĕi lecţie simţim, cà avem a face c'o carte intr'adevĕr menită pentru şcolarii incepĕtori. Nu mai vedem acea silă şi opunere contra naturei, ci simţim că dacă natura s'ar ingrijì mai departe de deşteptarea conştiinţei copilului, ea insăşi ar urma in multe privinţe aceeaşi cale

De oare ce am insistat in de-ajuns asupra studiului gramatical făcut după gramaticele cu sistema sintetică ş'am arătat resultatele ce ni le dau in instrucţie, aici este locul, să ne ocupăm mai de-aproape de noua cale a studiului gramaticei româneştì.

*) Curs elementar de Gram. rom. Part. Sintact. Ediţ. a doua.—Curs elementar şi gradat de limba rom. Part. etimologică.—Tipăr. amĕndouĕ in Bucureşti. 1874.—

Pentru aceasta să cercetăm gramatica d-lui Manliu din trei puncte de vedere: 1) din punctul de vedere al impărţirei materialului 2) din punctul de vedere al expunerei lui, 3) din punctul de vedere al aplicării regulelor.

Când este vorba de-a invěţa pe cine-va gramatică, ori cine inţelege sub acel studiu firea cuvintelor, caracterele proprii a părţilor de vorbire, schimbările vorbelor variabile, părţile logice ale propoziţiei, felurile propoziţiei, legătura sintactică intre propoziţii etc etc. Acesta este lucru uşor. Lucrul cel greu şi de o insemnătate mai mare ănsě este de a-ţi da samă cum se cade de gradul de desvoltare intelectuală a şcolarilor cătră care te-adresezi, şi in urmarea acestei luări aminte de-a şti face deosebirea cuvenită intre gramatică şi gramatică.

Cărţile noastre de pănă acum, după cum am vězut, ni infăţişază un sistem mai mult sau mai puţin iscusit al ştiinţei gramaticale, toate puind la inceput noţiunile, cu sfera cea mai intinsă şi cu cuprinsul cel mai sărac şi deducěnd din ele noţiunile subordinate de felurite trepte pănă ce la urmă se arata těrămul concret, din care a resărit şi s'a ţesut acea totalitate de generalităţi. Acest mers de la general la special nu este străin de mintea ominească, fie care om ěl face, fie invěţat, fie ne 'nvěţat; dar el nu este in stare a produce nouě cunoştinţe ci pune numai in orěnduealǎ logică cunoştinţele câştigate şi inzestrează spiritul c'o privire mai intinsă şi mai sigură peste bogatul complex de cunoştinţe. Deci cât pentru interesul ştiinţei teoretice şi pentru şcolari dintr'un curs mai inalt, gramaticele noastre sunt in toată regula, impărţirea materialului este raţională. Gramatica menită pentru incepětori ănsě nu-i chemată a ne infăţişa ştiinţa in sine; ci pe de-o parte ea trebue aşa zicěnd să producă ştiinţa, pe de alta să ajute pe şcolari in inţelegerea limbei bune şi'n exprimarea cugetărilor lor sub o formă limpede şi dreaptă. La asemine resultate nu ajung şi nu pot ajunge gramaticele cu sistema deductivă, fiindcă intrěnsele totul se conformează unei impărţiri intemeiate pe principii strict ştiinţifice. De aceea incepěnd a se tracta un lucru el nu se intrerumpe, pănă ce nu se desfăşură pe deplin cu toate particularităţile sale. Aşa bună-oară substantivul se desvoaltă in şir neintrerupt cu diviziile cu definiţiile şi cu toate aměnuntele sale; interpunctuaţiile se cuprind in unul şi acelaş paragraf cu toate regulele şi modurile lor de aplicare şi aşa mai departe.

Gramatica d-lui Manliu, este intru cât-va altfel impărţită. Aici nu interesul ştiinţei este norma diviziunei, ci interesul şcolarului; nu mintea reflexivă ci mintea cea neformată, nu eruditia ci educaţia intelectuală. Astfel partea etimologică are trei grade aměsurat desvoltării progresive a inteligenţei copilului. In gradul I se cuprind aceleaşi lucruri, cu care se ocupă şi cursul d-lui Maiorescu. In gradul al II, mai ăntěi se face oare care desvoltare a propoziţiei şi se subimpart părţile vorbirei, despre care şcolarul are acum idei bune elementare dobăndite din gradul I. In gradul al III se tratează flecţiunea cuvintelor variabile. Astfel mai departe regulele de interpuncţie se dau din timp in timp la locurile cuvenite, de pildă intrebuinţarea virgulei se invaţă de odată cu regulele apoziţiei, cu părţile omogene din propoziţie, cu propoziţiile coordinate,

etc., şi numai la urma părţii sintactice se tratează toate la un loc intr'un şir logic.

Să trecem acum la modul expunerei. După ce s'a impărţit materia de invěţămênt potrivit cu desvoltarea progresivă a minţei copilului, apoi urmează de-a alege calea naturală, pe care se poate produce in capul şcolarului priceperea curată şi deplină a regulelor. Fie impărţirea cât de dreaptă, ea nu aduce nici un bine practic, dacă espunerea se face in contra principiului didactic, care a slujit de normă la impărţire. Aşa bună oară gramaticele d-lor Stilescu şi Alexi ne dau impărţiri relativ destul de potrivite in privinţa studiului părţilor vorbirei; cu toate aceste meritul lor nu-i mai pe sus decât a celorlalte gramatici cu sistema ştiinţifică riguroasă, fiindcă sunt lipsite de acea suflare de viaţă, pe care numai metoda intuitivă o poate revărsa asupra scheletului de teorii.

Mersul in care se poate face desvoltarea unei reguli, este de două feluri: deductiv şi inventiv. Cel de'ntěiu pleacă de la un principiu general, de la definiţii şi tese abstracte şi se coboară pe scara abstracţiei până la datele elementare. Cel din urmă incepe cu datele primitive, cu realitatea şi inaintând treptat de la concret la abstract, observam noi inşine alcătuirea combinaţiilor teoretice şi aflăm cu mintea noastră proprie regula şi nu o primim de a gata de la alţii, fără a avè cât de puţină cunoştinţă despre elementele intuitive care i au dat naştere şi despre chipul cum s'a format din acele elemente

Gramaticele noastre de până acum, după cum am vězut, nu cunosc alt mers decat acel al deducţiei: acest mers însě nu-i pentru mintea şcolarului incepětor.

Cu mintea incepětorilor se potriveşte numai mersul de la cunoscut la necunoscut, de la real la ideal, de la vězut şi pipăit la lucruri cugetate Astfel face gramatica d nului Manliu. Nu se mai spune ce este substantivul ci se dau vorbe care arată fiinţe şi lucruri senzibile din lumea cunoscută şcolarului şi numai după deprinderi cu asemine vorbe se esplică că vorbele ce arată fiinţele şi lucrurile se numesc substantive. Nu se mai inşiră intr'un chip monoton abstractele reguli ale complimentelor, ci pentru fie care in parte se dau mai ăntěi exemple, aceste exemple se analizază şi se scoate din ele teoria complimentului respectiv. Si aşa cu toate regulile.

Dar insemnătatea pedagogică a unui curs elementar nu se mărgineşte numai la stabilirea şirului natural, in care trebueşte să se espue fie care lecţie, ci se mai cere ca invěţătorul să dee esplicării sale forma cea mai nimerită pentru ca şcolarul să 'nţeleagă bine despre ce se vorbeşte, şi să-şi indrepteze atenţia cu plăcere asupra obiectului lecţiei. Căci ori ce lucru se poate esplica şcolarului in două chipuri. Sau invěţătorul vorbeşte neintrerupt şi şcolarii ascultă, sau invěţătorul pune intrebări uşoare şi şcolarii respund pe rênd. In cazul de'ntěi invěţătorul ţine o prelecţie, in cazul din urmă face convorbire cu şcolarii. In termenii ştiinţifici, chipul esplicării neintrerupte se numeşte metodă espozitivă sau monologică, chipul convorbirei se numeşte metodă interogativă sau dialogică.

Amêndouě metodele de espunere tind la acelaşi resultat, şi putem zice că amêndouě ajung la el de o potrivă pentru moment. Pe când însě metoda espozitivă cere de la şcolari numai o atenţie intinsă, ceelaltă ĉi pune

mintea intr'un exercițiu plin de interes și regula scoasă dintr'o asemine analisă se intipăreşte mai adănc; apoi conștiința școlarului păstrează urme neșterse despre modul cum se produce regula din exemple; și ce-i mai mult, nu numai că școlarul invață ceva nou, dar tot odată i se agerește mintea, i se desvoaltă priceperea şi se deprinde a examina mai ăntěi lucrul și numai după aceea a lua de bună o teorie sau o invěțătură abstractă.

Cea mai mare parte de reguli din gramatica d-lui Manliu sunt desvoltate după metoda interogativă. Fie care paragraf este impărțit in trei părți, ăntěi esplicarea, apoi regulele formulate pe scurt și la urmă deprinderi și felurite teme. In ce privește esplicarea, ea nu se raportă numai la obiectul special al lecției, ci mai ăntěi se stabilește o legătură strinsă intre cele invěțate de curěnd și intre cele ce sunt a se invěța din nou.

Pentru a se vedè atăt modul esplicării căt și modul cum se face legătura intre cele esplicate mai nainte și intre obiectele lecției noue, să cităm douě explicări din gramatica d-lui Manliu. Să luăm una din partea etimologică, acea despre adiectiv:

Inv. Ce numim ființă? Ce numim lucru? *Șc*..... *Inv.* In propozițiunea: *Școlarul a cumpěrat o carte,* care este vorba ce arată o ființă, și care ne arată un lucru? *Șc.* vorba *Școlarul* arată o ființă, vorba *Carte* un lucru. —*Inv.* Observați bine! Cum este acest școlar? *Școl.* Mic, silitor.—*Inv.* Cum mai poate fi? *Școl.* Scolarul poate fi curat, modest, ascultător, supus (și contrarul)—*Inv.* Ce arată aceste vorbe? *Școl*..... *Inv.* Așa dar vorbele *mic, silitor* etc. arată cum este școlarul, adică insușirile lui. D....., ce arată vorbele *mic, silitor, curat,* etc? *Școl*.....

Invěțătorul luănd cartea in mănă, intreabă: *R*....., ce insușire are această carte, adica cum este această carte? *Școl.* Cartea aceea este *albă.*—*Inv.* Dar in privința formei cum este? *Școl. Patrată.*—*Inv.* B.... mai spune și d ta o iusușire a cărții? *Școl. Nouă. Inv.* d-ta, alta! *Școl. Vechie.*—*Inv.* d-ta, mai multe! *Școl.* Curată, frumoasă, ruptă, neagră, galbenă, roșie.—*Inv.* D ta spune pe rěnd toate insușirile cărții? *Școl.* Cartea poate fi albă, pătrată, nouă, veche, curată, neagră, galbenă, roșie.—*Inv.* Luați sama:

Insușirile unei ființe sau lucru se arată prin vorbe. Vorba ce arată insușirea unei ființe sau lucru, se numește *adjectiv.*

Inv. B...., ce numim adjectiv etc. etc.

Al doile exemplu să-l luăm din paragraf. despre atribut*).

. . . .

Inv. A-ți vězut voi vre-odată oameni cărora să le lipsască unul sau mai multe degete, o mănă sau un picior? (am vězut.) Dar, când v'ar spune cine-va că a vězut un om fără cap, sau fără trup, crede-l'ați? (Nu l'am crede.) Pentru ce? Pentrucă un om nu poate exista fără cap și fără trup; capul și trupul sunt părțile esențiale sau principale, fiindcă fără ele nu poate exista omul; celelalte părți care nu sunt strict necesare pentru viață, sunt părți secundare. Să cercetăm dacă nu se află un ce asemine și la propozițiuni. — Avem propozițiunea: *Școlarul silitor invață lecțiunea.* Nu se pot scoate unele părți, fără să inceteze de a mai fi propozițiune? Putem scoate din propozițiunea espresiunea *școlarul*? (Nu.)

*) Partea Sintactică pag. 8 și 9.

Pentru ce nu? (Pentrucă *silitor invață lecțiunea* nu este propozițiune fiindcă nu insemnează nimic). Se poate scoate espresiunea *invață?* (Nu se poate scoate) Pentru ce? (Pentru că ceea ce mai remâne nu face o propozițiune). Dar espresiunile: *silitor* și *lecțiunea*, le putem scoate? (Aceste le putem scoate pentru că: *școlarul invață* este o cugetare și prin urmare o propozițiune) Ce este *școlarul* in această propozițiune? *(Subiect)*. Ce este *invață?* *(Predicat)*. Așa dar subiectul și predicatul nu pot lipsi din nici o propozițiune; subiectul și predicatul sunt *părți principale* ale propozițiunii, ear celelalte părți adaugate la subiect și la predicat, pentru a le indeplini ințelesul, sunt părți secundare pentrucă propozițiunea poate exista și fără ele. etc. etc.

După ce se face in chipul acesta explicarea lecției și după ce se formulează regula, apoi vine momentul de căpitenie in invĕțămĕntul elementar: aplicarea regulei.

Toate acele desvoltări lungi in dialog, și tot felul de mijloace ce pot fi la indemâna invĕțătorului in tractarea materiei, n'au și nu trebue să aibă alt scop decât aplicarea sigură a regulei. Căci in școala primară căutarea, aflarea și priceperea regulei nu poate fi ținta instrucției, ci totul trebue să tindă la o practică conștiincioasă. Ce folos de cartea școlarului, care-ți știe fără greșală toate legile limbei, dacă in practică nu se poate orienta de fel; dacă nu-i in stare a scrie douĕ cuvinte făr'a greși pe unul și dacă șovăește la tot pasul și n'are siguranța cerută nici in deosebirea substantivului de adiectiv.

De aceea cu tot dreptul gramatica d-nului Manliu pune la indemâna scolarului o sumă insemnată de exemple corespunzĕtoare regulelor. Anume după ce s'a ințeles bine și s'a invĕțat regula se dă mai ăntĕi o deprindere sau douĕ compuse din propoziții, pe care școlarul trebue să le copieze in caetul seu, subliniind cuvintele sau zicerile, la care se rapoartă regula; după aceea se dau cuvinte singuratice și se cere a se face cu fie care câte o propoziție; mai departe in o a doua temă școlarul este insărcinat a face el insuși propoziții asemine celor din deprinderi; in fine se dau spre analizare bucăți corespunzĕtoare din cartea de cetire.

Eată insușirile distinctive ale gramaticei d-nului Manliu in asemănare cu celelalte gramatici ale noastre.

Dacă ănsĕ meritele aceștei gramatici sunt vrednice de a fi aratate și dacă este bine a atrage atenția cetitorului asupra părților ei bune; apoi nu este mai puțin folositor de a-i arata și scăderile.

Am zis mai sus, că impărțirea materiei in gramatica d-lui Manliu se face in *multe privințe* potrivit scopului didactic din invĕțămĕntul incepĕtor. Dar o carte elementară trebue să se abată nu numai ici și cole de la impărțirea logică a cărților de știință, dar ea este chemată a-și desface intregul cuprins din acele țeseturi cu plan și regule iscodite de rațiunea reflexivă. Astfel cât pentru gramatică, numirile de etimologie și sintaxă trebuesc să dispară, și să nu-i poată corespunde altă numire decât simplu; *Regulele Limbei.* Din potrivă este cu neputință alcătuirea unei cărți pe deplin corespunzĕtoare interesului pedagogic din școala elementară. Aceasta se dovedește din esplicarea ce dă d-nul Manliu despre conjuncție. La sfirșitul acestei esplicări se află la b) aceste cuvinte: *că după felul*

propozițiilor ce leagă, ele (se ințelege conjuct.) *se impart in conjuncții coordinătoare și subordinătoare;* tot la capul acesta pe pag. 71 se dă regula: *conjuncțiunile se numesc coordinătoare, când unesc două propoziții omogene (de acelaș fel), adică principală cu principală și subordinată cu subordinată.* Școlarul dar aude despre propoziție principală și subordinată, despre legătura acestora intre ele, fară să i să fi esplicat nimic ăncă, căci esplicarea vine mai tĕrziu, la anul, ori la doi, in partea sintactică

Nu mai departe, dar chiar trebuința neincunjurată de a incepe etimologia cu propoziția, de-a spune pe la inceput ce i subiect, ce-i predicat; de-a da mai pe urmă noțiuni despre propoziție simplă și desvoltată arată in destul cu numirile și inșirarea paragrafelor din gramatica științifică trebuesc inlăturate pe căt se poate mai mult din gramatica făcută pentru incepĕtori.

In ce privește *Esplicările,* apoi nici o regulă n'ar trebui să se pună in carte fără dânsele. Căte reguli ănsĕ nu vedem și 'n gramatica d lui Manliu puse de-a gata fără lămuririle pregătitoare! Paragraful despre compararea adiectivelor n'are nici o esplicare premergătoare, ci se incepe cu: „Adiectivul atribuește unei ființe sau lucru o insușire intr'un mod *absolut*... sau intr'un mod *relativ*" și așa inainte cu gradul *pozitiv, comparativ* și *superlativ*. Paragraful „Despre conjugarea verbului" earăși nu cuprinde alta decăt definiții despre timpuri absolute sau principale, relative sau secundare, despre subimpărțirile timpurilor etc. Cetiud capul despre Elipsă, ți se pare că a-i a face tot cu gramaticele noastre contrare invĕțămĕntului intuitiv

Pe unele locuri se intrerumpe pe neașteptate esplicarea lăsăndu-se restul pe sama invĕțătorului. Așa dupa ce se espun pronumele posesive, se adaug cuvinte ca aceste: Tot astfel se vor esplica prin exemplele de mai jos pronumele *demonstrative, interogative, relative* și *nehotărite*. Am ințelege aceasta, când școalele normale ar corespunde scopului, pentru care sunt intemeiate. In cătă vreme ănsĕ partea practică a invĕțămĕntului din ele se află nesocotită mai de tot, o carte dată in măna invĕțătorului primar trebue să i dee gata toate inlesnirile trebuincioase.

Mai departe la § lu despre complimentul circumstanțial (sintaxa pag 21) găsim o regulă formulată așa: „Complimentul care nu complinește ci determină ințelesul predicatului, se numește compliment circumstanțial sau determinațiune circumstanțială." De unde se scot asemine numiri? căci in esplicarea de sub *A* nu se pomineşte nimic despre ceea ce va să zică determinare, ci mai ales se spune curat că și acest compliment. complinește și el ințelesul predicatului. In partea etimologică pe la 'nceput se spune că articulii sunt *l, le* și *a* și se dau cuvinte de articulat cuvinte ca pom, lup, cal. Dar substantivele bărbătești, c'o mică esceptie și făcănd abstracție de cele terminate in *e*, dacă le scriem fără *u* mut final, apoi ele se determină prin *ul,* așa pom ul, c l-ul. Earăși un lucru nelămurit! Lămurirea se dă mai tărziu in gradul al II.

Dacă in general exemplele din această gramatica sunt bine alese si se potrivesc cu ințelegerea școlarului, apoi cu mare surprindere intimpinam și exemple intocmai de felul celor reproduse mai sus din gramaticele d-lor Neagoe și Măcărescu Eată căte-va: științele

au rădăcini amare, fructele lor ănsĕ sunt dulci. —Omul este superior animalelor, ănsĕ inferior ăngerilor.—Raţiunea are lipsă de experienţă dar experienta este nefolositoare fără raţiune. (Virtutea, căreia ĕi sacrificăm totul, este cel mai mare inamic al nostru.—Poeţii şi scriitorii să primească şi să-şi insuşască ori ce idee a spiritelor inălte, fără a-şi insuşi coloarea lor). Dar mai cu samă unele exemple cu cuprins istoric dovedesc căt de inrădăcinat este la noi obiceiul de-a nu ţinè samă de inteligenţa şcolarului, şi căt de greu este de a părăsi calea de până acum. La pagina 42, in part. sintact. se dau aceste exemple neertate: Prin contactul cu acel răsărit aşa de stricat, Romanii perduserĕ vechile lor obiceiuri, avuţiile căştigate in atâtea victorii resturnaserĕ vechiul echilibru al societăţii romane şi cauzaserĕ, prin repedea lor introducere, perturbare profundă in mijlocul unei societăţi fără industrie şi comerciu.—La aceasta ştire piraţii delasarĕ coastele Italiei, preţul bucatelor scăzù deodată, poporul strigâ că singurul nume a lui Pompeiu terminase resbelul.—La pag. 68 aceeaşi parte a gramaticei: Cesar, care repurtase cele mai mari invingeri şi in mănile căruia se concentrase toate puterile statului, se purta foarte calm cu inamicii sei.

In căt priveşte limba, in multe locuri ea este departe de a fi la inălţimea unui invĕţămĕnt intuitiv. Sunt neertate intr'o carte elementară neologisme ca aceste: voace, debordează, prudenţi, precepte, abuza, salva, omite, centru, condamnă, manifesta, esenţial, avarul, dejucat, decis, fortuit, pacienţa, morb, repara, prospera, presente (de faţă), calm etc. Destul că suntem nevoiţi a intrebuinţa espresii grele, ca subiect, predicat, apoziţie, coordonat, subordinat, frază, elipsă, period; de ce dar să mai impovorăm mintea şcolarului şi cu altele, de care ne putem lipsì? Nu mai puţin trebue să luăm sama de-a nu jigni firea limbei, in privinţa alcătuirei propoziţiilor. Fraze ca: Noi *vom fi introduşi prin moarte* in viaţa eternà; Tot satul aflâ de aceasta şi *ea trecù in ochii turora de hoaţă; Mulţimea* e atàt de mare, incàt nu se *poate numera*,—nu samănă a limbă romănească.

In sfîrşit să mai facem o observare in privinţa modelelor reproduse din scriitorii noştri pentru analizare mai intinsă. Dacă este nimerit a scoate asemine modele din scriitori ca Alecsandri, C. Negruzzi şi N. Gane; apoi nu-i ertat a intrebuinţa pentru acest scop şi cărţi cu limba cea mai stricată. Asemine cărţi sunt mai toate scrierile noastre istorice menite pentru şcoală, şi intre ele se deosebeşte istoria d-lui Laurian. D. Manliu ănsĕ pare a nu avè idee temeinică şi lămurită de ceea ce trebue să fie un model pentru analiză, când reproduce exemple şi din istoria d-lui Laurian şi a lui Eliade.

Din aceste observări asupra gramaticelor romăneşti cred, că ori cine se va fi convins despre zadărnicia studiului facut după gramaticele cu sistema sintactică, de oare ce, o mai repetăm, invĕţĕtorul n'avea conştiinţă curată despre ceea ce urmărea prin precepţiile sale, şi in lipsa acestei conştiinţi el rătăcea şovăind pe căi contrare aceleia, care l'ar fi condus la scop. Acest rĕu domneşte ăncă destul de puternic la noi, şi nici că vom putè găsì scapare decât punĕndu-ne serios la invĕţarea limbei naţionale, şi silindu-ne a face aceasta

prin cetirea scrierilor bune literare şi nu prin perderea vremii cu compendii de istorie şi filologie, apoi totodată cătănd cu tot dinadinsul de-a cunoaşte şi a inţelege progresele pedagogice, puse in practică de naţiile mai inaintate in cultură.

M. Pompiliu.

Romänische Studien de Roessler.

Critică de A. D. Xenopol.

(Urmare şi sfirşit.)

IV.

Să venim acum la pretinsa identitate a limbei daco-române cu acea macedono-română, o identitate pe care d. Roessler o admite fără a o mai demonstra ca şi cănd nu ar fi nici o umbră de indoială asupra ei, şi din care deduce concluzia prea naturală că Românii din Dacia lui Traian au trebuit să locuească impreună cu acei de peste Dunăre, pentru ca limba lor să prezente intocmai acelaşi caracter. Noi vom videa din contra deosebiri prea insemnate intre limba macedono-română şi acea din Dacia lui Traian, deosebiri care nu se pot explica printr'o desvoltare ulterioară, căci de sigur că ţaranul român vorbeşte şi astăzi foarte puţin deosebit decum vorbea la 1200. Căci e ştiut că o limbă nu se desvoltă decât prin cultură ear ţaranul român remănĕnd necultivat pănă in ziua de astăzi urmează că limba lui actuală nu se va fi deosebind aşa de tare de limba lui de acum căţi-vă secoli şi că deşi există analogie intre ambele limbi atăt in partea gramaticală cât şi in partea lexicală această analogie se esplică din identitatea elementelor din care au eşit şi anume acel tracic, acel slavon şi acel roman, care au fost aceleaşi dincoace şi dincolo de Dunăre, ear nu dintr'o desvoltare impreună după cum se poate incredinţa cineva din prea marea deosebire ce constatăm intre aceste douĕ limbi.

Mai ăntĕi limba macedono-română prezentează o mulţime de forme mai primitive romane de căt acea daco-română atăt in cuvinte căt şi in gramatica ei, aşa d. e ea păstrează o formă cu mult mai primitivă decàt daco-romăna in perfect:

Macedono-Romănă	Daco-Romănă	Latină
arup-s	rup-sei	rup-si
arup-seşi	rup-seşi	rup-sisti
arup-se	rup-se	rup-sit
arup-sem	rup-serĕm	rup-simus
arup-seţi	rup-serĕţi	rup-sistis
arup-serĕ	rup-serĕ	rup-serunt

prin lepădarea lui *ei* de la persoana ăntĕi şi prin acea a lui *r* la plural care nu esistă in latineşte.

Limba macedono-română are forma futurului condiţional care corespunde futurului exact din latineşte şi care lipseşte cu totul in limba română.

Macedo-Rom.	Lat.
Si auzirim	audierim in loc de audiverim
auziri	audieris
auziri	audierit
auzirim	audierimus
auzirit	audieritis
auziri	audierint

De asemene in partea lexicală a limbei intălnim cuvinte ca următoarele pe care le

punem in comparaţie cu acele latine şi acele române ca să se vadă cu cât mai aproape de latineşte e limba macedono-română:

Macedono-Română	Latină	Română
Farina	farina	făină
aeta	aetas	vrăsta
fronte	frons	frunte
cherra	currus	car
muliere	mulier	muiere
arbore	arbor	copac
ghinda	gens	neam
sclifure	sulphure	pucioasă
feamina	foemina	femee
filia	filia	fiică
ocliu	oculus	ochiu
ureclia	auricula	ureche
perlii	pili	perŭ
malliu	malleus	maiu
arrapiu	arripio	rump
glieciu	glacies	ghiaţă
palmunele	pulmones	plămăni
dissic	disseco	taiu
alliu	allium	usturoi
missale	mensale	de masă
tutile	titio	tăciune
Pulliu	pullus	puiu
faoru	faber	ferar
pescu	piscis	pesce
fulgirare	fulgurare	fulgera
suprancialle	supercilia	sprincene
langid	languidus	lănced
fievra	febris	friguri

Apoi multe cuvinte derivate de la latineşte care nici nu se află in româneşte:

Macedonă-Română		Latină.
pollecar		polex
fice		ficus
cecere		cicer
avua		uva
pinu		pinus
vest		vestis
boace		vox
bassiu		basium
lucanie		lucanica
invesc		investio
mullare		mulla
mur		murus
vingiţ		viginti
cuva		cavus
vomu		vomo
curcubeta		cucurbita
cusurin		consobrinus
avra		aura
lamia		lamiae
pecuni		pecunia
chellariu		cellarium
lardia		lardum
cucula		cucullum
cupia		copia
mentuesc	(de la)	mens
demandu	„	demando
capisteria		capisterium
nerca		noverca
cătin		catinus
serra		serra

Această pastrare in limba macedono-română a multor cuvinte cu forme mai apropiete de latineşte decât in limba română, precum şi prezenţa a o mulţime de cuvinte latine, care nici că se află in româneşte, nu mai puţin forma cea mai apropiată a perfectului şi fr turul exact nu am şti cum să le esp dacă am admite cà Românii s'au des preună dincolo de Dunăre. C de la 1200 inainte Românii nu a

supuşi unor inriuriri streine atăt de puternice, incăt să putem admite că acele cuvinte au dispărut din limba daco-română, fiind inlocuite cu cuvinte din alte limbi. Epoca formaţiunei Românilor cade de sigur dinainte de 1200, prin urmare in acest timp s'ar fi putut intĕmpla aşa ceva, nu după 1200, şi dacă la Românii de dincolo de Dunăre intălnim forme mai vechi latine şi cuvinte ce nu se află la cei de dincoace, aceasta nu se poate esplica decăt prin o desvoltare cu totul separată a unora de ceilalţi.

Dar să mai considerăm şi alte deosebiri gramaticale. Aşa construirea tuturor timpurilor conjunctivului cu particula *si furi* d. e. si furi că eu floresc, si furi că eu floream, si furi că eu florii, si furi că eu am florită; pe când in limba daco-română conjunctivul se face prin *să* cu verbul *a fi* d. e. să floresc, să fi florit, să fi fost florit etc.

Futurul verbelor se face in limba macedono-română prin [illegible] d. e. va s'am, va s'ai, va s'aibă, va s'avem, va s'aveţi va s'aibă; va să him, va să hiţi, va să hibă; va să cănt, va s'umplu, va să fug.

Cuvintele in *mu* şi *me* fac pluralul prefăcând pe *m* in *nj*: dulcemu (dulceţi). plural dulcenji; glarimu, glarinji; blăstemu, blăstenji, pe când in limba daco-română pluralul la aceste cuvinte se face prin *uri*: blăstăm, blăstămuri; ghem, ghemuri.

Şi la verbe care se termină in *mu*, urmează aceeaşi schimbare de căte ori vine un *i*: afum, afunji; dorm, dornji; cliem, clienji; pe când in limba daco-română se adaoge numai un *i* la cuvĕntul originar afumi, dormi, chiemi, sugrumi.

Articulul este in limba macedono-română *lu* ca şi'n româneşte, cu deosebire că el se pune astfel cum este la finea cuvintelor, d. e. foclu, nu focul.

Dativul articlului este ca şi genetivul *a lui* nu *lui* ca in româneşte. Genetivul şi dativul singul. a declinaţiunei I II şi III se face prin finala lji: doamna, a doamnilji, a doamnilji; adunarea, a adunărilji; steaoa, a steaolji.

Comparativul se face prin *ma* şi superlativul prin *cama* in loc de *mai* şi *cel mai* daco-român, unde se vede din contra un progres a limbei macedono-române asupra celei daco-române căci a prefăcut cuvintele in particule contractăndu-le chiar in una singură.

Declinaţiunea pronumelui este apoi cu totul alta de căt in româneşte: eu, *gen.* a-njui *dat.* a-njia *ac.* nji; plural noi, *gen.* a nostror *dat.* a nao. Declinaţiunea pronumelui reflexiv face genetivul *şa*, dativul *şa*, acusativul *se* ablativul *dinasu*, *năsă*.

Conjugaţiunea verbului *a fi* e astfel; esc, esci, este, him, hiţi, sunt, pe când in româneşte este: sunt, esci, este, suntem, sunteţi, sunt.

Participiul este futǎ şi fost.

In privinţa sintaxei observăm următoarele abateri: numele oraşelor se pun fără prepoziţii d. e:

Alexandru se născu Pela, muri Vavylona şi se ingropâ Alexandria. La numerile de peste zece se adaoge di, pe când in româneşte aceastǎ adăogire se face tocmai de la 20 inainte: Hriştolu, avea doisprezece di apostoli.

In fine mai observăm că limba macedono-română nu cunoaşte, lucru curios, unul din elementele constitutive a limbei daco-române, anu-

me vocala *î* [25]) inlocuindo pretutindene cu *ă*, d. e: *mănă* in loc de *mînă*, *păne* in loc de *pîne*; *sănge* in loc de *sînge* incăt această diferență, care nu mai este o diferență in lexiconul sau in gramatica limbei ci in insuşi vocalizațiunea fundamentală a ei ar fi de ajuns pentru a ne proba diferența radicală ce există intre limba daco-română şi acea macedono-română. Din aceste toate credem că s'a demonstrat in destul adănca deosebire intre aceste două limbi, incăt identitatea lor să nu mai poată fi invocată ca un argument pentru locuința Românilor din Dacia Traiană dincolo de Dunăre pănă la secolul XIII.

O altă observațiune a domnului Roessler, care arată cu cătă bună credință d-nia sa face critica istoriei Românilor, este cea următoare, anume că țeranii români din Transilvania nu cunosc numele localităților, a munților, a piscurilor ce le cutrieră, in deosebire de țeranii Alpilor, care nu se mai satură a enumera toate locurile lor cele frumoase cunoscăndu-le toate denumirile lor. „S'ar arata oare astfel Valahul, urmează d-nul Roessler, cand s'ar fi simțit el in totdeauna ca cetățanul acestui pămĕnt, dacă această patrie nu ar fi intr'adevĕr pentru dĕnsul nouă şi necunoscută?[26])" Nu este chiar ridicul de a umbla cu asemene fraze de retorică? Românul născut şi crescut in acele plaiuri şi in acei munți, cum ar fi putut să le cunoască mai bine dacă ar numera mai mulți stremoşi? Parcă cunoştința străbunilor se poate adăogi la cunoştința individuală, parcă intr'un mod mistic copiii ar moşteni in singele lor de la părinți cunoştința locurilor!

De asemene argumente poznaşe foeşte cartea domnului Roessler d. e. tot d-nia sa susține că Ungurii de aceea nu au cucerit Transilvania indată ce au venit in Ungaria—tot pentru a combate pe anonimul Notar—pentru că voeau să lese un loc intins pustiu intre ei şi Peceneghii ce ocupau Moldova şi Valahia. Dar nu era mai natural că tocmai din causa acelei națiuni periculoase, Ungurii să caute a pune măna pe munții Transilvaniei despre Moldova şi Valahia, pentru că numai munții nu sunt o stavilă indestulătoare contra popoarelor barbare, pe cănd munții pot fi foarte bine aparați de oameni, dar d. Roessler singur ne spune că Ana Comnena numea pe Unguri Daci, şi că la alți Bizantini, Ungaria se numea Panono-Dacia. De unde vine acum acel nume de Dacia intins asupra Ungariei, de unde numele de Panono-Dacia? Se ințelege de la sine că Ungurii trebue să fi ocupat o parte din Dacia pentru ca țara lor să se poată numi astfel, prin urmare pe timpul Anei Comnena (1083—1148) era deja Transilvania cucerită de cătră Unguri.

Dar apoi ce să mai zicem de Sirte-Margarite, in care d-sa vede un cuvĕnt samoidic, anume Sirtje, pe cănd acest nenorocit cuvĕnt nu este altă ceva de căt inşirite-Mărgărite, o alusiune poetcă la inşirarea vorbelor precum se inşiră mărgăritarul pe ață şi care nu este alta decăt latinescul inserere? Dar d-niei-sale ĕi trebuea numai decăt cuvinte samoidice, din care rasă erau şi Bulgarii, pentru a demonstra că noi am primit acele cuvinte de la Bulgarii de peste Dunăre, cănd am stat acolo impreună cu dĕnşii pănă la secolul al XIII. Dar apoi derivarea cea cu totul măestrită, şi de la un cuvĕnt fabri-

[25]) Diez, Grammatik der Romanischen Sprachen, I p 338. Pentru toate cele din text vezi Boiadji, Macedono-Walachische Sprachlehre şi Diez op. cit.

[26]) Pag. 142.

cat de d-nia sa, care nu există in nici o limbă samoidică, a cuvĕntului curcubeu, care s'ar deduce de la korgabanu, şi ar insemna „tivitură la pelea de urs“. Aceste sunt jucării, nu mai este filologie, când d-nia sa ĕşi permite a presupune că in limba ostiac-samoidică s'ar putea intĕmpla să existe un asemene cuvĕnt fiind că in genere in limba samoidică există cuvĕntul numbanu şi pe limba Ostiak-Samoidică korga insamnă urs, cari ar fi adorat ca o zeitate şi care zeitate se numeşte *nu numai,* celalalt astfel se poate lua un cuvĕnt drept, şi bazat pe această supoziţie d-sa substitue cuvĕntul korga lui num şi formează cuvĕntul korgabanu de la care să se derive curcubeul nostru (p. 256.), in care ori cine nu poate vedea decât latinul curvus, sporit cu o silabă spurie, după cum se intĕmplă atât de des in imprumutările limbistice d. e. din româneşte aducem cuvĕntul curcubetă format din concurbita precum şi curcubeu din concurvus.

V.

Să trecem acum la cercetarea elementului slavon, pe care mai cu samă se bazază d-nul Roessler pentru a demonstra tesa sa, anume elementul slavon in româneşte este acel vechiu bulgar sau vechiu slavon care sunt identice prin urmare elementul sudic slavon nu acel nordic. De aici rezultă că noi am trăit peste Dunăre foarte mult timp de unde numai am putut lua in limba noastră acel element in forma in care el se află. Dar mai ântĕi să vedem unde au locuit Slovenii, in care mai pe urmă s'au contopit Bulgarii primind Slovenii numele acestora, precum au primit şi Ruşii numele cuceritorilor lor deşi aceştia s'au slavonizat, precum au primit Normandia numele cuceritorilor ei, deşi aceştia s'au franţuzit, şi ca respuns prea pozitiv aflăm că ei au locuit cu toţii la *Nordul* Dunărei. Aceasta ne-o dovedeşte de'ntĕi notiţa mai sus pomenită din Jornandes, care spune pe unde locuea poporul Sclavinilor. Schafarik bazat pe documente autentice ne arată că Slavii Bulgari, adică Slavii aceia ce s'au numit mai in urmă Bulgarii, locueau „de ambele părţi ale Dunării“ Că aceşti Slavi se coborirĕ in Moesia, Thracia şi Macedonia cătră sfirşitul secolului V şi inceputul secolului VI, „din vechea Dacie, adică din Valachia, Moldova şi Transilvania,“ remăind se inţelege şi după coborirea oardelor slave celor mai numeroase indestule remăşiţi slavone in ţerile noastre, care in curĕnd se romanizarĕ. Că Bulgarii au dominat şi dincoace de Dunăre se dovideşte din faptul că Bizantinii numeau Valachia şi ţerile dincoace de Dunăre, Bulgaria Transdanubiană.[27]) Apoi părĕul Milcov precum şi satul Milcenii sunt astfel numite de trunchiul slavon al Milcovţilor. Bizantinii ne mai spun ăncă despre duşmăniile dintre Slavi şi Avari care se inţelege că nu se puteau intĕmpla decât in părţile de dincoace de Dunăre unde locueau Avarii. Despre aceste se spune că avarul Baian, cerĕnd tribut de la Slavii din Valachia, Moldova şi Banat, Lowreta şeful Slavilor, refusă să l plătească, din care causă, urmase mari duşmănii intre aceste douĕ po-

---

[27]) Bulgaria trans Danubium, Bulgaria trans Istrum fluvium, Leon grammat. ap. Stritter, memoriae populorum II 553 şi 558. Mai vezi Pray, Annales I. 218. Terram zemram, circa partes Bulgariae, anno 1257. O diplomă din 1229 in Theiner, monumenta Ungariae I p. 171: Circa partes Bulgariei in terra quae zeuren nominatur. D-nul Roessler citează insuşi un asemine document (p. 285) dar nu vede de ce este vorba aici.

poare.[28]) Slavii veniră in aceste ţeri, mai ales de când Ungurii şi cu Bulgarii se coborirĕ de la locuinţele lor de lăngă Volga şi ocupau Crimea şi părţile de prin prejur, punĕnd astfel capĕt intinderei Slavonilor inspre răsărit şi silindu-i să se intindă inspre apus in regiunile nordice ale Dunării de jos. In sfirşit Neumann ne spune că marele imperiu bulgar cuprindea „in cea mai mare inflorire a sa Valachia şi Ungaria răsăriteană"[29]) Din această predomnire a Bulgarilor pe laturea Nordică a Dunării se esplică atăt predomnirea bisericii slavone la noi precum şi limba slavonă in biserică şi in Stat, care s'a păstrat şi după ce Moldova şi Valachia formau state separate şi autonome. Dar această dominaţie se poate dovedi şi documental, anume printr'un document publicat de d-nul Hăşdĕu in Archiva istorică, in care Ioan Caliman Asan se numeşte pe sine „autocratul Tărnovei şi al Universului, al Bulgarilor, al Grecilor *şi peste Moldo-Valachia şi ţara Ungurcască, al Budei, şi până la Viena.*[30])

Dar Slavonii au mai dominat şi prin alte elemente in ţerile de la gurele Dunării, anume prin principatul Galiţiei in secolul XII.[31]) După cum ne-o dovideşte aceasta un document cunoscut d-lui Roessler, dar care-l citează pentru scopurile d-sale, anume pentru a demonstra că au existat in Moldova domnii rutene prin urmare ruseşti ear nu Bulgari, de şi actul insuşi e scris in limba bulgară, după cum insuşi d. Roessler ne spune (p. 323.)

[28]) Schafarik, Slavische Alterthümer II p. 154 cf. p. 60.
[29]) Karl Fr. Neumann, die Völker der Südischen Russlands p. 150.
[30]) Arch. Ist. I. p. 96.
[31]) Schafarik l. c. p. 204.

Acest document a fost publicat mai ăntĕi in Instrucţiunea publică, revistă septamănală din Moldova, in originalul slavon şi in traducerea română, apoi in extract de d-nul Haşdĕu in Archiva istorică. El a fost descoperit in Podolia, prin el se pomeneşte despre un principe, anume *Ivan Rotislavovici,* principele Bĕrladului, sub suzerenitatea regelui Galiţiei, care scuteşte pe neguţitorii din Mesembria de plata vămii la descarcarea mărfurilor de peste Dunăre in oraşul Galiciul-mic (Galaţii), dăndu-le voea de a o plàti in Tecuciu sau in Bĕrlad, şi-i scuteşte asemine de plata vămilor la incărcarea mărfurilor pămĕntene, ungare, ruse şi boeme, in ori care politie afară numai de Galiciul-mic, unde se va solvi după apreţuirea ce va face voevodul. Din acest document, a cărui dată este 1134, Maiu in 20, se vede prea bine că existau ăncă de pe atunci oraşul Tecuciul şi Bĕrladul, care sunt oraşe cu *numiri române,* prin urmare documentează existenţa Romănilor in aceste ţeri cu mult inainte de secolul XIII, pentru că pomeneşte despre oraşe, acăror existenţă trebue sà dateze cel puţin cu douĕ sute de ani mai inainte. Totodată din acest document se vede că Romănii din Moldova erau sub principi slavoni după cum o dovideşte numele principelui şi că erau sub suzerenitatea regelui Galiţiei, până la venirea Tatarilor care pune un capĕt tuturor acestor cnezate slavone. De asemine se documentează existenţa episcopiei Milcovului printr'un act din anul 1096 publicat de asemine in Archiva d-lui Hăşdĕu (I p. 59) prin care Laurentius episcopul catolic de acolo cere de la Secui o colectă băneascà, pentru restaurarea episcopiei celei fundate de mult timp de Secui şi-i